Документальний науковий краєзнавчо-літературно-генеалогічний проєкт «Ідентифікація Петренків»

СЛОБОЖАНЩИНА. ПОГЛЯД У МИНУЛЕ

(збірник науково-документальних праць)

СЛОБОЖАНЩИНА. ПОГЛЯД У МИНУЛЕ

2023

Видання присвячується 206-й річниці від народження поета-романтика першої половини XIX століття Михайла Миколайовича Петренка (1817-1862)

Проект «Ідентифікація Петренків»
www.identificationofpetrenko.com.ua
до повторення в минулому, прямуючи в майбутнє

Документальний науковий
краєзнавчо-літературно-генеалогічний
проєкт «Ідентифікація Петренків»

СЛОБОЖАНЩИНА. ПОГЛЯД У МИНУЛЕ

(збірник науково-документальних праць)

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
Бук-Друк
Житомир • 2024

УДК (477.54+477.62): 908]"17/19"(082)
С 48

Видання книги здійснено за фінансової підтримки праправнуків
поета-романтика першої половини XIX століття
Михайла Миколайовича Петренка (1817-1862) –
Олександра Євграфовича Петренка та
Сергія Євграфовича Петренка

С 48 Слобожанщина. Погляд у минуле. – Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2023, 328 с.
ISBN 978-617-560-037-5

Видано п`яту збірку Альманаху від дослідницького проєкту «Ідентифікація Петренків».

Запланований 2022-го року вихід ювілейного випуску було відкладено через війну проти незалежної України. Альманах-2023 видано спочатку у вигляді PDF-версії, але традиційний тираж буде надруковано у типографський спосіб після закінчення війни.

Надані в збірці статті допоможуть зберегти документальну історію для майбутніх поколінь.

Матеріали Альманаху рекомендовано для ознайомлення науковцям, краєзнавцям, викладачам навчальних закладів, студентам, працівникам музеїв, громадським та політичним діячам і всім, хто цікавиться історією України, зокрема Слобожанщини.

Статті в збірці подано в авторській редакції.

При використанні будь-якої статті, або фрагмента статті в інших виданнях, посилання на Альманах обов'язкове.

УДК (477.54+477.62): 908]»17/19»(082)

ISBN 978-617-560-037-5

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО

Видано п`яту тематичну збірку Альманаху-2023 від дослідницького науково-документального краєзнавчо-літературно-генеалогічного проєкту «Ідентифікація Петренків».

Тільки краєзнавці-документалісти можуть дослідити та зберегти цікаві сторінки регіональної історії та показати нащадкам за що треба любити свій край. Саме такі знання виховують у людини справжній патріотизм.

Любити свій край та поважати його історію, не означає будь-що про нього розповідати й писати.

Автори статей ознайомлюють читачів із цікавою документальною історією, з прізвищами людей, життя яких відображає специфіку описаного часу.

Метою Проєкту залишається ідея розвитку регіонального документального краєзнавства, тому в збірці друкуються статті, написані виключно на документальних матеріалах. Сподіваємося на відновлення документального краєзнавства Донеччини, зокрема Слов'янщини, постраждалих від невдалої некомпетентної та популістично-настирливої участі деяких регіональних членів Національної спілки краєзнавців України (НСКУ).

У збірках може бути розміщено статті, тематика яких стосується подій, які відбувалися не тільки в Слобідській Україні, а й на деяких прилеглих територіях.

Нагадуємо, що Альманах засновано 2018 року в ознаку вшанування пам'яті поета-романтика першої половини XIX століття Михайла Миколайовича Петренка (1817-1862). Збірку статей планується видавати до свята Собору Архистратига Михаїла (Михайлів день).

Сучасні представники роду Петренків, до якого належить і Поет-романтик, ототожнюють цю дату з днем його народження.

Олександр Петренко

Бородай О. В., Савчук О. А.

УКРАЇНСЬКЕ КІНО ЛЕОНІДА БИКОВА

95 років з дня народження виповнюється 12 грудня 2023 року українському актору та режисеру Леоніду Бикову, артисту, який зіграв «Маестро» зі «співаючої ескадрильї», халамидника Максима Перепелицю, романтика Альошку, сміливого «Свата» та ще багато яскравих і незабутніх кіноролей, які донині не залишають байдужими глядачів, а зняті ним фільми увійшли до золотого фонду українського кінематографа.

Та за межами України і, що прикро, у самій Україні, постать цього митця ще оповита фальшивим серпанком російськості, штучно прив'язана до конструкції так званої «радянської культури» як творіння міфічного «радянського народу» (під якими розуміються, насправді, саме російська культура й російський народ) у тому сенсі, що творчість Леоніда Бикова не вважається складовою української культури, з якою його акторські російськомовні кінообрази в російськомовних кінофільмах буцімто не мають нічого спільного. Значна кількість українських глядачів продовжують помилково сприймати митця як російського актора й режисера, як російську людину, яку з Україноюріднить лише місце народження. Інерція дії «радянських міфів» до сьогодні продовжує заважати мешканцям рідного для митця Краматорська сприймати Леоніда Бикова як талановитого українця, україномовного й україноцентричного, який у всіх своїх кінофільмах показував щиру й незмінну любов до України.

Але існуючі факти повністю заперечують зазначене фальшиве сприйняття Леоніда Бикова як російського митця, вони по-новому розкривають його, упевнено стверджують українськість цього видатного актора й режисера та повертають Україні її вірного й люблячого сина. Тому метою роботи є дослідити факти, що засвідчують українську ідентичність вихідця з міста Краматорська Леоніда Бикова як людини, актора й режисера, як

митця, який творив українське кіно.

Дана проблема в краматорському краєзнавстві ще не досліджувалася, тому обрана тема є актуальною, бо заповнює прогалину в нашому пізнанні минулого та сучасності рідного краю. Джерельну базу дослідження склали аналіз краєзнавчої літератури, спеціальних мистецтвознавчих праць, спогадів і свідчень про Леоніда Бикова його рідних, друзів, колег і сучасників, мережеві ресурси.

Іл. 1.
Леонід Биков, актор Харківського державного академічного українського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка.
Фото 1950-х років

Тривалий час російська імперська пропаганда намагається поділити українців на російськомовних та україномовних, і на сьогодні ця проблема залишається актуальною. Але в той же час у сучасній Україні завершується активний процес формування політичної української нації, і головними ознаками приналежності до неї, на нашу думку, не є ані етнічне походження, ані мова, якою переважно розмовляє людина, ані її релігійні переконання тощо. Є те, про що так просто й мудро зауважив предстоятель Української греко-католицької церкви кардинал Любомир Гузар: *«Українці не діляться на україномовних чи російськомовних – вони діляться на тих, хто Україну любить і хто її не любить»* [1, с. 54].

Одним із тих митців, хто своєю творчістю вчив українців любити Україну, був видатний український актор і кінорежисер Леонід Биков, який виріс і сформувався як українець і гуманіст саме в Краматорську, де пройшли його перші дев'ятнадцять років – дитинство і юність, де мріяв бути льотчиком і робив перші кроки в театральному мистецтві, де залишив своїх друзів юно-

сті, дружбу з якими зберіг на все життя. У краматорське робітниче селище Прокатників (місцева назва – «Прокатник», «Прокатка»), уже будучи відомим актором, приїжджав майже щороку до своїх батьків та привозив до них на літо внучат, своїх дітей – сина Олеся та доньку Мар'яну (українські імена!). Відомі слова, сказані Леонідом Биковим, уже знаменитим митцем, популярним у глядачів: *«Моє коріння – в селищі Прокатка, що на околиці Краматорська. Там мій початок»* [2, с. 16].

Акторській професії українець Леонід Биков навчався протягом 1947-1952 років у Харківському державному театральному інституті на українському відділенні акторського факультету (хоча міг, звичайно ж, вступити на російське відділення). Тобто мовою свого навчання в Харкові Леонід Биков свідомо обрав українську. До речі, за спогадами його однокурсниці Світлани Чібісової, для вступного іспиту він обрав монолог із «Мартина Борулі» Івана Карпенка-Карого і це стало його квитком у театральний світ [3].

Свій творчий шлях Леонід Биков починав як актор Харківського державного академічного українського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка, який був широко відомий під скороченою назвою «Харківський український театр» (до 1934 року – театр-студія «Березіль» під керівництвом славнозвісного українського режисера-новатора й геніального реформатора театру Леся Курбаса). У трупі цього театру Леонід Биков працював до 1960 року.

У кіно молодий Леонід Биков прийшов 1953 року як талановитий вихованець і яскравий представник української театральної школи (див. іл. 1).

Щоб краще зрозуміти те, носієм яких традицій вважав себе актор Леонід Биков та його колеги-«шевченківці», досить процитувати давню публікацію міської газети «Краматорська правда» про тодішні гастролі харків'ян у рідному для молодої театральної зірки місті Краматорську в лютому 1959 року: *«У грі артистів втілені кращі риси українського національного мисте-*

цтва, в якому органічно поєднуються принципи правдивості та народності» [4, с. 3].

У СРСР на той час повсюди панувала російська мова, тож не дивно, що наш славетний земляк був вимушений зніматися виключно в російськомовних фільмах і, як режисер, отримував замовлення та знімав фільми тією ж мовою. У тогочасному середовищі кінематографістів спілкувалися (так було заведено) теж тільки російською. Проте Леонід Биков глибоко усвідомлював своє українське походження, свою українськість. У той час, коли багато уродженців України, які працювали в галузі радянської культури, зокрема в кіномистецтві, прагнули якомога швидше розчинитися в російському культурному просторі, Л. Биков, розмовляючи російською мовою із відчутно м'якою вимовою, яка безпомилково видавала його українську національність і природну україномовність, позбавлятися свого характерного українського акценту свідомо не бажав. Загальновідомі зворушливі слова капітана Титаренка (кіногероя Леоніда Бикова) на самому початку к/ф «В бой идут одни „старики"»: (рос. *«Как же вы не заметили? Мы же сегодня над моей Украиной дрались!..»*), безумовно, свідчать про глибокі патріотичні почуття саме як українця не тільки його екранного героя, а й самого Леоніда Бикова [5, с. 33]. Ідеться не лише про цю знамениту фразу, а й самий характер цього кінотвору, його неповторну настроєвість. Влучно сказав відомий російський актор Міхаїл Ульянов: *«Щось було в цьому фільмі співучо-українське і ніжно-наївне»* [6, с. 27]. А відома українська дослідниця кінематографічної спадщини Леоніда Бикова Лариса Брюховецька зауважила: *«Любов до України Биков не декларував. Вона проявлялася у способі життя і в творчості»* [5, с. 35].

«Хочеш осягнути істину, повернися до джерел»

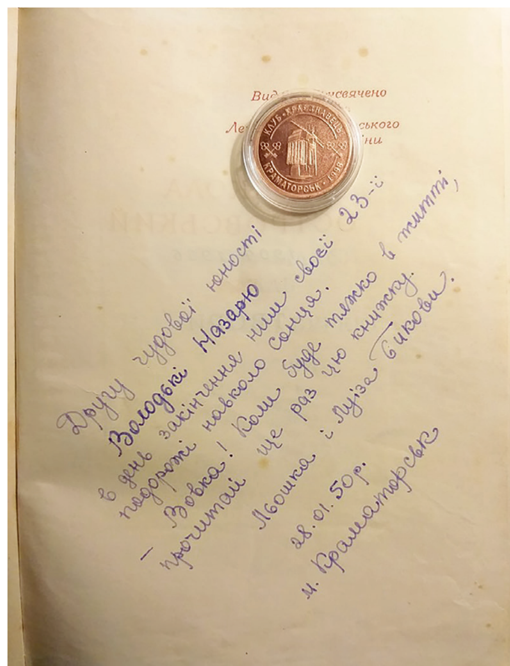
Леонід Федорович Биков народився 12 грудня 1928 року в невеликому українському селі Знаменське (нині у складі смт. Черкаське) Слов'янського району Донецької області в укра-

їнській робітничій родині [7, с. 116]. Коли йому виповнився рік, родина переїхала до Краматорська. Федір Іванович Биков, батько митця, працював робітником на Краматорському металургійному заводі, а мати Зінаїда Панкратіївна була вихователькою в дитячому садку. У сім'ї спілкувалися українською мовою, і це було природно, бо батьки були українцями за національністю.

У свідоцтві про народження Леоніда Бикова, до речі, на тій половинці документу, де подається текст українською мовою, прізвище батьків і дитини записано саме в українській формі – «Биків» [7, с. 117].

Іл. 2. Автограф Льоні та Луїзи Бикових українською мовою на книзі Ніколая Островського «Как закалялась сталь», зроблений 28 січня 1950 року

Цікавим свідченням природної україномовності молодого Леоніда Бикова, членів його родини й того молодіжного середовища, у якому зростав Леонід у тодішньому українському Краматорську, є збережений автограф Льоні та Луїзи Бикових, зроблений українською мовою 28 січня 1950 року, у формі пам'ятного дарчого напису на книзі Ніколая Островського «Как закалялась сталь», призначеної для подарунку другу юності (див. іл. 2).

В автобіографії від 30 травня 1969 року Леонід Биков повідомляв: *«У 1929 р. батьки*

переїхали до м. Краматорська. В селищі Прокатників, на робітничій околиці пройшли дитинство та юність» (див. іл. 3).

Отже, з 1929 року родина Бикових проживала в Краматорську, спочатку – у селищі Жовтневому, а з 1936 року – у селищі Прокатників (обидва селища – у Старому місті), де пройшли дитячі та юнацькі роки майбутнього актора. Саме тут Леонід, беручи участь у самодіяльності, уперше вийшов на сцену міського Будинку культури імені Леніна (сьогодні носить ім'я Леоніда Бикова) у постановках місцевого народного театру.

Звичайно, вирішальну роль у становленні особистості українського хлопця з Краматорська зіграла його родина. У дитинстві Леоніда («Льончика») оточували переважно жінки: мати Зінаїда Панкратіївна, дві її рідні сестри Анна і Марія («тітка Нюся» і «тітка Маня»), на рік старша за нього рідна сестра Луїза («Ізочка»). Певно, від матері він успадкував сердечність і доброту, бо саме такою згадували її всі, хто знав. У цьому українському жіночому середовищі Леонід отримав такий запас любові, чуйності, ліризму, що його вистачило на все його творче життя і він щедро ділився ним зі своїми глядачами. Саме зі своєї української родини він виніс любов до музики та українських народних пісень, які так часто лунали в його співучій сім'ї. Наприклад, від «тітки Мері» (так ще в родині Бикових називали Марію Панкратіївну, старшу сестру матері актора), яка особливо гарно співала, Льоня почув українську народну пісню «Ой у лузі-лузі червона калина» («Ой у лузі-лузі червона калина. Тож не калина – молода дівчина…»), яка стала його улюбленою на все життя [2, с. 16]. За спогадами друзів, він так задушевно її виводив, що хотілося плакати [3].

Донька митця Мар'яна Бикова в одному зі своїх нечисленних інтерв'ю так говорила про свого батька: *«Тато був плоть від плоті землі, на якій виріс. Там витоки його характеру і долі. Він дуже пишався тим, що вийшов з Донбасу, і що прізвище Биков в цих краях не рідкість. Любив простих людей, любив свою Прокатку – робітниче селище на околиці Краматорська. Він завжди*

казав, що саме Прокатка зробила його людиною й навчила любити і цінувати все те, що він потім любив, й ненавидіти те, що ненавидів» [8].

Євген Онопрієнко, співавтор кіносценарію «В бой идут одни „старики“», теж згадував про цю рису нашого великого земляка-краматорчанина: *«Дуже він любив – якоюсь таємно гордою любов'ю – нашу з ним спільну батьківщину – Донбас, чудово знав шахтарів, металургів, показував такі типажі й обряди, так говорив про свій Краматорськ, що ми за голови хапались: Льоню, це ж кінокартина, та яка! Роби її! Але він не поспішав, все шукав, все чекав, накопичував у душі»* [6, с. 81].

Усенародний улюбленець

В українському кінематографі другої половини XX століття були актори, які стали всенародними улюбленцями не лише завдяки таланту, неповторності, досконалій акторській грі, а ще й тому, що це були особистості, яким люди вірили, відчували в них щось своє, рідне, невимовне, потаємне, які мали потужну притягальну силу, до яких ставилися як до моральних авторитетів суспільства, як до лідерів думок. Безумовно, такою особистістю був і залишається український актор Леонід Биков, який завойовував серця глядачів своїм неповторним якимось внутрішнім світлом. Так, він був неповторним, але водночас кожен знаходив у його кіногероях щось своє, тому всенародна любов до актора ще більше єднала його з народом. Кіногерої Леоніда Бикова, відповідно до української ментальності, *«завжди були демократичні, не височіли над глядачами, не повчали їх, вони втілювали духовні устремління простих людей, поділяли їх радощі й турботи»* [6, с. 13]. Вони й зараз, як і раніше, притягують глядача своєю душевною чистотою, їх внутрішній світ не зіпсований, а ставлення до життя на диво світле. Такий характер персонажів, відтворених актором на екрані, не можна назвати випадковістю, адже українець Леонід Биков у всіх випадках грав фактично самого себе.

Усі ці слова цілком можуть стосуватися й іншого блискучого українського актора – Івана Миколайчука, з яким Леонід Биков зустрівся 1968 року на зйомках фільму «Розвідники» (1968 р., Київська кіностудія ім. О. Довженка). Довгі роки Леонід Биков та Іван Миколайчук залишалися близькими друзями, їх єднала духовна спорідненість двох українських душ, те, що у запорозьких козаків породило знаковий інститут побратимства. Недаремно Леонід Биков адресував свій відомий лист-заповіт не комусь із родичів, а саме Івану Миколайчуку, своєму найдорожчому другу-побратиму, якому довіряв найбільше. Для сучасних українців ця дружба має велике символічне значення, про що влучно сказала Лариса Брюховецька в книзі-монографії «Своє / рідне кіно Леоніда Бикова»: «Обидва уособлювали в собі закодовану історію українського народу, його гірку долю і його незнищенну життєздатність. Навіть цілісність цього народу, актуалізовану в наші дні: один був із заходу, з Буковини, іншій – зі сходу, з Донеччини. Обидва несли в собі Україну, можливо, й позасвідомо» [5, с. 163].

<u>Український менталітет Леоніда Бикова, проявлений у його фільмах</u>

В умовах радянського тоталітарного режиму, політики суцільного зросійщення й нещадної боротьби тодішньої комуністичної влади з будь-яким проявом «українського буржуазного націоналізму» (у розумінні «українського патріотизму») демонструвати публічно щось проукраїнське було непросто й навіть небезпечно.

Леонід Биков ніколи не цурався своєї «українськості», хоча ніколи штучно не акцентував на ній увагу, не підкреслював її, не наголошував на ній, вона проявлялася в нього на екрані та в житті природно й ненав'язливо, як невід'ємна риса його особистості. Герої Бикова завжди говорили з м'яким українським акцентом, інколи вживаючи українські слова. Нагадаємо, що всі фільми Леоніда Бикова були російськомовними, але деякі деталі

в них, не маючи прямого відношення до сюжету й змісту подій кінострічки, м’яко й мимохіть нагадували глядачам про Україну, створювали, так би мовити, українську ауру всього кінофільму або його окремого кіногероя.

Наприклад, у кінофільмі «Где вы, рыцари?», у сцені, яка відбувається в кабінеті директора клубу, на стіні того кабінету, на стилізованому українському рушнику, зображені контури України з написом великими літерами «УКРАЇНА». В іншому епізоді цього ж фільму, у квартирі одного з героїв, де зібралася молодь, звучить пісня відомого українського композитора Ігоря Поклада «Кохана».

Уперше глядачі побачили Леоніда Бикова в кінофільмі «Судьба Марины» (1953 рік, Київська кіностудія художніх фільмів). У першому ж кадрі за участі Бикова на екрані з’являється щирий відкритий хлопець, який грає на баяні й не надто сильним, але приємним голосом співає жартівливу українську пісню. Таким він відразу ж і запам’ятався глядачам.

У кінофільмі «Аты-баты, шли солдаты» герой Леоніда Бикова, єфрейтор Святкін, на прізвисько «Сват», заспівує своєму взводу стройову пісню, у якій лунають такі характерні слова: *«Белоруссия родная, Украина золотая, Наше счастье молодое Мы стальными штыками оградим...».*

Пісня супроводжувала Леоніда Бикова майже в усіх його роботах, бо він мав музичний склад душі. Згадаємо лише такі фільми: «Максим Перепелица», «Разведчики», «Ссора в Лукашах». У кінофільмі «В бой идут одни „старики“» пісні не лише емоційно підсилюють екранну дію, а й виконують власну драматичну функцію, допомагають повніше розкрити характери льотчиків «співаючої» ескадрильї.

Російський актор Павєл Кадочніков зворушливо згадував, як Леонід Биков чарівно співав українських пісень, коли після знімального дня майже вся акторська група фільму «Укротительница тигров» ходила на річку: *«І Льоня, як завжди, був головним заводієм. Скільки цікавого ми дізнались від нього, якими україн-*

...Во внешности Леонида не было ничего героического в расхожем понимании этого слова. Небольшого роста,щуплый, с простыми чертами лица ничем не примечательного паренька - он удивил с первой минуты знакомства беспредельным обаянием, искренностью и большим мужеством души.

Из этих составных и образуется духовность Быкова.

Лесь Сердюк

...Большого дарования, чистой совести и щедрой принципиальной гражданственности этот художник, этот человек переполнен любовью к людям, энергией и никогда не громыхал своим "Я".

Константин Степанков

...Есть такие люди, в которых живет солнечный свет. Это какой-то особый дар природы. Сам по себе человек ведет себя обычно и просто. А вот светло рядом с таким человеком.

Михаил Ульянов

... Для Быкова главное - Человек! В летчике - Человек, в солдате-Человек, и даже в пришельце с другой планеты тоже Человек.

Георгий Гречко

...Случайная встреча обнажила тревожную истину. Передо мной был уже не юноша Алеша со своей трогательной любовью. Видела усталый взгляд, посеревшее лицо, измученное внутреним страданием.

Хотелось разгладить ранние морщины на его лице и сказать что нибудь самое прстое: Леня, знаешь, как ты нам всем нужен-держись!!! Не сделала... Не сказала...

Ада Роговцева

Автобиография.

Я, Быков Леонид Федорович, родился в с. Знаменском, Славянского р-на, Донецкой области.

В 1929 г. родители переехали в г. Краматорск. В поселке Прокатчиков, на рабочей окраине прошли детство и юность. Закончив среднюю школу, в 1947 г. поступил в Харьковский театральный институт. После института был принят в труппу Харьковского ордена Ленина академического украинского театра им. Т.Г. Шевченко. В театре работал до 1960 года. С 1960 г. по 1969 г. проработал на киностудии „Ленфильм". С 1969 года переведен на работу в коллектив киностудии им. А.П. Довженко. Военнообязанный. Рядовой. Пехота.

30 мая 1969. Быков

...Великий художник Ван Гог считал, что первый признак гения - доброжелательность, а высшая художественность - способность любить людей. Эту мысль Леонид Быков подтвердил всем своим творчеством, всей своей жизнью...

Николай Мащенко

...Понимаешь, Евгений - нежно смягчая букву "г" говорил он, - главное: монтажом, ракурсом и панорамой не расплескать душу! Ты только не смейся... Мне кажется, душа нашего народа чуть-чуть улыбается. Даже когда болит- улыбается...

Как и душа Леонида Федоровича Быкова!

Евгений Матвеев

...О ней мало кто знает. И я тоже, слышал только как о ней говорили сведующие люди. - У Леонида Федоровича душа - хоть к ране ее прикладывай - услышал я от хозяйки, у которой актер останавливался во время одной киноэкспедиции. Ну, конечно, лучше не скажешь о человеческой доброте моего коллеги и побратима...

Иван Миколайчук

...Он был свободен от влияния той или иной актерской знаменитости. И никому не подражал. У него был свой, только ему присущий почерк. Да что там говорить! Играл он лихо, без фальши, все было в меру.

Андрей Сова

...Он отдавал своим картинам все богатство своей души. Он жил неистово. В жизни умирают один раз. Он пришел к своей черте, вернее примчался. Утешения нет. Он был добрым, умным и веселым человеком. Такие не умирают...

Станислав Ростоцкий

Іл. 3. Автобіографія Леоніда Бикова, написана власноруч 30-го травня 1969 року

ськими піснями він нас тішив! Незабутній час!» [6, с. 43]. Відомі також спогади про те, як на запрошення Івана Миколайчука Биков приїхав на зйомки фільму «Анничка» в Карпати і як учасники знімальної групи разом з ним чудово співали українською [5, с. 34]. До речі, коли Леонід Биков прощався зі своїм Харківським українським драматичним театром, якому віддав майже десять років життя і який дуже любив, то попросив друзів, що зібралися після останньої вистави в гримерці заспівати для нього «Ой, у лузі-лузі червона калина».

У кінофільмі «Максим Перепелица» герой Леоніда Бикова виконує перед товаришами по службі свій імпровізований танець, де ми чітко бачимо неповторні елементи старовинного козацького танцю «Повзунець», який неможливо сплутати ні з яким іншим.

Найяскравіше демонструє українськість кінорежисера, кіносценариста та кіноактора Леоніда Бикова його уславлений фільм «В бой идут одни „старики“». До речі, не дуже відомим є той факт, що зйомки цього фільму Леонід Биков збирався запускати в Ленінграді, де він тоді жив і працював. Але його давно й наполегливо кликали до Києва піднімати українське кіно, причому радянські керівники української кіногалузі не просто запрошували, але й дуже умовляли та обіцяли всіляко сприяти творчим планам митця і навіть волали до нього, зверталися до «національної совісті» режисера-українця, як до останнього аргументу [8]. Це в кінцевому підсумку й перемогло. 1969 року Леонід Биков наважився круто змінити своє особисте й творче життя, переїхавши з Ленінграда (де постійно проживав із 1959 року) до Києва, повернувшись до своєї рідної України, зв'язків з якою він ніколи не поривав, адже його батьки та старша сестра Луїза зі своєю сім'єю весь час жили в Краматорську на Донеччині.

Протягом усього фільму режисер Леонід Биков у різний спосіб підкреслює, що його герой – українець. Уже в титрах фільму ми читаємо: *«Титаренко – Л. Биков»*. А в епізоді (1 год. 03 хв. 33 сек.

фільму), де комеска приймають у компартію, майор голосно називає прізвище кіногероя Леоніда Бикова: *«Титаренко»*.

Українське прізвище Титаренко походить від слова «титар» (з грец. «ктитор» – будівничий, засновник). Титарем із XVII століття в Україні називали сільського церковного старосту, а Титаренко означає «нащадок титаря». Тому таке типове для України прізвище чітко вказує на українське походження командира «співаючої» ескадрилі.

Із перших кадрів режисер задає українське забарвлення кінофільму. Згадаємо епізод (2 хв. 45 сек. фільму) із діалогом між військовим кухарем і капітаном Олексієм Титаренком, який щойно повернувся із повітряного бою:

Кухар: *«Вареники же стынут!»*.

Титаренко: *«С вишнями?»*

Кухар: *«Да нет – с творогом».*

Вареники, ці оспівані українським народом «із сиром пироги», що великим планом показані на екрані, відразу викликають у глядачів чіткі асоціації з Україною, а саме цього, на наше переконання, і прагнув досягнути український кінорежисер.

У цьому російськомовному фільмі епізодично й ненав'язливо з'являється українська лексика. Наприклад, у епізоді (16 хв. 07 сек. фільму), коли при появі командира ескадрилі Титаренка лунає команда: *«Смирно!»,* він у відповідь віддає команду: *«Вольно, казаки!».* Називаючи молоде поповнення словом «козаки», герой Бикова звертає їх та глядачів до історичної пам'яті українського народу, нагадує бойовим льотчикам, що український козак є носієм найкращих якостей чоловіка-воїна, чоловіка-захисника, а саме: сміливості, мужності, відваги, жертовності, бойового побратимства. У двох епізодах фільму капітан Титаренко на російське *«спасібо»,* відповідає українським *«будь ласка»* (4 хв. 00 сек. фільму; 1 год. 21 хв. 30 сек. фільму).

У епізоді (23 хв. 40 сек. фільму), у якому герой Бикова розмовляє українською мовою з місцевими дітьми в полі біля багаття, він вітається з ними такими словами: *«Добрий вечір вашій*

хаті...». Використана фраза є зразком українського народного мовного етикету: саме так віталися в селах України, і Леонід Биков знайомить свого глядача з народною побутовою культурою українців, демонструючи чудове її знання.

У епізоді (50 хв. 31 сек. фільму) розмови з полковником, коли той повідомляє герою Бикова, капітану Титаренку, що його розвідувальні дані перевіркою не підтвердилися, Титаренко в запалі говорить: *«Выходит, я к теще на блины летал, а вам липу сунул?!».* Нагадаємо, що український вислів *«до тещі на млинці» походить від українського обряду «Колодія»* («Колодки»), який святкувався на Масному тижні (Масниці). Ця низка обрядових дій на честь весняного пробудження природи тривала протягом тижня. Дуже важливий етап святкування Масниці – частування тещі, яке відбувається в п'ятницю. Якщо молодята побралися нещодавно, то теща запрошує «на млинці» зятя та інших родичів. Таким чином, герой Бикова нагадує глядачам про давні українські звичаї та традиції.

Українська мова бабусі, у хаті якої зібралися льотчики, українські рушники, якими прибрана її оселя – усе це візуально нагадує глядачам про те, що дія фільму відбувається саме в Україні, що саме з української землі проганяють німецьких окупантів (39 хв. 11 сек. фільму).

Згадаємо ще один монолог капітана Титаренка, присвячений Україні (40 хв. 54 сек. фільму): «...Ну а я из Таврии, Юг Украины. Колись тут чумаки по сіль їздили, на Чумацький Шлях поглядаючи (Млечный Путь по-русски)». У цій найдовшій українській фразі кіногероя Бикова показана краса й милозвучність української мови, її образність (чумаки – Чумацький Шлях). Також, на нашу думку, кіносценарист Леонід Биков навмисно так побудував цю фразу, що в ній легко руйнується давній і головний російський міф про те, що українці та росіяни – це один народ. Адже чумаки були лише в українській історії, а назву небесного сузір'я «Чумацький Шлях» українцю для росіян треба обов'язково перекладати російською, бо без цього росіяни її просто не зрозу-

міють, будучи зовсім іншим, чужим народом стосовно українців.

У фільмі Леоніда Бикова льотчики «співаючої» ескадрильї під загальний регіт колективно пишуть лист-виклик німецьким асам, зміст якого чітко перегукується зі славнозвісним листом запорожців до турецького султана і є проявом невмирущих традицій запорозьких козаків, які легко впізнаються, а саме: військовий звичай кепкувати та дошкульно глузувати з ворога перед боєм, доводячи його до люті та сказу, викликаючи в нього напруженість і знервованість, використовувати глузливий сміх як вбивчу психологічну зброю. У цьому ж епізоді присутній ще один давній козацький бойовий звичай запорожців: перед початком битви викликати ворога на герць, тобто викликати на одноборство, на дуель, на поєдинок «сам на сам». Такий виклик типово в козацькому дусі кидають ворогу й льотчики капітана Титаренка: *«Выходи драться один на один! На взлете бить не буду! «Маэстро».* До речі, уся мізансцена епізоду написання льотчиками цього листа-виклику (1 год. 05 хв. 28 сек. фільму), наскільки це можливо, наближена режисером Л. Биковим до загальновідомої композиції славнозвісної картини українського художника Іллі Рєпіна, уродженця міста Чугуєва на Харківщині.

Неможливо не згадати й той епізод (4 хв. 08 сек. фільму), де кіногерой Леоніда Бикова, командир ескадрильї капітан Титаренко, промовляє свій зворушливий, сповнений щирої любові до України легендарний монолог:

« – Как же вы не заметили? Мы же сегодня над моей Украиной дрались!

– А как тут заметишь: те ж поля, дороги, села…

– Э, нет! А воздух? Другой. А небо? Голубее. И земля зеленее!..»

Буквально кількома лаконічними, але емоційно надзвичайно виразними словами свого персонажа капітана Титаренка Леонід Биков, як актор, сценарист і режисер, зумів передати свою щиру любов до рідної землі, спромігся скласти цілий гімн Україні, який вкарбовується в серця й душі мільйонів українців-глядачів цього фільму донині.

Звичайно, музичним лейтмотивом цього кінофільму є пісня «Смуглянка», але ніщо не могло повніше розкрити українську душу кінорежисера Леоніда Бикова, ніж лірична українська народна пісня, якій притаманні глибока емоційність, відвертість, щирість у висловленні почуттів, яку може співати лише людина з чистим серцем і чистим сумлінням, із душею, що не розкраяна сум'яттям і болючими сумнівами. Недаремно бойовий побратим капітана Титаренка, старший лейтенант Скворцов (актор Володимир Талашко) не зміг заспівати пісню «Ніч яка місячна» тоді, коли в його душу, мов отрута, вкралася підступна слабкодухість. І лише очистившись від неї, як від скверни, цей льотчик зміг знову заспівати й вклав свою чисту й непорочну душу в цю дивовижну українську народну пісню. Це епізод, де комеск Титаренко оголошує концертний номер «співаючої» ескадрильї: «Старший лейтенант Скворцов. «Ніч яка місячна», – після чого починається мелодія цієї пісні (41 хв.10 сек. фільму).

«Ніч яка місячна» є красивою і дуже відомою українською народною піснею і, на нашу думку, служить у фільмі насамперед для появи в глядачів чітких асоціацій саме з Україною, для викликання свідомих і неусвідомлених симпатій до неї.

Українською архаїкою, українським світовідчуттям і архетипами сповнені останні кадри фільму. Мова йде про фінальний епізод поминання загиблих льотчиць на їхній могилі (1 год. 21 хв. 30 сек. фільму), де в очі впадає глибинна українськість цієї драматичної сцени. Адже Леонід Биков цим епізодом демонструє своїм глядачам модернізовану форму прадавньої української тризни, коли на вишитому рушникові, покладеному на могилу, стоять наповнені чарки з хмільним напоєм і лежить обрядовий хліб, а поминальники ведуть неквапну розмову між собою про померлих чи загиблих. Наші предки вважали, що в такі моменти душі померлих приєднуються як до споживання обрядової їжі, так і до обрядової розмови.

На українському рушникові, показаному в кадрі фільму крупним планом, ми бачимо традиційне в Україні зображення вічного

Дерева Життя (Світового Дерева) із птахами на вершечку. Нагадаємо, що Дерево Життя, як важливий архетипний символ, ще в предків українців виступало в якості міфологічної моделі Всесвіту, бо вважалося, що воно поєднує всі три рівні світоустрою: горішній рівень – небо (світ богів), середній рівень – землю (поцейбіччя, світ людей) та нижній рівень – підземний світ та підземні води (потойбіччя, світ померлих). Дерево Життя – посередник між трьома світами, дорога, міст, сходи, якими можна перейти від світу людей до світу богів або в потойбіччя. За українськими міфами, воно виросло посеред Вирію (дохристиянського раю), сюди щозими злітаються птахи. Зображені на Дереві Життя птахи символізували світову душу. Ця українська архаїчна символіка напрочуд точно відповідає фактичному змісту даного кіноепізоду та його глибинному філософському підтексту.

Використавши у фільмі дану сцену, Леонід Биков демонструє свої чудові знання народних традицій та звичаїв українців і ділиться цими знаннями зі своїм вдумливим глядачем, розуміючи, що саме народні звичаї (за словами видатного українського етнографа та фольклориста Олекси Воропая) є *«тим цементуючим матеріалом, що перемагає своєю міццю всі інші сили, які працюють на руйнування єдності нашого народу»* [9, с. 4]. Можливо, несвідомо, але Леонід Биков пропонує своїм глядачам певні архетипи української душі, він занурює їх у колективне несвідоме українців.

Варто звернути увагу ще на одну знаменну деталь, яка пов'язує найвідоміший фільм Леоніда Бикова з історією України. Ідеться про епізод, коли командир ескадрильї Титаренко, розповідаючи про своїх бойових товаришів, співає початок вступного рядку української народної пісні «Ой у лузі-лузі червона калина похилилася» (*«Ой у лузі-лузі червона калина. Тож не калина – молода дівчина...»*). Сама ця пісня про нещасне кохання й загублену долю молодої дівчини. Цікаво, але, на думку деяких дослідників, Леонід Биков тут навмисно замаскував свою алюзію (натяк, відсилання) саме на легендарну «Червону калину», українську на-

родну пісню авторського походження, марш Українських січових стрільців, що фактично став їхнім гімном (слова і музика Степана Чарнецького). Ця найвідоміша пісня всіх українських патріотів часів Української революції 1917-1921 років, з якою вони героїчно виборювали тоді українську незалежну державу, у СРСР була завжди забороненою з політичних мотивів, як невмируща народна пам'ять про Українську Народну Республіку, особливо ненависну своїм справжнім суверенітетом усім російським імперським структурам і спецслужбам на чолі з КДБ. В оригіналі початок пісні «Червона калина», як відомо, звучить так:

Ой у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну, гей-гей, розвеселимо!

Що, можливо, хотів сказати Леонід Биков цією своєю прихованою пісенною цитатою? Вірогідно, даною алюзією, «езоповою мовою» він нагадував своїм землякам-українцям про ідею вільної незалежної української держави. Сьогодні неможливо вже дізнатися про те, що саме хотів сказати Леонід Биков своїм глядачам, проте ми переконані, що використання у фільмі саме цієї пісні було зовсім не випадковим, бо в його кінофільмах та кінообразах випадковостей не існувало.

Усі наведені приклади видаються нам далеко не випадковими. Такими маленькими епізодами Леонід Биков свідомо насичує свій російськомовний фільм українськими маркерами, свого роду українськими «нагадайками», які покликані були нагадувати й справді нагадують глядачам про Україну, з теплотою і любов'ю розповідають про неї фактами української історії, українськими прізвищами, українськими народними піснями, типовими українськими словами чи зверненнями, звичаями чи навіть стравами. Митець з любов'ю закодовує свій твір українськими смислами, відсилає глядачів до української народної

культури, занурює їх у колективне несвідоме українців. І це якраз і показує його українську душу, проявляє його українськість і як людини, і як митця, і як громадянина.

Характерним тут, вважаємо, є цікавий факт, повідомлений донькою кінорежисера, Мар'яною Биковою: *«Батько хотів зняти «В бой идут одни „старики"» у кольорі, але кольорову плівку не дали. Надали чорно-білу, вузькоформатну. Він мріяв зняти свій фільм, роботу всього життя, саме на кольоровій, щоб показати всю красу рідної України»* [3]. Оця велична мрія Леоніда Бикова «Показати всю красу рідної України» є надзвичайно показовою для нього і є дуже важливою для нашого сучасного розуміння природної українськості цього митця, його неспростовної української ідентичності та ментальності. Фільм «В бой идут одни «старики» якраз і демонстрував, наскільки для Леоніда Бикова була важлива Україна, і став яскравою ілюстрацією до слів нашого земляка-краматорчанина, які Л. Биков сказав відомому кінорежисеру Григорію Кохану у відповідь на його пропозицію вступити до лав комуністичної партії (КПРС): *«Я давно вже в партії українського народу»* [10, с. 292]. І комуністом Биков так і не став.

Отже, без перебільшення можна сказати, що акторська й режисерська спадщина Леоніда Бикова є однією з найяскравіших сторінок в історії українського кінематографа. Формально відповідаючи вимогам комуністичної ідеології, Леонід Биков, безумовно, випадав із контексту радянського кіномистецтва. Змушений приховано творити своє українське кіно, він завжди й усюди залишався митцем-українцем, відтворюючи на екрані українські типажі та характери і, головне, демонструючи український погляд на світ (український світогляд).

Леонід Биков був одним із тих небагатьох українських митців, хто «м'якою силою» творив Україну навколо себе, незважаючи ні на що, нагадував про неї за першої ліпшої нагоди, прославляв її в часи, коли високопосадовці комуністичного режиму прагнули, щоби про неї забули всі, щоби про Україну забули насамперед самі українці.

Він був одним із тих митців, хто своєю творчістю вчив українців любити Україну й учив пишатися нею. Завжди.

Творчість митця об'єктивно була вагомим внеском у збереження української національної ідентичності («українськості в українцях») у ті непевні часи духовної задухи й загрозливого «повзучого» зросійщення України. Українські духовні, моральні цінності, які ніс з екрану Биков-актор і Биков-режисер, були доведені, власне, самим життям Бикова-особистості.

Хочеться приєднатися до влучної й точної характеристики української душі Леоніда Бикова, нашого славетного земляка з Краматорська: *«Патріот, який любив Україну, хоча і довелося йому зніматися переважно за її межами. Який не педалював патріотизму, а показав, як треба захищати рідну землю. Який примножив своїй країні славу»* [5, с. 22].

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жебрівський П. Роздуми. Київ, 2021. 230 с.

2. Корогодський Р. Береги дитинства Леоніда Бикова. Ранок. 1984. квітень. № 4. С. 16.

3. Стрижова О. «Він мріяв показати всю красу рідної України»: що відомо про актора Леоніда Бикова. Радіо «Донбас. Реалії». 12 грудня 2020, 14:10. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29652504.html (дата звернення: 17.09.2021).

4. Балакирев О. Харьковский театр в гостях у краматорцев. Краматорская правда. 1959. 4 февраля. С. 3.

5. Брюховецька Л. Своє / рідне кіно Леоніда Бикова. Монографія. Київ, 2010. 340 с.: іл.

6. «Будем жить!»: Воспоминания о Леониде Быкове – режиссере, актере, друге. Київ, 1996. 192 с.

7. Коцаренко В. Краматорская быль. Славянск, 2002. 173 с.

8. Вавилова Е. Четверть века их бьют наотмашь. Газета 2000. 2005. 09 декабря. URL: http://www.leonid-bykov.ru/staty/31.htm (дата звернення: 12.02.2018).

9. Воропай О. Звичаї українського народу. Київ, 2006. 384 с.

10. Бабкин В. А. 100 самых известных имен Краматорска. Краматорск, 2008. 369 с.

Букет Є. В.

ОЛЬГА БЕТУЛИНСЬКА З ДОМУ СКОРОПАДСЬКИХ ТА ЇЇ НАЩАДКИ

Згідно з ідеологією проєкту «Ідентифікація Петренків», генеалогія роду досліджується на підставі архівних документів та історико-літературних матеріалів. У пошуковому процесі з метою оптимізації напрямків дослідження доречно розглядати також згадки в газетних і журнальних статтях, спогади, місцеві перекази тощо, проте поняття логічності, науковості, документальності й відповідальності залишаються аксіоматично недоторканими [22, с. 11]. Петренки – давній і розгалужений козацький рід, що походить з Ізюмського слобідського полку, дослідження багатьох його гілок ще попереду. Генеалогічні дослідження українського козацтва здавна цікавлять науковців. Одним із найбільш вивчених вважається козацько-старшинський, а згодом – дворянський рід Скоропадських, якому присвячено кілька статей і монографій [23–28], проте і в ньому чимало «білих плям». Одну з них мені пощастило цього року ліквідувати. Це дослідження особливо цінне, оскільки проведене в час, коли в Україні триває повномасштабна війна з Росією.

На початку квітня 2023 року директор Центрального державного історичного архіву України (м. Київ) Ярослав Файзулін оприлюднив на своїй фейсбук-сторінці родословне дерево Скоропадських, складене на початку минулого століття.

15 травня виповнилося 150 років від дня народження Павла Скоропадського – видатного військовика, державного, політичного і громадського діяча, Гетьмана Української Держави в 1918 році. Як виявилося, цей знаменитий козацький рід, представники якого наприкінці XVIII століття отримали статус дворян Російської імперії, має прямий стосунок до історії мого рідного села Грузького (тепер – Фастівський район Київської області). Адже впродовж 15 років власницею грузецького маєтку була

дворянка Ольга Вікторівна Бетулинська з дому Скоропадських, а наступні 17 років маєток був у власності її дочки. У родинному дереві Ольга Вікторівна записана під №37 в списку жінок «Скоропадскія и ихъ мужья» із посиланням на батька – Віктора Васильовича Скоропадського (№17 в списку чоловіків-Скоропадських) та зазначенням двох шлюбів: 1). Василь Васильович Танський; 2). Михайло Юхимович Бетулинський. Ця знахідка надихнула на подальші пошуки.

Ольга Скоропадська народилася 17 травня 1836 року в родині відставного поручника, поміщика села Авдіївки Сосницького повіту на Чернігівщині Віктора Васильовича Скоропадського та Наталії Олександрівни, уродженої Максимової, і була похрещена в авдіївській церкві Різдва Христового [1]. Віктор Скоропадський був сином Василя Івановича й онуком Івана Михайловича Скоропадського, від рідного брата якого – Якова Михайловича йшла гілка майбутнього керівника Української Держави Павла Петровича Скоропадського.

19 серпня 1856 року в 20-річному віці Ольга вийшла заміж за чиновника при Чернігівському цивільному губернаторі, колезького реєстратора Василя Васильовича Танського (Танські – також дуже відомий козацький рід, один із представників якого – Антін Михайлович, був зятем Семена Палія). Вінчалися молодята в Миколаївському військовому соборі м. Києва [2]. Проте, Василь Танський помер 28 вересня 1858 року від чахотки в с. Рівчак Ніжинського повіту [3].

Тож у 23 роки, 1 червня 1859 року Ольга Вікторівна вдруге вийшла заміж – за службовця канцелярії начальника Київської губернії, губернського секретаря Михайла Юхимовича Бетулинського (1830 р. н.), нащадка лівобережної козацької шляхти. Обвінчалися вони у Володимирській церкві при Київському університеті [4]. Там же похрестили, народжену 1 березня наступного року, свою першу доньку Лідію [5] (в майбутньому – дружина українського диригента і композитора, одного із засновників Київської консерваторії Олександра Виноградського [6]). У цей

час Михайло Бетулинський з родиною мешкав у дерев'яному двоповерховому на п'ять вікон за фасадом будинку в Києві на розі Володимирської та Софійської (сучасна адреса – вул. Володимирська, 21/20), який придбав у 1858 році за 3 тисячі 400 рублів сріблом у міщанина Митрофанова [7].

Друга донька – Ольга народилася 22 червня 1861 року і була похрещена 8 липня в церкві Антонія і Феодосія с. Рівчак Ніжинського повіту Чернігівської губернії [8]. Цей маєток Ольга Вікторівна успадкувала від першого чоловіка і влітку з родиною перебувала там.

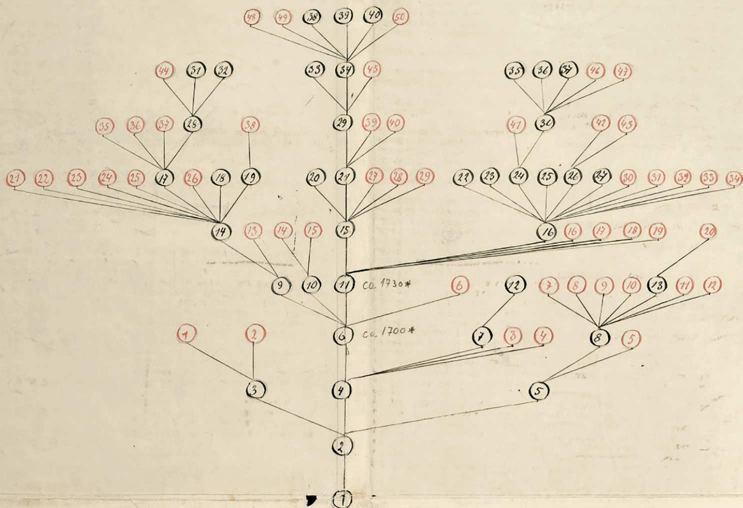
Упродовж 1860-х років у родині також з'явилися на світ сини Сергій (1862) і Борис (1866).

22 жовтня 1871 року народилася донька Марія. Її хрестив у Либедській Троїцькій церкві м. Києва священник Юхим Ботвиновський [9], «батя Юхим», як його називали в народі. Микола Лєсков в спогадах «Печерські антики» залишив кілька яскравих спогадів про цього священника. Наприклад, дуже цікаві наступні характеристики: *«Який Юхвим був як священник – цього я розбирати не стану, та й думаю, що це відомо одному Богу, якому служив він, як міг і як умів».* Цей священник дійсно відрізнявся оригінальністю і підтвердженням цьому є таке враження того ж Лєскова: *«Щоб не викликати недомовками помилкових тлумачень, краще сказати, що "слабкості" о. Євфимія становили просто гулянки, які тоді були у великій моді у Києві. Отець Євфимій любив гарне вино, компанію і полювання. Він був кращий більярдний гравець після Курдюмова і відмінно стріляв; притому він, по слабкості свого характеру, не міг утриматися від задоволення пополювати, коли потрапляв у коло друзів з дворян». При цьому сам батько Юхим говорив про себе: «Стілько я, ледачий піп, нагрішив, що Бог вже змиловався надо мною і дав мені сльози, щоб плакати діл моих горько. Не можу служить, не плачучи»* [10].

У 1868 році М. Бетулинський – один із заступників голови Ніжинської земської управи. 1872 року він купує у дружини Титулярного Радника Катерини Григор'євої садибне місце, розташо-

СКОРОПАДСКІЕ и ЖЕНЫ ихъ.

№	отц. №		
I.		Федоръ	Кн. Чарторижская.*
2.	1	Илья Федоровичъ	
3.	2	Иванъ Ильичъ	I/Пелагея Никифоровна Калениченко. 2/Анастасія Марковна Маркевичъ.
4.	2	Василій Ильичъ	I/……Павловна Грибовичъ. 2/Ксенія Фомовна……
5.	2	Павелъ Ильичъ	
6.	4	Михаилъ Васильевичъ	I/Кн. Ульяна Юрьевна Четвертинская. 2/Прасковья Даниловна Апостолъ. 3/Марфа Степановна Ширай.
7.	4	Иванъ Васильевичъ	Елена Степановна Войцеховичъ.
8.	5	Тимофей Павловичъ	Анна Федоровна Сулима.
9.	6	Иванъ Михайловичъ	Ульяна Васильевна Кочубей.
IO.	6	Петръ Михайловичъ	Анна Антоновна Милорадовичъ.
II.	6	Яковъ Михайловичъ	Евфросинія Осиповна Закревская.
I2.	9	Иванъ Ивановичъ	Агафія Яковлевна Полуботокъ.
I3.	8	Константинъ Тимофеевичъ	Евфросинія Михайловна Скаржинская.
I4.	9	Василій Ивановичъ	Евфросинія Федоровна Иваненкова.
I5.	11	Михаилъ Яковлевичъ	Пульхерія Ивановна Маркевичъ.
I6.	11	Петръ Яковлевичъ	Елена Ивановна Миклашевская.
I7.	14	Викторъ Васильевичъ	Наталья Александровна Максимова.
I8.	14	Николай Васильевичъ.	
I9.	14	Александръ Васильевичъ	Варвара Васильевна Миклашевская.
20.	15	Николай Михайловичъ.	
2I.	15	Иванъ Михайловичъ	Елисавета Петровна Тарновская.
22.	16	Иванъ Петровичъ.	
23.	16	Александръ Петровичъ.	
24.	16	Яковъ Петровичъ	Надежда Никаноровна Свѣчина.
25.	16	Григорій Петровичъ.	
26.	16	Петръ Петровичъ.	
27.	16	Михаилъ Петровичъ.	
28.	17	Василій Викторовичъ	Зинаида Николаевна Дурново.
29.	21	Петръ Ивановичъ	Марія Андреевна Миклашевская.
30.	24	Петръ Яковлевичъ	Евгенія Федоровна……
3I.	18	Георгій Васильевичъ	Вѣра Владиміровна Маркевичъ.
32.	28	Василій Васильевичъ.	
33.	29	Михаилъ Петровичъ.	
34.	29	Павелъ Петровичъ	Александра Петровна Дурново.
35.	30	Яковъ Петровичъ.	
36.	30	Петръ Петровичъ.	
37.	30	Александръ Петровичъ.	
38.	34	Петръ Павловичъ.	
39.	34	Даніилъ Павловичъ.	
40.	34	Павелъ Павловичъ.	

* Кн. Чарторижская указана по А. Бобринскому и Кн. Лобанову-Ростовскому. Родословное дерево составлено по Модзалевскому.

СКОРОПАДСКІЯ и ихъ МУЖЬЯ.

№		отц. №	
1	Ирина Ивановна	3	Семенъ Ефимовичъ Лизогубъ.
2	Ульяна Ивановна	3	Гр. Петръ Петровичъ Толстой.
3	Анастасія Васильевна	4	Федоръ Васильевичъ Кочубей.
4	Прасковья Васильевна	4	Иванъ Ивановичъ Забѣла.
5	Татьяна Павловна	5	Федоръ Романовичъ Посудовскій.
6	Анна Михайловна	6	Ген. Маіоръ Юрій Григорьевичъ Ливенъ.
7	Ульяна Тимофеевна	8	Даніилъ Ивановичъ Симоновскій.
8	Екатерина Тимофеевна	8	Залѣскій.
9	Федора Тимофеевна	8	Василій Ивановичъ Кулябка.
10	Ульяна Тимофеевна	8	Иванъ……Прокопенко.
11	Прасковья Тимофеевна	8	Леонтій……Медовникъ.
12	Анастасія Тимофеевна	8	
13	Софія Ивановна	9	Кн. Петръ Александровичъ Прозоровскій.
14	Агафія Петровна.	10	
15	Прасковья Петровна	10	Семенъ Александровичъ Неплюевъ:
16	Елисавета Яковлевна	11	Павелъ Михайловичъ Дунинъ-Борковскій.
17	Екатерина Яковлевна	11	Александръ Семеновичъ Хвостовъ.
18	Евфросинія Яковлевна	11	
19	Софія Яковлевна	11	Михаилъ Ивановичъ Корбе.
20	Анна Константиновна	13	
21	Екатерина Васильевна.	14	
22	Софія Васильевна	14	Иванъ Ивановичъ. Посудовскій.
23	Маріамна Васильевна	14	
24	Анна Васильевна	14	Николай Александровичъ Понацатенко.
25	Агафія Васильевна	14	
26	Прасковья Васильевна	14	I/Петръ ПетровичъСкоропадскій. 2/Петръ Петровичъ Гусаковъ.
27	Елисавета Михайловна.	15	
28	Вѣра Михайловна	15	Гр. Павелъ Христофоровичъ Граббе.
29	Наталья Михайловна.	15	
30	Екатерина Петровна.	16	
31	Елисавета Петровна	16	Василій Афанасьевичъ Лобысевичъ.
32	Евфросинія Петровна	16	I/Михаилъ Степановичъ Миклашевскій 2/Захаръ Фомичъ Туманскій.
33	Анна Петровна	16	Василій Федоровичъ Ласкевичъ.
34	Софія Петровна	16	I/Николай Яковлевичъ Дунинъ Борковскій. 2/……Забожинскій-Комаръ.
35	Варвара Викторовна.	17	
36	Наталья Викторовна	17	I/Николай……Виноградскій. 2/Карлъ Владиміровичъ Фишманъ.
37	Ольга Викторовна	17	I/Василій Васильевичъ Танскій. 2/Михаилъ ЕфимовичъБетулинскій.
38	Лидія Александровна	19	Анатолій Симоновичъ Раевскій.
39	Елисавета Ивановна	21	Левъ Григорьевичъ Милорадовичъ.
40	Наталья Ивановна.	21	
41	Марія Яковлевна	24	Александръ Александровичъ Новицкій.
42	Елисавета Петровна	24	I/Александръ ФедоровичъПокорскій-Жоравко. 2/Петръ Васильевичъ Псіолъ.
44	Зинаида Васильевна	28	Леонидъ Гавриловичъ Жоховъ
43	Вѣра Петровна	26	I/Николай НиколаевичъГамалѣй. 2/Георгій Ивановичъ Поповъ.
45	Елисавета Петровна.	29	
46	Надежда Петровна	30	Николай Александровичъ Соллогубъ.
47	Марія Петровна.	30	
48	Марія Павловна	34	Гр. Адамъ Іосифовичъ Монтрезоръ.
49	Елисавета Павловна..	34	
50	Елена Павловна.	34	

Ludwig Ott

ване в Старо-Київській частині м. Києва, по вул. Хрещатицькій [11]. Тож, мешкали Бетулинські в Києві, хоча мали землеволодіння на Чернігівщині.

Точно не відомо, коли саме Бетулинські придбали маєток у Грузькій, але власницею сіл Грузька та Гімовка в Київському повіті дворянка Ольга Бетулинська була вже 1886 року [12]. До того часу села належали дійсному статському раднику Василю Васильовичу Фрейгангу, який був одружений на одній з останніх представниць дому Харлінських – Дарії Феліксівні. Польський шляхетський рід Харлінських володів цими землями з кінця XVI століття!

За місцевим переказом, Михайло Бетулинський спершу управляв маєтком Фрейганга, а потім вирішив його придбати. Цікаво, що Ольга Бетулинська 1882 року була власницею будинку в Києві за адресою: вул. Васильчиківська (тепер – Прорізна), 8 А. А вже 1889 року його власником був Василь Васильович (Генріх-Вільгельм) Фрейганг [13]. Можливо, вони просто обмінялися нерухомістю?

Як би там не було, попередні власники грузецького маєтку більше ніколи не навідувалися до села. Доротея Феліксівна Фрейганг (Харлінська) померла в Санкт-Петербурзі 1 вересня 1891 року, а її чоловік – Василь Васильович у 1898-му.

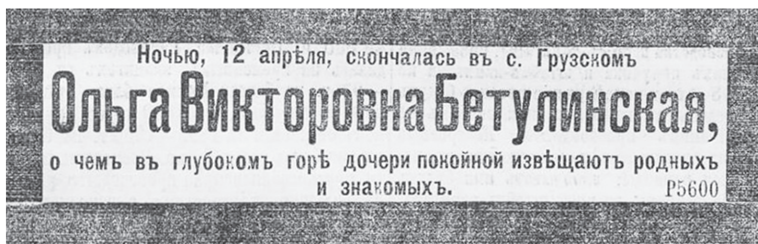
1887 року правильність планів церковних земель Грузької засвідчував своїм підписом Сергій Бетулинський. Він помер у віці 32 років 11 лютого 1895 року від тифу, похований на грузецькому цвинтарі священником Михайлом Стельмашенком. Цей священник, першою парафією якого була Свято-Михайлівська в Грузькій, у майбутньому досяг значних успіхів. Щоправда, в російському імперському русі. В 1907 році Стельмашенко заснував у Києві приватну чоловічу гімназію і став її директором. Будівля гімназії за адресою вулиця Володимирська, 40 збереглася до нашого часу [14].

Коштом поміщиків-українців Бетулинських, одним із елементів родинного герба яких був хлібний сніп і серп, у Грузькій

було вперше облаштоване цілюще джерело «Криничка біля каплички», з'явилася перша публічна бібліотека та невеликі промислові підприємства.

14 квітня 1900 року газета «Киевлянин» сповістила, що *«ночью 12 апреля скончалась в с. Грузском Ольга Викторовна Бетулинская...»* [15] Їй було майже 64 роки.

Ночью, 12 апрѣля, скончалась въ с. Грузскомъ
Ольга Викторовна Бетулинская,
о чемъ въ глубокомъ горѣ дочери покойной извѣщаютъ родныхъ и знакомыхъ. Р5600

З 1888 року винокурний завод у Грузькій належить Ользі Михайлівні Мольській. Саме цій своїй дочці, яка 1878 року закінчила Київський інститут благородних дівиць [16], Ольга Бетулинська заповіла грузецький маєток. У власності Ольги Мольської він залишався до 1917 року [17, с. 7-8]. Чоловік Ольги Михайлівни Микола-Генріх Сидоров-Іванов-Непомуценов Мольський був присяжним повіреним. Їхні діти – Віктор (народився 30 квітня 1888 року [18]), Ірина, Андрій, Михайло (народився 17 вересня 1900 року [19], Володимир) [20]. Родина мешкала за адресою в Києві: Михайлівський провулок, 29, про що повідомляв довідник «Весь Киев» [21].

За спогадами старожилів, коли 1905 року в маєтку Мольських відбувалося повстання, як відголосок першої російської революції, Ольга Мольська, побачивши купання оголених «революціонерів», частково втратила розум.

Коли в жовтні 1917 року «революціонери» спробували увірватися у маєток Мольських у Грузькій (про це було телеграмою повідомлено в губернський комісаріат), вони залишили Україну і виїхали через Одесу до Польщі, де їхні нащадки меш-

кають дотепер. В будинку на Михайлівському провулку в Києві залишилася тільки душевно хвора Ольга Михайлівна, за якою доглядала няня доньки Ірини. Ніхто їх звідти не витісняв. За радянської влади обох жінок розмістили в одній кімнаті будинку. Померла Ольга Мольська вже після Другої світової війни [17, с. 11].

Про нащадків Миколи-Генріха і Ольги Мольських мені розповів католицький священник, публіцист, видавець і вікіпедист, настоятель парафії Острог РКЦ в Україні Вітольд-Йосиф Ковалів.

Їх старший син Віктор Мольський (30.04.1888-1962), київський міщанин.

Був двічі одружений. Зі Станіславою, уродженою Новак († 7 липня 1971) та Стефанією Попелярчик. Похований на міському кладовищі в Коберницях (тепер – гміна Поромбка Бельського повіту Сілезького воєводства РП). Зі Станіславою Новак Віктор мав доньку, яка після заміжжя мала прізвище Млинарська. Від його стосунків зі Стефанією Попелярчик народився син Ян, який одружився з Ольгою-Геленою, уродженою Ніцецькою (1924–1993) та син Анджей. У Яна та Ольги-Гелени Мольських було двоє дітей – Яцек (1951–2005), мешкав у Кракові, та Барбара, заміжня за Рокоцинським. Донька Яцека – Уршула Мольська. Донька Барбари – Анна Рокоцинська.

Донька Ірина Мольська навчалася в Академії мистецтв у Петербурзі. Після заміжжя мала прізвище Виноградська.

Син Михайло Мольський під час Другої світової війни приїздив у Грузьке і розповідав людям, яких зустрічав, що німці програють війну, а родина Мольських не повернеться. Ймовірно, у міжвоєнний період він мешкав у Рівному, де 3 червня 1931 року одружився з Геленою Білогорською, яка народилася в Києві 1 червня (19 травня) 1900 року. Після війни подружжя емігрувало до США, мешкали в Детройті, де 12 квітня 1975 померла

Гелена Мольська. Михайло в останні роки мешкав у м. Гемтремк в окрузі Вейн штату Мічиган. Помер 24 жовтня 1983 року, похований у м. Воррен в окрузі Маком штату Мічиган.

Частина гранітного надгробного каменю на могилі Ольги Бетулинської з дому Скоропадських – єдине, що є зараз на пустирі, де був дореволюційний цвинтар у Грузькому.

На ньому напис: *«Ольга Викторовна Бетулинская. Умерла 12 апреля 1900 г. Мир праху Ея».* Розповідають, що надгробок був біля трьох метрів висоти у формі дубового пенька з позолоченим хрестом зверху. Починаючи з буремних подій 1917-1921 рр. могилу поміщиці кілька разів розкопували мародери, шукаючи якесь золото ... Вже після Другої світової війни нелюди знищили й пам'ятник [17, с. 11] – так хотілося *«весь мир»,* що створювався віками, *«разрушить до основанья»...* А це геть несправедливо. Адже ця людина мала глибоке українське коріння, шанувала козацьку минувшину і була вельми лояльною до місцевого селянства. Впевнений, що спадщина таких родин, як Петренки, Скоропадські й Бетулинські, у майбутньому буде детально вивчена, оцінена і належним чином вшанована.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний архів Чернігівської області. – Ф. 679. – Оп. 1. – Спр. 233. – Арк. 22 зв.

2. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 2906. – Арк. 72 зв. – 73.

3. Державний архів Чернігівської області (відділ держархіву в м. Ніжині). – Ф. 1415. – Оп. 1. – Спр. 394. – Арк. 31 зв. – 32.

4. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 3235. – Арк. 495 зв. – 496.

5. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 3277. – Арк. 674 зв. – 675.

6. Кривий П. А., Гуменюк Г. Л., Братчикова Ю. В. Сергій Виноградський – великий українець// Інфузія & Хіміотерапія: журнал. – 2022. – №3. – С. 59.

7. Мокроусова Олена. Той самий скандальний будинок з балконом // Ти Київ. – https://tykyiv.com/istoriyi/skandalnii-budinok-grushevskogo/ (дата звернення: 29.09.2023).

8. Державний архів Чернігівської області (відділ держархіву в м. Ніжині). – Ф. 1415. – Оп. 1. – Спр. 393. – Арк. 130 зв.-131.

9. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1012. – Спр. 4152. – Арк. 543 зв.-544.

10. Лесков Н. С. Печерские антики // Викитека. – https://ru.wikisource.org/wiki/Печерские_антики_(Лесков) (дата звернення: 29.09.2023).

11. Державний архів м. Києва. – Ф. 163. – Оп. 41. – Спр. 232. – Арк. 5.

12. ЦДІАК України. – Ф.127. – Оп. 1010. – Спр. 200. – Арк. 135-139.

13. Прорезная (Мартыновская, Васильчиковская, Свердлова). Список владельцев усадеб // Киев. Ностальгия. Прогулка по старому городу. – http://142.93.225.226/pror/pror.html (дата звернення: 29.09.2023).

14. Букет Є. Російські емігранти з Грузького // Макарівські вісті. – 2020. – 11 грудня. – № 48(11157). – С. 4-5.

15. Кіевлянинъ / Литературная и политическая газета Юго-Западнаго края. – 1900. – 14 апрѣля. – № 103. – С. 1.

16. Исторія Кіевскаго Института Благородныхъ Дѣвицъ, 1838-1888 гг. Составилъ Совѣта, Инспекторъ классовъ Кіевскаго Института М. М. Захарченко. – КІЕВЪ: Типографія С. В. Кульженко, Ново-Елисаветинская улица, соб. Домъ, 1889.

17. Букет Є. В. Історія українського села Грузьке. — Київ : «Логос», 2001. — 48 с.

18. ЦДІАК України. – Ф.127. – Оп.1078. – Спр. 2026.

19. ЦДІАК України. – Ф. 127. – Оп. 1080. – Спр. 55. – Арк. 13 зв. – 14.

20. Список дворян Киевской губернии / Киев. Дворян. Депутат. Собр. – Киев: Тип. 1-й Киев. Артели Печ. Дела, 1906. – С. 172.

21. Весь Киев : адресная и справочная книга / С. М. Богуславский. – К.: Типография 1-й Киевской артели Печатного дела, Трехсвятительская ул. д. 5, 1915. – С. 412.

22. Михайло Миколайович Петренко. 200 років безсмертя / Петренко О. Є., Шабанова В. М. – К.: «Кий», 2017 – 238 с.

23. Лазаревский А. Люди старой Малороссии. Семья Скоропадских (1674—1758 гг.). «Исторический вестник», 1880, № 8.

24. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник, т. 4. К., 1914.

25. Пріцак О. Рід Скоропадських: Історично-генеалогічна студія. Львів, 1938.

26. Гуржій О. І. Іван Скоропадський. К., 2004.

27. Гуржій О. І., Реєнт О. П. Від гетьмана до гетьмана: Рід Скоропадських в історії України. Київ – Суми, 2011.

28. Скоропадські. Родинний альбом. Кн. 1–2 / [упоряд.: Т. Осташко, Ю. Терещенко ; ред. Ю. Олійник]. — Київ: Темпора, 2014.

Букет Є. В.

ПЕРЕКЛАДИ ВІРША «ДИВЛЮСЬ Я НА НЕБО» АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Працюючи в газеті «Культура і життя» над проєктом «Дивлюся на небо та й думку гадаю» в перекладах мовами світу» я щиро дивувався відсутності переспівів всесвітньовідомої пісні на слова Михайла Петренка іноземними мовами, зокрема, англійською. Адже відомо, що українці в діаспорі активно перекладали, приміром, вірші Тараса Шевченка.

І насправді відчуття мене не підводили: завдяки активному наповненню електронної бібліотеки «Діаспоріана» (https://diasporiana.org.ua/) виданнями, що друкувалися в українських громадах за кордоном, вдалося віднайти кілька перекладів найвідомішого твору Михайла Петренка англійською мовою.

Подаю ці переклади і коротку інформацію про їх авторів. Найдавніший з них «The sky (I gaze at the sky and I ponder in thought)» зроблений до 1963 року в Канаді Костянтином-Генрі Андрусишиним у співавторстві з Кірконеллом Ватсоном. Був надрукований у їх антології «The Ukrainian Poets. 1189–1962» (Торонто, 1963) разом із короткою біографією Михайла Петренка [1, с. 74].

Костянтин-Генрі Андрусишин (19 червня 1907, Вінніпег, Манітоба – 13 травня 1983, Саскатун, Саскачеван) – канадський славіст, лексикограф, літературознавець, журналіст і перекладач українського походження; доктор філософії, фахівець з історії французької та української літератури, професор Саскачеванського університету (організував там кафедру української мови), член Королівського товариства Канади та НТШ.

Ватсон Кірконел (16 травня 1895, Порт-Гоп, Онтаріо – 26 лютого 1977) – канадський письменник, професор Вінніпегського університету з 1922 р., президент Акадійського університету з 1948 р., доктор honoris causa Українського Вільного Універси-

Mikhaylo Petrenko

(1817- ?)

Petrenko was a writer of somewhat light, popular verse. A few of his lyrics were set to music and are still in the folk repertory. His total poetic legacy comprised a mere fourteen lyrics written in elegiac, sentimental strains often burdened with notes of despair. Petrenko was born in Kharkiv and studied at the local university. The year of his death has not as yet been established.

THE SKY

I gaze at the sky and I ponder in thought:
Why am I no bird, who to fly has been taught?
Why hast thou, O Lord, not appointed me wings?
I'd flee from the earth as the saddest of things!

For far from the earth and the clouds I would borrow
A happier lot and a respite from sorrow;
From the stars and the sun I would plead for relief,
And seek in their bright light to bury my grief.

Since childhood, by Fortune my life is unloved;
To her but a hireling or urchin I've proved,
A stranger to her and to others unblest . . .
Can babes without kindred be ever caressed?

Inured to misfortune, unhealed is my strife;
In wanhope and heartache I live out my life,
And find in my sorrow that only far skies
Give hope to my heart and relief to my eyes.

Thus cruel is life: and the harsher it grows
The more I look skyward for help from my woes,
And find all my loneliness slowly expire
As ever my thought soars up higher and higher.

O had I but wings, a bold eagle's strong pinions,
I'd leave this old earth and to other dominions
I swiftly would fly in my ardent endeavour
And sink in the cloud-depths for ever and ever.

тету, дійсний член УВАН і НТШ, знавець слов'янських мов [2, с. 646].

До антології української поезії увійшли переклади творів 102 українських поетів (повністю чи в уривках), а також «Слова про Ігорів похід» та 5 народних дум. Андрусишиним і Кірконелом у співавторстві також було видано книжку «Поетичні твори» Шевченка (Торонто, 1964) – перший, майже повний «Кобзар» англійською мовою.

Ще один «вільний переклад української популярної пісні» під заголовком «I look at the blue sky (I look at the blue sky and can't stop to wonder)» виконав у 1964 році в Великій Британії Олександр Де. Він був надрукований в дебютній україномовній збірці поета «Пісня серця» (Лондон, 1964) [3, с. 118] та англомовній – «Without Tears» (Лондон, 1966) [4].

I LOOK AT THE BLUE SKY…

Lyric by M. Petrenko

(Free translation of Ukrainian popular song)

I look at the blue sky and can't stop to wonder:
Why I'm not an eagle? And why can't I fly there?
If my God could give me the wings wide and light,
Then I could fly skyward where space is so bright!

I'm sure I could find there my hope, warm and tender;
The stars, bright and happy, to me would surrender!
With them I'd be happy like Moon high above! . .
But here on the old Earth I have no true love.

All people around me are lonely, unsmiling,
From morning till nightfall they're busily running…
If my God could give me the wings wide and light, —
Than I could fly skyward, away from their sight! . .

1964

118

THE

UKRAINIAN POETS

1189-1962

Selected and Translated into English Verse

by

C. H. ANDRUSYSHEN

M.A., PH.D.

Professor in the University of Saskatchewan

and

WATSON KIRKCONNELL

PH.D., D.LITT., L.H.D., D.P.EC., LL.D., D.ÈS L.

President of Acadia University

Published for the Ukrainian Canadian Committee by

University of Toronto Press

1963

Олександер Де (Олександр Іванович Барчук; 5 червня 1925, с. Заячківка Христинівського району Черкаської області – 5 липня 1998, Лондон) – український поет, драматург, видавець, підприємець. Був вивезений під час Другої світової війни як «остарбайтер» на роботи до Німеччини, де в повоєнний період працював на заводах та навчався в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. 1948 року переїхав до Англії, закінчив Лондонську школу драматичного мистецтва та школу журналістики. Організував власну торгову компанію, якою керував понад 25 років. У 1975 році покинув комерційну діяльність, повністю присвятивши себе літературній творчості і роботі на фермі.

В «Енциклопедії сучасної України» докторка філологічних наук Роксоляна Зорівчак зауважила, що твір М. Петренка «Дивлюсь я на небо» переклав англійською мовою канадський журналіст і літературознавець українського походження Джон Вір (Іван Федорович Вив'юрський; 23 жовтня 1906, Брод-Веллі, Манітоба – 23 листопада 1983, Торонто). Він відомий перекладач творів української літератури, зокрема Т. Шевченка, діяч комуністичного та робітничого руху в Канаді. Друкував переклади англійською мовою в заснованій ним газеті «The Ukrainian

Canadian» («Український канадець»), їх часто передруковували в СРСР [5].

Переклад «української народної пісні» на слова М. Петренка під заголовком «I gaze at the heavens and deeply I ponder», виконаний Джоном Віром, був надрукований у газеті «The Ukrainian Canadian» в квітні 1982 року [6], [7].

Пісню «Дивлюсь я на небо» англійською мовою в перекладі невідомого автора виконують студенти Факультету музики Дона Райта Університету Західного Онтаріо в Канаді:

I Gaze at the Sky
Text by Mykhailo Petrenko
Translation Unknown

I gaze at the sky and it makes me wonder:
Why aren't I a falcon? Why aren't I aflying?
God, why have you left me with no wings to fly?
I'd take off the ground and fly high above.
I'd fly over the clouds, far off the maddening crowd
To look for my fortune, heartache and grief bound.
To ask for caress from the moon and the sly,
And show off myself in their bright light.
And my own way to find… [8]

Ще один переклад, на який посилаються в наукових статтях [9], зробила 6 березня 2004 року Tania ATL – адміністратор форуму на сайті https://www.allthelyrics.com:

I look at the sky and think a thought:
Why am I not a falcon, why do not I fly?
Why to me, Oh God, hadn't given Thou wings? –
I'd have left the ground and flew into the sky!
Far beyond the clouds, away from the world,
To seek my fortune, to my grief – consolation,

And grace from the stars, from the Sun to ask
In their bright (lucid?) light to drown all the sorrow.
For the fate seems not to like me from my very childhood –
I'm a hired servant of hers, stray cuss (strange guy);
Strange I'm to fate, strange to people!
Indeed, does anyone love unrelated children?
In love with misfortune and happiness do not know.
And bitterly without luck I while away my life;
And in this misery, I learned that only one –
The distant sky - is my side (home land?) ...
And the world is bitter, if it becomes even worse –
I look up to the sky and become merrier!
In my thoughts I forget that I am an orphan,
And my thought flies far away, so high
If I had wings, aquiline those wings,
I'd have left the land and to the new dwelling
As a swift-winged eagle to the sky I'd have flown
And in the clouds forever from the world I'd have drown! [10]

Таким чином, до того, як у лютому 2016 року на прохання президента Міжнародної літературно-мистецької Академії України Сергія Дзюби, вірш Михайла Петренка «Дивлюся на небо та й думку гадаю» переклала англійською письменниця зі США Люба Ґавур («Watching the sky and thinking a thought») [11, с. 48-49], існувало щонайменше 5 його перекладів англійською, причому три з них зроблені в Канаді, один – у Великій Британії, один – в Україні для музичного форуму.

Зважаючи на те, що процес оцифрування надбань української еміграції триває, на нас найімовірніше чекають відкриття нових, не відомих шанувальникам творчості поета-романтика Михайла Петренка в Україні, перекладів найпопулярнішого його твору.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Andrusyshen, Constantine Henry. The Ukrainian Poets. 1189–1962 / Selected and translated into English verse by C.H. Andrusyshen and Watson Kirkconnell. – Toronto: University of Toronto Press, 1963. – 500 p.

2. Кірконел Ватсон // Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. – Накладом Адміністратури УАПЦ в Аргентині. – Буенос-Айрес, 1959. – Т. 3, кн. V : Літери К – Ком. – 692 с.

3. Олександр Де. Пісня серця. – Лондон: вид-во «Чайка», 1964. – 144 с.

4. De, Olexander. Without Tears. Poems. – London: Mitre Press, 1966. – 67 pp.

5. Вір Джон / Р. П. Зорівчак // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – Режим доступу: https://esu.com.ua/article-34698

6. Petrenko, M. “I gaze at the heavens and deeply I ponder”: Ukrainian folk song. Words by M. Petrenko. Tr. by John Weir. Ukrainian Canadian 34.654 (148) (April 1982): 20-21. music.

7. Tarnavska, Marta. Ukrainian literature in English, 1980-1989: an annotated bibliography / Marta Tarnawsky. (Research report ; no. 62). – Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta Edmonton and Toronto, 1999. – P. 16.

8. https://music.uwo.ca/events/img/2022-04-08-songs-for-ukraine.pdf

9. Lada Kolomiyets. Ukrainian Romanticism and the Modern Ukrainian Psyche // The Ukrainian Quarterly: A Journal of Ukrainian and International Affairs. Vol. LXXII, Numbers 1-4 (Spring-Winter 2016), p. 8-36.

10. https://www.allthelyrics.com/forum/showthread.php?t=149419?t=149419

11. «Дивлюся на небо та й думку гадаю» в перекладах мовами світу / Упорядники Є. В. Букет, О. Є. Петренко. – Житомир: ФОП Євенок О. О., 2017. – 112 с. – (Бібліотека газети «Культура і життя»).

Кисиленко В. Ю.

НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСУ ЗАСНУВАННЯ СЛОБОЖАНСЬКИХ СІЛ

Питання часу заснування приміських сіл Харкова, які раніше входили до складу Пономаренківської сільської ради, є дуже заплутаним. Спробуємо «розрубати гордіїв вузол». Ідеться про такі населені пункти: Пономаренки, Борове, Лелюки, Логачівка, Хроли (див. іл. 1). Назвемо їх «Пономаренківськими хуторами». Здавалося б, села в агломерації мегаполіса мають бути дослідженими краще, ніж віддалені села, але ні – історіографія тут мовчить. Лише в книзі «История городов и сел» зазначено, що село Пономаренки було засноване 1864 року, а час заснування інших поселень сільради навіть не згадується [1, с. 623]. На цьому будь-які пошуки минулого тут завершилися, а історія вказаних поселень істориків уже не цікавила. Сумнівним є вищезгаданий рік, складається враження, що він визначений навмання. Викладу свою точку зору щодо достовірної історії заснування Пономаренківських хуторів.

Професор Д. І. Багалій писав, що на річці Студенок у другій половині XVIII століття козаки заснували хутори з метою ведення скотарства [2, с. 145]. Як називалися й у якому саме місці були ті хутори, коли виникли чи зникли, не зазначається. Нам відомо багато інформації саме про три власницькі хутори, де жили піддані черкаси (українці). Це Студенецький, Квіткин та Нікольський [див. іл. 1]. Уперше вони згадуються в ревізії 1782 року [3, с. 53-54], [4 , с. 645]. На момент проведення ревізії це були новоутворені хутори, бо в перепису залежного населення Харківського повіту 1775 року ці поселення ще не згадуються [5].

Хутір Студенецький спочатку був власністю поміщика Буцького, пізніше – поміщика Золотарьова й лежав на обох берегах притоки річки Студенок. Зараз на цьому місці стоять дев'ятиповерхівки [6, с. 1], [7], [3, с. 53-54], [8]. Від 1862 року була зафіксована нова назва хутору – Хроли [9], [10, с. 36]. Топонім походить

від прізвища Хроль, найпоширенішого прізвища жителів хутору. А на багатьох старих мапах цю назву російською мовою перекручували на Фроли.

Хутір Квіткин був на правому березі річки Студенок поблизу сучасного яру Кулешова [7], [8]. Назва походить від прізвища власника – пана Квітки. У другій половині XIX століття це поселення вже належало поміщиці Краснокутській [6, с. 1]. Від 60-х років того ж століття населений пункт став називатися Боровим хутором [9]. Лісу там немає і не було, а назва походить теж від прізвища поселенців.

Хутір Нікольський має більш цікаву історію. Колись, ще до поселення, це була пустош Студенок, яка належала пану Миколі Амвросійовичу Логачову. Тобто це був наділ, який обробляли наймані працівники [3, с. 53-54]. Згодом на тій ділянці виник хутір Нікольський, який був заселений кріпаками і належав уже синові того поміщика – Василеві Логачову [4, с. 645]. Очевидно, що найманих працівників закріпачили, а для зручного проживання («біля місця роботи») було засновано хутір. Між 1782 та 1795 роками Василь Логачов переселив сюди ще й кріпаків зі смоленського села Судники – Савельєвих, Філіпових, Федорових, Матвєєвих, Самсонових та інших [11, с. 855-861]. Тепер це поселення називається Логачівкою, а походження його назви можна й не пояснювати.

Отже, відлік часу існування Хролів, Логачівки та Борового слід вести від 1782 року – дати першої документальної згадки. Біля цих трьох поселень аж до середини XIX століття інших хуторів зафіксовано не було [7]. Тільки на триверстовій мапі, виданій 1863 року, біля них було показано ще декілька нових хуторів, зокрема Верхній Студенок та Ананіїв [9] (див. іл. 1). Перше поселення нині називається селом Пономаренки, а друге – селом Лелюки. Очевидно, саме від 1863 року й треба вести відлік часу існування цих населених пунктів. Судячи з назв, їх заснували й заселили жителі Безлюдівки з такими ж прізвищами.

З того ж року треба рахувати ювілеї сіл Котляри та Мовчани, які теж уперше згадуються як однойменні хутори (Котлярові та

Мовчанові) на мапі 1863 року [9] (див. іл. 1). Ці поселення, до речі, перед Другою світовою війною теж входили до складу Пономаренківської сільської ради. Після 1930 року до села Котляри було приєднано давніший хутір Войтенків (див. іл. 1) (попередня назва – хутір Драгомирів) [12, с. 64-65]. Власником хутору в 50-х роках XIX століття був колезький радник Микита Якович Войтенко, від прізвища якого хутір й отримав свою назву [13, с. 907].

Селу Зелений Колодязь Чугуївського району часто приписують більш давню історію. Наприклад, у Вікіпедії наведені дані за 60-і роки XIX століття, але на мапі 1863 року цього поселення ще не було [9]. Річ у тім, що топонім «Зелений Колодязь» у ті часи мало нинішнє село Зауддя [14]. А наведений вище населений пункт (біля залізниці) уперше згадується на мапі 1896 року [15]. Тому слід зазначити, що село Зелений Колодязь Чугуївського району засноване 1896 року.

При обчисленні часу заснування я теж іноді робив помилки. Виправлю одну з них. У минулому я виводив історію Гусиної Поляни з XVII століття. Але виявилося, що це село є досить молодим поселенням. У XVII-XIX століттях цей топонім стосувався не села, а лише урочища, що належало Хорошівському монастирю. На мапі 1863 року населений пункт на цьому місці не вказаний [3, с. 112], [9], [16, с. 561], [17, с. 268-282]. Хутір Гусина Поляна

Іл. 1. Пономаренківські хутори.
Фрагмент Воєнно-топографічної карти Харківської губернії 1863 року [9]

з'являється лише на початку XX століття як дачне поселення. Уперше він згадується 30.09.1903 на сторінках газети «Южный Край» [18]. Отже, від цієї дати й треба рахувати час існування цього поселення.

Села північніше Харкова теж не варто оминати. Уточнення часу їхнього заснування буде подарунком для цих поселень.

Ще 1928 року Віктор Юркевич опублікував цікавий Харківський перепис 1660 року, за даними якого можна встановити час виникнення поселень біля Харкова. Наприклад, у документі вперше згадувалися два села – Тишки та Липці, де одночасно жили українці (черкаси) та росіяни (боярські діти) [19, с. 144, 173]. Тому від року проведення перепису слід визначати час існування тих двох поселень.

Раніше історики збільшували «вік» села Липці аж до середини 50-х років XVII століття на підставі двох давніх документів, наведених Філаретом у його книзі [20, с. 175]. Але насправді ті документи стосуються не Липців, а історії виникнення Харкова, що й зауважили архівіст В. В. Страшко та історик Д. І. Багалій [21], [22, с. 21-23].

Виникає питання: які Тишки було згадано в переписі 1660 року? Ідеться саме про нинішні Черкаські Тишки [20, с. 182]. 1663 року від єдиного села Тишки відокремилися росіяни, заснувавши інше поселення – Руські Тишки. До такого роз'єднання спонукали конфлікти між росіянами (однодворцями чи «боярськими дітьми») та українцями (черкасами) [20, с. 182]. Те саме зробили й росіяни села Липці, що від'єдналися в окреме село Колупаївка (нині – Слобожанське), яке вперше згадується 1716 року [23, с. 556, 563, 564], [24, с. 100]. А між Руськими Тишками та Колупаївкою є село Борщова, теж поселення росіян («боярських дітей»), яке за даними Філарета вперше згадується 1672 року (див. іл. 2) [20, с. 182].

До речі, Тишко – це Тихін. Одними з перших жителів того села були Тишко Краснобриженко, Тишко Василенко, Тихін Семьонов [19, с. 144-145, 173]. Їхнє ім'я і дало назву двом селам. Таке

Іл. 2. Села на північ від Харкова. Фрагмент Спеціальної мапи Західної частини Російської імперії 1826-1840 [7]

саме походження має назва села Циркуни (див. іл. 2). У вищезгаданому переписі 1660 року є особи з прізвищем Циркун, але на той момент вони ще жили на території Харкова [19]. Саме село Циркуни вперше згадується в документі 1671 року [20, с. 181], [25, с. 459]. Філарет вказує, але без посилання на джерела, що циркунівський храм було збудовано на рік раніше [20, с. 181]. Проте документальна згадка є більш вагомою і дає підставу вести відлік часу існування села Циркуни саме від 1671 року.

Також Філарет вказує значно пізніші роки першої згадки північних сіл Веселе, Малі Проходи та Дементіївка (див. іл. 2). Але знайшовся документ «Выпись изъ межевыхъ книгъ…», датований 1716 роком, у якому згадуються ці три поселення [23,

с. 569]. Отже, від 1716 року й треба рахувати «вік» цих населених пунктів.

На схід від Харкова лежить село Сороківка. Раніше воно було центром сільради й укладачам енциклопедії «История городов и сел» необхідно було вказати рік заснування села. Але вони, не переймаючись встановленням достовірної дати, зазначили, що цей населений пункт засновано на початку XIX століття [1, с. 624]. У 20-х XIX ст. Сороківка вже існувала, бо 1829 року там було збудовано кам'яну Успенську церкву старанням майора Іллі Стефановича Черткова [26, с. 54]. Найдавніші метричні книги села датуються 1825 роком [27, с. 248]. На перший погляд може здаватися, що Сороківка була у власності тільки поміщика Черткова. Але за ревізією 1835 року кріпаки цього поселення належали великій кількості різних панів. Їхні прізвища: Бочерова, Распопова, Фаворов, Губкін, Мінаков, Башкірцов, Бутова та багато інших [28], [29], [30] та [31].

І хоча ревізія 1835 року посилається щодо деяких родин на дані попередньої ревізії (1816 року), в архівному каталозі ревізьких казок Сороківки за цей рік немає. Тобто села тоді ще не було. За даними ревізії 1816 року, кріпаки конкретних панів до поселення в Сороківці жили зовсім в інших місцях. Наприклад, кріпаки поміщика майора Іллі Черткова – у м. Чугуєві [32]. Час виникнення Сороківки вдалося встановити за даними про купівлю-продаж закріпачених селян. Тобто роки, коли поміщики купували підневільне населення в інших панів для розселення в цьому селі, стали джерелом для уточнення часу заснування Сороківки.

Раніше за всіх, 1821 року, майорша Василина Захарівна Бочерова купила й оселила тут родину Максименків [28, с. 277-281]. Отже, 1821 рік можна вважати датою першої згадки Сороківки. Щодо походження назви села, то жодного поміщика зі схожим прізвищем (Сорокін, Сорока тощо) у переглянутих мною документах не виявлено. Цілком можливо, що топонім походить від назви птаха.

Іноді Філарет ніяких даних про давнє село не наводить або надає неточну чи помилкову інформацію. Документи XVII-XVIII століття, вивчення яких допомогло б встановити істину, зберігаються переважно в російських архівах і є недоступними. Тому деяку інформацію можна отримати з «перепису Хрущова» 1732 року (зберігається в ЦДІАКУ), де вказувався час виникнення окремих поселень. Так вдалося дізнатися, що село Орішанка Золочівської громади (у минулому – «хуторъ Арековъ») та село Гуляй Поле Нововодолазької громади були засновані 1722 року [33, с. 672, 1341].

Під час перегляду перепису 1732 року в Салтівській сотні я звернув увагу на село з цікавою назвою Пердунівка, засноване 1711 року [34, с. 213], [33, с. 838]. Звісно, така непристойна назва не могла ні подобатися жителям села, ні згадуватися в офіційних документах та показуватися на мапах. Тому мешканці села та влада намагалися зробити все, щоб топонім назавжди стерся у віках. Уже у 80-х роках XVIII століття на планах генерального межування Чугуївського та Куп'янського повітів Пердунівки немає. Але професія історика якраз і полягає в тому, щоб уміти розплутувати навіть неймовірні таємниці минулого.

У цьому випадку «таємницю» допоміг розгадати географічний опис Пердунівки 1749 року, завдяки чому стала відома сучасна назва села. Ідеться про «ВѢдомость о земляхъ мартовѢцкой сотни харьковскаго полка, составленная въ 1749 году». Ось уривок з того документу: *«Помѣщика отставного маіора Ивана Зарудного слободка Гнилица которая состоитъ въ мартовѣцкихъ дачахъ по лѣвой сторонѣ на рѣчки Гнилушки которая какъ поселена летъ болшъ трыдцаты [...] Сумского полку полковника Михаила Захаревского поселена слободка Пердуновка черкасами на вершинѣ рѣчки Гнилушки по лѣвой сторонѣ на мартовѣцкихъ дачахъ»* [34, с. 298].

Виходить, що те цікаве село слід шукати біля витоку річки Гнилушки. На 10-верстовій мапі Шуберта першої половини XIX століття я побачив два однойменних поселення у верхів'ї річки Гнилиці:

Іл. 2. Села на північ від Харкова. Фрагмент Спеціальної мапи Західної частини Російської імперії 1826-1840 [7]

південна Гнилиця (з церквою) на правому березі (нині село Гнилиця Великобурлуцької громади) та північна Гнилиця, менших розмірів і теж на правому березі, але вище за течією річки (нині село Гнилиця Перша Великобурлуцької громади) (див. іл. 3).

Отже, ребус розгадано! Пердунівку свого часу перейменували на Гнилицю, а потім – на Гнилицю Першу, яку було засновано вищезгаданого 1711 року. А для іншого села Гнилиця варто встановити умовну дату заснування – 1719 рік (1749 мінус 30 років).

На березі річки Оскіл розташоване мальовниче село Гороховатка (див. іл. 4). У давні часи в центрі поселення стояла фортеця з дерев'яною стіною, і саме завдяки такому об'єкту село колись вважалося містом. Немає однозначності в джерелах стосовно пи-

Іл. 4. Гороховатка та Миколаївка. Фрагмент Мапи Європейської частини Росії в 77 частинах, виконана Генеральним депо в Парижі 1812 року («мапа Наполеона»). М 1:500 000 (в 1 см 5 км)

тання, коли ж була заснована Гороховатка. Ось які дані вдалося зібрати:

1) Документ 1686 року свідчить: *«Городъ Острополье Гороховецъ тожъ построенъ съ правой стороны рѣки Оскола на устье рѣчки Гороховки а въ которомъ году того въ смѣтныхъ книгахъ сотника Якова Согуненка не написано»* [34, с. 109].

2) Перепис 1732 року свідчить: *«...оное мѣстечко* [Гороховатка] *поселено въ прошлыхъ годахъ тѣхъ летъ семдесятъ»* [35, с. 889 зв.]. 1732-70 = 1662 рік.

3) Документ 1734 року: *«Гороховатка* [населена] *въ 1670 году»* [36, с. 148].

4) Дані Філарета (Гумілевського): *«первый храмъ въ городкѣ Гороховатке построенъ былъ не позже 1670 года»* [37, с. 253].

5) Документ 1699 р.: *«городъ* [Острополье] *построенъ въ 184 (1675/1676) году»* [38, с. 427].

6) Документ 1700 року свідчить: *«Городъ Острополье построенъ во 187 (1678/1679) году надъ рѣкою Осколомъ на броду Солономъ на устье рѣчки Гороховатки надъ криницею Солоневою. Остроенъ тотъ городъ дубовымъ стоячимъ лѣсомъ»* [39, с. 192].

Які дані є істиною, встановити поки що неможливо. Але в цьому разі скористаємось таким методом: візьмемо за основу той рік, який було згадано в більшості з наведених джерел. Це 1670 рік, від якого й слід виводити час заснування Гороховатки. Так, у цьому випадку наведена Філаретом дата має братися до уваги.

Сусіднє з Гороховаткою село Калинове (див. іл. 4), що колись було приписане до парафії Воскресенської церкви Гороховатки, за даними сучасного краєзнавця Леся Ісаєва, раніше мало назву Миколаївка й уперше згадується 1773 року [40]. Не варто плутати цю Миколаївку з однойменним селом біля Комарівки, бо останнє колись мало назву Фрідрігдорф [41, с. 165]. Але в переписі 1732 року конкретно зазначено, що слобідка Миколаївка, яка належала полковому обозному Бистрицькому, була заснована 1730 року. У Миколаївці тоді було 18 дворів з населенням 83 особи чоловічої статі [35, с. 1271, 1275-1275 зв.]. Тому час заснування Калинового треба виводити від давнішого року.

Село Довгеньке, що лежить між Ізюмом та Слов'янськом, у книзі «История городов и сел Украинской ССР» має необґрунтовану давню дату заснування і є ледь не ровесником міста Царе-борисів [1, с. 414]. Насправді це село засноване набагато пізніше – у другій половині XVIII століття. Уперше воно згадується в ревізькій казці за 1782 рік [42, с. 653]. У списку сіл Ізюмського комісарства за 1779 рік цього поселення немає, разом з тим у списку вказані сусідні села [41, с. 164-165]. Тому 1782 рік і має бути датою, від якої слід рахувати «вік» Довгенького.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. Харьковская область / АН УССР. Ин-т истории; Гл. редкол.: П. Т. Тронько (пред.) и др. – К.: Гл. ред. Укр. сов. энцикл. АН УССР, 1976.

2. Багалій Д. І. Історія Слобідської України — К.: Основа, 1990.

3. Экономические примечания на Харьковский уезд 1782 г. / ред.: А. А. Парамей, А. Ф. Парамонов. – Х.: САГА, 2006.
4. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 38.
5. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 97.
6. ДАХО, Ф. 25, Оп. 32, Спр. 210.
7. Специальная карта Западной части Российской Империи, 1826-1840 гг. – URL: http://etomesto.com/map-shubert-10-verst/
8. План генерального межування Харківського повіту 1783 р.
9. Военно-топографическая карта Харьковской губернии. Гравирована при военно-топографическом депо. М:3 версты в дм. 1863 г. – URL: http://etomesto.com/map-ukraine_trehverstka-kharkov/
10. Памятная книжка Харьковской губернии / [изд. Харьк. губ. стат. ком.]; сост. испол. долж. секретаря Харьк. губ. стат. ком. Я. Голяховским. – Харьков: Унив. тип., 1862.
11. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 96.
12. Залюднені пункти Харківської округи. Вид. 2-е / Харківський окружовий виконавчий комітет. – Х.: Держвидав «Господарство України", 1930.
13. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 396.
14. Фрагмент мапи Чугуївського повіту – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Файл:Зелений_колодязь_(Зауддя).jpg
15. Военно-топографическая карта Харьковской губернии. М:3 версты в дм. (ж. д. нанесены по съемке 1878 и 1896 гг.) – URL: http://freemap.com.ua/maps/trexverstovki-novaya-redakciya/23-14.jpg
16. Сборник судебных решений, состязательных бумаг, грамот, указов и друг. документов / Гуров В.В. – Х., 1884.
17. РГАДА, Ф. 210, Оп. 13, Ч. 2, Д. 1158.
18. Очередное земское собрание Харьковскаго уезда // Южный Край. – 1903. – 30 сентября.
19. Харківський перепис р. 1660 (перепис Слобожанщини Ф. Т. Петрикова і С. С. Ушакова). / Юркевич В. // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. — К., 1928. – Кн. 20.
20. Историко-статистическое описание Харьковской епархии: в 2-х томах./ Филарет (Гумилевский Д. Г.) - Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2011. – Т. 1.
21. Переселение украинцев в Россию в период освободительной войны украинского народа 1648-1654 годов / Страшко В. В. // Советские архивы. - 1979. - № 3.
22. Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год): Историческая монография – Т. 1: XVII–XVIII века. – Х., 1905.
23. Сборник судебных решений, состязательных бумаг, грамот, указов и

других документов, относящихся к вопросу о старозаимочном землевладении в местности бывшей Слободской Украины / сост. В. В. Гуров, Е. К. Бродский. - Харьков: Типография Окружного Штаба, 1884.

24. Земельна власність у Слобідській Україні в XVII–XVIII в., її походження і форми / Овчаренко Є. // Записки історико-філологічного відділу УАН. Праці історичної секції. – Київ, 1927. – Кн. XI.

25. Материалы для истории г. Харькова в XVII веке / Багалей Д.И. // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – Харьков, 1905. – Т. 16.

26. Справочная книга Харьковской епархии / [сост. И. Самойлович]. – Харьков, 1908. – 367 с.

27. Зведений каталог метричних книг, що зберігаються в державних архівах України: міжархів. довідник: Том 5, кн. 1: Метричні книги у фондах Державного архіву Харківської області / Укрдержархів, Укр. наук.-досл. ін-т архів. справи та документознавства.; упоряд.: В. Бондарчук, Г. Волкотруб, С. Зворський. – К., 2012.

28. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 236.

29. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 237.

30. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 238.

31. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 239.

32. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 168.

33. ЦДІАК, Ф. 1725, Оп. 1, Спр. 22.

34. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ.) в XVI–XVIII столетии / Собранные и редактированные Д. И. Багалеем. – Т. 1. – Харьков, 1886.

35. ЦДІАК, Ф. 1722, Оп. 1, Спр. 57.

36. Материалы для истории колонизации и быта Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губ. / Д. И. Багалей. – Харьков: Тип. К. П. Счасни, 1890.

37. Филарет (Гумилевский Д. Г.). Историко-статистическое описание Харьковской епархии: в 2-х томах. – Х.: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2011. – Т. 2.

38. Описание документов и бумаг, хранящихся в Московском архиве Министерства юстиции. – М, 1884. – Кн. 4.

39. РГАДА, Ф. 210, Оп. 6д, Спр. 181

40. Ісаїв Л. Борівщина в минулому та сьогодні (історико-географічний нарис). – Балаклія: Видавничий будинок «Балдрук», 2007.

41. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. – К., 1991.

42. ДАХО, Ф. 31, Оп. 141, Спр. 19.

Корж В. Г., Корж В. В.

НЕПОЧТОВЫЕ ОТКРЫТКИ ВЫПУСКА СВЯТОГОРСКОЙ УСПЕНСКОЙ ОБЩЕЖИТЕЛЬНОЙ ПУСТЫНИ ХАРЬКОВСКОЙ ГУБЕРНИИ, МЕСТА ИХ ПРОДАЖИ

В 2010 году в Святогорском историко-архитектурном заповеднике была завершена работа над проектом «Писатели XIX в. о Святых Горах», результатом чего явилась публикация некоторых произведений классиков русской литературы. Шеститомник содержит небольшие по размеру – 100 х 145 мм книги, куда вошли повести, рассказы, очерки, путевые заметки и письма следующих авторов:

1 выпуск. А. П. Чехов в Святых Горах [1].

2 выпуск. Вас. И. Немирович-Данченко. Святые Горы [2].

3 выпуск. А. Н. Муравьев о Святых Горах [3].

4 выпуск. Е. Л. Марков. Святые Горы (Поездка по Донцу) [4].

5 выпуск. С. Н. Сергеев-Ценский. Сад [5].

6 выпуск. Олекса Стороженко. Закоханий чорт [6].

Вступительное слово и комментарии к каждому выпуску написал заслуженный работник культуры Украины Владимир Николаевич Дедов. Материалы были опубликованы в России (пять выпусков на русском языке, шестой – на украинском языке) в период 1851-1905 гг. Дополнительно нами был изучен рассказ « Святые Горы » Ивана Алексеевича Бунина, написанный весной 1895 года [7].

Целью наших исследований был поиск в работах вышеперечисленных авторов упоминаний о фотографах, фотографиях, открытках и местах их продажи в Святогорской Успенской общежительной пустыни (Харьковская губерния).

Были предприняты попытки найти в изучаемых текстах информацию о местах торговли открытками, изготовленными монахами-фотографами. Сувенирные открытки с чистой обратной

стороной продавались в монастыре как непочтовые: на них не было почтовой марки и не предусматривалось место для адреса (ил. 1).

В интернете удалось найти перечень книжных магазинов и их владельцев в Изюмском уезде Харьковской губернии по состоянию на 1916 год. В список вошли восемь книжных магазинов [8]:

1. г. Изюм, Изюмское городское общество 2. г. Изюм, дворянка Вера Шушерина 3. г. Славянск, купец Александр Йосипович Котляров 4. г. Славянск, крестьянка Мария Парфирьевна Грищенко 5. г. Славянск, крестьянин Иван Емельянович Крыгин 6. сл. Барвенково, крестьянин Йосиф Аджибабович Гульбенко 7. сл. Барвенково, крестьянин Федор Николаевич Борщ и 8. Святогорский Успенский монастырь.

Отсюда следует, что в 1916 году в Святогорской Успенской общежительной пустыни работал книжный магазин, где можно было купить сувенирные открытки. Подтверждением этому является очерк писателя Евгения Львовича Маркова «Святые Горы (Поездка по Донцу)». Писатель посетил Святые Горы в 1897 году. Конкретно год своего посещения писатель не указывает, но судя по содержанию очерка и отдельно приведенным фактам, речь идет об осени 1897 года (по определению В. Н. Дедова [4, с. 15]).

Зоркий взгляд писателя подметил следующее: *«Берег Донца особенно оживлен и кишит всякими людьми; это своего рода Невский проспект Святых Гор; тут кстати и тротуары, и даже фонари ... Идет коммерция в монастырской лавке, куда мы зашли купить описаний и фотографий Св. Гор, образков и разных деревянных и роговых изделий на память. Там публика кишмя – кишит у прилавков с иконами, крестами, четками, картинами, книгами и всякими домашними изделиями вроде ложек, ножей, деревянных блюд и т.п. Разговорились с одним монахом-приказчиком и узнали не без удивления, что нередко в один день лавка выручает до 500 руб. »* [4, с. 32-34]. Вот и первое место продажи – монастырская книжно-сувенирная лавка.

Другим местом продажи фотографий, как отметил Е. Л. Марков, является вход в скит «Святое место» (ил. 2): *«Влево от ворот, вне стены скита – часовенька, в которой монах записывает вклады на поминовение. У него на прилавке целая куча больших книг наполненных именами. Одни записываются на вечное поминовение, другие на определенный срок, на год, на полгода, на несколько месяцев, на несколько дней. Все зависит от размера денежной жертвы. Тут же продаются фотографии скита, портреты его старцев»* [4, с.76-77]. Вот и второе место продажи фотографий (открыток) в монастыре.

Следующим писателем, посетившим Святые Горы и оставившим прекрасные описания монастыря и встречи с монахом-фотографом был известный романист Василий Иванович Немирович-Данченко [2]. В биографии Василия Ивановича не сохранилось точных указаний на время посещения Святогорского монастыря, однако, исходя из самих очерков, можно предположить, что это было в мае 1875 года [2, с. 7]. В книге «Святые Горы», в разделе «Выдающиеся люди. Монах-фотограф. Монах-писатель» [2, с. 84-86], так описана встреча Василия Ивановича с монастырским фотографом: *«...Вот обещанное принес вам. И отец Стефан, самоучка-фотограф, подал мне виды монастыря. Снимки были сделаны весьма тщательно; потом я их передал в Петербург редакциям иллюстрированных изданий и работа отца Стефана была воспроизведена граверами. Отчетливость, нежный колорит, умение выбрать пункт, откуда снимать вид, достойны были всякой похвалы».*

Официально «фотография для снятия видов» открылась в монастыре в октябре 1879 года [2, с. 277], а первая открытка в России была введена в обращение в 1872-м [9, с. 4]. В этом году исполняется 150 лет открытке.

Местом продажи почтовых открыток были места и вне монастыря, а именно: газетный киоск на станции «Святогорская» и дачное место «Святые Горы». Станция «Святогорская» была построена в 1909 году на линии Северо-Донецкой железной до-

роги [10]. Алексей Сергеевич Суворин (1848-1912 гг) – журналист, писатель и издатель приобретает право торговли по всей сети железных дорог. На всех станциях были установлены его киоски с вывеской «Новое время» [11, с. 68], где торговали не только журналами и газетами, но и почтовыми открытками.

В дачном месте «Святые Горы», принадлежащем графу Г. И. Рибопьеру, по нашим предположениям, почтовые открытки могли продаваться в почтово-телеграфном отделении или в павильоне, в центре расположения дач, где находился зал для чтения книг и библиотечный шкаф, бильярд, парикмахерская, стоял рояль [10, с. 228-229]. Дачный павильон работал с 10 час. до 24 час. с перерывом с 13 до 17 час. [12, с. 128]. Почтовая открытка данного павильона представлена нами (ил. 3).

На отдельной странице представлены три фото непочтовых двух-видовых очень редких открыток, изготовленных монахом-фотографом в Святогорском Успенском монастыре (ил. 1). Открытки были выпущены до 1900 года (1896-1898 гг). Обратная сторона двух открыток чистая, на третьей типографская надпись в два ряда: «Виды Святых Гор/Харьковской губернии» выполнена красной краской. Данное различие объясняется тем, что было произведено два выпуска непочтовых открыток. Сопровождающие надписи на лицевой стороне открыток выполнены типографским способом, красной краской, с мелким шрифтом (высота букв 2 мм.). В каждую серию входило по 5-10(?) разных открыток. Тираж каждой серии составлял ориентировочно по 50-100(?) штук каждой открытки. Цена такой открытки была 15 коп. Обоснование нами цены открытки исходило из следующих факторов. Открытки изготовлены способом фотопечати. Тиражи открыток, изготовленных фотоспособом, не могли быть большими. Считается, что они исчислялись десятками, иногда сотнями. Кроме того, вначале фотоспособ был достаточно дорогим. В рекламном предложении московской электрофотографии «Новое дело» за 1905-1910 гг указана цена 1руб. 50 коп. за изготовление 10 открыток на матовой бумаге. Печать одной открытки фотоспособом стоила 15 коп, т. е.

она была в три раза дороже в производстве, чем стоила уже в продаже открытка, напечатанная фототипией [13].

Фототипия – типография, где печатались открытки особым технологическим методом с использованием светочувствительных свойств желатина, что позволяло добиваться высокого качества изображения, четкой передачи мельчайших деталей и гаммы полутонов [14]. Фотопечать осуществлялась на фотобумаге открыточного формата. Массовое изготовление фотобумаги для открыток началось в последние годы XIX века. Во всяком случае, в журнале «Фотограф-любитель» за 1899 г о подобной продуции писали как о новой[13].

В последующие годы фото-пластины с видами Святогорской обители, для массового тиражирования, были выкуплены владельцем московской фототипии «Шерер, Набгольц и Ко» Альбертом Ивановичем Мей (1842-1913 гг). Подтверждением этому является представленная нами чистая почтовая открытка закрытого письма (секретка) с «Ф. Ш. М.» (трехбуквенная аббревиатура вписанная в треугольник, расшифровка: Ф – фототипия, Ш – «Шерер, Набгольц», М – Мей А. И.) (ил. 4).

В заключение, не можем не сказать об интересном выпуске в конце XIX века небольшого фото-альбома, размером 90 x 130 мм: «Святые Горы», издание Святогорской Успенской общежительной пустыни. В альбоме представлено 32 фото (в виде гармошки) из истории и успехов обители, как результат плодотворной работы монахов-фотографов монастыря [15].

ВЫВОДЫ И ПРЕДПОЛОЖЕНИЯ

1. Из шести авторов упомянутых выпусков только Е. Л. Марков описал в 1897 году места продажи фото-открыток в Святогорском Успенском монастыре Харьковской губернии и В. И. Немирович-Данченко в 1875 году – встречу с монахом-фотографом.
2. Определены места продажи <u>непочтовых открыток</u> в монастыре: книжно-сувенирная лавка и часовенька, влево от ворот, вне стены скита «Святое место».

3. Определены места продажи <u>почтовых открыток:</u> киоск по продаже газет и журналов станции «Святогорская» и возможно в одном из двух мест (почтово-телеграфное отделение курортного места «Святые Горы» или в павильоне, находящемся в центре расположения дач).
4. Представлены <u>три очень редкие непочтовые открытки,</u> изготовленные монахом-фотографом Святогорской обители в последние годы XIX века (1896-1898 гг).
5. Было выпущено две серии непочтовых открыток по 5-10(?) штук в каждой серии: первая серия – обратная сторона чистая, вторая серия – обратная сторона с типографской надпечаткой «Виды Святых Гор/Харьковской губернии». Тираж каждой серии по 50-100(?) штук каждой открытки. Цена такой открытки была 15 коп.
6. В последующие годы фото-пластины с видами монастыря, для массового тиражирования, были выкуплены полиграфической компанией «Шерер, Набгольц и Ко» и запущены в серийное производство. Представлено доказательство.
7. Данная статья посвящена 150 летию открытке.

СПИСОК ИНФОРМАЦИОННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. А. П. Чехов у Святих Горах. Зб. творів (коментарі, вступ. слово В. М. Дєдова). – Донецьк: «Донбас», 2010. – 87 с.

2. Немирович-Данченко В. І. (нариси та враження) /авт. вступу та коментарів В. М. Дєдов /– Донецьк: «Донбас», 2010. – 288 с.

3. А. М. Муравйов про Святі Гори. Зб. творів (коментарі, вступ. слово В. М. Дєдова) –Донецьк: «Донбас», 2010. – 192 с.

4. Марков Е. Л. Святі Гори. Поїздка по Дінцю (коментарі, вступ. слово В. М. Дєдова) – Донецьк: «Донбас», 2010. – 124 с.

5. Сергєєв-Ценский С. М. Сад (коментарі, вступ. слово В. М. Дєдова). – Донецьк: «Донбас», 2010. – 176 с.

6. Стороженко Олекса. Закоханий чорт (вступ. слово В. М. Дєдова). – Донецьк: «Донбас», 2010. – 96 с.

7. Бунин И. А. Святые Горы. Собр. соч. в 4 томах, т. 1. М.: «Правда», 1988. – С. 261-266.

8. Список предприятий уезда, работающих на оборону. 1916 год. Откуда

родом // http//www.otkudarodom.ua/ru/1916-god-spisok-predpriyatiy-uezda-rabotayushchsh-na-oboronu.

9. Забочень М. С. Филокартия. М.: Связь, 1973. – С. 103.

10. Иванов В. А. Святогорское имение графа Г. И. Рибопьера//Святогорский летописец. Вып. 3. Святогорск, 2020. – С. 191-236.

11. Юзвин А. А. Потомственные дворяне в истории города Краматорска и Слободской Украины. – Краматорськ. «Друкарський дім», 2016. – 75 с.

12. Питер ван ден Аудерайн, Жукова Н. А., Дедов В. Н. Святые Горы глазами Леоноры Паардекоопер (к вопросу об истории курортного дела в Святогорске)// Святогірський альманах 2010. – Донецьк: «Донбас», ООО «РА Ваш імідж» – С. 124-138.

13. Третьяков В. П. Издатели дореволюционных фотооткрыток с видами Санкт-Петербурга//Почтовая марка и почтовая карточка: творцы, издатели, коллекционеры. – Методические материалы IX Научно-практического семинара по истории почты и филателии, 9 октября 2018 – Санкт-Петербург, 2018. – С. 361-371.

14. Белицкий Я. М., Глезер Г. И. Рассказы об открытках. – М.: Радио и связь, 1986. – 144 с.

15. Открытки // Личный архив автора.

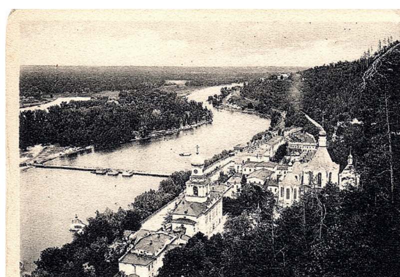
Статья написана в ноябре 2021 г – январе 2022 г

Святыя Горы. Гора Өаворъ.

Святыя Горы, Крестный ходъ по р. Донцу.

Святыя Горы съ запада.

Святыя Горы съ сѣверо-запада.

Святыя Горы, Мѣловая скала съ востока.

Святыя Горы, цвѣтущіе каштаны.

Виды Святыхъ Горъ
Харьковской губерніи.

Ил. 1. Непочтовые открытки издания Святогорской Успенской общежительной пустыни (Харьковская губерния)

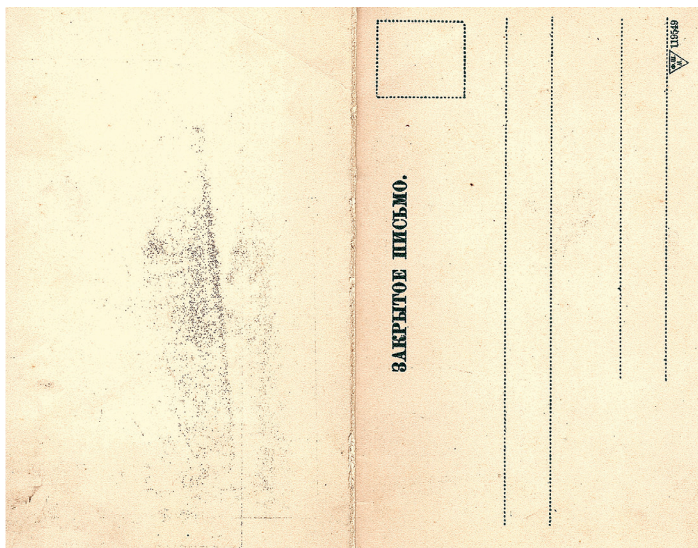

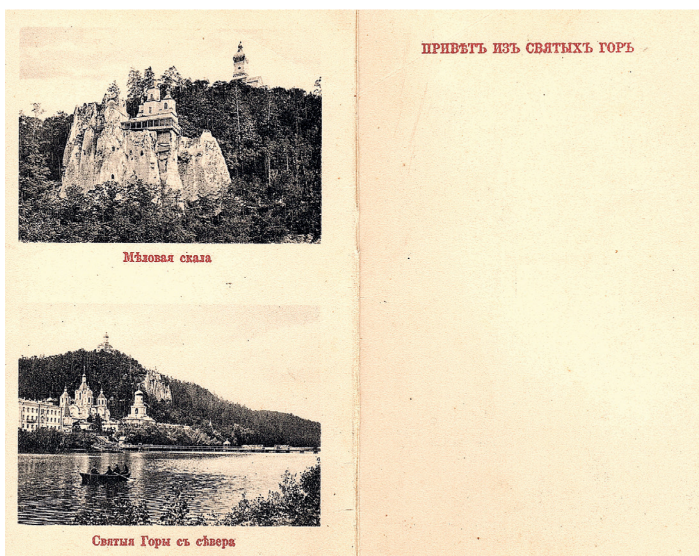

Ил. 2. Почтовая открытка. Привет из Святых гор.
Вход в скит «Святое место»

Ил. 3. Почтовая открытка. Дачи «Святые горы». Павильон

Ил. 4. Закрытое письмо с видами Святых Гор

Корж В. Г., Корж В. В.

ИСТОРИЯ ОДНОЙ ОТКРЫТКИ ИЛИ СВЯТОГОРСКИЙ ЛАЗАРЕТ ГРАФА Г. И. РИБОПЬЕРА

На одном из украинских аукционов мне удалось приобрести цветную открытку с прекрасным общим видом Святогорской Успенской общежительной пустыни Харьковской губернии. На обратной стороне открытки типографская надпись: Святые Горы. Славянск. Изд. А. С. Суворина (ил. 1).

До меня открытка побывала в коллекциях известных филокартистов Украины Ю. Б. Магдаченко из г. Кременчуга и Родена (С. В. Роденко) из Ужгорода. Об этом свидетельствуют оттиски их личных печатей. Открытка адресована: инженеру Верхотурову Александру Ивановичу, ст. Краматорская. В правом верхнем углу почтовой карточки находится оттиск печати диаметром 33 мм с хорошо читаемой надписью: СВЯТОГОРСКIЙ ЛАЗАРЕТЪ ГРАФА Г. И. РИБОПЬЕРА. Текст короткого письма имеет следующее содержание: *«Святогорская 21.04.14 г. Шлю Вам привет из Святых Гор, где я теперь нахожусь на поправке. Скоро мне будет комиссия и потом вероятно опять на позицию, туда из Св. Гор не хочется. Сердечный привет от I. Ф.»* Подпись неразборчива.

Из текста письма можно сделать следующие выводы:

1). Дата написания – 21.04.14 или 24.11.14.

2). Писавший – военнослужащий I. (Иван?) Ф. (Федорович?).

3). В Святых Горах находился на поправке здоровья.

4). Знаком с инженером А. И. Верхотуровым. Мои предположения: вероятно, были сослуживцами Краматорского металлургического общества или вместе учились.

5). Оттиск почтового штемпеля: Краматоровка.

6). Место нахождения лазарета – курорт и дачное место «Святые Горы».

Фамилия Верхотурова мне знакома. Марии Александровне Верхотуровой, предположительно супруге Александра Ивано-

вича, адресовано несколько открыток из Славянска [1]. В общей сложности я встречал до 10 открыток, адресованных ей. Скорее всего, Мария Александровна была домохозяйкой и часто общалась с подругами.

Первая мировая война началась 28 июля 1914 года. Промышленные предприятия постепенно стали переводить на рельсы войны. Так, например, в списках предприятий Изюмского уезда Харьковской губернии, работающих на оборону в 1916 году, находился уникальный завод с полным циклом изготовления: «Краматорское металлургическое общество». Численность работающих составляла 2600 человек. На заводе было изготовлено 135 000 фугасных гранат, стволы орудий и лафеты, станки для обработки снарядов, паровые молоты и др. [2], [3], [4]. В имении графа Г. И. Рибопьера, в селе Богородичном, ящичная фабрика начала изготавливать патронные ящики [2].

Газета «Харьковские губернские ведомости» сообщала, что в 20-х числах августа 1914 года в Харьков прибыло 13 санитарных поездов. Количество раненых составляло более 10 000 человек. На 10 октября в Харькове 10 лечебных заведений от города, земства, Красного Креста и 66 частных с суммарным количеством коек 6 692, были готовы принимать раненых [5].

ПОЧТОВАЯ КАРТОЧКА
CARTE POSTALE
Ст. Краматорская
Харьк. губ.
Е.В.Б. Александру
Ивановичу
Г-ну инж. Верхотурову

Ил. 1. Святые Горы. Славянск

Очень скоро начал ощущаться недостаток койко-мест во всех лечебных учреждениях города и губернии. На помощь пришли частные лица, которых сегодня называют волонтерами. Особенной формой общественной деятельности стало открытие и содержание в тылу лазаретов для раненых воинов. Одной из первых энтузиасток стала жена вице-губернатора Масальского, которая открыла госпиталь на 10 коек. Сестрой милосердия в госпитале работала их дочь.

Госпитали устраивались и в монастырях. Духовенство Харьковской епархии выделило 20 тысяч рублей для создания 150 койко-мест [6]. Архимандрит Трифон, настоятель Святогорской Успенской обители, следующим образом отреагировал на происходящее: *«30 послушников монастырских, проверенных, добродетельных посылает в Харьков, чтобы они помогли там раненым, лежащим в госпиталях. Чтобы они помогли санитарные поезда разгружать, перенося и перевозя раненых с вокзала в лазареты. Он устраивает здесь, в монастыре лазарет для раненых воинов»* [7].

К декабрю 1914 в Харькове уже насчитывалось 93 лазарета и госпиталя. Помимо Харькова госпитали были организованы и в Изюмском уезде: Славянск (Ново-Славянский земский госпиталь), Пески (Изюмский земский госпиталь), Савинцы [5].

Лазарет – небольшая больница, госпиталь или лечебница. Для его создания и содержания, особенно в военное время, не требовалось больших затрат. В лазаретах находились в основном больные и раненые легкой и средней тяжести или тяжелораненые, ожидающие отправления в госпиталь. Активная помощь общественных организаций, отдельных приватных лиц в создании и содержании в Харьковской губернии лазаретов позволила восстановить здоровье тысячам раненых. Возникновение термина «лазарет» связано с рыцарями ордена Святого Лазаря и островом Лазаретто, расположенного в Венецианской лагуне в четырех километрах от Венеции. Остров, площадью 2,7 гектаров, получил название от монастыря, в котором рыцари ордена Святого

Лазаря заботились о больных проказой [8].

Ознакомившись с книгой В. Дедова «Святогорское имение и его владельцы с конца XVIII до начала XX века» [9], внимательно прочитав объемную статью В. Иванова «Святогорское имение графа Г. И. Рибопьера» [10], статью А. Бондарева «Маленькая история о даче «Святые Горы» [11], статью в 2 частях «Дачники и постройки Петровского парка. Граф Рибопьер» [12], я не нашел упоминания о Святогорском лазарете в период Первой мировой войны. Исходя из этого, можно сделать вывод: факт создания и действия Святогорского лазарета графа Г. И. Рибопьера забыт и на данное время не известен.

Для определения места нахождения лазарета можно использовать детальное описание «Дачное место «Святые Горы», выполненное краматорским исследователем В. Ивановым [10].

Святогорское имение графа Г. И. Рибопьера – это 17 424 десятины земли (1 десятина = 1,0925 га.), из них под лесом 10 607 десятин. Большой популярностью среди отдыхающих пользовалась дубовая роща, протянувшаяся от хутора Банное до волостного села Богородичное (ил. 2).

Ил. 2. Банный хутор под Св. Горами

Климатический курорт и дачное место «Святые Горы» были расположены в сосновом бору на границе с деревней Банное на левом берегу Северского Донца. Сезон для отдыхающих длился с 15 мая по 25 августа. Всего было построено 35 дач со службами и меблированными комнатами. Из них

Ил. 3. Гостиница № 26

три дачи были гостиничного типа и имели 44 отдельных номера (ил. 3).

Восемь дач были расположены на правом берегу реки в урочище Бухта, недалеко от села Богородичное. Дачи были также меблированы, имели телефонную связь с конторой. Для доставки провизии из центра использовалась линейка (легкая четырехколесная открытая повозка для коротких поездок, обычно с возможностью усесться по обе стороны спиной друг к другу). В парке и между зданиями дач были устроены аллеи и дорожки, вымощенные камнем и засыпанные сосновыми опилками (ил. 4, 5).

Они, а также дворы дач ежедневно рано утром убирались сторожами. В центре расположения дач имелся павильон, где находились зал для чтения и библиотечный шкаф, бильярд, парикмахерская, стоял рояль. Вокруг павильона были разбиты цветочные клумбы и широкие дорожки для гуляния, а по бокам обустроены места для гимнастики, крокета, лаун-тенниса, каче-

ли, «гигантские шаги», беседка для прохладительных напитков, а также помещение, где по воскресеньям играла музыка. Павильон, все дорожки вокруг него и в парке, освещались электрическими лампами (ил. 6, 7, 8).

При дачах был кабинет врача, своя метеорологическая станция, лечебные ванны, купальни, лодочная станция, круглосуточно работала аптека, почтово-телеграфное отделение, огород, «экономическая» лавка, а в деревне Банное – базар, булочная, мясная и бакалейные лавки.

На станцию Славянск и обратно ежедневно курсировал четырехместный дилижанс. В 1909 году на линии Северо-Донецкой железной дороги, на удаленном расстоянии от курорта, была открыта станция Святогорская. Однако, приезжие могли воспользоваться услугами извозчиков или конки (уличная железная дорога с конной тягой), линия которой была проложена от курорта до станции.

Святогорский курорт в особенности рекомендовался больным слабогрудным, нервным, малокровным, истощенным и ослабленным различными болезнями, а также как последовательное укрепляющее лечение после курса лечения на Славянских минеральных водах. Тяжелобольные на дачи не принимались [10].

Печатные издания на таком богатом курорте были представлены незначительно. Из столичных газет преимуществен-

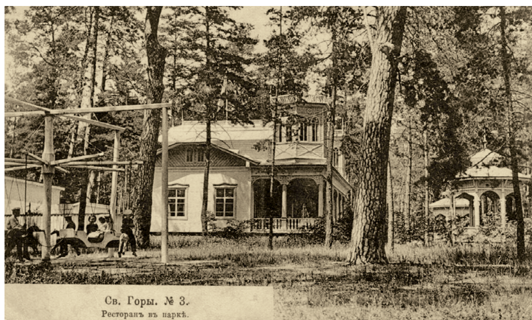

Ил. 4. Дачи в имении гр. Рибопьера

Ил. 5. Премированная дача № 30

но «Русское Слово» и «Русские Ведомости». Из Харькова вечером, в день выхода газет, получали «Южный Край» – 70 экземпляров, «Утро» – 10 экземпляров и «Харьковские Ведомости» – 2 экземпляра. Из иллюстрированных журналов расходились преимущественно «Огонек» – 70 экземпляров и «Новый Сатирикон» – 12 экземпляров [13].

Ил. 6. Ресторан в парке

Вот в таком оздоровительном курортном месте для знатной публики, приезжающей сюда на отдых, граф Г. И. Рибопьер решил открыть лазарет для раненых. Наряду с «самостоятельными» лазаретами, т. е. имевшими операционные и хирургическое обслуживание, действовали и «малые», где содержались легкораненые или переводимые из других госпиталей и лазаретов шедшие на поправку. Исходя из рекомендаций применения Святогорского курорта для больных, можно сделать вывод, что лазарет находился в Бухте и был «малым» лазаретом на 30-50 койко-мест. Сюда направлялись легкораненые и выздоравливающие из Ново-Славянского земского госпиталя и Изюмского земского госпиталя, находящегося в Песках.

Ил. 7. В парке дачи Рибопьера

Оснащение «малых» лазаретов осуществлялось на основе «Примерного каталога предметов оборудования и снабжения лекарств на 20 кроватей», из-

данного в 1914 году. Расходы на одного раненого для самостоятельных и малых лазаретов были одинаковыми – около 1 рубля в сутки, но возрастали по мере роста инфляции [14]. Ежедневно раненые получали 850-950 грамм еды. Число калорий составляло около 4 тыс. Средняя стоимость ежедневного питания 30-60 коп., что включало 0,5 фунта (фунт = 410 грамм) белого и 1,5 фунта черного хлеба, стакан молока, 5-6 кусков сахара, 1/3 фунта крупы (гречки или пшена), 0,5 фунта мяса на первое. Кроме того в воскресенье и еще в один день недели дополнительно 0,5 фунта мяса на второе [15].

Ил. 8. Павильон и парк

Харьковский исследователь А. Бондарев опубликовал документ [5] под названием «Порядок выписки раненых и больных воинов из госпиталей», где можно прочесть весьма интересную информацию (пункт 5): *«Воины, не нуждающиеся в госпитальном лечении, могут быть отдаваемы госпиталем на попечение местных жителей, на частные квартиры, причем продолжают состоять на учете и под ответственность госпиталя».* Исходя из этого пункта, канцелярская бюрократия была значительно сокращена.

В сентябре 1914 года военным министром генералом от кавалерии В. А. Сухомлиновым были составлены и утверждены списки печатных произведений, которые дозволялось читать солдатам, находящимся в госпиталях. В январе 1915 года начальники военных округов направили в подведомственные им структуры «Списки книг, кои могут быть допущены для чтения больных и раненых нижних чинов, находящихся в разного рода

лечебных заведениях», и Списки газет и журналов… В списках более 1000 наименований книг и более 100 журналов, среди которых «Чтения для солдат», «Нива», «Вокруг света», «Огонек». В списках также есть раздел по сельскому хозяйству, перечень книг по географии и естествознанию. Кроме изданий, включенных в циркулярный список, разрешалось допускать в библиотеки для нижних чинов и брошюры, рекомендованные в ученические библиотеки и народные читальни [16].

Первая мировая война длилась 4 года, три месяца и 10 дней и закончилась 11 ноября 1918 года. В царской России было мобилизовано за это время около 16 миллионов человек. Для крестьянской России это была огромная цифра: в армию ушла половина трудоспособных мужчин (из 1 000 человек – 474), из каждых 100 крестьянских хозяйств убыло по призыву 60 мужчин. Санитарные потери (раненые, заболевшие, пострадавшие от газов) были колоссальными. Только госпитализированных за время войны военнослужащих, нуждавшихся в продолжительном лечении, учтено 5 148 180 человек, из них раненых 2 844 500 человек и заболевших 2 303 680 человек. Сведения о людских потерях российских вооруженных сил в первую мировую войну противоречивы и по зарубежным подсчетам составляют до 3 миллионов человек [17]. Приведу всего один пример: с 17 по 31 января 1915 года суммарные потери (убитые, раненые, пленные, пропавшие без вести) лишь одного 274-го пехотного Изюмского полка на Торуньском перевале составили 1 164 человека, а это более 50% личного состава [18]. Гигантский масштаб потерь вынуждал царское правительство привлекать для оказания помощи раненым и больным воинам общественную инициативу и благотворительность.

В годы гражданской войны на территории Святогорского Свято-Успенского монастыря находился военный красноармейский лазарет. В декабре 1919 года начальник «2-го эвакуационного красноармейского лазарета» назначил послушника монастыря Тихона (Стрельцова Тихона Яковлевича) «комендантом

зданий (14 корпусов обители) и временно заведующим хозяйством над ранеными и тифозно больными красноармейцами» [19]. В июне 1920 года вооруженная банда совершила налет на военный лазарет, где убила 20 красноармейцев, разогнала монахов монастыря и, уничтожив имущество лазарета, скрылась. Во время нападения, благодаря умелым и находчивым действиям коменданта Тихона Стрельцова, были спасены от смерти начальник милиции, секретарь города Славянска Левицкий, комиссар Красников и 6 рядовых красноармейцев. За смелые действия власти удостоили коменданта особой благодарности. Очень интересная и трагическая (аресты, тюрьмы, лагеря, высылки) дальнейшая судьба послушника Тихона. В 1921 году он был тайно пострижен в монашество настоятелем Святогорской Успенской пустыни архимандритом Трифоном (Скрипниченко) с именем Иоанн. С 1922 по 1924, после закрытия монастыря, инок Иоанн, желавший, очевидно, безотлучно пребывать на месте своего монашеского пострига, как это предписывают церковные каноны, вынужден был временно исполнять обязанности заведующего домом отдыха в Святых Горах [20]. С 1924 г. он возвратился в лоно церкви, где находился до самой смерти в 1970 г. Игумен Иоанн прославлен в лике преподобных Собора Святогорских святых [21].

Исходя из выше изложенного, можно сделать следующие выводы. В годы I Мировой и гражданской войны в Святогорье было организовано три лазарета:

1). Святогорский лазарет графа Г. И. Рибопьера. По-видимому, лазарет находился в «Бухте» и был «малым» лазаретом.

2). Лазарет на территории Свято-Успенского монастыря (организован в 1915 г. на 60 человек).

3). 2-й эвакуационный красноармейский лазарет (организован в декабре 1919 г.).

СПИСОК ИНФОРМАЦИОННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Открытки // Личный архив автора.

2. Список предприятий уезда, работающих на оборону. 1916 год. Откуда родом // URL http://www.otkudarodom.ua/ru/1916-god-spisok-predpriyatiy-uezda-rabotayushchih-na-oboronu

3. ДАДО. Фонди установ до 1917 р. Ф. 174, спр. 1, 1915 р., Краматорське металургійне товариство, копії договорів.

4. Савчук О. А. Українська військова бронебаза: маловідома сторінка історії Краматорська. Слобожанщина. Погляд в минуле. 2021 – Житомир: Видавець О. О. Євенок, с. 368.

5. Антон Бондарев. Немного о Харькове в первые месяцы Великой войны // Накипело. 14 октября 2018 г./ URL https://nakipelo.ua/uk/nemnogo-o-harkove-v-pervye-mesyacy-velikoj-vojny

6. Андрей Кравченко. Харьков в Первой мировой. STATUS QUO // URL https://www.sq.com.ua/rus/news/polezno_znat/12.11.2018/harkov_v_pervoy_mirovoy.

7. Святогорск. Память преподобноисповедника Трифона, архимандрита Святогорского // Монастырский вестник Украины. 14 мая 2018 г. Проповедь Архиепископа Арсения на праздник преполовения и в день памяти прп. Трифона Святогорского. 14 мая 2014 г.

8. Викисловарь. Лазарет // URL https://ru.wikipedia.org/wiki/лазарет

9. Владимир Дедов. Святогорское имение и его владельцы с конца XVIII до начала XX века. Донецк. Журнал «Донбасс», ООО «РА « Ваш имидж», 2013. – 56 с.

10. Иванов В. А. Святогорское имение графа Г. И. Рибопьера // Святогорский летописец. Вып. 3. Святогорск. 2020. с. 191-236.

11. Антон Бондарев. Маленькая история о даче «Святые Горы»// Накипело. 17 февраля 2019г./ URL https://nakipelo.ua/uk/malenkaya-istoriya-o-dache-svyatye-gory-2/

12. Дачники и постройки Петр. парка. Граф Рибопьер. Прогулки по Москве, часть 2324 URL // URL https://stapelia2784.livejournal.com/121961.html

13. Южный Край. 1913. 10 августа. С. 6.

14. Лазареты, открытые в период I Мировой войны. Энциклопедия благотворительности Санкт-Петербурга. Фонд имени Д. С. Лихачева URL http://encblago.lfond.spb.ru /showObject.do?object=2853566439

15. Наталья Муравьева. Кинешемские лазареты первой мировой войны // Приволжская правда, № 104 от 20.08.2014 г. URL https://ivarh.ru/kineshemskie-lazarety-pervoy-mirovoy-voyny-1306

16. Татьяна Рубанова. Библиотеки для раненых воинов и военнопленных в годы Первой мировой войны // URL https: //bibliotekovedenie.rsl.ru/jour/article/view/295.

17. Численный состав и потери российских вооруженных сил в Первую мировую войну./ Демоскоп. №623-624. 15-31 декабря 2014 г. URL
http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0623/analit04.php
18. Матеріали про уродженців Зміївського повіту, що воювали на фронтах Першої світової. Зміївське наукове краєзнавче товариство. 19 січня 2020 р. // URL https://zmiev-societas.at.ua/blog/2020-01-19-2
19. Преподобный Иоанн исповедник, игумен Святогорский. Свято - Успенская Святогорская Лавра // URL
https://svlavra.church.ua/svyatyni-i-svyatye/svyatye/sobor-prepodobnyx-otcev-svyatogorskix/prp-ioanna-ispovednika-igumena-svyatogorskogo-1970/
20. Иоанн (Стрельцов Тихон Яковлевич) // URL http://kuz1.pstbi.ccas.ru/bin /db.exe/no_dbpath/ans/newmr/?HYZ9EJxGHoxITYZCF2JMTdG6Xbu6fe0hfG*cYS9UdOjgteuW678ctOuh67yefe8fdO8ctmY*
21. Собор Святогорских Святых. Древо. Открытая православная энциклопедия / URL https://drevo-info.ru/articles/26370.html

ЗАГАДКА ГЛЕНТЦТНЕРА

Біля витоків цієї історії – любов до мистецтва та покликання до фотографії. Її головний герой – фотограф, який жив і радував сучасників своєю творчістю багато років тому.

Портрет очима поліції

Його особистий фотопортрет не знайдено. Однак уявити зовнішність майбутнього фотохудожника дозволяє архівний документ – копія посвідки на проживання в Санкт-Петербурзі, виданої йому 14 січня 1859 року іноземним відділенням адресної експедиції за підписами обер-поліцмейстера Свити Його Величності генерал-майора графа Шувалова й керівника експедиції Біганського.

Документ свідчив, що саксонський підданий, який народився в Ризі, учень живопису Юліус Готгільф Гленцер отримував право на вільне перебування в столиці Російської імперії до 1 січня 1860 року. Окрім віросповідання (лютеранське), у документі було зазначено й прикмети його отримувача: вік – 25, зріст – вище середнього, волосся, брови – темно-русяві, очі – сіро-блакитні, ніс, рот – помірні, підборіддя – кругле, обличчя – чисте, без особливих прикмет [1, арк. 2].

Уроки в Полтаві та здобуття звання «художник»

3 квітня 1859 року Юліус Гленцнер (так у документі. – Авт.) направив прохання до Ради Імператорської Академії Мистецтв, у якому повідомляв: *«Займаючись понад вісім років мистецтвом, у різних місцях, останнім часом, я для остаточного вдосконалення прибув до С.-Петербурга, де відвідував Академічні класи та займався приватними роботами в маєтку Гостилицях п. Потьомкіної та інших, які роботи відомі п. Професору О. Т. Маркову та п. Академіку Яковлєву. Нині, бажаючи отримати звання Ху-*

дожника, для чого написав з натури етюд – голову старого, представляю на розсуд Ради, якщо мої роботи задовільні, удостоїти зазначеного звання; при цьому представляю і свідоцтво про мої 7-річні заняття (у) Художника Ленгник і квиток на проживання» [1, арк. 1].

У своєму Свідоцтві дійсний академічний художник Федір Христофорович Ленгник називає свого учня Іюліус Євграфів син Гленцнер [1, арк. 3]. Високо оцінюючи його здібності не тільки в іконописі, а й у портретному живописі, учитель зазначає, що учень писав портрети дуже поважних осіб, очевидно, міста Полтави. Тобто його замовниками були люди досить заможні: *«…Він вступив до мене у вивчення Мистецтва з 1850 року* (слід зауважити, що в цей час вік учня не перевищував 15 років – Авт.) *і, продовжуючи до теперішнього часу, поводився у поведінці добре, доручені йому роботи виконував завжди охоче й акуратно, і через це придбав собі, при його обдаруванні, пізнання в живописі не тільки ікон, а й самих портретів, так що через зняття з дуже значних осіб, завжди заслуговував на особливу увагу, тим більше ще, що в такий короткий час досяг своєю працьовитістю розвитку таланту свого, у чому засвідчую власноручним моїм підписом і додатком герба моєї печатки. Липня 6 дня 1857 року Місто Полтава»* [1, арк. 3, 3 зв.].

Із наведених документів видно, що 1857 року після 7-річного навчання Гленцнер залишив Полтаву та вирушив до Санкт-Петурбурга. У столиці він мав намір вступити до Академії Мистецтв, пройти необхідний курс та отримати звання художника [1, арк. 2].

В Академії його прохання задовольнили. 16 квітня 1859 року Рада Академії Мистецтв, узявши до уваги гарні знання Юліуса Гленцера (так у документі – Авт.) у портретному живописі, удостоїла його звання «некласний художник». 10 травня того ж року публічні збори Академії затвердили рішення Ради. Водночас, «за силою Всемилостивіше дарованого Академії привілею», право користуватися цим званням надавалося й потомству ху-

дожника. Підтверджено це виданим йому 5 липня 1859 року атестатом, завіреним «академічною печаткою» [1, арк. 4].

Гостилиці та пані Потьомкіна

У своєму проханні, адресованому у квітні 1859 року Раді Імператорської Академії Мистецтв, Гленцнер повідомив, що виконував приватні замовлення в маєтку Гостилиці неподалік Санкт-Петербурга. Маєток мав багату історію і на той час належав дійсному таємному раднику Олександру Михайловичу Потьомкіну та його дружині Тетяні Борисівні [2]. Ім'я Потьомкіної добре відоме історикам і краєзнавцям Донеччини завдяки її участі у відновленні 1844 року Святогірського монастиря в Харківській губернії [3]. Враженнями від маєтку Гостилиці ділиться у своїх спогадах близька родичка Тетяни Борисівни – Олена Юріївна Хвощинська, уроджена княжна Голіцина: *«Палац у Гостилицях будував Растреллі. Чарівне це було місце для літа: чудовий парк, сад, різноманітні квітники, маса фонтанів, каскад, ставки з лебедями та чисті світлі струмки, де плавали форелі – все це являло собою щось феєричне!»* [4].

Спілкування з представниками вищого світу, атмосфера краси, що оточувала молодого художника, надихали його наполегливо йти до поставленої мети. Приватні замовлення дозволяли мати заробіток для проживання в столиці. Знайомство з подружжям Потьомкіних, імовірно, відіграло важливу роль у долі нашого героя й допомогло йому визначитися з вибором подальшого життєвого шляху. Згодом він успішно розкрив свій творчий потенціал на ниві мистецтва фотографії – нового віяння часу, яке тоді отримало гідну прописку й у Харківській губернії.

Вінчання в селі Білянському

Період життя та творчої діяльності Ю. Глентцтнера, починаючи з моменту присвоєння йому звання «некласний художник» і до появи його як фотографа в Харкові, залишався для істориків, краєзнавців та любителів історії «білою» плямою. Бажання про-

лити світло на подальше життя талановитого іноземця, якого доля привела на українську землю спочатку до Полтави, а потім і до столиці Слобідської України – міста Харкова, спонукало авторів цього дослідження розпочати пошуки раніше невідомих документальних свідчень, які дають змогу доповнити його біографію.

Отримавши в Академії Мистецтв атестат, Глентцтнер, очевидно, залишив Санкт-Петербург і вирушив на Слобожанщину, сподіваючись швидше досягти мети – удосконалити майстерність художника-портретиста. Відвідуючи маєтки та будинки замовників, він бував у різних місцях Харківської губернії, обростав знайомствами в колі людей, чиє матеріальне становище дозволяло їм задовольняти свої естетичні та інші запити, які відповідали їхньому званню та становищу в суспільстві. Мабуть, Іюліуса Глентцтнера займали думки й про власний добробут, улаштування особистого життя й створення сім'ї. У молодого художника, німця за національністю, напевно, виникало бажання спілкуватися та підтримувати стосунки з людьми, які розмовляли рідною йому мовою, не виключено, що й зустріти в цьому колі свою майбутню дружину. Нам вдалося це підтвердити й встановити, що такі люди були в колі його знайомих. Художник був знайомий з родиною Івана Вальтера, який жив у м. Слов'янську та володів ділянкою землі в Білянській волості (нині територія м. Краматорська – Авт.) [5; 6]. Можна припустити, що навесні 1870 року Юліус Глентцтнер був запрошений у якості гостя для відзначення важливої події в житті лютеранина Івана Івановича та православної Ганни Григорівни Вальтер: 26 березня в них народився син Іоанн, охрещений 28 березня священником у Троїцькому соборі Слов'янська. Хрещеними новонародженого стали колезький реєстратор Яків Григорович Петренко та дворянка – «дівиця» Марія Андріївна Лавреньова [5]. На сімейне торжество могли бути запрошеними й сусіди Вальтерів: губернський секретар Іван Степанович Таранов-Білозеров з дружиною Аделаїдою Августівною та його двоюрідна незаміжня сестра

Варвара Петрівна. Можливо, саме тоді їм і був представлений художник Глентцтнер?

1870 року Іван Степанович Таранов-Білозеров жив з дружиною та дітьми в місті Слов'янську. Батьки його дружини-католички Аделаїди Августівни, уродженої фон Шепп, походили з Австрії [7]. Не виключено, що своєю появою в їхньому будинку художник Глентцтнер зобов'язаний був саме їй. Причиною могло стати знання німецької мови дружиною губернського секретаря, а приводом – замовлення художнику портрета. Можливий також інший варіант: Таранови-Білозерови запросили художника як вчителя малювання для синів. Художники з атестатом Академії Мистецтв мали на це повне право. Наприклад, 1865 року наставник Ю. Глентцтнера – художник Федір Христофорович Ленгник – працював учителем малювання в Олександринському дитячому притулку м. Полтави [8]. Не маючи інших даних, автори дослідження припускають, що І. С. Таранов-Білозеров (ровесник художника) та його дружина певним чином вплинули на подальшу долю саксонця із Риги.

Де вперше зустрівся Глентцтнер з майбутньою дружиною і хто сприяв їхньому знайомству, залишається загадкою. На нашу думку, художника своїй двоюрідній сестрі міг представити І. С. Таранов-Білозеров у родинному будинку в Слов'янську. Так чи інакше, але наміри художника про одруження здійснилися. Ключовий для розуміння біографії та всієї подальшої творчої долі фотографа Юлія Глентцтнера факт було виявлено в метричній книзі Архідіаконо-Стефанівської церкви села Білянське. Запис від 10 листопада 1870 року свідчив, що *«саксонський підданий, художник Юлій Євграфов син Гленцнер, православного віросповідання, 35 років»* та *«села Петрівського дочка підпоручика Варвара Петрова дочка Таранова-Білозерова, православного віросповідання, 33 років»* були обвінчані в цій церкві священником Михайлом Полтавцевим першим шлюбом. Поручителями (свідками – Авт.) наречених записані такі особи: *«За нареченим: Ізюмського повіту поміщик Іліодор Боженко, того ж повіту зем-*

левласник Іван Стефанов син Таранов-Білозеров; за нареченою: поручик Олександр Миколаїв син Маркович» [9].

У XIX ст. укладення шлюбів із вихідцями з Європи або їх нащадками для представників роду Таранових-Білозерових стало майже традицією. Принаймні це стосується двох гілок їхнього генеалогічного древа, до яких належали майор Степан Григорович Таранов-Білозеров – учасник бойових походів, кавалер ордена Святої Анни, та його брат – підпоручик Петро Григорович Таранов-Білозеров. Повернувшись після служби додому, Степан Григорович уклав шлюб із представницею відомого в нашому краї волоського роду Абаза. Після смерті першої дружини він недовго був самотнім. У другому шлюбі народився син Іван [10, с. 20], який одружився з дівчиною на ім’я Аделаїда, чиї предки, як уже зазначалося, походили з Австрії. Сестри Івана – Мар’я та Марфа не стали винятком: чоловіком Марфи Степанівни став колезький асесор Людвіг Гродецький, а Марія Степанівна вийшла заміж за капітана Антона Францовича Карповича [11]. За часів кріпосного права сестрам належали Городещино та Мар’ївка – нині відомі краматорські селища [12, с. 51]. 10 листопада 1870 року дочка підпоручика Петра Григоровича Таранова-Білозерова теж вийшла заміж за німця й надалі в офіційних документах згадувалася як дружина художника Варвара Петрівна Глентцтнер [13]. Одруження Юлія Глентцтнера з представницею роду Таранових-Білозерових стало важливою подією, яка, безумовно, вплинула на все його подальше життя.

Петро та Іван Таранови-Білозерови

Село Білянське було засноване в Ізюмському повіті, на півдні Харківської губернії. У 50-х роках XVIII століття це була слобода, населена українцями, яких до нашого краю запросив на поселення хорунжий Бахмутського кінного козачого полку Степан Сергійович Таранов, мешканець сусіднього міста Тор (нині Слов’янськ – Авт.). 1790 року він збудував тут церкву, і слобода стала називатися селом. Згодом навколо Білянського виникло

кілька невеликих поселень, що належали спадкоємцям Степана Таранова [12, с. 23, 24]. Поселення досі існують на території сучасного Краматорська як мікрорайони чи приміські селища: Прокатник, Петрівка, Іванівка, Городещино, Мар'ївка, Красноторка, Красногірка і Малотаранівка.

Дружиною художника Ю. Глентцтнера стала правнучка С. С. Таранова Варвара, донька підпоручика Петра Григоровича Таранова-Білозерова, який успадкував сільце Петрівське (нині Петрівка – Авт.), назване на його честь. Щоб дістатися з Білянського до Петрівського, потрібно було подолати брід на річці Казенний Торець, а потім проїхати або пройти путівцем відстань не більше версти.

Нащадки хорунжого Степана Таранова, який заснував слободу Білянську, присвятили себе військовій та цивільній службі. Вони зробили помітний внесок у так звану передісторію Краматорська періоду XVIII-XIX століть та вписали свої імена в історію Слобідської України та Криму.

Батько Варвари Глентцтер, підпоручик Петро Григорович Таранов-Білозеров, народився 1800 року. Служив у Старооскольському піхотному полку, починаючи з 1821 року. Пославшись на домашні обставини, 1827 року вийшов у відставку. Брав участь у російсько-турецькій війні 1828-1829 років, був нагороджений пам'ятною медаллю [14, с. 163]. До Селянської реформи 1861 року тестю художника Глентцтнера належали села Петрівське та Малотаранівка. Перше дісталося Петру Григоровичу від батька згідно з роздільним актом, засвідченим у Ізюмському повітовому суді 1825 року. Друге – 1850 року, згідно з «полюбовним поділом» із братами Степаном та Василем [10, с. 17]. За свідченнями «Пам'ятної книжки Харківської губернії на 1867 рік» у його маєтку був один із 25 найкращих кінних заводів Слобожанщини. Укладачі довідника стверджували: *«Усі ці заводи відрізняються кіньми більш кровних порід»* [12, с. 47]. Назване видання оприлюднило й повідомлення про існування цегельного та вапняного заводів у селі Петрівське. У ті роки це селище (47

дворів) входило до трійки найбільших навколишніх поселень, і за кількістю жителів поступалося лише сусіднім селам Біленька та Шабельківка [12, с. 107].

Садиба П. Г. Таранова-Білозерова була розташована буквально за сотню метрів від сільця Петрівське. Її прикрашав кам'яний будинок з колонами та мезоніном і сад. Нині на місці колишнього дворянського гнізда – дитсадок, а між ним та річкою Казенний Торець розкинувся Сад Бернацького. Ці місця, мабуть, пам'ятають дочку підпоручика Варвару та її чоловіка – художника «живопису портретного» [15] Юлія Глентцтнера.

«Поручитель» Юлія Глентцтнера – Іван Степанович Таранов-Білозеров, чиє ім'я зазначено в метричній книзі Архідіаконо-Стефанівської церкви на 1870 рік, був племінником П. Г. Таранова-Білозерова. До скасування кріпацтва йому належало сільце Іванівка (нині міське селище, яке зберегло свою старовинну назву. – Авт.). 1854 року він закінчив Харківський університет. У 70-ті роки був засідателем, а пізніше служив нотаріусом Ізюмського Окружного суду в Слов'янську [12, с. 46, 47]. Був одружений, у його сім'ї виростали п'ятеро синів.

Наприкінці літа 1880 року розгалужений рід Таранових-Білозерових облетіла сумна звістка. Її доніс до наших днів запис у метричній книзі Архідіаконо-Стефанівської церкви: 28 серпня 1880 року, у віці 45 років, від «водянки» помер поміщик сільця Білянське (нині сел. Іванівка – Авт.) – губернський секретар Іван Степанович Таранов-Білозеров. Відспівування губернського секретаря відбулося в родовій церкві Таранових-Білозерових [16, арк. 135]. Після смерті чоловіка вдова Аделаїда Августівна придбала будинок у Харкові й разом із дітьми назавжди покинула Слов'янськ. Згідно з переписом, у червні 1882 року вдова колезького секретаря була власницею будинку № 16 на вул. Михайлівській [17]. У подальшому вона присвятила себе вихованню молоді – навчала рукоділлю та крою учениць Харківської жіночої гімназії Д. Д. Оболенської [18].

Загадка Чугуєва

За даними харківських краєзнавців, 1872 року Ю. Є. Глентцтнер прибув до Харкова [19, с. 112]. Виявлений ними документ свідчить, що до того він був мешканцем Чугуєва. Цю обставину не згадують інші джерела та не коментують самі автори знахідки.

У книзі «Фотографи Харківської губернії 1851–1917» представлено посвідчення поліцейського наглядача 1-ї дільниці міста Чугуїва, видане Ю. Гленснеру (так прізвище записано в документі. – Авт.) у березні 1873 року. Згідно з поліцейським посвідченням, до переїзду до Харкова саксонський підданий проживав у Чугуєві й *«впродовж перебування його в місті Чугуєві поводився добре і ні в чому протизаконному помічений не був»* [19, с. 117]. Цей документ, очевидно, був обов'язковою умовою для отримання Ю. Глентцтнером російського підданства, видачі йому паспорта і, як наслідок, отримання права на фотографічну діяльність, якій він вирішив себе присвятити. Посвідчення додавалося до відповідного прохання художника на ім'я начальника Харківської губернії від 4 березня 1873 року. Під текстом прохання міститься запис, зроблений наступного дня: *«Паспорт отримав 5 березня Глентцнер».* У своєму зверненні до губернатора Юлій Глентцтнер зазначив: *«Проживання маю у 2 частині міста Харкова на Московській вулиці у будинку Корнієнкової»* [19, с. 116]. У посвідченні прізвище художника записане як «Гленснер». У проханні на ім'я губернатора два варіанти написання: Глентцтнер та Глентцнер. Ці варіанти мають дивний вигляд, якщо порівняти їх із тими, що фігурують у документах періоду його перебування в Полтаві та Санкт-Петербурзі. 1857 року у відгуку художника Федора Ленгника він «Гленцнер», а в січні та квітні 1859 в документах поліції та Академії Мистецтв – Гленцер. Водночас, у квітні того ж 1859 року молодий претендент на звання «художник» у проханні вказував своє прізвище «Гленцнер». Причину цих різночитань пояснити вже неможливо.

Харків у житті художника-фотографа

Владою було надано художнику дозвіл відкрити фотографічний заклад, тобто зайнятися власним бізнесом у Харкові, 13 квітня 1873 року [19, с. 112]. Згідно з наявними відомостями, спочатку його заклад був на вул. Московській. 1876 року Ю. Глентцтнер продовжив роботу на вул. Катеринославській у будинку № 22 [19, с. 112].

Художні фотороботи Юлія Глентцтнера відрізнялися високою якістю, тому незабаром набули популярності серед замовників. Не стала винятком і сім'я згадуваного нами І. С. Таранова-Білозерова. У переліку відомостей про перебування Ю. Глентцтнера в Харкові цей факт слід зазначити особливо. Якось у розпорядженні харківських колекціонерів старих фотографій опинився фотоальбом сім'ї І. С. Таранова-Білозерова. Деякі фотографії цього альбому було надруковано в унікальному виданні «Фотографи Харківської губернії 1851-1917». Книгу було подаровано одному з авторів цього дослідження, який і виявив у ній знімок, виконаний у Харкові Ю. Глентцтнером, із зображеними на ньому Тарановими-Білозеровими. Ця фотографія в наші дні стала справжнім одкровенням минулого для краєзнавців та любителів історії м. Краматорська й першою, що дозволила краєзнавцям Краматорська побачити, який вигляд мали представники роду Таранових-Білозерових. На фото – правнук засновника села й сільця Білянських Іван Степанович Таранов-Білозеров та його діти: Олексій, Василь, Борис, Георгій та Петро, чиї імена пізніше знайшли гідне відображення в історії.

Заклад Юлія Глентцтнера в Харкові надавав відвідувачам не лише фотографічні послуги. Вони могли замовити художнику також акварельний портрет. Його рекламне оголошення, надруковане на останніх сторінках «Харківського календаря на 1875 рік», це підтверджує: *«Фотографія, хромолітографія та акварель художника С.-Петербурзької академії Ю. Гленцнера, на Катеринославській вулиці, в будинку Гінцбурга (колишн. Ф'єрфор)»* [20]. Очевидно, це було перше оголошення рекламного характеру раніше невідомого для харків'ян фотографа, який вирішив випробувати свою творчу й комерційну удачу в найбільшому місті губернії. «Харківський календар» видання Харківського губернського статистичного комітету згадуватиме заклад Ю. Глентцтнера (Гленцнера) в покажчику торгових та ремісничих закладів м. Харкова 1878 та 1879 року поряд із шістьма його конкурентами: Більдтом, Данилевським, Досєкіним, Дурново, С.-Петербурзькою фотографією, майстернею Сисоєва та Щокіна. Конкуренція була реальною. Лише на вул. Катеринославській, окрім фотографії Глентцтнера, замовників запрошували ще два фотографи – Більдт і Досєкін [21], [22].

Імовірно, Ю. Глентцтнер та його дружина мешкали в тому самому будинку, де знаходилося й приміщення їх фотографії. Про те, що будинок № 22 на Катеринославській вулиці був прибутковим і його власниця здавала в ньому мебльовані кімнати мешканцям, свідчить оголошення дружини надвірного радника Марії Львівни Гінцбург у Харківському календарі на 1881 рік [23].

У період роботи Ю. Глентцтнера в Харкові паспарту, на які він клеїв фотографії, крім розмірів, вирізнялися написами та зовнішнім виглядом. По суті, кожне з них було своєрідною візитівкою фотографа, яка тепер слугує джерелом додаткової інформації. Наприклад, один із типів паспарту вказував на приналежність закладу та його адресу: *«Фотографія художника Ю. Глентцтнера на Катеринославській вулиці в будинку Ф'єрфора в Харкові»* (будинок належав надвірному раднику П. І. Ф'єрфору) [24]. На іншому типі попередні відомості повторювалися, але водночас

свідчили про зміну власника будинку, де містився заклад: *«Художник і фотограф Ю. Глентцтнер на Катеринославській вулиці в будинку Гінсбурга».* Замовник паспарту помилився, надавши друкарні помилкову інформацію: правильне написання прізвища другого власника будинку – Гінцбург [20], [25]. У той час існувала традиція називати не номер будинку, а прізвище його власника. Пізніше, коли з'явилася мода на листівку, відправник, наслідуючи цю традицію, міг указати в її адресному рядку місце перебування отримувача: наприклад, вул. Катеринославська, будинок Ф'єрфора. Ця обставина не бентежила поштове відомство, і листоноша доставляв послання в потрібні руки без особливих зусиль. Третій тип паспарту уточнював адресу фотографії, повідомляючи номер будинку по Катеринославській: *«Ю. Глентцтнер, художник і фотограф на Катеринославській вулиці у № 22 у Харкові»* [19, с. 113, 115], [22].

Вибір приміщення для фотомайстерні було зроблено дуже вдало. У будинку Гінцбурга містився *«Варшавський магазин А. Капель».* Він привертав увагу представників обох статей, пропонуючи їм *«різноманітний вибір жіночих модних товарів, а також жіночої та чоловічої білизни».* За вказаною адресою розміщувалася й книгарня С. Г. Андрєєва, де можна було придбати книги, навчальні посібники, глобуси, предмети для наочного навчання. Частими відвідувачами будинку № 22 по Катеринославській вулиці були землевласники. Агенти «Маршал, сини та Ко» Юм і Лістер наполегливо рекомендували їм купити в цієї компанії різні сільськогосподарські машини та іншу техніку високого європейського рівня. Навпроти будинку Б. М. Гінцбурга був готель «Дагмара», де зупинялися приїжджі – також потенційні замовники послуг фотографа. Словом, місце було жваве. Воно давало Ю. Глентцтнеру надію на постійний приплив відвідувачів і стабільний дохід [20].

Фотографічним закладом Ю. Глентцтнера керував Олексій Іваницький. Після того, як Юлій Євграфович залишив губернське місто, колишній керуючий викупив у нього фотоательє і

згодом став відомим фотографом не лише в Харкові, а й далеко за його межами [19, с. 112]. Деякі джерела вказують, що у власність Олексія Іваницького перейшло також фотоательє Глентцтнера в Білгороді на вул. Соборній у будинку Чумічова [19, с. 183]. Цей факт практично не доведений: спроби знайти фотографію роботи Ю. Глентцтнера на паспарту зі згадкою його імені та Білгорода поки що позитивного результату не дали.

Із моменту вінчання Юлія та Варвари Глентцтнер до від'їзду їх із Харкова пролетить дванадцять років. Як складалося їхнє сімейне життя? Питання залишається без відповіді. На жаль, особистість дружини Юліуса Глентцтнера виявилася чи не найбільшою загадкою для дослідників. За період їхнього життя в губернському місті вдалося знайти лише одну згадку її імені. Воно «випливло» з глибин минулого в метричній книзі тієї ж Архідіаконо-Стефанівської церкви на 1880 рік. Дружина *«Академії художника Гленцер Варвара Петрова дочка»* була згадана в «метриці» разом зі своїм батьком підпоручиком П. Г. Тарановим-Білозеровим. Вони записані хрещеними батьками дівчинки Євгенії, доньки брата Варвари титулярного радниика Миколи Петровича Таранова-Білозерова, яка народилася 27 лютого [16, арк. 77].

Ім'я Миколи Петровича було добре відоме дворянству Харківської губернії. Вихованець губернської гімназії 1868 року, він мав цивільний чин губернського секретаря та обіймав посаду помічника столоначальника дворянських депутатських зборів Харківської губернії [26]. Підвищення по службі отримав 1 серпня 1872 року. На початку 1875 року 36-річний титулярний радник уже займав посаду столоначальника. Ще неодружений, проживав у будинку № 10 на Катеринославській вулиці [20, с. 16]. Будинок, де мешкав М. П. Таранов-Білозеров, стояв неподалік від фотографії Ю. Глентцтнера. Мабуть, це теж не було випадковістю. Цілком можливо, що саме рідний брат дружини фотографа підказав йому адресу або сприяв вибору приміщення для відкриття фотографічного закладу зятя в будинку № 22 на вул.

Катеринославській. За даними одноденного перепису, проведеного 25 березня 1873 року, власником цього будинку на момент відкриття фотоательє був дворянин П. Ф'єрфор [27].

Згадані відомості дають читачеві уявлення про рівень і становище в суспільстві не тільки родичів дружини фотографа, з якими він поріднився 1870 року, але й про його власне коло спілкування, можливості та зв'язки, необхідні для бізнесу творчої особистості в губернському місті.

За твердженням краєзнавця Андрія Парамонова, Юлій Глентцтнер *«був одним із найпопулярніших професійних фотографів Харкова»* [28]. Із його думкою погодилися б і городяни, які пам'ятали Глентцтнера. Про це свідчить і промовисте оголошення на сторінках газети «Південний Край» за 1907 рік: *«Під фотографію віддається відновлене приміщення, в якому 35 років поспіль розміщувалися фотографії Глентцтнера, Іваницького та ін. ... Харків, Катеринославська вул., № 24, буд. Гінзбурга»*. Зауважимо, що це оголошення було надруковано через 25 років після від'їзду Юліуса Глентцтнера з Харкова [29]. Харків'яни пам'ятали про нього навіть через чверть століття…

Що ж спонукало професіонала залишити губернське місто на вершині слави й перебратися до глухої провінції, яка не обіцяла грошей і лаврового вінка?

Примха мінливої долі

1882 року Харківський статистичний комітет інформував читачів «Статистичного листка» про 20 закладів, які надавали фотографічні послуги у восьми містах та одній слободі Харківської губернії. У Харкові налічувалося дев'ять «фотографій», зокрема і *«Юлія Євграфовича Глентцнер, саксонського підданого».* Довідкове видання повідомляло, що дозвіл на відкриття «фотографії» він отримав 13 квітня 1873, а в рік виходу з друку «Статистичного листка» його заклад уже було закрито [30].

Унікальне видання, присвячене фотографам Харківської губернії 1851-1917, свідчить, що 1882 року Юлій Глентцтнер *«за*

невідомими обставинами фотографічний заклад у Харкові закрив і переїхав до заштатного міста Слов'янськ Ізюмського повіту» [19, с. 112]. Натомість авторам цього дослідження вдалося виявити нові для широкої аудиторії відомості, які, на наш погляд, пояснюють, що саме спонукало Юлія Глентцтнера покинути Харків, перебратися на південь Харківської губернії, а потім відновити свою діяльність у Слов'янську.

Судячи з усього, славу відомого харківського фотографа було принесено в жертву рішенню Варвари Петрівни повернутися до батьківського дому й стати надійною опорою старенькому та немічному батькові. Очевидно, порадившись із чоловіком, вона викупила в батька їхню родову садибу, де стояв білокам'яний будинок і ріс тінистий сад. Причиною такого зворушливого рішення могло стати лише одне: потреба старого в грошових коштах і небажання залишити рідний будинок, продавши його значно дорожче, але до чужих рук. Оплачувати витрати та звички старого Варвара Петрівна не могла: практичність і дбайливість, властиві чоловікові, очевидно, сприйняли б її безкорисливість як недозволену розкіш. Ця обставина спонукала люблячу дочку ухвалити соломонове рішення і буквально за символічну суму купити Петрівський маєток.

7 січня 1881 року дружина художника Варвара Петрівна Глентцтнер офіційно оголосила про свій вступ у володіння маєтком площею 150 десятин землі в Ізюмському повіті при сільці Білянському (Петрівське – Авт.). Купчу було здійснено та дано їй батьком, підпоручиком Петром Григоровичем Тарановим-Білозеровим 20 вересня 1880 року. Сума угоди становила 4 000 рублів [13].

1882 року, очевидно, через поганий стан здоров'я батька Варвара Петрівна змушена була переїхати в Петрівське. А незабаром за дружиною поїхав і Юлій Глентцтнер.

16 червня 1882 року на першій шпальті газети «Південний Край» увагу читачів привернуло коротке оголошення наступного змісту: *«Оскільки я закриваю фотографію, то охочих віднови-*

ти замовлення за старими негативами покірніше прошу звернутися до мене письмово. Адреса: Краматорська станція, х.-а. зал, Юлію Євграфовичу Глентцтнеру. Замовлення, що залишилися, можна отримати в книгарні Кукулевського» [31]. Насправді, у власника магазину було прізвище Куколівський. Його заклад пропонував покупцям *«вибір книг з сільського господарства, юридичних, навчальних, дитячих, словесності та інших галузей знань».* Іван Іванович прагнув, щоб його книгарня мала широкий спектр послуг для городян. Він пропонував їм оформляти передплату на газети та журнали за цінами редакцій, готовий був купувати в них книги «цілими виданнями та бібліотеками», а також приймати їх на комісію. Крім того, книгарня І. І. Куколевського надавала нетрадиційну для книжкової торгівлі послугу – тут виконували… *«доручення іногородніх точно і негайно»*. Бажаючі могли знайти цей магазин за наступною адресою: «Катеринославська вулиця, будинок Гінцбурга, проти готелю Дагмара в Харкові» [25]. Фотографія Глентцтнера й книгарня Куколевського розміщувалися в одному будинку, тому фотограф, залишаючи Харків, і скористався вказаною послугою сусіда.

Таким чином, твердження про те, що, закривши «фотографічний заклад у Харкові», Юліус Глентцтнер «переїхав до заштатного міста Слов'янська Ізюмського повіту», виявилося не зовсім правильним. Він, найвірогідніше, оселився в Петровському маєтку тестя за дві версти від залізничної станції Краматорська. Чим Юлій Євграфович займався в період з 1882 по лютий 1885 року, залишається для нас ще однією нерозгаданою таємницею.

<u>На службі мистецтву фотографії в Слов'янську</u>

Про період життя та роботи Ю. Є. Глентцтнера в Слов'янську художньо-історичне видання «Фотографи Харківської губернії 1851-1917» містить надзвичайно скупу інформацію: *«Спочатку мешкав у будинку міщанки Несамдієвої. У 1884 р. він купив власний будинок… на вул. Старо-Поштова. У 1885 р. подав прохання про відкриття у ньому фотографічного закладу. Дозвіл отримав*

18 лютого 1885 р., його фотографія працювала до 1899 р.» [19]. Про те, що фотограф оселився неподалік від ст. Краматорськ, указане джерело не містить жодного слова.

11 березня 1884 року колишній поміщик сільця Петрівське Петро Григорович Таранов-Білозеров помер «від старості» у віці 83 роки [32].

Юлій Глентцтнер не зрадив свого покликання. Того ж 1884 року вони з дружиною купили в Слов'янську будинок. У лютому наступного року фотограф продовжив творчу діяльність у заштатному місті біля солоних озер.

Список фотографів, які працювали в Слов'янську протягом 80-90-х років XIX ст. – початку XX ст., налічує більше десятка осіб: С. Ю. Барцевич, О. В. Баришніков, Я. С. Богданов, О. М. Мішон, Г. І. Мухін, І. П. П'ятирубльовий, брати О. І. та М. І. Радомські, К. А. Щербін та ін. Кількість осіб, які надавали фотографічні послуги, періодично змінювалася. Отже, у невеликому торговому та курортному містечку, де хвиля відпочиваючих та бажаючих поправити здоров'я зростала лише в літній сезон, Ю. Глентцтнеру доводилося працювати в умовах відчутної конкуренції. Він її гідно витримав і по праву виявився довгожителем історії фотографії в цьому місті.

У оформленні паспарту слов'янських фотографій Ю. Глентцтнера відсутні вишуканість та витонченість, притаманні харківським. Відомі п'ять видів паспарту, які Юлій Євграфович замовляв у друкарнях під час роботи в Слов'янську. Усі вони були іменними з тією лише різницею, що на чотирьох різновидах його ім'я наносилося друкованим способом, а на одному – тисненням. Зібраний авторами матеріал дозволяє зробити висновок, що до 1900 року фотограф використовував світлі паспарту, на звороті яких було надруковано напис «Фотографія Ю. Глентцнера. М. СЛОВ'ЯНСЬК» (ім'я та прізвище було розміщено по діагоналі). Їх відрізняло скромне оформлення. На початку XX століття фотографії вже мали паспарту сталевого кольору (забарвлена була лише лицьовий бік) з написом «Фотографія Глентцтнер», який

прикрашав білий візерунок. Напис був під знімком. Упродовж деякого часу фотограф використовував паспарту, на зворотному боці яких були квіти, візерунки та напис *«Фотографія художника Юлія Гленцтнера. Слов'янськ. Власн. будинок. Негативи зберігаються».* На цьому виді містився також логотип друкарні. Зрештою, четвертий тип паспарту був білого кольору, на ньому, під знімком, сяяв золотом напис: *«Ю. Гленцтнер. Слов'янськ».* Назву міста прикрашав витончений візерунок. Імовірно, наприкінці діяльності фотограф відмовився від дорогих паспарту. Ювелір виготовив йому спеціальний металевий штемпель, яким фотограф робив відбиток на кожній фотографії замовника. На відбитку – лише його прізвище: «Глентцтнер». Паспарту було стандартним. У нижній його частині, нижче фотографії, – традиційні слова «CABINET PORTRAIT» і візерунок.

У наш час знайти фотографії, виконані Ю. Глентцтнером у Харкові та Слов'янську, – великий успіх. У лютому 2021 року авторам вдалося скласти добірку, яка налічує буквально кілька фотокопій так званих візитівок та кабінетних фотографій його роботи. Дві з них, що належать до слов'янського періоду, мають на звороті паспарту напис. Вони були датовані 1900-м та 1905-м роками. На першій зображений хлопчик зі скрипкою. Його ім'я – Василь Лисичко. Він грав і співав у церковному хорі Воскресенської церкви.

Василь подарував фото дядькові – відомому в Слов'янську купцю Лисичку, чиї нащадки нині мешкають у м. Краматорську. Фотографію було виявлено в родинному фотоальбомі.

На другому знімку зображено родичку слов'янського купця

Кисельова – Олену Володимирівну Кисельову, у майбутньому – першу в історії Краматорська жінку, яка здобула вищу медичну освіту до 1917 року й присвятила сфері охорони здоров'я цього міста не один десяток років.

Дати на фотографіях спростовують твердження про те, що Юлій Глентцтнер завершив свою діяльність у Слов'янську в 1898-1899 роках [19], [33]. Ще одним доказом того, що фотографія Ю. Глентцтнера продовжувала надавати послуги в Слов'янську на початку XX століття, свідчать календарі «Вся Росія», видані 1900, 1902 та 1912 року. У цих довідниках значиться його прізвище: *«Слов'янськ. Торгово-промислові підприємства. Фотографія: Глентцнер, Юлій Євгр.»* [34[, [35], [36]. Дуже переконливою є згадка фотографа в газеті «Південний Край» від 28 лютого 1910 року. У той день газета надрукувала приватне оголошення такого змісту: *«Продається в Слов'янську, Харк. Губ., 7550 кв. с. землі, з виноградник., фрукт. і прост. дерев., будинок і служ., ц. 6000 р. Докладн. на місці у фотогр. Ю. Є. Глентцнер, лист.: у Г. Г. Вальтер, Петербург, В. О., Туч. наб., 12, кв. 26.».* Фактично, своїм оголошенням Ганна Григорівна Вальтер, у якої, за нашою версією, на хрестинах сина в березні 1870 року міг бути Юлій Євграфович, підтвердила, що він працював у Слов'янську й 1910 року [37].

Мабуть, професія фотографа стала для Юлія Глентцтнера головним сенсом життя. Весь свій час і талант він присвячував роботі в майстерні. Інше залишалося на другому плані й слугувало їй тлом. Він не прагнув афішувати себе на шпальтах місцевих газет: у маленькому містечку роль реклами грали позитивні відгуки клієнтів. Його прізвище відсутнє в списках відомих громадян: він не бажав гаяти час на засідання, порожні розмови та іншу метушню. Глентцтнер працював. Двічі (1886 та 1892 року) він подавав прохання про введення його в спадкове почесне громадянство. Обидва рази зазнав невдачі [19].

Згадку про майстра та його дружину вдалося виявити в метричних книгах. «Метрики» зберегли імена та прізвища тих, для кого вони були близькими друзями, родичами чи просто шанованими знайомими. 4 березня 1890 року «Художник Юлій Євграфов Глентцтнер і дворянка Варвара Петрова Іванова» були запрошені в Архідіаконо-Стефанівську церкву хрещеними батьками. Цього дня священник Дмитро Кирилов хрестив дочку селянина Тамбовської губернії Павла Черниша [38]. 17 серпня 1893 року в титулярного радника Михайла Михайловича Таранова-Білозерова народилася дочка Людмила. Обряд хрещення відбувався 30 вересня в тій же церкві. Хрещеними були корнет Афанасій Михайлович Таранов-Білозеров, брат батька новонародженої, та «художника дружина Варвара Петрова Глентцнер» [39]. Варвара Петрівна – рідна тітка Михайла та Афанасія Михайловичів. 1897 року її племінники продали фірмі «В. Фіцнер і К. Гампер» землі із садибою біля сільця Петровського, які колись належали їхньому дідові Петру Григоровичу Таранову-Білозерову й 1882 року були викуплені Варварою Глентцтерн. Коли й чому маєтність, викуплена Варварою Петрівною в батька, виявилася власністю її племінників, краєзнавцям доведеться ще з’ясувати [40]. Хрещеним батьком фотограф став і в січні 1895 року. Тоді «Художник Юлій Євграфов син Глентцнер» та дружина курського міщанина Пелагея Новікова були запрошені до Троїцького собору міста Слов’янська, де відбулося хрещення

новонародженої Олександри, дочки запасного підпоручика Костянтина Попова та його дружини Марії [41].

Упродовж багатьох років Юлій Глентцтнер, імовірно, підтримував стосунки із представниками роду І. І. Вальтера – німця, лютеранина, колишнього колоніста Таврійської губернії, який володів земельною ділянкою в Білянській волості та жив у Слов'янську. Його дружина Ганна 1895 та 1910 року розміщувала в газеті «Південний Край» оголошення щодо продажу будинку, левади та саду в Слов'янську. Водночас вона двічі згадувала фотографа Ю. Є. Глентцтнера, пропонуючи потенційному покупцеві звертатися до нього за подробицями продажу [6], [37]. У період 1885-1907 в метричних книгах Троїцького собору згадуються мешканці Слов'янська: Олена та Єлизавета Вальтер, доньки Івана Івановича та Ганни Григорівни, та прусський підданий Герман Йосипович і його дружина Наталія Панкратьєвна Вальтер [42], [43], [44], [45], [46].

Метричні книги Архідіаконо-Стефанівської церкви свідчать про сумні події, які двічі затьмарювали життя дружини Юлія Глентцтнера в 90-ті роки XIX століття. 23 січня 1891 року від паралічу серця помер брат Варвари Петрівни – 56-річний землевласник, титулярний радник Михайло Петрович Таранов-Білозеров [47]. 2 листопада 1896 смерть забрала й другого брата, 52-річного Миколу Петровича, який теж помер від хвороби серця [48].

1896 рік залишив цікавий факт у творчій біографії Ю. Глентцтнера в період його роботи в Слов'янську. У статті Валентини Шабанової, яка присвятила її першим почесним громадянам цього міста, читаємо: *«...В одному з архівів Петербурга зберігається кілька фотокарток 1896 року слов'янського фотомайстра Юлія Глентцнера, який сфотографував групу сиріт, що оздоровлювалися на Потьомкінській дачі»* [49]. Потьомкінська дача була на курорті Слов'янських мінеральних вод під опікою Слов'янського відділення Харківського благодійного товариства. 22 липня 1896 року це відділення відзначало ювілей – 50-річчя від дня заснування [50].

Варвара Петрівна Глентцтнер померла 9 січня 1901 року. Її життя обірвав апоплексичний удар. Дружині фотографа-художника було 63 роки. Це записано в метричній книзі Троїцького собору м. Слов'янська [51]. Можна лише гадати, що спричинило удар, який спіткав жінку. Через півроку після смерті дружини, 30 липня 1901 року, 66-річний Юлій Євграфович одружився вдруге. Його обраницею стала *«колежського реєстратора дочка Олександра Федорівна Васильєва, православного сповідання, першим шлюбом, 26 років».* Пара вінчалася в Різдво-Богородичній церкві слободи Христища Ізюмського повіту. Можливо, фотограф не хотів, щоб ця подія стала темою для розмов у місті, де він жив і працював. Кількість сторонніх, очевидно, була зведена до мінімуму: поручителями за нареченим стали два рідні брати нареченої, а по нареченій – брати Антон та Степан Дзюбанови [52].

У січні 1903 року «художника Юлія Євграфова Гленстнера (так у документі – Авт.) дружина Олександра Федорова дочка 27 років» пішла в засвіти. Причина смерті – порок серця. Відспівували покійну в Троїцькому соборі м. Слов'янська [53].

24 листопада 1916 року перестало битися й серце фотографа. Про те, що того дня «вільний художник Юлій Євграфович Глентцнер» помер у віці вісімдесяти чотирьох років свідчить лаконічний запис у метричній книзі Троїцького собору (Вік не збігається з фактичним і, ймовірно, записаний священником зі слів – Авт.) [54]. 6 грудня 1916 року на першій шпальті газети «Південний Край» читачі прочитали коротке повідомлення: *«Рідні приносять глибоку подяку тим, хто вшанував пам'ять покійного Юлія Євграфовича Гленцтнер»* [55].

На цьому земний шлях Юлія Євграфовича Глентцтнера – художника-фотографа, який присвятив понад 34 роки життя мистецтву фотографії в Слобідській Україні (з них – не менше 25 років у місті Слов'янську), було завершено.

Про спадкоємців Юлія та Варвари Глентцтнер документально підтвердженої інформації поки що не виявлено. Прізвище, подібне до того, яке носив фотограф, неодноразово й у різні роки

було згадано в газеті «Південний Край». 1894 року на черговій сесії Харківської міської думи «прохання Глентцнер про складання недоїмки з оренди міського будинку на вулиці Садовій задоволене в сумі 100 рублів» [56].

10 червня 1903 року газета повідомила про випуск учнів Харківської жіночої гімназії Н. Я. Грегорцевич. У списку випускниць згадана Антоніна Глентцнер, яка закінчила 7 клас [57].

1904 року у квітневому номері газети «Південний Край» з’явилося оголошення від невідомої особи на прізвище Глентцнер. У ньому повідомлялося, що в село шукають швачку, яка добре знає свою справу. Кандидатці на роботу пропонувалося з’явитися в період з 1 години до 4-ї дня за адресою: Класичний провулок, б. № 10, кв. № 6 [58].

Список згадок прізвища Глентцтнер завершують три оголошення в тій же газеті за 1916 рік. Перше: *«Втрачена 23 квітня БРОШКА, позолочена, із світло-зеленою емаллю, поблизу вокзалу, Катеринославськ. вул. та Заіковськ. Дорога як пам’ять. Того, хто знайшов, просять повернути за хорошу винагороду. Адр.: Мироносицька, № 7, кв. Гленцнер»* [59]. Автором другого оголошення, надрукованого 7 серпня, був 27-річний молочник або, як він сам уточнював, фахівець із вироблення сирів. Іноземний підданий, поляк, який закінчив академію молочного господарства за кордоном, хотів отримати місце керівника молочної ферми або його помічника. Молода людина вказала контактну адресу: Харків, Мироносицька вул., № 7, пані Гленцнер, для О. Ф. [60]. Нарешті, третє оголошення, що побачило світ на сторінках популярної губернської газети, було датовано 14 вересня. У ньому курсистка, судячи зі звання – молода особа, сповіщала про свій намір готувати та репетирувати дітей для навчання в молодших класах середньо-навчальних закладів. Адреса вже нам знайома: Мироносицька вул., № 7, кв. Гленцнер [61]. Не виникає сумнівів у тому, що три оголошення, датовані 1916 роком, були пов’язані з молодою жінкою на прізвище Гленцнер, яка проживає в будинку № 7 на вул. Мироносицькій. Можна припустити, що це була та

випускниця жіночої гімназії Н. Я. Грегорцевич Антоніна Глентцнер. У зв'язку з цим виникає питання: а чи не була це онука Юлія й Варвари Глентцтнер, незважаючи на проблему зі згадкою подвійного, одинарного «т» чи відсутності цієї літери взагалі в хитромудрому прізвищі фотографа-художника?

Висновки

Пошук інформації стосовно фотографа Ю. Є. Глентцтнера було розпочато, коли його біографію представляли лише тринадцять дат [62]. Метою авторів було прагнення дати любителям історії більш емоційну картину життя метра фотографії, що збагатив культуру нашого краю наприкінці XIX-початку XX ст. Проведене дослідження дозволило встановити раніше невідомі дати та факти, а також імена сучасників, які супроводжували його на життєвому шляху. Поставлено під сумнів рік народження фотографа-художника, що фігурує в різних джерелах. Найбільш імовірною датою слід вважати листопад-грудень 1834 року (див. дані посвідки на проживання в СПб від 14 січня 1859 року, де записано, що йому 25 років, також див. запис про його вінчання в метриці від 10 листопада 1870 року, де записаний вік нареченого – 35 років).

Названо точну дату його смерті та вказано місто, де Ю. Глентцтнер завершив свій життєвий шлях. Знайдено фотографії його роботи, указано джерела, які збільшили раніше зазначений термін його діяльності в Слов'янську. Названо імена дворян з роду Таранових-Білозерових, з якими фотографа звела й поріднила доля. Полемічною виявиться версія авторів про обставини знайомства Юлія Глентцтнера з його першою дружиною. Вона дасть привід для заслуженої критики з боку істориків, викличе дискусію серед любителів історії. Проте запропонована версія, на думку авторів, – це привід для продовження пошуків та нових відкриттів щодо одного з піонерів фотографії в Слобідській Україні.

Подальші відкриття цілком реальні. Коли стаття була готова до друку, автори знайшли нову сенсаційну інформацію. Як

відомо, 5 липня 1859 року Академія Мистецтв видала Ю. Глентцтнеру атестат про звання «некласний художник». І ось тепер з'ясувалося, що, залишивши Санкт-Петербург, художник поїхав до Харкова і двічі – 2 і 4 вересня того ж року – оприлюднив у газеті «Харківські губернські відомості» два оголошення такого змісту: *«Юлій Глейнцнер, художник С.-Петербургської Імператорської академії, честь має сповістити, що він, прибувши до Харкова, береться виконувати живописні портрети олійними фарбами та інші всілякі замовлення, що належать до живопису, і просить звертатися до нього: у місто Харків, 2-ї частини 3 кварталу, на Німецькій вулиці, у будинку колишньому Шретера, нині Карповича, де меблевий заклад Шаберт»* [63]. Повідомлення свідчать, що в період з 4 вересня 1859 до 13 квітня 1873 року Юліус Глентцтнер, найвірогідніше, був відомий у Харківській губернії саме як художник.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. РДІА, ф. 789, оп. 14, спр. 93-Г.

2. https://ru.wikipedia.org/wiki/Потёмкин,_Александр_Михайлович

3. Дедов В. Н. Святые горы: От забвения к возрождению. – К.: РПО «Полиграфкнига», 1995. – С. 54.

4. Воспоминания Елены Юрьевны Хвощинской (рожденной княжны Голицыной). Из журнала «Русская старина» 1897 и 1898 г. – СПб: тип. «Общественная польза», 1898. – С. 150.

5. ДАДО, ф. 192, оп. 1, од. зб. 2, арк. 36.

6. Южный Край. – 1895. – 7 апреля. – С. 4.

7. https://moskvichmag.ru/lyudi/moskovskaya-dinastiya-taranovy-bykovy/

8. Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год. – Полтава, 1865. – С. 41.

9. ДАДО, ф. 332, оп. 1, од. зб. 5, арк. 50.

10. Коцаренко В. Ф. Краматорская быль. – Славянск, ЧП «Канцлер», 2002.

11. ДАДО, ф. 332-1, оп. 1, од. зб. 1, арк. 106

12. Коцаренко В. Ф. Краматорск: забытые страницы истории. – Краматорск, 1999.

13. Особое прибавление к Сенатским объявлениям 1885 года (отдел третий, разряд XIV и XV). Объявления о переходе недвижимых имуществ по крепостным актам и о вводе по ним во владение за 1879-1882 годы. Ч. 10. По

губерниям: Уфимской, Харьковской и Херсонской и по областям: Уральской и Ферганской. – СПб, 1885. – л. 88.

14. Парамонов А. Ф. Энциклопедия фамилий Харьковской губернии. Книга вторая. – Харьков: Харьковский частный музей городской усадьбы, 2011 г.

15. Кондаков С. Н. Юбилейный справочник Императорской Академии художеств. 1764-1914. Т. 1. - Санкт-Петербург: Т-во Р. Голике и А. Вильборг, 1914-1915. – С. 48.

16. ДАДО, ф. 332, оп. 1, од. зб. 9.

17. Харьковский календарь на 1883 год. – Харьков, 1882. – С. 70.

18. Харьковский календарь на 1888 год. – Харьков, 1888. – С. 58.

19. Фотографы Харьковской губернии 1851–1917: худож.-ист. фотоальбом справ.-биогр. характера / авт-сост. С. А. Голота, М. Е. Жур, А. Ф. Парамонов, А. Е. Хильковский. – Харьков: Сага, 2008.

20. Харьковский календарь на 1875 год. – Харьков, 1874. Объявления.

21. Харьковский календарь на 1878 год. – Харьков, 1877. – С. 37.

22. Харьковский календарь на 1879 год. – Харьков, 1878. – С. 44.

23. Харьковский календарь на 1881 год. – Харьков, 1880. – Объявления.

24. http://oldyalta.ru/326-krymskiy-spravochnyy-listok-pervaya-reklamnaya-gazeta-yaltya.html

25. Харьковский календарь на 1880 год. – Харьков, 1879. – Объявления.

26. Памятная книжка Харьковской губернии на 1868 год. – Харьков, 1868. – С. 21.

27. Харьковский календарь на 1874 год. – Харьков, 1873 г. – С. 120, 138.

28. Парамонов А. Ф. Откуда родом. Харьковская губерния. Фотографы губернии. Глентцнер Юлий Евграфович. http://www.otkudarodom.ua/ru/glentcner-yuliy-evgrafovich

29. Южный Край. – 1907. – 23 сентября. – С. 3.

30. Статистический листок. Издание Харьковского губернского статистического комитета под редакцией профессора статистики Харьковского университета Сокальского И. П. Типография окружного штаба. – Харьков. – 1882. – С. 188.

31. Южный Край. – 1882. – 16 июня. – С. 1.

32. ДАДО, ф. 332, оп. 1, од. зб. 11, арк. 67.

33. Титарь В. П. Серебряный век харьковской фотографии: Альбом [Текст] /Авт.-сост. В. П. Титарь, Ю. А. Шеин; худ.-оформл. В. И. Лесняк.– Харьков: Колорит, 2007.– С. 42-43.

34. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации: торгово-промышленный адрес-календарь Российской империи. – СПб.: А. С. Суворин, 1895-1902. – В отд. изд. подзаг.: Адрес-календарь Российской империи. – 1900. - разд. паг.: ил., к. – Ст. 2096.

35. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяй-

ства и администрации: торгово-промышленный адрес- календарь Российской империи. – СПб.: А. С. Суворин, 1895-1902. – В отд. изд. подзаг.: Адрес-календарь Российской империи. – 1902. – разд. паг.: ил., к. – Ст. 2077.

36. «Вся Россия»: Рус. адрес. и справ. кн. ф-к, з-дов, торг.-пром. и администрации: Адрес-календарь… Москва: Я. П. Крюков, 1912. – 29. на 1912 год.: Год изд. 8. – 1912 г. – LVI с. – Ст. 4786.

37. Южный Край. – 1910. – 28 февраля. – С. 8.

38. ДАДО, ф. 332, оп. 1, од. зб. 14, арк. 150.

39. ДАДО, ф. 332, оп. 1, од. зб. 16, арк. 63.

40. РДІА, ф. 23, оп.24, спр. 629, арк. 78 зв., 79.

41. ДАДО, ф. 192, оп. 1, од. зб. 24, арк. 15.

42. ДАДО, ф. 192, оп.1, од. зб. 14, арк. 7.

43. ДАДО, ф. 192, оп. 1, од. зб. 17, арк. 160.

44. ДАДО, ф. 192, оп. 1, од. зб. 18, арк. 188.

45. ДАДО, ф. 192, оп. 1, од. зб. 24, арк. 195.

46. ДАДО, ф. 192, оп. 1, од. зб. 36, арк. 232.

47. ДАДО, ф. 332, оп. 1, од. зб. 15, арк. 85.

48. ДАДО, ф. 332, оп.1, од. зб. 18, арк. 109.

49. Шабанова В. М. Перші почесні громадяни міста Слов'янська. // Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць. – Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2018. – С. 256-257.

50. Южный Край. – 1896. – 26 июля (7 августа). – С. 3.

51. ДАДО, ф. 192, оп. 1, спр. 30, арк. 163.

52. ДАДО, ф. 204, оп. 1, спр. 7а, арк. 138.

53. ДАДО, ф. 192, оп. 1, од. зб. 32, арк. 173.

54. ДАДО, ф. 192, оп. 1, од.зб. 44, арк. 191.

55. Южный Край. – 1916. – 6 декабря. – С. 1.

56. Южный Край. – 1894. – 12 октября. – С. 3.

57. Южный Край. – 1903. – 10 июня. – С. 4.

58. Южный Край. – 1904. – 14 апреля. – С. 5.

59. Южный Край. – 1916. – 29 апреля. – С. 6.

60. Южный Край. – 1916. – 7 августа. – С. 7.

61. Южный Край. – 1916. – 14 сентября. – С. 6.

62. http://www.otkudarodom.ua/ru/glentcner-yuliy-evgrafovich

63. Харьковские губернские ведомости (дополнение). – 1859. – 2 сентября. – С. 8; 1859. – 4 сентября. – С. 8.

Кушнарьов С. С.

РОДИННИЙ НЕКРОПОЛЬ ДОНЕЦЬ-ЗАХАРЖЕВСЬКИХ У ВЕЛИКОМУ БУРЛУКУ: ДОСЛІДНИЦЬКІ НОТАТКИ

Заселення та господарське освоєння Слобідської України протягом XVII-XVIII століть нерозривно пов'язані з діяльністю роду Донець-Захаржевських. Якщо біографії представників старшого покоління роду, Григорія Єрофійовича, Федора та Костянтина Григоровичів, неодноразово ставали предметом спеціальних студіювань, то окремі персоналії до цього часу не знайшли свого дослідника. Запропонована розвідка має на меті започаткувати дослідження локалізації місць поховань представників роду Донець-Захаржевських, а саме – їх великобурлуцької гілки. Яскравим представником останньої став Яків Михайлович Донець-Захаржевський (1738-1801). Його рання біографія є типовою для старшинських дітей: 1752 року був зарахований на службу підпрапорщиком в Сумський слобідський полк, а 1757 – отримав звання сотника. Вийшовши у відставку у званні секунд-майора, він оселяється у Великому Бурлуку (сучасне смт Великий Бурлук Куп'янського району).

Особистість Якова Михайловича є більш знаною серед знавців творчості Григорія Сковороди. Саме маєток Захаржевського у слободі Великий Бурлук на певний час давав прихисток мандрівному філософу, а його власник – Яків Михайлович – вів листування зі Сковородою [1, с. 139]. Останній присвятив Донець-Захаржевському у 1790 році свою *«Книжечку Плутархову про спокій душі»* з таким приписом: *«Прийміть милостиво від людини, осипаного Вашою милістю і ласкою, маленький такий, що як лепту, дарік, маленьке дзеркальце подяки»* [2, с. 327]. Вплив самітницького досвіду Григорія Савича позначається на стилі листів Донець-Захаржевського: *«Хто вам сказав, щоб усамітнення обтяжувало мене? Ні! Воно одне народжує душевні думки і розширює їх вище за сонце...»* [3, с. 140-141].

За свідченням архієпископа Філарета (Гумілевського), Яків Михайлович Донець-Захаржевський помер у результаті важкої хвороби 1801 року у своєму маєтку [4, стб. 311]. Через втрату метричних книг церкви Михаїла Архангела у Великому Бурлуку за 1801 рік ми не маємо змоги дізнатися точну дату смерті, її причину та місце поховання покійного.

Аналіз особливостей ведення метричних книг великобурлуцької парафії початку XIX століття дозволяє зробити висновок, що місце поховання для всіх померлих вказувалося стандартно лаконічно – «на парафіяльному кладовищі». Цвинтарі, які в ранні епохи сприймалися місцем скверни, зосередженням чогось нечистого, в модерну добу вже вважалися осередком священного, публічного, невід'ємного від людської спільноти [5, с. 64]. Поховання покійних традиційно відбувалося на освяченій землі – в огорожі парафіяльного храму. Серед населення були поширені уявлення про простір всередині огорожі із зонами різного ступеня святості. Цвинтар, який безпосередньо прилягав до храму, в ієрархії цих особливих територій посідав важливе місце. Огорожа відділяла чисте, священне місце від профанного світу [6, с. 659, 662]. У «Требнику» Петра Могили детально розписано, де саме в церкві та в її огорожі мають знаходитися поховання мирян: на захід, північ і південь від церкви, на певному віддаленні від поховань представників духовенства [7, с. 543]. В Гетьманщині та на теренах Слобідської України храми і територія навколо ставали місцем останнього спочинку представників козацької еліти. Не були виключенням і Донець-Захаржевські. Місцем останнього спочинку Якова Михайловича вірогідно став цвинтар церкви Михаїла Архангела, що була зведена козаками-переселенцями у Великому Бурлуку ще у 1675 році. Картографічний матеріал XVIII-XIX століть дозволяє локалізувати церкву на території маєтку Донець-Захаржевських, розташованого на правому березі річки Великий Бурлук, на північний схід від слободи.

1839 року у Великому Бурлуку збудовано новий Преображенський храм, який було винесено за межі маєтку. Церкву Ми-

хаїла Архангела розбирали паралельно з будівництвом Преображенської церкви, але відомостей про ліквідацію цвинтаря та перенесення поховань до нас не дійшло. Новий храм став місцем спочинку його фундатора та останніх представників великобурлуцької гілки роду. Син Якова Михайловича, Андрій Якович Донець-Захаржевський (1768-1841) та його донька Єлизавета Андріївна [8] (1807-1882) (у шлюбі – Задонська), були поховані в склепі Преображенського храму, започаткувавши, тим самим, новий родинний некрополь Донець-Захаржевських-Задонських. Третє й останнє поховання в склепі належало чоловіку Єлизавети Андріївни – генерал-лейтенанту Воїну Дмитровичу Задонському (1785-1856) [9]. Після останнього поховання на початку 1856 року склеп всередині Преображенського храму більше не використовувався.

Могила А. Я. Донець-Захаржевського, Є. А. Задонської (Донець-Захаржевської), В. Д. Задонського в Преображенській церкві слободи Великий Бурлук. Фото початку XX ст.

Джерело: Е. В. Задонская. Быль XIX столетия (Детям моим). Харьков, Т. 2. 1909

Важливий матеріал для локалізації великобурлуцької церкви Михаїла Архангела та цвинтаря навколо дають документи з сімейного архіву спадкоємців Донець-Захаржевських-Задонських – представників роду Неклюдових, які володіли великобурлуцьким маєтком до грудня 1919 року. Архів, що складаєть-

ся з великої кількості рукописних матеріалів (спогадів, листів, генеалогічних розвідок) та фотографій, почав формуватися у другій половині XX століття протоієреєм Миколою Миколайовичем Неклюдовим (1919-2004). Серед численних документів особливу цінність для нашої розвідки становить нарис Миколи Неклюдова – «Рідні могили», що являє собою перелік місць поховань найближчих родичів автора. Головним джерелом для складання зазначеного списку стали спогади Катерини Василівни Неклюдової (уродженої Задонської) (1887-1989). Серед переліку численних поховань представників роду Задонських-Неклюдових, бачимо наступне: *«В Бурлуцькій садибі. Коли стоїш лицем навпроти дому, то зліва у гайку: в середині старовинний чавунний пам'ятник Якова Михайловича Донець-Захаржевського. В правому кутку пам'ятник Ангела з білого мармуру, скульптора Торвальдсена, Анни Василівни Із'єдінової, уродженої Неклюдової».*

Цікавим доповненням до свідчень Катерини Василівни Неклюдової (Задонської) стала світлина початку XX століття, на якій зображено парадний фасад великобурлуцької садиби Донець-Захаржевських-Задонських.

Зліва від парадного ґанку – зарості дерев та скульптура білого мармуру у вигляді Ангела… Цікаво, що окрім згаданих поховань в

Парадний фасад будинку Донець-Захаржевських-Задонських у Великому Бурлуку. Фрагмент фотографії початку XX ст.
Джерело: родинний архів М. М. Неклюдової

безпосередній близькості від стін садибного будинку знаходилось ще п'ять могил Неклюдових та Задонських. Таке розташування сімейного кладовища може бути свідченням того, що ліве (східне) крило будинку було зведено на місці (або поблизу), де колись стояла церква Михаїла Архангела. Зведення садибного будинку припадає на роки життя Андрія Яковича Донець-Захаржевського та його зятя Воїна Дмитровича Задонського. Швидше за все цвинтар (або ж його частина з родовими похованнями власників маєтку), після розібрання дерев'яної церкви залишився на старому місці. Важко сказати, що спонукало Андрія Яковича залишити поховання та надгробки навпроти вікон дитячих кімнат, що розміщувалися саме на першому поверсі східного крила. З певними перервами цвинтар функціонував до початку XX-го століття [10]. На сучасному етапі некрополь втрачено. На його місці знаходиться їдальня приватного підприємства та баки для побутових відходів.

Невідомим залишається місце поховання братів Якова Михайловича – Івана та Миколи [11, арк. 208], його синів – Володимира, Олександра, а також дружини Андрія Яковича, в пам'ять про яку й було збудовано новий Преображенський храм у Великому Бурлуку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ПРИМІТКИ:

1. Лощиц Ю. М. Сковорода. М., 1972. 224 с.

2. Данилевский Г. П. Сочинения. Т.8. СПб., 1890. 404 с.

3. Лощиц Ю. М. Сковорода. М., 1972. 224 с.

4. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отд. 4. Харьков, 1857.

5. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. 1992. 528 с.

6. Дінцельбахер П. Простір. Територія. Середньовіччя // Історія європейської ментальності. Львів, 2004. С. 655-666.

7. Требник митрополита Петра Могили 1646 року. К., 1996. Т. 1., 872 с.

8. Померла в Генуї. Похована у Великому Бурлуку в травні 1883 року.

9. Помер у Миколаєві. Похований у Великому Бурлуку на початку 1856 року.

10. Останні поховання біля будинку відбулися взимку 1918 року, а перепоховання – в середині 1920-х рр.

11. В останній третині XVIII століття мешкали разом зі старшим братом в бурлуцькому маєтку. Див.: ЦДІАК. Ф. 1984. Оп. 1. Спр. 31.

Парамонов А. Ф.

СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ ТА ЙОГО БАТЬКО

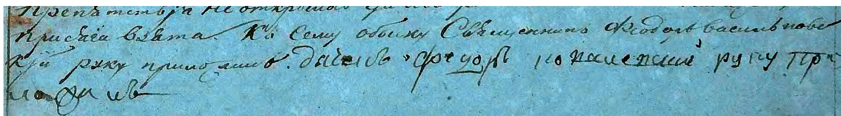
Українському художнику-класику Сергію Васильківському присвячена велика бібліографія. Його життєпис оприлюднено в тисячах публікацій – у замітках, статтях, книгах, які подавали та випускали і місцеві краєзнавці, й журналісти, і мистецтвознавці, й історики.

У цих матеріалах Васильківський постає як син дворянина, що переселився 1861 року з Ізюма до Харкова [1]. За радянських часів художникового батька здебільшого записували як чиновника, що «мав невеличку посаду в повітовому казначействі» [2]. Із ще одної біографії художника дізнаємось про те, що начебто він народився у Харкові на Москалівці, а його батько у цьому ж джерелі вказаний як чиновник «ведомства государственных сборов» [3]. У сучасних дослідженнях можна натрапити на інформацію про художникового діда, якого вважають то козачим урядником, то чумаком. Останній варіант підтверджують Вікіпедія та Український інститут національної пам'яті, однак посилань на джерело, на жаль, немає ні там, ні там. Батька Сергія Васильківського сучасні автори іноді «записують» писарем, або діловодом Ізюмської лікарні, а його дружину – дворянкою, щоправда, з якої саме дворянської родини, невідомо. Тобто багато версій і жодного архівного джерела.

Першим відомим представником дворянського роду Васильківських на території Слобідсько-Української губернії ми бачимо священника Миколу Андрійовича Васильківського, який підтвердив своє походження 1807 року. Його прізвище було занесене до другої родословної книги спадкових дворян [4]. Священники Васильківські, до речі, були серед дворян і раніше, але, на жаль, ми не можемо приєднати їх саме до цієї родини. Одним із синів М. А. Васильківського був Федір, дід художника

Автограф священника Федора Васильківського, 1824 р.

Сергія Васильківського. Чи був Федір козаком, чи чумаком, невідомо, зате ми знаємо, що він навчався у Харківському колегіумі, після закінчення якого отримав чин ієрея.

На початку 1810-х років до церкви Різдва Богородиці слободи Цареборисів Ізюмського повіту (нині с. Оскіл Ізюмського району Харківської області) приходить служити новий священник Федір Миколайович Васильківський. 19 вересня 1816 року його дружина Ганна Кирилівна народжує доньку Таїсію [5]. 1823 року в подружжя з'являється син Іван, майбутній батько художника.

У формулярному списку Івана Федоровича Васильківського за 1857 рік деталізована інформація про його кар'єру [6]. Як син священника він навчався у Харківській духовній семінарії, але не скінчив і нижнього відділення – був звільнений. Причину можна з'ясувати згодом – найімовірніше, Іван навчався коштом батька, а той втратив змогу утримувати нащадка в семінарії. А, можливо, на думку семінарських викладачів, учень просто не мав потягу до духовного служіння.

Після звільнення Іван Васильківський подався на цивільну службу. Підшукуючи місце роботи, він опинився у повітовому місті Старобільську, де 11 квітня 1845 року вступив до повітового казначейства писарем 2-го розряду. За першої ж можливості перейшов писарем на службу до ізюмської міської поліції, сталось це навесні 1846 року. У цьому ж році йому вдалось перейти до Ізюмського окружного управління державного майна («Изюмское окружное управление государственных имуществ»), де він займав посаду виконуючого обов'язки письмоводителя та бухгалтера Ізюмської окружної лікарні. Затвердили ж його на цих посадах тільки 1850 року.

1849 року Івана Васильківського привели до чину колезького реєстратора, а 1853-го – до чину губернського секретаря. Приблизно у тому ж році він оженився. Його дружину звали Параскева Гуріївна, її соціальне походження досі невідоме. Саме у них в Ізюмі й народився 6 жовтня 1854 року майбутній художник Сергій Васильківський. Цікаво, що в офіційних біографіях стоїть дата 7 жовтня – мабуть, день хрещення.

Родині Васильківських бракувало грошей, тому Іван Васильківський перейшов 27 травня 1855 року на службу до охтирської міської поліції на посаду приватного пристава, де йому виплачували річне жалування у сумі 57 карбованців 14½ копійок сріблом. На цій посаді він 1857 року отримав чин колезького секретаря, а 1863 приватному приставу Охтирки Васильківському надали його останній чин – титулярного радника. Після запровадження реформи поліції він переїхав до Харкова, бо згідно з реформою інститут приватних приставів у міській поліції був скасований. Найімовірніше, Васильківський змінив місце мешкання у 1864 році.

Церква Різдва Богородиці сл. Цареборисів, де служив священником дід С. І. Васильківського, фото С. Таранушенка, 1925 р.

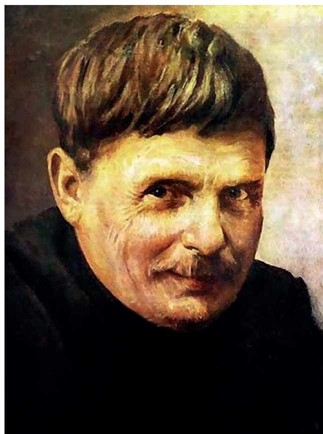
Своє спадкове дворянство Іван Федорович Васильківський не підтверджував, адже, мабуть, він мав підтверджувальні документи батька.

У Харкові родина Васильківських придбала

вільне дворове місце поблизу Єдиновірського цвинтаря по вулиці Катерининській. Якраз із 1865 року передмістя Москалівку офіційно включать до меж міста. Нумерація будинку Васильківських змінювалась: спочатку № 35, потім № 41, далі № 57 і на 1901 рік він мав № 71. Вибір саме цього місця, вочевидь, був зумовлений його низькою вартістю. Майже одразу господарі поставили дерев'яний будинок – уперше ми його бачимо у Списку домовласників 1874 р. Після упорядкування Карташевського провулку будинок Васильківських мав подвійну адресу: по Катерининській вулиці і Карташевському провулку одночасно, по останньому він завжди був під № 1. У 1870-і роки будинок Васильківських обклали цеглою, можливо, лише частково, оскільки родина була небагатою.

Сергій Іванович Васильківський, автопортрет

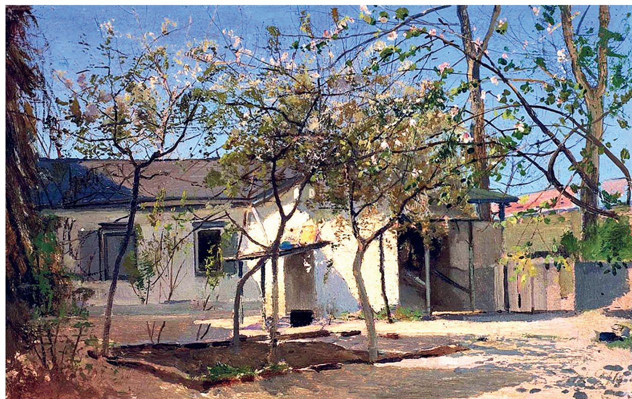
Художник нерідко малював батьківську садибу, але на картини жодного разу не потрапив фасад будинку з вулиці. Одну з його робіт, «Мій дворик», часто виставляли у Харкові. Місцева публіка була від неї в захваті.

На іншій роботі художника, під назвою «Родинний будинок», ми бачимо бічний фасад будинку Васильківських.

Частина плану Харкова 1860-х років. Світло-блакитним кольором позначена садиба Васильківських

С. Васильківський, «Мій дворик»

С. Васильківський,
«Родинний будинок»

С. Васильківський,
«Мати», 1895 р.
Харківський художній музей

Батько Сергія Васильківського помер 1880 чи 1881 року. Міська садиба перейшла у власність його дружини – Параскеви Гуріївни. Вона померла 28 січня 1904 року. Відспівали її у Преображенській церкві Харкова, поховали наступного дня на Іоанно-Усікновенському кладовищі міста [7].

Сьогодні місце колишньої садиби Васильківських на розі Катерининської вулиці та Карташевського провулку порожнє. Від будинку залишилась тільки частина фасаду, та й то як елемент паркану.

Святе місце українського живопису навряд чи позначать на мапах Харкова як пам'ятку, хоча в цивілізованих країнах навіть менший залишок будинку може бути відповідно оцінений і перебуватиме під охороною держави.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Биографический словарь бывших питомцев Первой Харьковской гимназии за истекшее столетие с 1805 по 1905 год. Харьков, 1905. С. 50.
2. О. Ніколаєв. Сергій Васильківський. Життя й творчість. Харків, 1927. С.7.
3. М. Рутковський. Сергій Васильківський 1854–1917. Прага: Видавництво Української молоді, 1927. С. 6.
4. ДАХО. Ф. 14, оп. 11, од. зб. 1.
5. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, од. зб. 284. Арк. 434 зв.
6. ДАХО. Ф. 4, оп. 9, од. зб. 168. Арк. 1294-1311.
7. ДАХО. Ф. 40, оп. 121, од. зб. 198. Арк. 137 зв.-138.

Петренко О. Є., Петренко А. О.

ДАВНІЙ КОЗАЦЬКИЙ РІД ПЕТРЕНКІВ

Всім представникам нашого роду присвячується…

О. Петренко

У дослідженні розглядається генеалогічний аспект історії одного з старовинних козацьких родів Петренків. Вивчаються різні архівні інформаційні джерела, в яких згадувалося прізвище Петренко, з метою виявлення представників нашого роду та побудови виключно документальної генеалогічної послідовності – «Древа роду Петренків».

Основною складністю досліджень, що проводяться в рамках проєкту «Ідентифікація Петренків», є поширеність прізвища Петренко, однак, саме ця обставина зробила творчий процес особливо цікавим і неперевершеним.

До початку цих багатопланових досліджень (2011) були спроби пошуку інформації, яка переважно стосувалася представника роду Петренків – поета-романтика першої половини XIX століття Михайла Миколайовича Петренка (1817-1862). Свого часу родина Шептій (правнучка Михайла Миколайовича – Наталія Борисівна та її чоловік Костянтин Михайлович. – О. П.) контактувала з Харківським, Київським та Сумським архівами у пошуках документів, пов'язаних із Михайлом Петренком та його родиною.

На жаль, на певному етапі цією темою зацікавилися й кілька ентузіастів із Слов'янська. Аналіз їхніх понад тридцятирічних дій показав, що справжнім мотивом цих «захоплень» був примітивний самопіар. Зібравши невелику кількість легкодоступної архівної інформації про різних Петренків, які колись проживали в Слов'янську, додавши до цього якісь дивні «спогади» старожилів (цілком плутана інформація), місцеві ентузіасти ви-

тратили десятиліття не на спроби документального вивчення та розуміння життя й творчості непересічної особистості свого Земляка, а на примітивне комбінування фактів з місцевими нісенітницями, що призвело до безглуздих побудов. Як результат, декілька слобожанських «активістів» (дивно, але деякі з них навіть отримали посвідчення НСКУ), які не мають жодного відношення до документального краєзнавства, хотіли просто на чомусь попіаритися і, обманюючи земляків, завдавали лише шкоди щодо дослідження важливій та цікавій для міста темі «слов'янський період життя поета-романтика Михайла Миколайовича Петренка та його батьків».

Із початком тематичних досліджень у рамках документального генеалого-літературно-краєзнавчого проєкту «Ідентифікація Петренків» ситуація у розумінні Теми змінилася. Об'єктом досліджень є не лише життя та творчість Поета-романтика, а й весь рід Петренків, до якого належить й Михайло Миколайович.

На початку досліджень було складно орієнтуватися у величезних списках носіїв прізвища *Петренко*, але пізніше, коли було з'ясовано основну схему розселення представників роду, який досліджувався, план пошуків архівних документів спростився.

Документи, знайдені в українських та закордонних архівах, дозволяють однозначно, без будь-яких припущень, побудувати основну схему генеалогічного «Древа роду Петренків».

У той же час результатом аналізу невичерпних архівних джерел, в яких згадується поширене прізвище *Петренко,* є нові цікаві знахідки, що стосуються представників роду. У разі виявленням відсутніх для безпомилкової ідентифікації архівних матеріалів, «Древо …» поповнюється персонажами, які займуть у ньому своє гідне документальне місце.

Наші пращури мешкали в містечку на Соляних озерах ще до того, як 1784 року Тор було перейменовано в Слов'янськ (незалежно від дати згаданих у дослідженні документів, для спрощення прочитання матеріалу мова йде про про Слов'янськ. – О. П.). Деякі представники роду й досі мешкають у цьому місті.

Матеріали цього дослідження зацікавлять, передусім, сучасних носіїв прізвища *Петренко*, які проживають на Слобожанщині та, зокрема, у Слов'янську, або для тих, чиї предки та родичі проживали в цьому регіоні. Звичайно, дослідження зацікавить і тих, хто через сімейні обставини має інше прізвище, але пам'ятає, що їхні предки були з роду Петренків.

Але, незалежно від того, чи знайдуть читачі своїх родичів в описаному «Дереві ...», ознайомитися з цим унікальним дослідженням буде цікаво всім, хто поважає і хоче зберегти одну з документальних генеалогічних історій, що стосуються «заштатного» (так говорили в давнину. – О. П.) містечка Слов'янськ.

Від імені сучасних представників роду Петренків, хочу подякувати тим, хто різною мірою брав участь і допомагає у проведенні досліджень, сприяє документальному *розростанню* «Дерева роду Петренків»:

- Євген Букет (Київ, Україна)
- Ігор Гулько (Слов'янськ, Україна)
- Віктор Іванов (Краматорськ, Україна)
- Олена Каркач (Крим, Україна)
- Ярослав К. (Москва, Росія)
- Володимир Коцаренко (Краматорськ, Україна)
- Вікторія Кримова (Санкт-Петербург, Росія)
- Сергій Кушнарьов (Харьків, Україна)
- Михайло Мороховець (Москва, Росія)
- Андрій Парамонов (Харків, Україна)
- Олександр Тедеєв (Запорожжя, Україна)
- Олена Трубачова (Слов'янськ, Україна)
- Веніамін Цибка (Суми, Україна)
- Олена Шабанова (Слов'янськ, Україна)
- Олександр Шевцов (Харків, Украина)
- Юрій Щербина (Київ, Україна)
- Співробітники архівів, які допомагали дослідникам у пошуках тематичних документів.

Особлива подяка:

- Валентині Шабановій (Слов'янськ, Україна) – за величезну роботу з архівними документами, що дали інформацію для побудови «Древа роду Петренків».

- Едуарду Торському (Слов'янськ, Україна) за публікації щодо документальної історії роду Петренків, який досліджується, і особливо, за популяризацію життя та творчості поета-романтика першої половини XIX століття – Михайла Миколайовича Петренка (1817-1862).

Неможливо дізнатися коли і з кого почався рід Петренків, але, до чого ж цікаво спробувати прочитати хоча б деякі сторінки з цієї історії…

На полицях архівів зберігаються документи, в яких нерозбірливим почерком записувалися історії родів. Іноді до відкриття документального факту треба йти роками, але генеалогічний пошук, одного разу розпочавшись, вже не припиняється. За роки вдається зібрати багато генеалогічної інформації, але, за бажанням, можливо ще й провести відповідні дослідження.

Результати одного з таких цільових пошуків опубліковано в цьому дослідженні.

XII ПОКОЛІННЯ

XII-А. ПЕТРО ПЕТРЕНКО (?-?)

Активно шукати будь-яку конкретну інформацію про Петра Петренка поки що не намагалися. На сьогоднішній день відомо лише те, що це найперший, хоча й не остаточно ідентифікований, але опосередковано згаданий в архівних документах представник роду, що вивчається.

Із архівного запису *«Во дворе Данила Петров сын Петренко…»* випливає, що батьком козака Данили був Петро Петренко [1, арк. 1049], [2].

Робота з документами часів козацтва є дуже складною, але дослідниками проєкту «Ідентифікація Петренків» заплановано найближчим часом розпочати вивчення козацької давнини роду, що досліджується.

XI ПОКОЛІННЯ

XI-А1. ДАНИЛА ПЕТРОВИЧ ПЕТРЕНКО (~ 1689-?)

На сьогоднішній день першим документально підтвердженим представником роду, що вивчається, є Данила Петрович згадуваний у *«Відомостях подвірного перепису міст, містечок, сіл, слобід і хуторів Ізюмського слобідського полку, проведеного лейб-гвардії Семенівського полку майором Михайлом Хрущовим 1732 р»* [1, арк. 1049], [2].

На час перепису козаку Торської сотні Ізюмського слобідського полку Данилі Петренку було 43 роки (~ 1689 р. н.) [1, арк. 1049], [2].

У більш давніх архівних документах м. Слов'янська (до 1732), виявлених і проаналізованих на сьогоднішній день, згадки про Данилу Петренка не зустрічалися. Цей факт дозволяє припустити, що козак та його сім'я раніше проживали в іншій місцевості. Втім, і прізвище Петренко в документах м. Слов'янська, датованих до 1732, не зустрічалося.

Найбільшої уваги заслуговує припущення, що Данила Петренко раніше був козаком Кишеньківської сотні Полтавського полку.

В *«Компуте»* 1718 Данило Петренко згадується у розділі *«Городъ Кишѣнка. Козаки конніє»* (л. 148) [3, Т. 1, с. 228].

Сьогодні село Кишеньки (у старих документах – *Кишенки, Кишенка*. – О. П.) належить до Світлогірської сільської ради, Кобеляцького району Полтавської області.

Кишеньківська сотня, створена 1657-го року, спочатку входила до складу Полтавського (до 1661), потім Кременчуцького (1661-1663), після чого знову була включена до Полтавського полку (1663-1764), що був військово-адміністративною одиницею Війська Запорізького зі столицею у Полтаві [4].

Пізніше про Данила Петренка зустрічається запис в розділі *«Видѣние сотнѣ Кишинской сколько в оной явилось дворовъ козаковъ можнѣйшихъ и убогихъ конних и весма убогихъ пѣшихъ*

а особливе посполитех тягло мѣючихъ и посполитихъ также цеховихъ тяглихъ и пѣшихъ мною ниже подписанним по ревизіи составленное 1726 году июня 25 числа» «Ревизии 1726 года» в подразделе *«Козаки можнѣйшие»* (л. 47) [5, Т. 3, с. 264] («можный» – заможний, здатний спорядити себе для служби. – О. П.).

У наступних «Ревізіях …», що стосуються містечка Кишеньки, записи про Данила Петренка відсутні, але виявляються в Переписі Изюмського полку 1732 (див. вище) [1, арк. 1049], [2].

Слід зазначити, що у списках сотень Полтавського полку з прізвищем *Петренко* зустрічається багато козаків (інколи з іменами, інколи – без. – О. П.) , але з ім'ям Данило записано лише одного.

У «Ревізіях …» Полтавського полку, як і в деяких інших документах, вік козаків та їхні діти не вказувалися, але зіставлення переписів Полтавського та Ізюмського полків дозволяє припустити, що Данило Петренко, згаданий в обох списках – один і той самий персонаж.

Для того щоб зазначене припущення трансформувалося в твердження, проводяться дослідження, однак вони ускладнені відсутністю відповідних архівних матеріалів, особливо церковних *Метричних книг* (далі за текстом «МК». Див. також «Примітки». – О. П.).

Дослідники проєкту «Ідентифікація Петренків» вдячні краєзнавцю-документалісту Ю. Щербині (м. Київ) за консультації щодо списків козаків Кишеньківської сотні Полтавського полку.

Про дітей Данили Петровича Петренка див. X-A2.

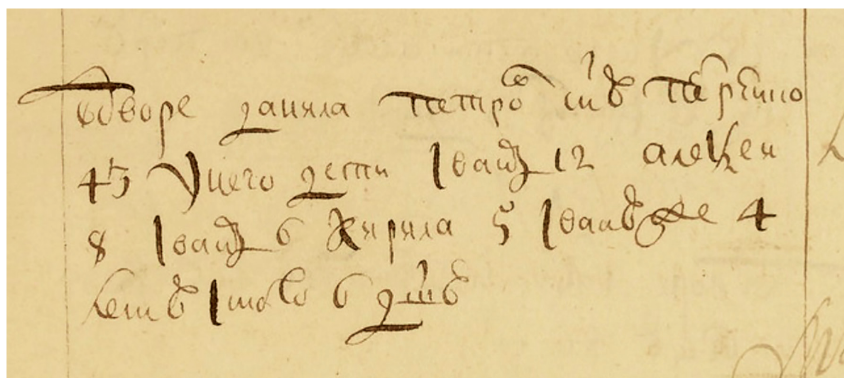
X ПОКОЛІННЯ

X-A2. ДІТИ ДАНИЛИ ПЕТРОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1689 р. н.)

У *переписній відомості* [1, арк. 1049], [2] згадано про п'ятьох синів Данила Петренка (інформація про дружин та дочок у таких документах не вказувалася. – О. П.), але невідомо скільки дітей було в його сім'ї:

«Во дворе Данила Петров сын Петренко 43. У него дети Иван 12 Алексей 8 Иван 6 Кирилла 5 Иван же 4 лѣтъ итого 6 душ».

– ІВАНЪ – 12 (~ 1720 р. н.)*

В Сповідному розпису (далі по тексту «СР». Див. також «Примітки». – О. П.) 1776-го Миколаївської церкви м. Слов'янська – Івана Даниловича (старший син Данили Петровича) і його сім'ю записано в розділі *«Войсковые обыватели и их домашние»* [6, арк. 349 розв]:

«... 126. 365. Иванъ Даниловъ сынъ Петренко – 54 (~ 1722 р. н.)

373. Жена его Зиновия Тимофеевна – 47 (~ 1729 р. н.) ...»

Нижче згадується про документ (див. [20], [21]. – О. П.), з якого випливає, що Іван Данилович Петренко був *хорунжим*.

Про дітей Івана Даниловича Петренка див. IX-А3.

– АЛЕКСЕЙ – 8 (~ 1724 р. н.)*

Про сина Данила Петровича – Олексія та його дружину (ім'я не встановлено. – О. П.) документальну інформацію не знайдено.

У краєзнавчій літературі та на тематичних інтернет-сайтах зустрічаються згадки, на перший вигляд пов'язані з родиною Данили Петровича, зокрема, з його синами – Іваном (~1720 р. н.) та Олексієм (~ 1724 р. н.).

Наприклад, в книзі В. Коцаренка *«Краматорск: забытые страницы истории»* є згадка про Івана Петренка:

«...И те, и другие собрались в правлении в январе 1769 года:

изюмские – Мартын Торяник, Михайло Мережко, Василь Лобода; торские – Андрей Журавель, Алексей Шестопал, Иван Петренко, Иван Бугай да Федор Коломиец. Выслушав текст промемории, присланной из провинциальной канцелярии, собравшиеся заявили: "... Та земля, на которой Изюмские обыватели хуторами поселились, точно принадлежит к владению Изюмской провинции, а не запорожскому войску...» [7, с. 38].

У статті *«Слобода Алексѣевка на Волчей»* згадується *«зимовникъ Алексѣя Петренко»:*

«...В сентябрѣ 1775 года губернаторъ В. А. Чертков... въ урочищѣ нынѣшней слободы Алексѣевки нашелъ нѣсколько зимовниковъ съ землянками и въ нихъ болѣе ста жильцовъ изъ запорожскаго товариства, въ числѣ коихъ былъ одинъ отставной войсковой старшина – Алексѣй Петренко. Руководствуясь мыслiю о заселенiи края и соображаясь съ мѣстными выгодами и удобствами сего урочища, Чертковъ решился устроить здѣсь государственную воинскую слободу, пригласилъ старшину Петренка быть осадчимъ ея, въ честь и память его имени назвалъ будущую слободу Алексѣевкою и поручилъ ему немедленно приступить къ заселенiю ея народомъ семейнымъ и осѣдлымъ. Не смотря на трудные и неспокойные годы, при содѣйствiи старшины Петренка и его хлопцевъ, Алексѣевка, дѣйствительно, скоро населена была семейнымъ и осѣдлымъ народомъ малороссiйской нацiи, так, что въ 1782 году, при составленiи общей народной переписи, в государственной воинской слободѣ Алексеевкѣ найдено и внесено въ списки 30 дворовъ и въ них жителей муж. 136 и жен. 123 души...» [8, с. 32-33].

Про *«зимівник Олексія Петренка»,* згадується в різних сучасних інформаційних джерелах, наприклад, на блозі Сергія Луковенка *«Старий рудник»* [9], в статті М. М. Яцюка *«Запорізьке поселення та зимівники на Донбасі часів Нової Січі (1734-1775 рр.) с. 86-91»:*

«... У 1660 році через Олексіївку вони проклали особливий таємний козацький шлях до Кальміусу. За розпорядженням запо-

різького коша на січовиків, які заснували тут зимівник, поклали обов'язки постачати провіантом козаків, які зупиняються на відпочинок. Тут же діяла каплиця, в якій служив ієромонах київського Межигірського монастиря. У 1775 році в урочищі поблизу Олексіївки проживало більше ста запорожців на чолі з відставним військовим старшиною Олексієм Петренко ...» [10, с. 87].

На жаль, поки що не вдалося знайти архівні документи, в яких Іван та Олексій були б записані, наприклад, по-батькові, датами народження тощо.

Цю інформацію буде вивчено на рівні копій оригінальних документів і якщо підтвердиться належність згаданих козаків до роду Петренків, що досліджеється в межах проєкту «Ідентифікація Петренків», буде продовжено непростий пошук і копіткий аналіз архівних *документів часів козаччини* для остаточної ідентифікації.

Про дітей Олексія Даниловича Петренка див. IX-А4.

– *ІВАНЪ – 6* (~ 1726 р. н.)

– *КИРИЛА – 5* (~ 1727 р. н.)

– *ІВАНЪ – 4* (~ 1728 р. н.)

[1, арк. 1049], [2].

Про Кирила на даному етапі досліджень інформація відсутня.

Щодо двох Іванів – синів Данили Петровича, то знайдено один важливий документ («МК» (1736) Миколаївської церкви м. Слов'янська), в якому записано про смерть трьох дітей Данили Петренка:

«27. Сентябрь. 30. В Данила Петренка померъ сынъ Иванъ летъ 3 ...» [11, арк. 33 зв].

«28. Октябрь. 27. В Торского жителя в Данила Петренка померъ сынъ АНДРЕЙ летъ 5 ...» [11, арк. 6а 34].

«29. Октябрь. 28. Иван Петренковъ летъ 13 ...» [11, арк. 34].

То ж у Данили Петровича померло троє синів: два Івани й Андрій, про якого в [1, арк. 1049], [2] ще не згадувалося.

IX ПОКОЛІННЯ

IX-А3. ДІТИ ІВАНА ДАНИЛОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1722-?)

Про дітей Івана Даниловича та Зиновії Тимофіївни відомо із «СР» (1775) Миколаївської церкви м. Слов'янська:

«112. 344. Иванъ Данило сынъ Петренков – 53

347. жена его Зиноида Тимофева дочь – 46, дети ихъ...» тощо [12, арк. 319 розв].

У «СР» (1776) Миколаївської церкви поновлено лише вік Петренків (+ 1 рік. – О. П.):

«126. 365. Иванъ Даниловъ сынъ Петренко – 54 (~ 1722 р. н.)

373. Жена его Зиновия Тимофеевна – 47 (~ 1729 р. н.) ...»

«... Дѣти ихъ:

126. 366. ИВАНЪ – 29 (~ 1747 р. н.)*

379. Иванова жена Меланія Николаева дочь – 22 (~ 1754 р. н.)...» [6, арк. 349 розв].

Про дітей Івана Івановича Петренка (1747 р. н.) див. VIII-А5.

367. ГРИГОРІЙ – 24 (~ 1752 р. н.)*

Із цього ж документа («СР», 1776) відомо і про дружину Григорія Івановича [6, арк. 349 розв]:

«...126. ... 381. Григоріева жена Елісавета Емеліанова дочь – 22 (~ 1754 р. н.) ...» [13, арк. 390 розв].

Про шлюб Григорія Івановича знайдено запис у «МК» (1772) Введенської церкви м. Слов'янська:

«13. Февраль. 7. Женился торской житель Григорий Ивановъ сынъ Петренко на торской жительке Елисаветѣ Емельяновой дочери Лихопекиной» [14, арк. 155 розв].

У «СР» (1799) Введенської церкви м. Слов'янська казенную обывательку Єлісавету Омелянівну згадано як удову:

«57. 247. Вдова Елисавета Емильянова дочь Петренкова – 48 лѣтъ...» [15, номер аркушу не зберігся].

Цей запис свідчить про те, що її чоловік Григорій Іванович помер до 1799.

Про дітей Григорія Івановича Петренка див. VIII-А6.

374. АНАСТАСІЯ – 18 (~ 1758 р. н.)

375. ЕВФРОСИНІЯ – 17 (~ 1759 р. н.)

376. ДОМИНИКІЯ – 12 (~ 1764 р. н.)

Про трьох дочок Івана Даниловича більше жодної документальної інформації не виявлено.

368. ДИМИТРІЙ – 9 (~ 1762/7 р. н.)*

Дмитро Іванович Петренко був одружений, про що відомо із «МК» (1789) Введенської церкви м. Слов'янська:

«23. Мартъ. 4. Женился отрокъ города Славянска квартала порутчикъ Дмитрий Петренков того жъ города на девицѣ Ксеніи Борисовой дочери Пятирублевой. Оба первымъ бракомъ» [16, арк. 17].

Ксенія Борисівна *Пятирубльова* – (~ 1770-?). Деяку інформацію про Пятирубльових подано в Додатку 2.

Як випливає з документів, Петренко Дмитро Іванович раніше служив *квартальним поручиком* (поліцейська посада Російської імперії, помічник квартального наглядача. Старший квартальний поручик після відповідної атестації міг бути квартальним наглядачем. – О. П.).

Про дітей Дмитра Івановича Петренка див. VIII-А7.

377. КСЕНІЯ – 8 (~ 1768 р. н.)*

Поки що не знайдено документів про шлюб Ксенії Іванівни Петренко (1768 р. н.) і Лаврентія Пилиповича Корсунова (1761 р. н.), тому наводимо про цю сім'ю непряму інформацію з «Сенатских объявлений»:

«2, 201. Григорьева Марья Ивановна, Жена Маіора, помещица Изюмскаго уѣзда, (по первомъ бракѣ жена Коллежскаго Ассесора Корсунова) [после смерти Л. Ф. Корсунова (ймовірно ~ 1845, другий шлюб Марії Іванівни). – О. П.].

Налагается запрещеніе на имѣніе ея Григорьевой, состоящее Изюмскаго уѣзда при деревнѣ Лаврентьевкѣ, заключающееся въ 400 десят. землѣ удобной, а неудобной сколько окажется, съ крестьянами, записанными по послѣдней 8-й ревизіи за Коллежскимъ Ассесоромъ Лаврентіемъ Корсуновымъ мужеска 46 и

женска пола 49 душъ, въ обезпеченіе иска, возникшаго на нее Григорьеву при вводѣ ея во владѣніе онымъ имѣніем въ 1845 году [по-видимому, после смерти Л. Ф. Корсунова. – О. П.], *отъ наслѣдниковъ первой жены перваго мужа ея Корсунова, Ксеніи Петренковыхъ, по дѣлу о спорѣ ихъ противъ учиненнаго Корсуновымъ духовнаго завѣщанія, засвидѣтельствованнаго у крѣпостныхъ дѣлъ Изюмскаго Уѣзднаго Суда 1835 года Апрѣля 19-го дня* [по-видимому, Ксения Ивановна умерла ~ 1835. – О. П.], *въ неправильной передачѣ ей Григорьевой онымъ Корсуновымъ имѣнія, пріобрѣтеннаго имъ будто-бы совмѣстно съ первою его женою Ксеніею (урожденною Петренковою), всего на сумму 8,571 рубль 42 3/4 коп. серебромъ, принадлежащаго имъ Петренковымъ по наслѣдству.*

и ж.) 22-го Января за № 709. По отношенію Харьковской Палаты Гражданскаго Суда» [17, с. 303].

Про дітей Ксенії Іванівни (Петренко) Корсунової (VIII-А8*) інформацію не знайдено.

378. ИРИНА – 6 (~ 1770 р. н.)

Про дочку Івана Даниловича – Ірину інформацію не знайдено.

369. ИВАНЪ – 3 (~ 1773 р. н.)*

Згідно з архівними документами Іван Іванович Петренко був одружиний двічі: після смерті Марії Кирилівни (1-й шлюб) він одружився вдруге – на Анні Тимофіївні (2-й шлюб).

Про перший шлюб Івана Івановича відомо з «СР» (1800) Воскресенської церкви м. Слов'янська [15, номер аркушу не зберігся]:

«...39. 157. Иванъ Ивановъ сынъ Петренко – 26 (~ 1774 р. н.)

185. Жена его Марія Кирилова дочь – 24 (~ 1776 р. н.) ...»

У «СР» (1817) Воскресенської церкви м. Слов'янська у розділі *«Статскіе и ихъ домашніе»* записано:

«38. 159. Губернскій Копеистъ Иванъ Ивановъ сынъ Петренковъ втораго брака сорока трехъ – 43. Жена его Анна Матвеева дочь второбрачная тридцати двухъ – 32...» и его дети от первого брака [18, арк. 9].

Слід зазначити, що в тексті цього «СР» зроблено помилку: замість *Анна Тимофеевна,* як правильно вказано в інших документах (наприклад, в «МК». – О. П.), записано *Анна Матвеевна.* То ж, другим шлюбом Іван Іванович був одружений на Анні Тимофіївні (~ 1789-8.02.1873).

У «МК» (1873) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано про її смерть:

«3. Февраль. 8. Неслужащего дворянина жена Анна Тимофѣева Петренкова – 84» [19, арк. 53 розв].

Про дітей Івана Івановича Петренка (~ 1773 р. н.) див. VIII-А9.

У ЦДІАК України (2013) було знайдено документ *«Дѣло по прошенію Ивана Петренкова объ опредѣленіи его въ число суда сего канцелярскихъ служителей. Мая 16 дня 1795 года. На 12 листахъ»,* у якому згадуються два брати (Іван Іванович і Дмитро Іванович) та їхній батько, який служив хорунжим [20, арк. 1].

Тобто, документально засвідчено, що *войсковой обиватель* Іван Данилович Петренко та згаданий у розглянутому документі хорунжий Іван Петренко – одна й та сама особа. Цю тему докладно розглянуто в статті В. Шабанової «Хорунжий Торської сотні Іван Данилович Петренко» [21, с. 393-402].

У *«Прошении...»* записано:

«... Я именованной изучась российской грамоты читать и писать и не желая быть в праздности, более потому что я в подушном окладе нигде не состою, имея ревностное желание вступить в статскую службу вашого Императорского Величества, подражая службе сколко покойника отца моего, столко и родного брата моего губернского регистратора Дмитрия Петренкова, которой таковую же статскую службу уже продолжал а потому всеподданнейше прошу к сему прошению.

Дабы височайшим вашого Императорского Величества указом повелено было сие мое прошение принять, по определении меня в число Славянского уездного суда канцелярських служителей с чином каковым заблагопризнано будет учинить вашего Императорского Величества всемилостивейший указ. Просит

живущий в городе Славянске умершего отставного хорунжаго Ивана Петренкова сын Иван Петренков» [20, арк. 1].

Дослідники проєкту «Ідентифікація Петренків» вдячні краєзнавцям- документалістам Ю. Щербині (м. Київ) і В. Коцаренку (м. Краматорськ) за надання копії згаданого документу для дослідження.

Приблизно через півроку після подання *«Прошения…»* Іван Іванович Петренко отримав призначення в Слов'янський земський суд канцелярським служителем з чином губернського копіїста. В Указі (№ 13360) *«Ея Императорскаго величества Самодержиці всероссийской изъ Екатеринославского наместнического правления»* наказувалося *«…его* (Івана Івановича Петренка. – О. П.) *определить в тотъ судъ по письменнымъ деламъ с чиномъ губернского копеиста и объявя ему тотъ чинъ привесть къ присяге» (Июня 19 дня 1795 года)»* [20, арк. 3].

Сина Івана Даниловича Петренка – Івана Івановича (~ 1773 р. н.) згадано в «СР» Миколаївської церкви м. Слов'янська (тоді ще Тор. – О. П.) [6, арк. 349 розв]. Миколаївська церква згодом і досі називається Воскресенською.

Згідно з маніфестом *«Ея императорского Величества Екатерины Второй …»* від 26 липня 1765, військову адміністрацію слобідських козацьких полків було реформовано. Очевидно, Іван Данилович, як і його батько Данила Петрович, до 1765 були козаками Ізюмського слобідського полку.

<u>IX-A4. ДІТИ ОЛЕКСІЯ ДАНИЛОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1724 р. н.)</u>

Інформацію про дітей Олексія Даниловича знайдено в деяких із збережених в архівах церковних «МК»:

– *СТЕФАНЪ* – (~ 1745-23.05.1746)

У «МК» (1746) Миколаївської церкви м. Слов'янська в розділі «Об умѣршихъ» записано:

«9. Май. 23. В Алексѣя Петренка сынъ Стефанъ, 1 годъ» [22, с. 39 розв].

<u>*– МАТЪФЕЙ –* (?-?)*</u>

У «МК» (1771) Соборної Преображенської церкви м. Ізюма в розділі «О бракосочетавшихся» записано:

«17. Октябрь. 2. Женился войсковой слободы Тору житель отрокъ Матъфей Алексеевъ сынъ Петренковъ на Изюмской жительнице девицѣ Анастасиі Лукьяновой дочерѣ Иванковъской ...» [23, арк. 122 розв].

Про дітей Матвія Олексійовича Петренка (IX-B1*) інформацію не знайдено.

– *КСЕНІЯ – (?-?)**

У «МК» (1767) Миколаївської церкви м. Слов'янська в розділі «О бракосочетавшихся» записано:

«20. Ноябрь. 6. Женился Изюмский житель отрокъ Данилъ Федоровъ сынъ Слабуновъ, понялъ моего прихода девицу Ксенію Алексееву дочь Петренкову черкаскую ...» [24, арк. 44 розв].

Дата смерті Данила Федоровича Слабунова *(~ 1746-06.08.1772) відома з* «МК» (1772) Миколаївської церкви м. Ізюма:

«5. Августъ. 6. Данило Слабуновъ – 26 лѣтъ» [25, арк. 118 розв].

Про дітей Ксенії Олексіївни (Петренко) Слабунової (IX-B2*) інформацію не знайдено.

– *АГАФЕЯ* – (11.01.1762-?)

У «МК» (1762) Миколаївської церкви м. Слов'янська в розділі *«О родившихся»* записано:

«5. Январь. 11. У Алексея Петренка родилась дочь Агафея, и крестилась» [26, арк. 47].

– *ПЕТРЪ – (~ 1764-?)**

Про Петра Олексійовича (син Олексія Даниловича) та його дружину записано в «СР» (1800) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«115. Коллежский регистраторъ Петръ Петренков – 36 (~ 1764 р. н.)

129. жена его Ксения Григорьева дочь – 31 (~ 1769 р. н.) ...» [15, номер аркушу не зберігся].

Про один з епізодів з життя Петра Олексійовича відомо з до-

слідження В. Шабанової *«П. О. Петренко – управитель маєтка поміщика І. Г. Індикова»* [27, с. 421-436].

Про дітей Петра Олексійовича Петренка див. VIII-В3.

– *ДАРИЯ* – (~ 1769-1769.12.04)

Із «МК» (1769) Введенскої церкви м. Слов'янська відомо про смерть дочки Олексія Даниловича:

«33. Апрель. 12. У Алексея Петренка дочь Дария…» [28, арк. 47 розв].

– *ВАСИЛИЙ* – (1771.22.03-?)

Запис про народження Василя зберігся в «МК» (1771) Введенської церкви м. Слов'янська:

«28. Март. 22. У Алексѣя Петренка сынъ Василий…» [23, арк. 146 розв].

VIII ПОКОЛІННЯ

VIII-А5. ДІТИ ІВАНА ІВАНОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1747 р. н.)

Про дітей Івана Івановича Петренка відомо лише зі «СР» (1776) Миколаївської церкви м. Слов'янська [6, арк. 349 розв]:

«… 370. МИХАИЛЪ – 3 (~ 1773 р. н.)

380. СОФІЯ – 1 (~ 1775 р. н.)…»

Про Михайла згадується також у «РС» (1816) [13, арк. 390 розв].

VIII-А6. ДІТИ ГРИГОРІЯ ІВАНОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1752 р. н.)

Зі «СР» (1776) Миколаївської церкви м. Слов'янська відомо про двох дітей в сім'ї Григорія Івановича та його дружини Єлісавети Омелянівни Петренків (~ 1752 р. н.):

«127. 371. ДАМІАНЪ – 3 (~ 1773 р. н.) …» [6, арк. 349 розв].

Із «МК» (1820) Введенської церкви м. Слов'янська відомо, що Даміан Григорійович був одружений на Анні Дорофеївні [29, арк. 1341].

Про дітей Даміана Григорійовича Петренка див. VII-А13.

«… 127. 382. ВАРВАРА – 1 (~ 1775 р. н.)…» [6, арк. 349 розв].

Зі «СР» (1799) Введенської церкви м. Слов'янська [15, номер аркушу не зберігся] відомо, що в їхній сім'ї були ще діти (Дмитро й Анна):

*57. 229. ДИМИТРІЙ – 16 (~ 1784 р. н.)** [13, арк. 390 розв]

57. 248. Варвара – 22 (~ 1778 р. н.) [6, арк. 349 розв]

57. 249. АННА – 19 (~ 1781 р. н.).

Сина Григорія Івановича – МИХАИЛА (~ 1774 р. н.) в «СР» (1776) не записано, але в «РС» (1816) про нього згадується [13, арк. 390 розв]:

«8. Михаилъ Григорьев Петренко – 42 (~ 1774-1830) ...» [13, арк. 390 розв].

В «РС» (1835) про *«Михайла Григорьева Петренка»* записано що він *«умеръ въ 1830 году ...»* [30, арк. 502 розв]:

«... 8. Михаила Григорьева братъ Дмітрій – 30 (~ 1786 р. н.) [13, арк. 390 розв]. В «РС» (1835) записано *«Михаила Григорьева братъ Дмитрій – 49* (~ 1786 р. н.) ...» [30, арк. 502 розв] і [13, арк. 390 розв].

«... 220. *Димитрій – 16* (~ 1784 р. н.)* [15, номер аркушу не зберігся], [13, арк. 390 розв].

Про дружину Дмитра Григорійовича *«Марию – 29* (~ 1787 р. н.)» відомо з «РС» (1816) [13, арк. 390 розв]. В «РС» (1835) записано: *«Дмитрія Григорьева жена Марья Николаева – 48* (~ 1787 р. н.) ...» [30, арк. 502 розв].

Про дітей Дмитра Григорійовича Петренка див. VII-А14.

Зі згаданих документів відомо про п'ятьох дітей в сім'ї Григорія Івановича та його дружини Єлісавети Омелянівни Петренків.

VIII-А7. ДІТИ ДМИТРА ІВАНОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1762 р. н.)

Про дітей Дмитра Івановича Петренка (~ 1762 р. н.) та його дружини Ксенії Борисівни відомо з деяких архівних документів.

– *ЕКАТЕРИНА* (~ 1790-?)

Його діти (Катерина і Микола) згадуються у «СР» (1794) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«23. 93. Регистраторъ Димитрій Ивановъ сынъ Петренковъ – 33

(~ 1762 р. н.) *жена его Ксения Борисова дочь – 25* (~ 1770 р. н.) Дети ихъ:

94. Николай – 3 (~ 1792 р. н.)

124. Екатерина – 5 (~ 1790 р. н.)» [31, арк. 6 розв].

– НИКОЛАЙ – (~ 1792-05.10.1838)

Серед архівних документів, у яких згадується Микола Дмитрович, є два «СР» Воскресенської церкви м. Слов'янська:

- 1800-го року:

«103. Николай – 8 (~ 1792 р. н.)» [15, номер аркушу не зберігся].

- 1817-го року:

«36. 206 – Губернская регистраторша вдова по первому браку Ксенія Борисова дочь Петренкова сорока двух – 42 (~ 1775 р. н.)

152 – сынъ ее Григорій Дмитріев сынъ. Холостъ девятнадцати – 19 (~ 1798 р. н.)

153 – Коллежский регистраторъ Николай Дмитриевъ сынъ Петренков Первобрачный, двадцати пяти – 25 (~ 1792 р. н.)

207 – жена его Марфа Андреева дочь, первобрачная двадцати четырехъ – 24 (~ 1793 р. н.)

208 – дочь ихъ Ксенія одного – 1 (~ 1816 р. н.) ...» [18, арк. 9].

Із *«Формулярного Списока о Службѣ Славенской Городовой ратуши Присудствующихъ и Секретарѣ на Сентябрскую треть 1828 Года»* відома наступна інформація про нього:

«... Секретарь, Титулярный совѣтникъ Николай Дмитриевъ сынъ Петренковъ, 37 лѣтъ. Изъ дворянъ ...

... Изъ благопріобрѣтенной недвижимости у жены въ городѣ Славенскѣ имеется деревянный домъ...

- въ Службу вступилъ въ сію городовую ратушу подканцеляристомъ ....1806, августа 22

- Канцеляристомъ ....1807, марта 2

- Губернскимъ регистраторомъ ....1808, мая 1

- Коллѣжскимъ регистраторомъ .... 1812, декабря 31

- Губернскимъ секретаремъ ....1816, декабря 31

- Коллѣжскимъ секретаремъ ....1819, декабря 31

- Титулярнымъ совѣтникомъ ....1822, декабря 31

- Потомъ Указомъ Слободско-Украинскаго Губернскаго правления опредѣленъ въ сію ратушу Секретаремъ ...1822, їюня 22...»

[32, арк. 51 зв, 52].

«Списке о присутствующихъ и секретаряхъ Изюмских Присутственныхъ местъ Апреля 25 дня 1827 года Заштатного города Славянска Городовой Ратуши» згадується *«Секретарь титулярный советникъ Николай Дмитриевъ сынъ Петренковъ. В службе с 22 июня 1822 года ...»* [33, арк. 26 зв].

– *МАРІЯ* (10.08.1794-?)

У «МК» (1794) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано:

«65. Августъ. 10. У регистратора Димитрія Петренкова дочь Марія. Воспріемница Марфа Пятирублева ...» [36, номер аркушу не вказано].

Деяку інформацію про *Пятирубльових* подано в Додатку 2.

Зберігся «СР» (1800) Воскресенської церкви м. Слов'янська, в якому записано:

«102. Регистраторъ Дмитрій Петренко – 38 (~ 1762 р. н.)

114. Жена его Ксенія Борисова дочь – 30 (~ 1770 р. н.)

Дѣти их:

103. Николай – 8 (~ 1792 р. н.)*

104. Григорій – 1 (~ 1799 р. н.)*

115. Екатерина – 10 (~ 1790 р. н.)

116. Марія – 5 (~ 1795 р. н.)

105. Годованникъ ихъ Герасимъ – 18 (~ 1782 р. н.) ...» [15, номер аркушу не зберігся].

Більш докладно про Герасима Чумаченка див. Додаток 1.

Про дітей Миколи Дмитровича Петренка див. VII-А10.

– *ГРИГОРІЙ* – (~ 1799-?)

Вперше в знайдених документах Григорій Дмитрович згадується в «СР» (1800) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«...104. Григорій – 1 (~ 1799 р. н.)» (див. вище. – О. П.) [15, номер аркушу не зберігся].

Про Григорія Дмитровича також є запис в «СР» (1817) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«152 – … Григорій Дмитріевъ сынъ холостъ девятнадцати – 19 (~ 1798 р. н.) …» (див. вище. – О. П.) [18, арк. 9].

Григорій Дмитрович також згадується в *«Ревизской сказке 1835 года марта 18 дня Слободско-Украинской губернии Изюмского уезда заштатного города Славянска…»* [34, арк. 532-534]:

«РЕВИЗСКАЯ СКАЗКА

Тысяча восемьсотъ тридцать пятого года марта восьмнадцатаго дня Слободско-Украинской губерніи Изюмскаго уѣзда заштатнаго города Славянска, дворянина титулярнаго совѣтника Григорія Петренкова о состоящей при доме дворовой дѣвке, доставшейся по покупки отъ помѣщицы Изюмскаго уѣзда штабсъ капитанши Соболевой въ 1822-м году» [34, арк. 532].

З цього документу відомо, що у Григорія Дмитровича було дві дворових людини:

«1. Григорий Ивановъ сынъ Блезнюковъ незаконнорожденный – 5 (~ 1830 р. н.) [34, арк. 533].

1. Григорія мать Марья Петрова дочь Жемсевенкова – 27 (~ 1808 р. н.) …» [34, арк. 534].

«…Титулярный совѣтникъ Григорий Дмитріевъ сынъ Петренков руку приложилъ» [34, арк. 534].

В «СпискѢ о присутствующихъ и секретаряхъ Изюмскихъ Присутственныхъ местъ Апреля дня 1827 года Заштатнаго города Славянска Городовой ратуши» згадується Коллежський секретар Григорій Петренков. У службі з 18 жовтня 1814 [33, арк. 29].

В архівному фонді Канцелярії Харківського губернатора (м. Харків) в

«Делѣ о потомственныхъ и личныхъ дворянахъ Харьковской губерніи за 1845 годъ» в «Спискѣ личныхъ дворянъ, проживающихъ въ г. Славянске, не служащихъ» згадується Титулярний радник Григорій Дмитрович Петренко [35, арк. 572 зв].

Про дітей Григорія Дмитровича Петренка див. VII-А11.

VIII-А9. ДІТИ ІВАНА ІВАНОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1774 р. н.)

У «СР» (1800) Воскресенської церкви м. Слов'янська зберігся наступний запис:

«39. 157. Иванъ Ивановъ сынъ Петренко – 26 (~ 1774 р. н.)

185. Жена его Марія Кирилова дочь – 24 (~ 1776 р. н.)

дочери их (перший шлюб):

– *186. АКИЛИНА – 4* (~ 1796 р. н.)

– *187. АННА – 2* (~ 1798 р. н.) [15, номер аркушу не зберігся]

У «МК» (1794) Воскресенської церкви м. Слов'янська є запис про народження Акилини:

«45. Июнь. 10. У казенного поселянина Ивана Петренкова дочь Акилина ...» [36, номер аркушу не вказано].

У «МК» (1825) Воскресенської церкви м. Слов'янська зберігся запис про вінчання Акилини Іванівни [37, арк. 1644]:

«5. Январь. 29. Славянский войсковой Обыватель вдовъ Яковъ Ивановъ сынъ Валковскій съ дочерью Славянскаго жителя изъ Дворянъ Ивана Иванова сына Петренкова дѣвицею Акилиною. Онъ вторымъ а она первымъ бракомъ повѣнчаны. Жениху сорокъ четыре (~ 1781 р. н.), *а невѣстѣ тридцать лѣтъ* (~ 1795 р. н.)».

Про дітей Акилини Іванівни (Петренко) Валковської (VII-В5*) інформацію не знайдено.

У «СР» (1817) Воскресенської церкви м. Слов'янська згадуються Іван Іванович Петренко, дружина його Анна Тимофіївна (у «СР» описка. – О. П.) (другий шлюб) та його діти від першого шлюбу [18, арк. 9]:

– *ИОСИФЪ четырнадцати – 14* (~ 1803 р. н.)

– *Акилина двадцати – 20* (~ 1797 р. н.)

– *Анна сѣмнадцати – 17* (~ 1800 р. н.)

– *ИУЛІАНА одинадцати – 11* (~ 1806 р. н.)

– *ИРИНА – 7* (~ 1810 р. н.)

Про дочок Івана Івановича – Анну, Іулиану та Ірину на даному етапі досліджень поки що відома лише згадана інформація.

Деяка інформація про Йосипа Петренка є в матеріалах *«Ревизии сенатора Брозина В. И. …»* [33]. У списку *«О присутствующих, секретарях и канцелярских служителях Изюмского земского суда. Апреля 25 дня 1827 года»* записано:

«… Иван Кобилянский. По болезни исправлениемъ должности не занимается.

Иосифъ Петренковъ. Въ службу вступилъ съ 3 мая 1818 года. Въ сходство прошенія Кобилянского объ увольнении его въ отставку представленного губернскому правлению 29 генваря, онъ Петренков подалъ прошеніе объ увольненіи его въ отставку… [33, арк. 15 зв].

… В Земском суде Губернские секретари:

«Иосиф Петренков. Въ службѣ съ 3 мая 1818 года. Подалъ прошениѣ объ отставкѣ …» [33, арк. 28].

В *«Списке Изюмского земского суда о числе канцелярских служителей и о полученном в 1826 году каждым из них по распределению суда жалованье…*

Губернские секретари:

«8. Иосифъ Петренковъ. Подал прошение объ отставке. 14 рублей 50 копеекъ …» [33, арк. 44 зв].

Із «РС» (1835) *«… при домѣ Титулярной Советницы состоящемъ въ Городѣ Изюмѣ»* відомо, що Йосип Петренко був одружиний на Єлізаветі Петрівні Горбоконь [30, арк. 504-506].

Про дітей Йосипа Івановича Петренка (VII-В6*) інформацію не знайдено.

Відомі імена дітей Івана Івановича від другого шлюбу (дружина *Анна Тимофеевна*):

– *ГЛИКЕРІЯ* – (15.05.1816-25.06.1825)

Про народження Гликерії записано в «МК» (1816) Воскресенського собору Ізюмського духовного правління Ізюмського повіту заштатного м. Слов'янська:

«65. Май. 15. Батьки: *У славянского жителя изъ Дворянъ Ивана Иванова сына Петренка отъ жены его Анны Тимофеевой дочь Гликерія».*

Хрещені батьки: *«Славянскіе жители Коллежскій Регистраторъ Николай Димитриевъ сынъ Петренковъ да Мѣщанина Ивана Яковлева сына Рагозина жена Марія Димитриева дочь ...»* (не виключено, що йдеться про рідну сестру Миколи Дмитровича Петренка. – О. П.) [38, арк. 1652 (8) розв].

У «МК» (1825) Харківської духовної консисторії Ізюмського повіту Воскресенської церкви м. Слов'янська є запис про смерть Гликерії:

«23. Июнь. 25. У славянскаго жителя изъ дворянъ Ивана Иванова сына Петренка умре дочь Гликерія – 8...» [37, арк 1655 розв].

– ПАВЕЛЪ – (~ 1820-12.03.1876)*

У «МК» (1872) Воскресенської церкви м. Слов'янська є запис про смерть його дружини:

«15. Апрѣль. 12. Неслужащого дворянина Павла Иванова Петренка жена Евдокія Иванова – 42 ...» [39, арк. 46].

У «МК» (1876) Воскресенської церкви м. Слов'янська є запис про смерть Павла Івановича:

«8. Мартъ. 12. Писецъ 3-го разряда Павелъ Іоанновъ сынъ Петренко – 56 ...» [40, арк. 42].

Про дітей Павла Івановича Петренка див. VII-В7.

– ИВАНЪ – (~ 1824-?)

Про Івана Івановича відомо зі «СР» (1885) Воскресенської церкви м. Слов'янська. В розділі *«Статскіе»* в списку *присутствовавших на исповеди и святом причастии* записано:

«47. 186. Отставной Станціонный Смотритель Иванъ Ивановъ сынъ Петренко – 61, жена его 226. Іуліянія Григоріева дочь – 48...» [41, арк. 139 розв].

Дата смерті дружини Івана Івановича відома з «МК» (1889) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«30. Іюль. 8. Отставного Станціонаго Смотрителя жена Иульянія Григоріева Петренкова. 51 годъ ...» [42, арк. 51].

Про дітей Івана Івановича Петренка (~ 1824-?) див. VII-В8.

– ГРИГОРІЙ – (~ 1833-18.11.1834)

У «МК» (1834) Воскресенської церкви м. Слов'янська в розділі *«Умершие»* записано:

«18. Въ Ноябрѣ двадцать перваго числа Славянскаго жителя служащаго дворянина Ивана Иванова сына Петренкова сынъ младенецъ Григорій – 1 годъ...» [43, арк. 63].

– ДИМИТРІЙ – (25.10.1825-19.10.1871)*

У «МК» (1825) Воскресенської церкви м. Слов'янська є запис про його народження:

«138. Октябрь. 25. У Славянскаго жителя изъ дворянъ Ивана Иванова сына Петренка отъ жены его Анны Тимофѣевой дочери родился сынъ Димитрій. Хрещені батьки: *Сла: обы* (славянский обыватель. – О. П.) *Данило Степановъ сынъ Петренко и Коллежскаго Регистратора Ивана Иванова сына Мандрыкина дочь дѣвица Стефанида ...»* [37, арк. 1639].

У «СР» (1885) Воскресенської церкви м. Слов'янська згадано про дружину Дмитра Івановича:

«46. 225. Вдова по 1 бр. Колежская Секретарша Вера Петрова дочь Петренкова – 50...» [41, арк. 139 розв].

Дмитро Іванович помер 1871, про що записано в «МК» Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«34. Октябрь. 19. Коллежскій Регистраторъ Дмитрій Ивановъ Петренко сорока шести. 46...» [44, арк. 68].

У «МК» (1911) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про смерть Віри Петрівни:

«69. Июль. 26. Дворянка Вера Петрова дочь Петренкова – восьмидесяти лѣтъ. 80...» [45, арк. 203].

Про дітей Дмитра Івановича Петренка див. VII-В9.

VIII-А9А. ЄВГРАФ (?-?) і ВАРВАРА ЄГОРІВНА МИРГОРОДОВИ (?-?)

На даному етапі досліджень не знайдено архівної інформації про батьків Анни Євграфівни Миргородової (див. VII-А10. – О. П.).

З документальною впевненістю можна лише стверджувати, що йдеться про батька Анни – Євграфа Миргорода (або Миргородова). Найвірогідніше, батько Анни в документах був записа-

ний як *Миргород*, тому що таке прізвище хоч і рідко, але частіше ніж Миргородови зустрічалося в процесі дослідження. Дружина Євграфа – Варвара Єгорівна Миргород(ова).

Варвара Єгорівна Кагадєєва (по 1-му шлюбу – Миргородова) часто згадується в *«Сѣнатскихъ объявленияхъ» в розділі «Запрещенія на недвижимыя имѣнія».* Наприклад, дві статті, опубліковані в різні роки:

- 1834:

«8-я, 14-го. Коллежскимъ Ассессоромъ АлександромъГригорьевымъ Яновскимъ, Проучицѣ Варварѣ Егоровой Миргородовой, землю 251 дес. состоящую Павлоградскаго уѣзда при деревнѣ Андреевкѣ, да крестьянъ числющихся Изюмскаго уѣзда при деревнѣ Федоровкѣ 4 души, ассигн. за 6,000 рублей. Купчая писана на гербовомъ 14 рублевомъ листѣ; пошлинъ съ 6,000 руб. взыскано ассигн. 250 рублей тогож числа» [46, с. 13].

- 1847:

«7,689. КАГАДѢЕВА Варвара Егорова, жена Капитана.

Налагается запрещеніе на пахатную и сѣнокосную землю, съ кустарниками, всего 251 десят., принадлежащую ей Кагадѣевой, (по первому мужу женѣ Поручика Миргородовой) состоящую Павлоградскаго уѣзда, при деревнѣ Андреевкѣ, по случаю совершенія в Харьковской Палатѣ Гражданскаго Суда 7-го Марта сего 1847 года закладной, въ занятыхъ ею у Губернскаго Секретаря Федора Николаева Дурново подъ залогъ оной земли денегъ сереб. 714 руб. 29 коп., за указаные проценты, срокомъ на два года» [47, с. 1069].

Про дітей Євграфа Миргорода див. VII-А12.

VIII-B3. ДІТИ ПЕТРА ОЛЕКСІЇВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1764 р. н.)

Про дітей Петра Олексійовича та Ксенії Григоріївни Петренків знайдено інформацію в «СР» (1800) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«27.116. МИХАИЛЪ – 11 (~ 1789 р. н.)*

130. МАРФА – 15 (~ 1785 р. н.)

131. ИРИНА – 13 (~ 1787 р. н.) ...» [15, номер аркушу не зберігся]

Про Марфу та Ірину відомо лише зі згаданого документу.

У «МК» (1824) Ізюмської Соборної Преображенської церкви є запис про смерть:

«31. Июль. 29. У Губернскаго Секретаря Михайла Петрова сына Петренкова умре жена Екатерина Григорьева дочь тридцати одного года. От тяжелых родов ...» [48, арк. 20 зв].

У «МК» (1824) Соборної Преображенської церкви м. Ізюма в розділі *«Объ умершихъ»* записано:

«48. Августъ. 18. Вдовъ Губернскій Секретарь Михайло Петров сынъ Петренковъ умре натуральною смертью тридцати шести лѣтъ ...», то ж роки життя Михайла Петровича – (~ 1788-18.08.1824) [48, арк. 20 зв].

Про дітей Михайла Петровича Петренка див. VII-В4.

VII ПОКОЛІННЯ

VII-А10. ДІТИ МИКОЛИ ДМИТРОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1792 р. н.)

Основним джерелом інформації про дітей Миколи Дмитровича є *«Формулярный список... 1828-года»* (далі по тексту «ФС». Див. також «Примітки». – О. П.):

«... Женатъ. У него дѣти.

Сыновья: Михаилъ – 11, Алексей – 9, Евграфъ – 6

Дочери: Ксенія – 14, Настасія – 7, Марья – 1

Находятся при домѣ» [32, арк. 52 розв].

Деяку інформацію про дітей Миколи Дмитровича та Марфи Андріївни знайдено в документі *«О пенсии вдове титулярного советника Марфе Петренковой»* [49].

У *«Докладе по Департаменту Министерства Юстиции» (Отделение 1, стол 3, май 1845 года.* – О. П.) записано:

«...Г. Министръ внутреннихъ Дѣлъ передалъ въ Министерство Юстиции по принадлежности прошеніе вдовы Титулярнаго Совѣтника Марфы Петренковой о назначеніи ей съ дѣтьми пен-

сіи за службу ея мужа, бывшаго въ послѣднее время въ Славянской Городовой Ратуше Секрѣтаремъ.

Изъ формулярнаго списка чиновника Петренкова и прочих свѣденій видно, что всей его службы, съ 16 лѣтняго возраста, по день увольненія въ отставку 10 Іюля 1832 г., было 24 года, въ штрафахъ и подъ судомъ не былъ, аттестовался способнымъ и достойнымъ, жалованья получалъ 180 рублей ассигнаціями (51 руб. 45 коп. сер.) в годъ, уволенъ отъ службы по прошенію и находясь въ оставке умеръ 5 Октября 1838 года, после него остались вдова его Марфа и дѣти дочери Марья 19, Екатерина 12 и Ульяна 10 лѣтъ; вдова Петренкова подала просьбу о пенсии 29 Декабря 1843 года, изъявивъ желание получать оную изъ Славянского Уезднаго Казначейства, при семъ вдова Петренкова изъяснила, что она не просила о пенсіи въ установленный годовой срок, по незнанію существующих по сему предмету законовъ...»

[49, арк. 11, 11 зв, 12].

Таким чином, встановлено, що в сім'ї Миколи Дмитровича народжувалося не менше ніж вісім дітей:

– *КСЕНІЯ – 14* (24.01.1 816-?)

Про народження Ксенії записано в «МК» (1816) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«17. Январь. 24. У славянского жителя Коллежского Регистратора Николая Димитріева сына Петренка отъ жены его Марфы Андреевой дочь Ксенія...»

[38, арк. 1647].

<u>– *МИХАИЛЪ – 11* (~ 1817-25.12.1862)*</u>

На жаль, «МК» церков (1817) м. Слов'янська, де мало бути записано інформацію про народження Михайла Миколайовича, не збереглися, або ще не знайдені. Однак, припущення про те, що він народився саме у Слов'янську, підкріплюється документальним фактом, що його сестра Ксенія (1816 р. н.) і брат Євграф (1822 р. н.) народилися в Слов'янську, про що свідчать записи у відповідних «МК» [38, арк. 1647] і [50, арк. 1161 зв].

Відсутність документальної інформації про повну дату на-

родження Михайла Миколайовича та поширеність прізвища *Петренко* призвели на певному етапі до примітивної плутанини та фальсифікацій, авторами яких у різні роки були ентузіасти-дилетанти, а розповсюджувачами, на жаль, деякі неуважні дослідники життя й творчості поета Михайла Миколайовича Петренка. На жаль, найбільше шкоди темі «слов'янський період життя Михайла Миколайовича Петренка та його батьків» завдали земляки Поета – ентузіасти з м. Слов'янська.

Проте є два документи, що дозволяють говорити про народження Михайла Миколайовича 1817-го року.

Перший із них – «ФС» батька Михайла – Петренка Миколи Дмитровича (див. вище. – О. П.) [32, арк. 52 розв].

Другий – стисла біографічна довідка, опублікована А. Метлинським в *«Южномъ русскомъ зборникѣ»* (1848) ще за життя Поета:

«Петренко, Михайло Николаевичъ, родился въ 1817 году, и, большею частію, проживалъ и узналъ языкъ и бытъ народный въ городѣ Славянскѣ и его окрестностяхъ, Изюмскаго Уѣзда; окончилъ курсъ ученія въ 1841 году въ Харьковскомъ Университетѣ, и потомъ опредѣлился на службу по гражданскому вѣдомству ...» [51, с. 30].

Із «ФС» за різні роки відомо, що Михайло Миколайович був *«женатъ на дворянкѣ дѣвицѣ Аннѣ Миргородовой, имѣлъ дѣтей…».*

Питання про повну дату народження Михайла Миколайовича Петренка (?.?.1817. – О. П.) залишається відкритим. У «СР» (1817) (див. вище) записано Миколу Дмитровича, його дружину Марфу Андріївну та їхню дочку Ксенію (народилася 24.01.1816. – О. П.) [18, арк. 9]. Той факт, що в розділі *«Статскіе и ихъ домашніе»* відсутній запис про сина Михайла, дозволяє припустити, що він народився у другій половині 1817-го. Річ у тім, що книги «СР» в ті часи оформлювалися приблизно до Великодня, до списків часто вносили дітей віком до одного року (див. текст вище. – О. П.).

Будучи чиновником Міністерства юстиції (підпорядковувався безпосередньо губернському прокурору. – О. П.), Михайло Миколайович до кінця 1862, служив повітовим стряпчим у Лебе-

динському земському суді, який був у юрисдикції Міністерства внутрішніх справ.

Михайло Миколайович Петренко *«Указомъ Правительствующего Сената по Департаменту Геральдіи отъ 20 Марта, 1859 года за № 18 произведенъ за выслугу лѣтъ Коллежскимъ Асессоромъ со старшинствомъ – 1856 Декабря 9».* Це означає, що чотирирічний стаж для отримання наступного чину *Надворного* советника починав обчислюватися з 9 грудня 1856. Тобто, формально, 9 грудня 1860 Михайла Миколайовича мав необхідний стаж для отримання чину *Надворного советника.*

Вірогідно, необхідний пакет відповідних документів було вчасно підготовлено і, навіть, відправлено до столиці, але через якісь бюрократичні причини підтвердження вимагало досить тривалого часу (з аналогічною проблемою Михайло Миколайович зіткався раніше, коли надсилав документи на отримання чину *Титулярнаго совѣтника*. – О. П.), саме тому він помер у чині *Коллежскаго Асессора.*

Про смерть Михайла Миколайовича записано в «МК» (1862) Миколаївської церкви м. Лебедина Харківської губернії (нині Сумська обл. – О. П.):

«14. Декабрь. 25. Города Лебедина Уѣздный Стряпчій Коллежскій Ассесоръ Михаилъ Николаевъ сынъ Петренко, сорока пяти лѣтъ. 45…» [52, арк. 316 розв].

Відспівували Михайла Миколайовича в Миколаївській церкві м. Лебедина й поховали *«на отведенном приходскомъ кладбыще»* [52, арк. 316 розв].

Про дітей Михайла Миколайовича Петренка див. <u>VI-A15.</u>

– АЛЕКСѢЙ – 9 (~ 1819-?)

Про сина Миколи Дмитровича Петренка – Олексія згадувалося в «ФС» (1828) [32, арк. 52 розв], але знайдено інформацію також в інших архівних документах.

У *«Формулярномъ спискѣ о службѣ и достоинствѣ Секретаря Славянской Городовой Ратуши Губернскаго секретаря Алексѣя Петренка за генварскую треть 1850 года»* записано:

«Губернскій секретарь Алексѣй Николаевъ сынъ Петренко, 27 лѣтъ.

Вѣроисповѣдания православного. Знаковъ отличия не имеетъ...

Изъ личныхъ дворянъ. Холостъ. Имений не имеетъ. Способенъ и достоинъ.

Воспитание получилъ въ Харьковской 1 губернской гимназіи, но курса наукъ не окончилъ.

Въ службу вступилъ въ Бахмутский уѣздный судъ на вакансию кописта – 31 Декабря 1838 года…

Потомъ указомъ Харьковскаго губернскаго правленія опредѣленъ въ должность Секретаря этой ратуши – 24 Генваря 1849 года.

Награжденъ Губѣрнскімъ секрѣтаремъ – 31 Декабря 1845 года.

Утвержденъ Секрѣтаремъ сей ратуши – 20 Марта 1850 года…»

Повний текст документу див. у «ФС» [53, арк. 353 зв-354].

Відома дата закінчення служби Олексія Миколайовича в Слов'янській городовій ратуші. У *«Ведомости о переменах по службе чиновников ведомства МЮ, составленной на основании полученных в МЮ к 1 января 1852 года сведений»*, в списку *«Уволены:»* записано:

«… 9481. Харьковская. Секрѣтарь Славянской Городовой Ратуши Губернский секретарь Алексей Петренко…» [54, Ч. 1, арк. 7].

– *НАСТАСІЯ – 7* (~ 1821 р. н.)

Про дочку Миколи Дмитровича – Настасію з архівних документів відомо небагато. Перша згадка про неї у «ФС» Миколи Дмитровича Петренка (1828):

«…Настасія – 7» (~ 1821 р. н.) [32, арк. 52 розв].

У «МК» (1840) Воскресенської церкви м. Слов'янська Настасію згадано серед хрещених батьків:

«55. Ноябрь. 4. Людмила. …. Хрещені батьки: Славянскій житель Волчанскій 3-й гильдии купецъ Иванъ Васильевъ Ларинъ и

умершаго жителя Титулярнаго Советника Николая Петренкова дочь дѣвица Анастасія» [55, арк. 1223 розв].

– *ЕВГРАФЪ – 6* (09.12.1822-?)

У «МК» (1822) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано:

«27. Декабрь. 9. У славянскаго жителя Коллежскаго Секретаря Николая Дмитріева сына Петренкова отъ жены его Марфы Андреевой дочери родился сынъ Евграфъ. Хрещені батьки: *Коллежскій ассесоръ Лаврентій Филипьевъ сынъ Корсуновъ и Генералъ Майорша Іуліана Димитріева дочь Тихоновская…»* [50, арк. 1161 зв].

– *МАРЬЯ – 1* (~ 1827-?)

Про дочку Миколи Дмитровича – Марію записано в його «ФС»1(828):

«…Марья – 1» (~ 1827 р. н.) [32, арк. 52 розв]. Крім того про неї згадується і в документі, поданому удовою Марфою Андріївною Петренко для оформлення пенсії [49, арк. 11-11 зв]:

«…уволенъ от службы (Микола Дмитрович. – О. П.) *по прошенію и находясь въ оставкѣ умеръ 5 октября 1838 года, послѣ него остались вдова его Марфа и дѣти дочери Марья 19, Екатерина 12 и Ульяна 10 лѣтъ…»*

Дочки Миколи Дмитровича – *ЕКАТЕРИНА* (~ 1833 р. н.) й *УЛЬЯНА* (~ 1835 р. н.) згадуються в цьому документі *«… о назначеніи …* (Марфе Петренковой. – О. П.) *съ дѣтьми пенсіи за службу ея мужа, служившаго Секретаремъ в Славянской Городовой Ратушѣ. 1845»* [49, арк. 11-11 зв].

Із «МК» (1862) Троїцької церкви м. Слов'янська відомо про чоловіка Катерини Миколаївни:

«49. Июль. 8… Отставной подпоручикъ Иванъ Андреевъ сынъ Нетименко и законная жена его Екатерина Николаева дочь, православные. Хрещені батьки: *… и Титулярного Совѣтника дочь дѣвица Ульянія Николаева Петренкова».*

У цьому документі згадана сестра Катерини – *Ульянія Николаева* [56, арк. 192 розв].

Поки що знайдено лише вище викладені документи щодо дітей Миколи Дмитровича.

Про дітей Катерини Миколаївни (Петренко) Нетименко див. VI-A16.

VII-B4. ДІТИ МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1789 р. н.)

В архівних документах знайдено інформацію про дітей Михайла Петровича (~ 1788-18.08.1824) та його дружини Катерини Григоріївни (~ 1793-29.07.1824) Петренків:

- *АННА* – (24.01.1820-?)

- *ЕВДОКІЯ* – (29.07.1824-24.10.1824)

У «МК» (1820) Ізюмської Соборної Преображенської церкви в розділі «О родившихся» записано:

«10. Январь. 24. У Изюмского жителя Губернскаго Секретаря Михаила Петрова сына Петренкова отъ жены его Екатерины Григориевой родилась дочь Анна ...» [57, арк. 1].

У «МК» (1824) Ізюмської Соборної Преображенської церкви в розділі *«О родившихся»* записано:

«59. Июль. 29. У Губернскаго Секретаря Михаила Петрова сына Петренка, отъ жены его Екатерины Григориевой родилась дочь Евдокія. При крещеніи воспріемниками были Титулярный Советникъ Алексей Николаевъ сынъ Вороновъ и купца Петра Иванова сына Кучуры жена Марфа Михайлова дочь ...» [48, арк. 5 зв].

У «МК» (1824) Ізюмскої Соборної Преображенської церкви в розділі *«Об умерших»* записано:

«38. Октябрь. 24. Умершаго Губернскаго Секретаря Михаила Петрова сына Петренкова умре дочь его Евдокія трех месяцев...» [48, арк. 22 зв].

VII-B7. ДІТИ ПАВЛА ІВАНОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1820 р. н.)

Інформацію про дітей Павла Івановича (~ 1820-1876) та дружини його Євдокії Іванівни (~1830-1872) Петренків знайдено в різних архівних документах.

– *ФІОНА* – (~ 1852 р. н.)

У «МК» (1875) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано про шлюб Фіони Павлівни:

«22. 9 Ноябрь. Наречений: *35-го Пѣхотнаго Брянского полка Рядовой Петръ Антоновъ Сергіенко, православный. Первымъ бракомъ. 30 лѣтъ* (~ 1845 р. н.). Наречена: *Писца 3-го разряда дочь Фіона Павлова Петренкова, православная, первымъ бракомъ. 23 лѣтъ»* [58, арк. 47 розв].

Про дітей Фіони Павлівни (Петренко) Сергієнко (<u>VII-B10*</u>) інформацію не знайдено.

– *КОНСТАНТИНЪ* – (21.05.1853-1911)

У «МК» (1853) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано про народження Костянтина (Выпись изъ Метрической Книги, часть первая, о родившихся за 1853 годъ… – О. П.):

«38. Май. 21. Константинъ. Славянскаго жителя изъ дворянъ Павелъ Ивановъ Петренко и законная жена его Евдокія Иванова, оба православнаго исповѣданія…» [59, л. 1-2].

Про смерть Костянтина зберігся запис у «МК» (1911) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«144. Октябрь. 8. Почетный гражданинъ Константинъ Павловъ сынъ Петренко – пятидесяти девяти лѣтъ …» [45, арк. 223 розв].

Про дітей Костянтина Павловича Петренка див. <u>VI-B11.</u>

Про Феодосію Павлівну Петренко відомо зі згадки в «МК» (1871) церкви Всіх Святих [60, арк. 25 розв] та із запису в «МК» (1875) Троїцької церкви м. Слов'янська про народження близнюків 61[61, арк. 80 розв].

Про дітей Феодосії Павлівни Петренко див. <u>VI-B12.</u>

– *ВАСИЛІЙ* (~ 1867 р. н.)

У «СР» (1885) Воскресенської церкви м. Слов'янська Ізюмського повіту серед присутніх на сповідях та святому причасті згадується про Василя:

«47. 191. Константина братъ родной Василій. 18 лѣтъ» [41, арк. 139 розв].

– ДОМИНИКІЯ – (?-?)

Про Домінікію в архівних документах знайдено лише згадку.

У «МК» (1879) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про народження 13 серпня у слов'янського селянина Данили Петровича Головкова дочкии Наталії. Серед хрещених батьків була: *«… дворянка Доминикія Павлова дочь Петренкова …»* [62, арк. 61 розв].

Таким чином, з архівних документів відомо про п'ятьох дітей Павла Івановича.

VII-А11. ДІТИ ГРИГОРІЯ ДМИТРОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1799 р. н.)

Вперше згадку про дітей Григорія Дмитровича було знайдено на сайті проєкта *«Откуда родом»*:

«…Петренко Григорий Дмитриевич – коллежский секретарь, из дворян. В службе с 1814 года в Славянской городской ратуше. Женат. Дети: Василий (1824 г. р.); Федор (1828 г. р.); Евдокия (1823 г. р.); Варвара (1826 г. р.)…» [63].

Потім, інформація про дітей Григорія Дмитровича зустрічалася в різних архівних документах:

– *ЕВДОКІЯ* (~ 1823-?) [63]

– *ВАСИЛІЙ* (~ 1824-?) [63]

Про Василя Григорійовича відомо також із *«Формулярнаго списка о службѣ исправляющаго должность Столоначальника по счетной части коллежскаго регистратора Василія Петренкова. За генварскую треть 1850 года»:*

«Коллежский регистраторъ Василій Григорьевъ сынъ Петренковъ, исправляющий должность Столоначальника по счетной части.

26 лѣтъ. Православный. Получаетъ жалования серебромъ 60 рублей.

Изъ обер-офицерского званія. Имений не имеетъ. Холостъ.

По окончании курса наукъ въ Славянскомъ приходскомъ училище въ службу вступилъ въ Славянскую Городовую ратушу канцелярскимъ служителемъ 2 разряда 8 Декабря 1839 года.

По прошенію перемещенъ въ Изюмское уездное казначейство 12 Октября 1845 года.

Награжденъ Коллежскимъ Регистраторомъ 8 Декабря 1843 года.

По прошенію его перемещенъ въ сию ратушу 15 Ноября 1847 года.

По распоряженію Ратуши исправлялъ должность Секрѣтаря оной:

В 1 разъ с 24 Ноября по 30 Марта 1848 года

2 разъ: с 7 Декабря по 8 Февраля 1849 года.

Характеризуется способнымъ и достойнымъ. Въ штрафахъ, подъ судомъ, не былъ» [53, л. 359, 359 зв-360].

– *ВАРВАРА* (~ 1826-?) [63]

У «МК» (1868) церкви Всіх Святих м. Слов'янська знайдено запис про народження Марії:

«62. Октябрь. 19. Марія. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ сынъ Петренковъ и жена его Елисавета Александрова дочь, оба православные ...». «...дворянка Варвара Григоріева дочь Петренкова...»* згадується серед хрещених батьків [64, арк. 36 зв].

– *ФЕДОРЪ* (~ 1828-?) [63]

Про Федора Григорійовича відомо із декількох *«Памятныхъ книжѣкъ Харьковской губерніи»:*

– 1862 рік:

«10. Городовая Ратуша. ... Секретарь Кол. Секр. Фед. Григ. Петренко ...» [65, с. 115].

– 1863 рік:

«10. Городовая Ратуша. ... Секрет. Кол. Секр. Федоръ Григорьевичъ Петренко ...» [66, с. 197].

– 1864 рік:

«9. Городовая Ратуша. ... Секретарь Колл. Секр. Федоръ Григорьевичъ Петренко ...» [67, с. 77].

У «СР» (1890) Соборної Преображенської церкви м. Ізюма зберіглася згадка про дружину Федора Григорійовича:

«145. 611. Вдова по 1-му браку, Коллежскаго секретаря Анна Александрова дочь Петренкова – 46 (~ 1844 р. н.)» [68, арк. 51].

Про дружину Федора Григорійовича також є запис в розділі *«Статскіе и ихъ домашніе»* «СР» (1885) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«43. 197. Вдова по 1 бр Коллежская секретарша Анна Алексѣева (NB. – О. П.) *Петренкова. 40 лѣтъ* (~ 1845 р. н.) ...» [41, арк. 193 розв].

Про дітей Федора Григорійовича Петренка див. VI-C1.

– *КСЕНІЯ* (~ 1833-21.03.1896)

З архівних документів відомо, що чоловіком Ксенії Григоріївни був Павло Мокійович Зеленський (~ 1834 р. н.).

У «МК» (1896) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про смерть Ксенії Григоріївни:

«23. Мартъ. 21. Дворянка Изюмскаго уѣзда Ксенія Григорьева дочь Зеленская. 64 лѣтъ...» [69, арк. 129 розв].

Про смерть Павла Мокійовича є запис у «МК» (1869) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«18. Апрель. 15. Губернскій Секретарь Павелъ Мокіевъ Зеленскій. 35 лѣтъ...» [70, арк. 58 розв].

Про дітей Ксенії Григоріївни (Петренко) Зеленської див. VI-C2.

– ЯКОВЪ (~ 1835-...1919)

Відомо, що перший шлюб Якова Григорійовича був з Єлисаветою Олександрівною. В «МК» збереглися записи про народження їхніх дітей: Марії (13.08.1870) [71, арк. 22 розв] та Василя (2.03.1873) [72, арк. 9 розв].

У «МК» (1873) Троїцької церкви м. Слов'янська зареєстровано другий шлюб Якова Григорійовича:

«32. Октябрь. 5. Наречений: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ сынъ Петренко православного вѣроисповѣданія вторымъ бракомъ. 35 лѣтъ.* Наречена: *Старшаго Фельдшера дочь Пелагія Михайлова дочь Антипова православнаго вѣроисповѣданія первымъ бракомъ. 20 лѣтъ...» (~ 1853 р. н.)* [73, арк 139 розв].

Відомо, що Яків Григорійович Петренко подавав документи на вакансію в Слав'янській ратуші, про що в архіві зберігся рапорт у *«ДѢЛѢ Харьковскаго Губернскаго Правленія. Объ определеніи Коллежскаго Регистратора Якова Петренка, на службу въ Славянскую градскую Думу (10 Іюля – 24 Сентября, 1869 года)»*, де записано:

«Въ сей Градской Думѣ слушали докладъ: отставной Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григорьевъ сынъ Петренко обратися въ сію Думу съ Прошеніемъ, въ которомъ изъяснял: находясь онъ въ отставкѣ съ 19-го Октября 1863-го Года, нене имѣетъ желаніе продолжать Статскую Его Императорскаго Величества службу на открывшуюся ваканцію въ сей Думе, а потому представлялъ Аттестатъ объ отставкѣ, выданный ему изъ Изюмской Городовой Ратуши и Удостовѣреніе выданное Славянскимъ Полицейскимъ Надзирателемъ о повѣденіи его ...

...Определили соглашаясь на принятіе Коллежскаго Регистратора Петренка на Службу въ число Канцелярскихъ Чиновниковъ сей Думы на имѣющуюся вакансію ...» [74, арк. 1-2].

Про дітей Якова Григорійовича Петренка див. <u>VI-С3.</u>

– *АЛЕКСАНДРА* (~ 1836-10.05.1899)

У «СР» (1885) церкви Всіх Святих м. Слов'янська є згадка про дочку Григорія Дмитровича (~ 1799 р. н.):

«43. 200. Титулярнаго Совѣтника дочь Александра Григорьева Петренкова. 49 лѣтъ» (~ 1836 р. н.) [41, арк. 193 розв].

У «МК» (1899) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про її смерть: *«22. Май. 10. Дворянка Изюмскаго уѣзда Александра Григорьева Петренкова. 64 лѣтъ...»* [75, арк. 170].

– *АННА* (~ 1838-28.05.1872)

У «МК» (1872) церкви Всіх Святих м. Слов'янська записано про смерть Анни:

«24. Май. 28. Титулярного Совѣтника дочь дѣвица Анна Григоріева Петренкова. 34 лѣтъ...» [76, арк. 69(77) розв].

<u>VII-А12. ДІТИ ЄВГРАФА та ВАРВАРИ ЄГОРІВНИ МИРГОРОД(ОВИХ)</u>

Документів про народження Любові Євграфівни Миргородової на даному етапі досліджень не виявлено.

У «МК» (1849) Вознесенської церкви м. Лебедина Любовь Євграфівна згадується серед хрещених батьків:

«10. Августъ. 23. Николай. Батьки: *Лебединскій уѣздный стряпчій (Губернскій) Коллежскій* (так записано в «МК». – О. П.) *Секретарь Михаилъ Николаевъ сынъ Петренко и законная его жена Анна Евграфіева дочь оба православные.* Хрещені батьки: *... Губернскаго Секретаря Василія Левицкаго жена Любовь Евграфіева дочь ...»* [77, арк. 346 розв].

– *АННА* (~ 1831-18.04.1874).

У «МК» (1874) Миколаївської церкви м. Лебедина є запис про смерть Анни Євграфівни Петренко:

«10. Апрель. 18. Города Лебедина вдова Коллежскаго Ассесора Анна Евграфова дочь Петренкова. 43» [78, арк. 269 розв], також див. VII-А10.

Про дітей Анни Євграфівни та Михайла Миколайовича Петренків див. VI-А15.

Також про дітей Анни Євграфівни Петренко, які у неї народжувалися в цивільному шлюбі після смерті Михайла Миколайовича (1862) див. у Додатку 3.

VII-А13. ДІТИ ДАМІАНА ГРИГОРІЙОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1773 р. н.)

У «МК» (1820) Введенської церкви м. Слов'янська записано про народження у Даміана Григорійовича дочки:

«91. Августъ. 23. Города Славянска У отставного Вахмистра Даміана Григоріева сына Петренка отъ жены его Анны Дорофеевой дочери родилась дочь Наталія...» [29, арк. 12 розв].

VII-А14. ДІТИ ДМИТРА ГРИГОРІЙОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1784/6 р. н.)

Про дітей Дмитра Григорійовича Петренка та його дружини *Марии Николаевны – 29* (~ 1787 р. н.) згадується в «РС» (1816) і (1835) (м. Слов'янськ).

Про Дмитра – в «РС» (1816):

«... - ДМИТРІЙ – 3» (~ 1813 р. н.) [13, арк. 390 розв]

і в «РС» (1835):

«... - Дмитрій – 22» (~ 1813 р. н.) [30, арк. 502 розв]

Інформацію про решту дітей Дмитра Григорійовича знайдено в «РС» (1835):

«...– ИВАНЪ – 18 (~ 1817 р. н.)

– ЯКОВЪ – 12 (~ 1823 р. н.)

– ДОМНА – 16 (~ 1819 р. н.)

– ЕКАТЕРИНА – 14 (~ 1821 р. н.)

– НАТАЛЬЯ – 9 (~ 1826 р. н.)

– МАРЬЯ – 6 (~ 1829 р. н.)

– МАРФА – 4» (~ 1831 р. н.) [30, арк. 502 розв].

У «РС» (1816) представників чоловічої статі записано як *«Обыватели»*, жіночої – як *«Обывательки»* [13, арк. 390 розв], у «РС» (1835) – *«Войсковые обыватели» і «Войсковые обывательки»* [30, арк. 502 розв], відповідно.

VII-В8 ДІТИ ІВАНА ІВАНОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1824 р. н.)

У «СР» (1885) Воскресенської церкви м. Слов'янська в розділі *«Статскіе» серед присутствовавших на исповеди и святом причастии* записано:

«47. 186. Отставный Станціонный Смотритель Иванъ Ивановъ сынъ Петренко – 61, 226. Жена его Іуліянія Григоріева дочь – 48, дъти их:

– 187. Алексій – 25 (~ 1860 р. н.)*

– 188. Василій – 13 (1872 р. н.)

– 227. Марія – 16 (1869 р. н.)

– 228. Ольга – 10 (1875 р. н.) [41, арк. 139 розв]

АЛЕКСІЙ (~ 1860-?)*

Дружина Олексія Івановича – Марія Василіївна (Панченко) Петренко – (~ 1875-?)

У «МК» (1896) Троїцької церкви м. Слов'янська в розділі *«О бракосочетавшихся»* записано:

«68. Ноябрь. 10. Нареченій: *Изъ неслужащихъ дворянъ Екатеринославской губерніи Бахмутскаго уѣзда оберъ-офицерскій сынъ Алексѣй Ивановъ Петренко, православнаго вѣроисповѣданія, первымъ бракомъ. 36 лѣтъ.* Наречена: *Славянская государственная крестьянка Марія Васильева дочь Панченкова, православнаго вѣроисповѣданія, первымъ бракомъ. 21 год…»*

[69, арк. 117 розв].

Про дітей Олексія Івановича Петренка див. VI-В13.

– *МАРІЯ* (1869 р. н.)

У «МК» Троїцькой церкви м. Слов'янська за 1869 записано про народження дочки:

«115. *Июль. 20.* Марія. Батьки: *Дворянинъ Иванъ Ивановъ сынъ Петренко и жена его Уліянія Григоріева дочь, православные…»* [79, арк. 61 розв]

– *ВАСИЛІЙ* (01.01.1872-?).

В «МК» Троицкой церкви г. Славянска за 1872 г записано:

«2. Январь. 1. Василій. Батьки: *Отставной станционный смотритель Иванъ Ивановъ Петренко и жена его Иульяния Григорьева дочь, оба православного исповедания…»* [80, арк. 2].

– *ОЛЬГА* (07.07.1874)*

В «МК» Воскресенской церкви г. Славянска за 1874 г есть запись:

«30. Іюль. 7. Ольга. Батьки: *Отставной станционный смотритель Иванъ Ивановъ сынъ Петренко и жена его Иульяния Григорьева дочь, оба православные…»* [81, арк. 21 розв].

Із «МК» (1896) Троїцької церкви відомо про шлюб Ольги Іванівни Петренко:

«20. Апрель. 10. Нареченій: *Славянский мещанинъ Георгий Никаноровъ сынъ Крамаренко, православнаго вѣроисповѣданія, первымъ бракомъ, 24 года (~ 1872).* Наречена: *Дочь станционного отставного смотрителя Ольга Иванова дочь Петренкова, православнаго вѣроисповѣданія, первымъ бракомъ, 21 годъ»* [69, арк. 102 розв].

Про дітей Ольги Іванівни (Петренко) Крамаренко див. VI-В14.

VII-В9. ДІТИ ДМИТРА ІВАНОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1825 р. н.)

З документів, поданих нижче, відомо, що дружиною Дмитра Івановича була Віра Петрівна.

У «СР» (1885) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано:

«46. 225. Вдова по 1 бр. Колежская Секретарша Вѣра Петрова дочь Петренкова – 50 лѣтъ, дети ея

183. Стефанъ Димитріевъ сынъ – 33 лѣтъ (не был за отсутствиемъ),

184. Феодоръ – 24 лѣтъ,

185. Филиппъ – 22 лѣтъ» [41, арк. 139 розв]

– *СТЕФАНЪ* (~ 1852-?)

Про Стефана/Степана Дмитровича Петренка знайдено небагато інформації.

У «МК» (1869) Троїцької церкви м. Слов'янська *«неслужащий дворянинъ Стефанъ Дмитриевъ сынъ Петренко»* згадується як хрещений батько в запису про народження у *«Славянскаго государственнаго крестьянина Петра Григоріева сына Кучеренко ...»* дочки Ірини (запис 55. Апрѣль. 4. – О. П.) [79, арк. 30].

Стефана Дмитровича також згадано в Адрес-Календарі (1897):

«... Изюмский Уѣздъ. Гл. дворяне, имѣющіе право Гголоса.

– Петренко, Степ. Дм., посадъ Черкасская, той же вол. ...» [82, с. 300].

– *ФЕОДОРЪ* (~ 1860-?)

У «МК» (1887) Воскресенської церкви м. Слов'янська в запису *«41. Іюль. 10....» «Феодор Дмитріевъ Петренко» згадується серед хрещених батьків як «Личный почетный гражданинъ ...»* [83, арк. 22].

У «МК» (1890) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано:

«4. Апрѣль. 11. Наречений: *Состоящій въ запасѣ арміи эскадронный каптенармусъ Феодоръ Дмитріевъ сынъ Петренко, православнаго исповѣданія, первымъ бракомъ. 30 лѣтъ.* Наречена: *Дворянка Анна Василіева дочь Попялковская, православнаго исповѣдания вторымъ бракомъ. 31 годъ.* Поручітели: *По жениху:*

Коллежскій регистраторъ Яковъ Григорьевъ Полженко и дворянинъ Александръ Павловъ Зеленскій. По нъвестъ: славянскій казенный крестьянинъ Феодоръ Ивановъ Семейко и дворянинъ Филиппъ Дмитріевъ Петренко» [84, арк. 51 розв].

У «МК» (1891) Воскресенської церкви м. Слов'янська в запису *«91. Ноябрь. 20.…» «Феодор Дмитріевъ Петренко»* згадується як *«Запасной Каптенармус…»* [85, арк. 50 розв].

У «МК» (1895) Троїцької церкви м. Слов'янська в запису *«8. Генварь. 22.…» «Феодоръ Дмитріевъ Петренко»* згадується серед хрещених батьків як *«дворянинъ Изюмскаго уъзда»* [86, арк. 156 розв].

Про дітей Федора Дмитровича Петренка див. VI-B15.

*– ФИЛИППЪ (15.10.1863-29.04.1909)**

Про народження Пилипа Дмитровича записано в «МК» (1863) Миколаївської церкви м. Лебедина:

«15. Октябрь. 11. Филиппъ. Батьки: *Служащаго въ больницъ Смотрителемъ Канцеляристъ Дмитрій Ивановъ сынъ Петренко и законная жена его Вера Петрова дочь; оба православные.* Хрещені батьки: *Служащій въ Городской Полиціи Помощникомъ частного пристава Губернскій Секретарь Василій Ивановъ сынъ Веселовскій и Коллежского Регистратора Евграфа Максимова жена Олимпіада Петрова дочь»* [52, арк. 277 розв].

У «МК» (1909) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про його смерть:

«50. Апрель . 29. Дворянинъ Филиппъ Дмитріев сынъ Петренко – сорока пяти лътъ. 45…» [87, арк. 191 розв].

Про дітей Пилипа Дмитровича Петренка див. VI-B16.

VI ПОКОЛІННЯ

VI-А15. ДІТИ МИХАЙЛА МИКОЛАЙОВИЧА ПЕТРЕНКА (1817 р. н.)

Інформацію про дітей Михайла Миколайовича Петренка та його дружини Анни Євграфівни Петренків було зібрано із збережених в архівах «ФС» і «МК» за різні роки.

В архівах України та Росії знайдено декілька «ФС» Михайла Миколайовича, з котрих відомі деякі факти з його служби й життя: [88], [89], [90], [91], [92], [93], [94].

Про шкільні роки деяких дітей Михайла Миколайовича Петренка відомо з дослідження генеалога, архівіста й краєзнавця В. Цибка [95, с. 283-294].

Найбільш інформативними зі знайдених службових документів виявилися «ФС» 1858-го та 1862-го років.

Із запису «ФС» (1858) відомо про дітей Михайла Миколайовича, котрі народилися і були в його сім'ї на момент написання цього документу:

«...Женатъ на дворянкѣ дѣвице Аннѣ Миргородовой, имѣетъ дѣтей:

– сына Николая, родившагося 16 августа 1849 года,

– дочь Марію родившуюся 23 января 1855 года,

– сына Евграфа родившагося 20 апреля 1857 года,

находятся при отцѣ. Жена и дѣти вѣроисповѣдания православнаго ...» [96, арк. 12].

– НИКОЛАЙ – (23.08.1849-?)*

У «МК» (1849) Вознесенської церкви м. Лебедина записано:

«10. Августъ. 23. Николай. Батьки: *Лебединскій уѣздный стряпчій Коллежскій (Губернскій)* (так записано в «МК». – О. П.) *Секретарь Михаилъ Николаевъ сынъ Петренко и законная его жена Анна Евграфіева дочь оба православные. Хрещені батьки: Лебединскаго уѣзда помѣщикъ Губернскій Секретарь Петръ Алексѣевъ сынъ Добросельскій и Губернскаго Секретаря Василія Левицкаго жена Любовь Евграфіева дочь»* [77, арк. 346 розв].

Микола в 1861 після трьох років навчання закінчив Лебединське повітове училище (в 12-ти річному віці. – О. П.) [95, с. 285-286], [96, арк. 10-11 зв], [97, арк. 70-70 зв], [105, арк. 3].

Про службу Миколи Михайловича є згадки в *«Харьковских Календарях»:*

– на 1875 рік:

«Уѣздное Полицейское Управленіе. ... И. д. секретаря Петрен-

ко Никол. Мих., неим. чина; въ должн. съ 8 окт. 1873 г.; восп. во 2-й харьк. гимн.; женатъ; сод. 400 р.; лѣтъ отъ роду 24, сл. 4» [98, с. 28],

– на 1885 рік:

«Сумскій окружный судъ. … Помощ. сек. … Петренко Ник. Мих. г. с. (Губернский секретарь. – О. П.)…» [99, с. 124],

– на 1886 рік:

«Сумской окружный судъ. … И. д. помощника секретаря. Петренко Ник. Михайл., г. секр. на Засумкѣ Дворянская ул. д. Тимченка…» [100, с. 115].

Про дружину Миколи Михайловича – Марію Федорівну відомо з записів про народження їхніх дітей:

– «МК» (1875) Миколаївської церкви м. Лебедина – Марія [78, арк. 280 розв].

– «МК» (1877) Воскресенської церкви м. Лебедина – Олександра [157, арк. 303 розв].

Про дітей Миколи Михайловича Петренка див. V-A17.

– *ЛЮДМИЛА* – (24.08.1851-?)

Про народження Людмили є запис у «МК» (1851) Георгіївської церкви м. Лебедина:

«18. Августъ. 24. Людмилла (так в документі. – О. П.). Батьки: *Города Лебедина Уѣздный Стряпчій Коллежскій Секретарь Михаилъ Николаевъ сынъ Петренко и законная его жена Анна Евграфьева дочь – оба православные.* Хрещені батьки: *Лебединскаго Уѣзда Помѣщикъ, Коллежскій Секретарь Петръ Алексѣев сынъ Добросельскій и Изюмскаго Уѣзда Помещица Капиташа Варвара Егорова дочь Кагадѣева…»* [101, арк. 16 розв].

Запис про народження Людмили в копії «МК» (1851) Георгіївської церкви м. Лебедина злегка відрізняється:

«18. Августъ. 23. Людмилла…» [102, арк. 257].

Про народження Людмили також згадано в матеріалах дослідження генеалога й архівіста В. Цибки «Генеалогічні сюжети Лебединщини» [27, с. 401-403].

– *ВАРВАРА* – (16.01.1853-?)

У «МК» (1853) Трьохсвятительської церкви м. Лебедина є запис про її народження:

« ... Х. Январь. 16. Варвара. Батьки: *Города Лебедина Уѣздный Стряпчій Коллежскій Секретарь Михаилъ Николаевъ сынъ Петренко и законная жена его Анна Евграфьева дочь. Оба православного вѣроисповѣдания.*

Хрещені батьки: *Лебединский уездный помещик, Коллежскій секретарь Петръ Алексеевъ сынъ Добросельскій и Капитанша Варвара Георгіева дочь Кагадеева ...»* [103, арк. 273 зв].

– *МАРІЯ* – (23.01.1855-?)

Про народження Марії записано в «МК» (1855) Трьохсвятительської церкви м. Лебедина:

« ... х. Январь. 21. Марія. Батьки: *Города Лебедина Уездный стряпчий Коллежский секретарь Михаилъ Николаевъ сынъ Петренко и законная жена его Анна Евграфова дочь. Оба православного вѣроисповѣдания.*

Хрещені батьки: *Титулярный советникъ Петръ Алексеевъ сынъ Добросельский и 3-ей гильдии купеческая жена Анна Александрова дочь Федорова ...»* [104, арк. 422 зв-423].

– *ЕВГРАФЪ* – (20.04.1857-14.01.1910)

«МК» с записом про народження Євграфа Михайловича можливо не збереглася, або, ще не знайдено, проте, повна дата його народження згадується у двох важливих документах:

– у «ФС» (1858) повітового стряпчого Михайла Миколайовича Петренка записано: *«Женат на дворянке девице Анне Миргородовой и имеет детей: ...и сына Евграфа, родившегося 20 апреля 1857 года ...»* [96, арк. 12].

– в «ФС» (1862) *бывшаго* повітового стряпчого Михайла Миколайовича Петренка («ФС» складеного після його смерті. – О. П.) згадано про його дітей, які народилися після написання «ФС» (1858):

«... Женатъ на Аннѣ Миргородовой, имѣетъ дѣтей сына Николая родившагося 16 Августа 1849 года; дочь Марію родившуюся 23 Генваря 1855 года, сына Евграфа родившагося 2 (так в доку-

менті. – О. П.). *Апреля 1857 года и дочерей Елисавету родившуюся 18 Октября 1858 года и Любовь родившуюся 26 Генваря 1860 года, и сына Михаила родившагося 23 Августа 1861 года, изъ коихъ Николай находится во 2-й Харьковской Губернской Гимназіи на счете у родителя а прочіе при родителяхъ, и никуда для изученій на счетъ казны не поступали. Жена и дѣти вѣроисповѣданія православнаго»* [105, арк. 3, 4].

Євграф Михайлович навчався в Лебединському повітовому училищі, про що свідчать деякі архівні документи. Зберігся *«Классный журнал Лебединского уездного училища»,* де записано, що Євграф Петренко відвідував цей навчальний заклад зі 1867 (тобто з 10 років) [95, с. 286-287], [106, арк. 51-69].

Певно, пізніше, Євграф Михайлович закінчив залізничне училище, бо подальше його життя, згідно з Документами було пов'язане зі службою на станціях «Південної Залізниці». Стисло це питання згадано в статті краєзнавця В. Іванова «Слов'янське залізничне училище» [21, с. 53], та О. Петренка «Слобожанський козацький рід Петренків. Ч. 1 (Кримський документ)» [21, с. 282-283].

Про дружину Євграфа Михайловича відомо із *«Выписи изъ Метрической книги части третьей о бракосочетавшихся за 1883 годъ ...»:*

«…Нареченний: *Дворянинъ Харьковской губерніи, города Лебедина Евграфъ Михайловъ Петренко, православный первымъ бракомъ. 26 лѣтъ.*

НевѢеста: *Перекопская мѣщанка Наталія Митрофанова Кулишова, православная, дѣвица. 21…»* [107, л. 11 зв].

В *«Выписи изъ метрической книги…»* (1910) записано про смерть Євграфа Михайловича:

«…Январь. 14. Дворянинъ Харьковской губерніи, Лебединскаго уѣзда Евграфъ Михайловичъ Петренко. 53 лѣтъ…» [107, л. 12 зв].

Помер Євграф Михайлович перебуваючи на посаді начальника залізничної станції Сиваш [107]. Похований на Тоганашському кладовищі, яке в наші дні є у вкрай занедбаному стані. Місце поховання, на жаль, ще не ідентифіковано.

Про дітей Євграфа Михайловича Петренка див. V-A18.

Як вже згадувалося, із «ФС» (1862) відомо, що в сім'ї Михайла Миколайовича та його дружини Анни Євграфівни після 1858-го (див. попередній «ФС». – О. П.) народжувалося ще троє дітей: Єлисавета, Любов та Михайло [105, арк. 3].

– *ЕЛИСАВЕТА* – (19.10.1858-?)

Про її народження зроблено запис в «МК» (1858) Трьохсвятительської церкви м. Лебедина:

«37. Октябрь. 19. Елисавета. Батьки: *Лебединскій Уѣздный Стряпчій Титулярный Совѣтникъ Михаилъ Николаевъ Петренко, и законная его жена Анна Евграфова, оба православные…»* [108, арк. 19 розв].

У «МК» (1880) Георгієвської церкви м. Лебедина записано про шлюб Єлисавети:

«13. Сентябрь. 8. Наречений: *Города Лебедина Надсмотрщикъ Телеграфной станціи не имѣющій чина Іоаннъ Ивановъ сынъ Рудневъ, вѣроисповѣданія Православнаго первымъ бракомъ. 27 лѣтъ.* Наречена: *Города Лебедина умершаго Коллежскаго Ассессора Михаила Николаева сына Петренка дочь дѣвица Елисавета. Исповѣданія Православнаго, Первымъ бракомъ. 22 лѣтъ»* [109, арк. 418 розв].

Про дітей Єлісавети Михайлівни (V-A19*) інформацію не знайдено.

– *ЛЮБОВЬ* – (26.01.1860-?)

Про народження Любові записано в «МК» (1860) Трьохсвятительської церкви м. Лебедина:

«3. Генварь. 26. Любовь. Батьки: *Города Лебедина Коллежскій Ассесоръ Михаилъ Николаевъ Петренко и законная жена его Анна Евграфова, оба православные.* Хрещені батьки: *Поручикъ Григорій Ивановъ Телиховскій и Штаб-капитанша Варвара Егорова Кагадѣева»* [108, арк. 94 розв].

– *МИХАИЛЪ* – (23.08.1861-?)

Молодший син Михайла Миколайовича згадується в архівних документах:

– «ФС» Михайла Миколайовича Петренка (1862):

«...Женатъ на Аннѣ Миргородовой, имеетъ детей: ... и сына Михаила родившагося 23 Августа 1861 года...» [105, арк. 3].

– Журнал Лебединского уездного училища:

«... стр. 43

№п/п	Означение учеников	Плата денег и отметки о прибытии	рубли	коп
34	Петренко Михаил, сын дворянина	22 ноября, за 2-ю половину 1875 г.	1	50

...» [106, л. 43], [95, с. 290].

Ймовірно знайдено інформацію про нащадків Михайла Михайловича (див. Додаток 5), але тема потребує додаткових досліджень.

VI-В11. ДІТИ КОСТЯНТИНА ПАВЛОВИЧА ПЕТРЕНКА (1853 р. н.)

У Костянтина Павловича та його дружини Анни Андріївни (~ 1851 р. н.) народжувалися діти:

- *НИКОЛАЙ* – (01.12.1879-12.10.1893)

Запис про його народження зроблено в «МК» (1879) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«4. Декабрь. 1. Николай. Батьки: *Почетный Гражданинъ Константинъ Павловъ сынъ Петренко и жена его Анна Андреева дочь, оба православные»* [110, арк. 37 розв].

У розділі «Статскіе» «СР» (1885) Воскресенської церкви м. Слов'янська серед присутніх на сповідях та святому причасті згадано про Миколу:

«47. Умершаго Писца 3-го разряда Павла Петренка дети:

189. Константинъ – 32 (~ 1853 р. н.) *и 229. Жена его Анна Андреева дочь – 34* (~ 1851 р. н.). *Сынъ ихъ: 190. Николай – 5 лѣтъ...»* [41, арк. 139 розв].

У «МК» (1893) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про смерть Миколи:

«164. Октябрь. 12. Дворянина Константина Петренко сынъ Николай. 14 лѣтъ...» [111, арк. 227 розв].

– *МИХАИЛЪ* – (31.10.1881-29.05.1883)

Про народження Михайла знайдено запис у «МК» (1881) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«65. Октябрь. 31. Михаилъ. Батьки: *Почетный Гражданинъ Константинъ Павловъ Петренко и законная жена его Анна Андреева дочь, оба православные...»* [112, 34 розв].

Про його смерть записано в «МК» (1883) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«17. Май. 29. Неслужащего дворянина Константина Павлова Петренкова сынъ Михаилъ. 1½ года ...» [113, арк. 71 розв].

– *ВѢРА* – (~ 1882-12.10.1893)

Віра згадується в «СР» (1890) Воскресенської церкви м. Слов'янська (див. нижче. – О. П.) [114, арк. 140 розв].

В «МК» (1893) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про її смерть:

«149. Октябрь. 12. Дворянина Константина Петренко дочь Вера. 11 лѣтъ...» [111, арк. 228 розв].

– *ТИМОФЕЙ* – (~ 1885 р. н.)

У «СР» (1890) Воскресенської церкви м. Слов'янська серед дітей Кстянтина Павловича згадується Тимофій:

«49. Умершаго писца 3-го разряда Павла Петренка дѣти:

195. Константинъ – 37

234. жена его Анна Андреева дочь – 39.

Дѣти ихъ:

196. Николай – 11 (~ 1879 р. н.), *197. Тимофей – 5* (~ 1885 р. н.), *235. Вѣра – 7* (~ 1883 р. н.)» [114, арк. 140 розв].

<u>– *АНТОНІЙ* – (10.07.1887-1938)*</u>

В «МК» (1887) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано:

«41. Июль. 10. Антоній. Батьки: *Личный почетный гражданинъ Константинъ Павловъ сынъ Петренко и законная жена его Анна Андреева, православные.* Хрещені батьки: *Личный почетный гражданинъ Феодоръ Димитриевъ Петренко и славянская*

мещанка Елена Александрова Завялова» [83, арк. 22 розв].

З архівних документів відомо, що Антоній Костянтинович (в документах – Антон Костянтинович. – О. П.) був одружений двічі.

У «МК» (1913) Покровської церкви села Маяки *Изюмського повіту* записано:

«43. Ноябрь. 1. Нареченийː *Изюмскаго уѣзда города Славянска Почетный Гражданинъ Антоній Константиновъ Петренко. Православнаго вѣроисповѣданія, первымъ бракомъ. 26 лѣтъ* (~ 1887 р. н.). Нареченаː *Города Славянска мѣщанка Елена Георгіева Гиль, православнаго вѣроисповѣданія, первымъ бракомъ. 17 лѣтъ* (~ 1896 р. н.)» [115, арк. 81 розв].

Дружина Антонія Костянтиновича – Олена Георгіївна померла в молодому віці. За словами родичів, які проживають у Слов'янську (ж\м Черевківка), другий шлюб Антонія Костянтиновича був із Ларисою Абраменко.

Про дітей Антонія Костянтиновича Петренка див. V-B17.

– *АНДРЕЙ* – (03.10.1889-?)

Про народження сина Костянтина Павловича записано в «МК» (1889) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«223. Октябрь. 3. Андрей. Батькиː *Почетный Гражданинъ Константинъ Павловъ Петренко и законная жена его Анна Андреева дочь. Православные.* Хрещені батькиː *Личный дворянинъ Федоръ Дмитріевъ Петренко и Славянская мещанка Марія Трофимова дочь Липовская»* [116, арк. 133 розв].

– *МАРІЯ* – (20.11.1891- 09.10.1893)

У «МК» (1891) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано:

«91. Ноябрь. 20. Марія. Батькиː *Дворянинъ Павелъ Константиновъ* (помилка в метриці. Треба Константин Павлович – О. П.] *сынъ Петренко и законная жена его Анна Андреева дочь – оба православные.* Хрещені батькиː *Запасной каптенармусъ Феодоръ Димитриев Петренко и славянская мѣщанка дѣвица Параскева Георгиева Силина»* [85, арк. 50 розв].

У «МК» (1893) Троїцької церкви м. Слов'янська знайдено запис про смерть Марії:

«163. 148. Октябрь. 9. Дворянина Константина Петренко дочь Марія. 3 года…» [111, арк. 227 розв].

– *МИХАИЛЪ* – (22.05.1894-?)

Про народження Михайла записано в «МК» (1894) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«116. Май. 22. Михаилъ. Батьки: *Почетный гражданинъ Константинъ Павловъ сынъ Петренко и законная жена его Анна Андреева дочь. Оба православные».* Хрещені батьки: *Дворянинъ Феодоръ Дмитріев Петренко славянская мещанка Параскева Георгіева Силина»* [117, арк. 65 розв].

VI-А16. ДІТИ КАТЕРИНИ МИКОЛАЇВНИ (ПЕТРЕНКО) НЕТИМЕНКО (~1833 р. н.)

У «МК» (1862) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про народження в сім'ї сина:

«49. Июль. 8. Антоній. Батьки: *Отставной подпоручикъ Иванъ Андреевъ сынъ Нетименко и законная жена его Екатерина Николаева дочь, православные …»* [56, арк. 192 розв].

VI-В12. ДІТИ ФЕОДОСІЇ ПАВЛІВНИ ПЕТРЕНКО (? р. н.)

У «МК» (1875) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про народження близнюків:

«200. / 201. Сентябрь. 30./ Сентябрь. 30. МИХАИЛЪ./ ГРИГОРІЙ. Не служащего дворянина дочь девка Феодосія Павлова дочь Петренкова, православная. Хрещені батьки: *Славянские мещане Андрей Стефанов сын Котов и Ивана Колесникова жена Пелагея Павлова дочь …»* [61, арк. 80 розв].

Про долю Михайла й Григорія інформація відсутня.

VI-В13. ДІТИ ОЛЕКСІЯ ІВАНОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1860 р. н.)

Про дітей Олексія Івановича та Марії Василіївни (~ 1875 р. н.) відомо з церковних «МК»:

– *ТИХОНЪ* – (11.08.1897-?)

У «МК» (1897) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про його народження:

«160. Августъ. 11. Тихонъ. Батьки: *Оберъ-офицерскій сынъ Алексѣй Ивановъ Петренко и законная жена его Марія Василіева дочь, оба православные...»* [118, арк. 74 розв].

– *КЛАВДІЯ* – (24. 12. 1898-?)

У «МК» (1898) Троїцької церкви м. Слов'янська записано:

«228. Декабрь. 24. Клавдія. Батьки: *Сынъ дворянина Алексей Ивановъ Петренко и законная жена его Марія Василіева дочь, оба православные...»* [119, арк. 105 розв].

В «МК» (1918) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про шлюб Клавдії Олексіївни:

«21. Февраль. 4. Наречений: *Славянской волости хутора Талицы крестьянинъ Павелъ Алексѣев Мѣрный (~ 1898 р. н.), православнаго, первымъ бракомъ. 20 лѣтъ.* Наречена: *Славянской волости хутора Баккай дворянка Клавдія Алексѣевна Петренко, православного, первымъ бракомъ. 23 лѣтъ»* [120, арк. 96 розв].

Про дітей Клавдії Олексіївни (Петренко) Мирної (V-B21*) інформацію не знайдено.

– ФЕОДОРЪ – (05.07.1900-13.09.1905)

Про народження Федіра є запис у «МК» (1900) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«55. Июнь. 5. Феодоръ. Батьки: *Славянской волости крестьянин Алексій Іоанновъ Петренко и законная жена его Марія Василіева дочь, оба православные ...»* [121, арк. 23 розв].

Про смерть Федора є запис у «МК» (1905) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«132. Сентябрь. 13. Славянскаго дворянина Алексѣя Иванова Петренка сынъ Феодоръ – шести лѣт. 6 ...» [122, арк. 171 розв].

– *ЕВДОКІЯ* – (05.08.1902-19.12.1902)

Про народження Євдокії записано в «МК» (1902) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«170. Августъ. 5. Евдокія. Батьки: *Хутора Черевкова дворя-*

нинъ Алексѣй Ивановъ Петренко и законная жена его Марія Васильева дочь – оба православные ...» [123, арк. 78 розв].

У «МК» (1902) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про її смерть:

«154. Декабрь. 19. Хутора Черевкова крестьянина Алексѣя Иванова Петренка дочь Евдокія – пяти мѣсяцев. 5 мѣсяцев ...» [123, арк. 234 розв].

– *ВАРВАРА* – (01.12.1903-?)

Про її народження є запис у «МК» (1903) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«263. Декабря. 1. Варвара. Батьки: *Хутора Черевкова дворянинъ Алексѣй Іоанновъ сынъ Петренко и законная его жена Марія Василіева дочь – оба православные ...»* [124, арк. 133 розв].

– *АНАСТАСІЯ* – (12.04.1906-?)

В «МК» (1906) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про її народження:

«84. Апрель. 12. Анастасія. Батьки: *Дворянинъ Алексѣй Ивановъ сынъ Петренко и законная его жена Марія Василіева дочь – оба православные ...»* [125, арк. 42 розв].

VI-В14. ДІТИ ОЛЬГИ ІВАНІВНИ (ПЕТРЕНКО) КРАМАРЕНКО (~ 1874 р. н.)

У «МК» зберіглася інформація про чотирьох дітей в сім'ї Ольги Іванівни:

– *ДАРЬЯ* – (15.03.1899-?)

У «МК» (1899) Троїцької церкви м. Слов'янська записано:

«49. Мартъ. 15. Дарья. Батьки: *Славянский мѣщанинъ Георгій Никаноровъ Крамаренко и законная жена его Ольга Иоанова дочь, оба православные ...»*

[75, арк. 432 розв].

– *ГРИГОРІЙ* – (06.08.1900-?)

У «МК» (1900) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про народження:

«162. Августъ. 6. Григорій. Батьки: *Славянскій мѣщанинъ Георгій Никаноровъ Крамаренко и законная жена его Ольга Іоаннова дочь, оба православные ...»* [126, арк. 70 розв].

– *ІУЛІАНІЯ* – (15.08.1902-?)

У «МК» (1902) Троїцької церкви м. Слов'янська зберігся запис про народження:

«163. Августъ. 15. Іуліанія. Батьки: *Славянскій мѣщанинъ Георгій Никаноровъ сынъ Крамаренко и законная его жена Ольга Іоаннова дочь, оба православные ...»* [123, арк. 76 розв].

З допису в цьому документі відомо про одруження Іуліанії:

«8/VIII 24 г вступила в гр-й брак с гр-м Сумского уезда с. Ястребовка Андреем Степаненко, брак зарегистрирован в Слав ст. Загсе под № 198» [123, арк. 76 розв].

– *ЗИНАИДА* – (13.06.1906-?)

Запис про народження зберігся в «МК» (1906) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«114. Июнь. 13. Зинаида. Батьки: *Славянскій мѣщанинъ Георгій Никаноровъ сынъ Крамаренко и законная его жена Ольга Іоаннова дочь, оба православные ...»* [125, арк. 58 розв].

VI-B15. ДІТИ ФЕДОРА ДМИТРОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1860 р. н.)

У «МК» (1890) Воскресенської церкви м. Слов'янська зберігся запис про народження сина:

«92. Ноябрь. 5. Галактионъ. Батьки: *Запасной каптенармусъ Феодоръ Димитріевъ сынъ Петренко и законная жена его Анна Василіева – оба православные.* Хрещені батьки: *Коллежскій регистраторъ Яковъ Григоріевъ сынъ Петренко и жена отставного маіора Наталія Апполонновна дочь Куницкая ...»* [84, арк. 42 розв].

Про народження дочки є запис у «МК» (1894) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«256. Ноябрь. 6. Марія. Батьки: *Дворянинъ Федоръ Дмитриевъ Петренко и законная жена его Анна Васильева дочь. Православные.* Хрещені батьки: *Почетный гражданинъ Константинъ Пав-*

ловъ Петренко и Бахмутская мѣщанка Вѣра Тимофеева Сизова ...» [117, арк. 133 розв].

VI-B16. ДІТИ ПИЛИПА ДМИТРОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1863 р. н.)

У Пилипа Дмитровича та його дружини Дарії Максимівни (роки життя невідомі. – О. П.) народжувалися діти:

– *НИКОЛАЙ* – (29.11.1893-?)

В «МК» (1893) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про народження:

«234. Ноябрь. 29. Николай. Батьки: *Изъ неслужащихъ дворянъ Филиппъ Дмитріевъ Петренко и законная жена его Дарія Максимова дочь. Православные.* Хрещені батьки: *Славянский мещанинъ Захарія Егоровъ Сила и дворянка Ольга Иванова Петренкова»* [111, арк. 132 розв].

Про дітей Миколи Пилиповича Петренка див. V-B22.

– *АЛЕКСІЙ* – (17.03.1895-1938)

У «МК» (1895) Воскресенської церкви м. Слов'янська зберігся запис про народження:

«24. Мартъ. 17. Алексій. Батьки: *Дворянинъ Филиппъ Дмитріев Петренко и законная жена его Дарія Максимова дочь – оба православные.* Хрещені батьки: *Дворяне Алексій Ивановъ Петренко и Анна Андреева Петренкова ...»* [127, арк. 14 розв].

Про Олексія Пилиповича згадано в науково-документальній збірці «Реабілітовані історією»:

«Петренко Олексій Пилипович, 1895 р. н., х. Черевківка Слов'янського р-ну Донецької обл., українець, освіта початкова, безпартійний. Проживав за місцем народження. Робітник заводу «Червоний хімік». Заарештований 13 червня 1937 року. Засуджений військовим трибуналом Харківського військового округу до розстрілу. Верховним Судом СРСР розстріл замінено на 10 років ВТТ з позбавленням прав на 5 років. Реабілітований у 1994 році». [128, Т6, с. 260].

Про дітей Олексія Пилиповича Петренка див. V-B23.

– *СТЕФАНЪ* – (14.12.1896-?)

У «МК» (1896) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про його народження:

«199. Декабрь. 14. Стефанъ. Батьки: *Дворянинъ Изюмскаго уѣзда Филиппъ Дмитриевъ сынъ Петренко и законная жена его Дарья Максимова дочь, оба православные.* Хрещені батьки: *Священникъ Иоаннъ Захариин сынъ Дмитріевъ и дворянка Анна Васильева Петренкова ...»* [69, арк. 88 розв].

Про його одруження записано в «МК» (1919) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«28. Февраля. 8. Наречений: *Харьковской губ. Славянской волости хутора Черевкова гражданин Стефан Филиппович Петренко первымъ бракомъ. 22 лѣтъ.* Наречена: *Изюмскаго уѣзда Славянской волости хутора Черевкова Татьяна Петровна Плохая, первым браком. 19 лѣтъ.* Поручителі: *Гор. Славянска граждане: Николай Николаевич Марченко, Евдокия Федоровна Артюшенко и хутора Черевкова гражд. Алексей Филиппович Петренко ...»*

[129, арк. 91 розв].

Про дітей Стефана Пилиповича Петренка (V-B24*) інформацію не знайдено.

– *АНАСТАСІЯ* – (18.10.1898-?)

У «МК» (1898) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про її народження:

«206. Октябрь. 18. Анастасія. Батьки: *Города Лебедина проживающій на Черевковомъ хуторѣ потомственный дворянинъ Филиппъ Дмитріевъ Петренко и законная жена его Дарія Максимова дочь – православные.* Хрещені батьки: *Славянскій мещанинъ Григорій Федоровъ Гулевскій и города Лебедина, проживающая въ Славянске потомственная дворянка Анна Василіева Петренкова ...»* [119, арк. 93. розв].

Про одруження Анастасії записано в «МК» (1919) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«14. Январь. 27. Наречений: *гор. Славянска гражданинъ Павелъ Никонорович Марченко. 27. Первымъ бракомъ* (~ 1892 р. н.).

Наречена: *хутора Черевкова Изюмского Уѣзда гражданка*

Анастасія Филипповна Петренко. 21. Первымъ бракомъ. Поручителі: *гражд. гор. Орла Николай Алексеевичъ Лифенцевъ и гражд. х. Черевкова Алексей Филипповичъ Петренко, Николай Никоноровичъ Марченко и хутора Черевкова Иванъ Федоровичъ Приходько, а за неграмотного расписался Николай Лифенцевъ ...»* [129, арк. 86 розв].

Про дітей Анастасії Пилипівни (Петренко) Марченко див. V-B25 (зі слів родичів).

Дещо про рід Марченків у м. Слов'янськ див. Додаток 4.

– *ФЕОФАНЪ* – (09.03.1901-?)

Про його народження записано в «МК» (1901) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«58. Мартъ. 9. Феофанъ. Батьки: *Хутора Черевкова дворянинъ Филиппъ Дмитріевъ Петренко и законная жена его Дарія Максимова дочь – оба православные.* Хрещені батьки: *Славянскій мещанинъ Захарій Георгіевъ Сила и дворянка Марія Демидова Петренко ...»* [130, арк. 31 розв].

– *АННА* – (09.06.1903-?)

У «МК» (1903) Троїцької церкви м. Слов'янська є запис про її народження:

«138. Июнь. 9. Анна. Батьки: *Дворянинъ Филиппъ Дмитріевъ Петренко и законная его жена Дарья Максимова дочь – оба православные.* Хрещені батьки: *Славянскій мѣщанинъ Захарій Георгіевъ Сила и славянскаго мѣщанина Георгія Крамаренка жена Ольга Иванова дочь ...»* [124, арк. 70 розв].

– *ГЕОРГІЙ* – (23.04.1906-?)

Про його народження записано в «МК» (1906) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«80. Апрель. 23. Георгій. Батьки: *Славянскій дворянинъ Филиппъ Дмитріевъ Петренко и законная жена его Дарья Максимова дочь – оба православне ...»* [125, арк. 44 розв].

– *ДИМИТРІЙ* – (01.08.1908-?)

У «МК» (1908) Троїцької церкви м. Слов'янська про його народження записано:

«171. Августъ. 1. Димитрій. Батьки: *Дворянинъ Филиппъ Димитріевъ сынъ Петренко и законная его жена Дарья Максимова дочь – оба православные.*

Хрещені батьки: *Дворянинъ Феодоръ Димитріевъ сынъ Петренко и славянская крестьянка Евдокія Петрова дочь Гребенникова ...»* [131, арк. 92 розв].

Про дітей Дмитра Пилиповича Петренка див. V-В26.

VI-С1. ДІТИ ФЕДОРА ГРИГОРІЙОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1828 р. н.)

В архівних документах збереглися згадки про дітей Федора Григорійовича (АЛЕКСѢЙ і ЕВДОКІЯ). У «СР» (1885) матір Олексія Федоровича і Євдокії записано як *Анна Алексеевна,* в другій «СР» (1890) – як *Анна Александровна.* За відсутністю третього документу, помилку на даному етапі досліджень остаточно не ідентифіковано.

У «СР» (1885) церкви Всіх Святих м. Слов'янська в розділі *«Статскіе и ихъ домашніе»* записано:

«43. 197. Вдова по 1 бр Коллежская Секретарша Анна Алексѣева Петренкова. 40 лѣтъ (~ 1845 р. н.). *Дети ея:*

172. Алексѣй Федоровъ. 19 лѣтъ.

198. Евдокія. 18 лѣтъ ...» [41, арк. 193 розв].

У «СР» (1890) Соборної Преображенської церкви м. Ізюма є запис:

«611. Вдова по 1-му браку Коллежскаго секретаря, Анна Александрова дочь Петренкова. 46 лѣтъ (~ 1844 р. н.).

Дети ея: 146. 584. Губернскій Секретарь Алексій Федоровъ. 28 лѣтъ

612. Евдокия. 24 лѣтъ...» [68, арк. 51].

Дещо про службу Олексія Федоровича в *Изюмском Окружном Судѣ* відомо із *«Харьковских календарей»*:

– 1893 рік:

«... Секретарь уголовнаго отд. ... Помощники его: ..., Петренко Ал-сѣй Фед. к. секр. ...» [132, с. 133]

– 1894 рік:

«... И. д. секрет. Угол. отдѣл.... Помощ. секретаря: Петренко Ал-сѣй Фед. к. сек. ...» [133, с. 140]

– 1897 рік:

«... Секретарь уголов. отдѣл. ... Помощники его: ..., Петренко Ал-сѣй Фед., тит. сов., Подварки, (Подворки – О. П.) *д. Скичко ...»* [134, с. 146]

– 1898 рік:

«... Секр. уголов. отд. ... Пом. секр. уголов.отд. Петренко Алекс. Федор., к. ас. ...» [135, с. 137].

<u>VI-С2. ДІТИ КСЕНІЇ ГРИГОРІЇВНИ (ПЕТРЕНКО) ЗЕЛЕНСЬКОЇ (~ 1832 р. н.)</u>

В архівних документах знайдено інформацію про дітей Ксенії Григоріївни:

<u>– АЛЕКСАНДРЪ – (~ 1861-?)*</u>

У «СР» (1885) церкви Всіх Святих м. Слов'янська в розділі *«Статскіе и ихъ домашніе»* записано:

«Вдова по 1 бр. Губернская секретарша Ксенія Григоріева Зеленская. 52 лѣтъ. Сынъ ея – Александръ Павловъ. 24 лѣтъ (~ 1861 р. н.) *...»* [41, арк. 193 розв].

У «МК» (1901) Троїцької церкви м. Слов'янська записано:

«22. Январь. 28. Нареченний: *Сынъ губернскаго секретаря Александръ Павловъ Зеленскій православнаго вѣроисповѣданія первымъ бракомъ. 40 лѣтъ.* Наречена: *Славянская государственная крестьянка Варвара Феодорова дочь Карякина, православная, первымъ бракомъ. 25 лѣтъ ...»* [130, арк. 137 розв].

Про дітей Олександра Павловича Зеленського див. <u>V-С4</u>.

– МАРІЯ – (?-?)

Про Марію згадано серед хрещених батьків у запису «МК» (1863) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«56. Октябрь.18. ...», «... Губернскаго Секретаря Павла Зеленского дочь Марія...» [136, арк. 32 розв].

– ЕЛЕНА – (13.08.1863-?)

Про народження дочки Олени записано в «МК» (1863) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«48. Августъ. 13. Елена. Батьки: *Губернскій Секретарь Павелъ Мокіевъ сынъ Зеленскій и законная жена его Ксенія Григоріева дочь, оба православные.* Хрещені батьки: *Города Славянска Купецъ Иванъ Трофимовичъ сынъ Карякинъ и дворянка Марія Григоріева дочь Петренкова ...»* [136, арк. 26 розв].

– *МИХАИЛЪ* – (~ 1866-16.01.1868)

У «МК» (1868) церкви Всіх Святих м. Слов'янська є запис про його смерть:

«1. Январь. 16. Губернского Секретаря Павла Зеленского сынъ Михаилъ. 1 1\2 году ...» [64, арк. 62 розв].

– *НАДЕЖДА* – (13.02.1868-?)

Про народження дочки Надії записано в «МК» (1868) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«8. Февраль. 13. Надежда. Батьки: *Губернскій Секретарь Павелъ Мокіевъ сынъ Зеленскій и жена его Ксенія Григоріева дочь, оба православне ...»* [64, арк. 7 розв].

У «МК» (1871) церкви Всіх Святих м. Слов'янська знайдено запис про її смерть:

«52. Сентябрь. 25. Вдовы Губернской Секретарши Ксеніи Зеленской дочь Надежда. 3 лѣтъ ...» [60, арк. 85 розв].

– *МОКІЙ* – (14.05.1869-25.07.1876)

Про народження у Ксенії Григоріївни сина записано в «МК» (1869) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«24. Май. 14. Мокій. Умершого въ Апрелѣ мѣсяцѣ сего 1869 года Губернского Секретаря Павла Зеленского законная жена Ксенія Григоріева дочь православного исповѣданія. Хрещені батьки: *... и Коллежскаго Регистратора жена Елисавета Александрова Петренкова ...»* [70, арк. 13 розв].

У «МК» (1876) церкви Всіх Святих м. Слов'янська записано про його смерть:

«28. Июнь. 25. Вдовы Губернскаго Секретаря Ксеніи Зеленской сынъ Мокій. 7 лѣтъ» [137, арк. 69 розв].

VI-С3. ДІТИ ЯКОВА ГРИГОРІЙОВИЧА ПЕТРЕНКА (~ 1835 р. н)

Інформацію про дітей Якова Григорійовича знайдено в декількох документах. Наприклад, у «СР» (1885) церкви Всіх Святих м. Слов'янська в розділі *«Статскіе и ихъ домашніе»* є запис про його дітей від двох одружень:

«44. 174. Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григорьевъ Петренко 2 бр. – 50,

202. жена его Пелагія Михайлова 1 бр. – 31 год.

дѣти его отъ 1 брака: 175. Левъ – 20, 203. Неонила – 17, 204. Марія – 15,

отъ 2: 176. Михаилъ – 10, 205. Анастасія – 9, 206. Анна – 5 ...» [41, арк. 193 розв].

Діти Якова Григорійовича та його дружини Єлісавети Олександрівни (~ 1845-1873) від 1-го шлюбу:

– ЛЕВ – (~ 1865-27.11.1900)*

З архівних документів відомо, що Лев Якович був одружений з Агафією Афанасіївною Григоренко, про що свідчать записи в «МК» про народження їхніх дітей: [86, арк. 95 розв], [138, арк. 30 розв].

У «МК» (1900) церкви Олександра Невського м. Слов'янська записано про його смерть:

«76. Ноябрь. 27. Славянский мѣщанинъ Лев Іковлевъ сынъ Петренко. 35 лѣтъ ...» [140, арк. 117 розв], [141, арк. 30 розв].

Про дітей Льва Яковича Петренка див. V-С5.

– *МАРІЯ* – (~ 1868-31.10.1869)

Про смерть дочки Якова Григорійовича є запис у «МК» (1869) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«33. Октябрь. 1. Коллежскаго Регистратора Якова Петренкова дочь Марія. 1 году ...» [70, арк. 79 розв].

– *МАРІЯ* – 13.08.1870-?)

Про народження дочки Марії є запис у «МК» (1870) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«44. Августъ. 13. Марія. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ Петренковъ и законная жена его Елисавета*

Александрова, оба православные ...». Див. інформацію щодо Марії Яківни (~ 1874 р. н.) в тексті нижче [71, арк. 22 розв].

– НЕОНИЛА – (~ 1868-?)*

Неонілу Яківну згадано в «СР» (1885) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«... 203. Неонила – 17 ...» [41, арк. 193].

Неонілу Яківну Хвостову (чоловік – Микола Хвостов. – О. П.) також згадано серед хрещених батьків у «МК» (1906) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«22. Январь. 12. Георгій ...» (народження сина Пуховських. – О. П.) [125, арк. 11 розв].

Про дітей Неоніли Яківни (Петренко) Хвостової (VI-С6*) інформацію не знайдено.

– ВАСИЛІЙ – (2.03.1873-20.03.1873)

У «МК» (1873) церкви Всіх Святих м. Слов'янська є запис про народження сина Василя:

«13. Мартъ. 2. Василій. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Петренковъ и жена его Елисавета Александрова дочь, оба православные ...»* [72, арк. 9 розв].

У «МК» (1873) церкви Всіх Святих м. Слов'янська записано про смерть Василя:

«11. Мартъ. 20. Коллежскаго Регистратора Якова Петренка сынъ Василій. 3 недель ...» [72, арк. 57 розв].

Діти Якова Григорійовича та його дружини Пелагеї Михайлівни (~ 1853-?) від 2-го шлюбу:

– МАРІЯ – (~ 1874-?)*

У «МК» (1892) церкви Всіх Святих м. Слов'янська є запис про її одруження:

«19. Октябрь. 16. Наречений: *Славянскій мѣщанінъ Митрофанъ Николаевъ Григорьевъ православный первымъ бракомъ. 25 лѣтъ. Невѣста дочь коллежскаго регистратора Марія Яковлева Петренкова православная первымъ бракомъ. 18 лѣтъ* (~ 1874 р. н.) *...».*

Не виключено, що йдеться про одруження раніше згаданої Марії Яківни (народилася 13.08.1870. – О. П.) [142, арк. 60 розв].

Про дітей Марії Яківни (Петренко) Григор'євої (VI-C7*) інформацію не знайдено.

– *МИХАИЛЪ* – (7.10.1875-16.08.1908)

Про його народження записано в «МК» (1875) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«58. Октябрь. 7. Михаилъ. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ Петренко и закон. жена его Пелагія Михайлова дочь, православные …»* [143, арк. 32 розв].

Про смерть Михайла записано в «МК» (1908) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«138. Августъ. 16. Славянскій мѣщанинъ Михаилъ Іаковлевъ сынъ Петренко – тридцати лѣтъ. 30 …» [131, арк. 213 розв].

– *АНАСТАСІЯ* – (17.10.1877-?)*

Про її народження записано в «МК» (1877) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«51. Октябрь. 17. Анастасія. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ Петренковъ и закон. жена его Пелагія Михайлова дочь, православные …»* [144, арк. 38 розв].

У «МК» (1900) Троїцької церкви м. Слов'янська зберігся запис про одруження Анастасії:

«4. Январь. 16. Наречений: *Чиновникъ VI разряда Славянской почтово-телеграфной конторы Феодоръ Ивановъ Слѣпаневъ, православный, первымъ бракомъ. 22 лѣтъ.* Наречена: *Дочь Колежскаго регистратора Анастасія Яковлева Петренкова, православнаго вѣроисповѣданія, первымъ бракомъ. 22 лѣтъ …»* [126, арк. 122].

Про дітей Анастасії Яківни (Петренко) Слепаневої див. V-C8.

– *АННА* – (1.02.1880-?)

Запис про її народження зберігся в «МК» (1880) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«9. Февраль. 1. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ Петренковъ и закон. жена его Пелагія Михайлова дочь, православные …»* [145, арк. 4 зв].

У «МК» (1903) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про одруження Анни:

«10. Январь. 24. Нареченний: *Крестьянинъ Люблинской губерніи Томашовскаго уѣзда гмина Долюбичева Владиміръ Пантелеймоновъ Пуховскій, православный, первымъ бракомъ. 22.* Наречена: *Дочь колежскаго регистратора Анна Яковлева Петренкова, православная, первымъ бракомъ. 22 ...»* [124, арк. 143 розв].

Про дітей Анни Яківни (Петренко) Пуховської див. V-С9.

– *МОТРЕНА* – (~ 1882-12.06.1889)

Про смерть Мотрени записано в «МК» (1889) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«23. Іюнь. 12. Коллежскаго Регистратора Якова Григоріева Петренкова дочь Мотрена. 8 лѣтъ ...» [146, арк. 73 розв].

– *ЕЛЕНА* – (10.05.1884-15.06.1889)

Запис про її народження є в «МК» (1884) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«37. Майй. 10. Елена. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ сынъ Петренковъ и законная жена его Пелагія Михайлова дочь, оба православные ...»* [147, арк. 16 розв].

Про смерть Олени записано в «МК» (1889) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«24. Іюнь. 15. Коллежскаго Регистратора Якова Григоріева Петренкова дочь Елена. 5 лѣтъ ...» [146, арк. 74 розв].

– *НАДЕЖДА* – (23.05.1886-22.06.1889)

Про її народження зберігся запис у «МК» (1886) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«101. Май. 23. Надежда. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Іковъ Григоріевъ сынъ Петренковъ и законная жена его Пелагія Михайлова дочь, оба православные ...»* [148, арк. 54 розв].

Запис про її смерть знайдено в «МК» (1889) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«29. Іюнь. 22. Коллежскаго Регистратора Якова Григоріева Петренкова дочь Надежда. 3 лѣтъ ...» [146, арк. 75 розв].

– *СИМОН* – (3.07.1888-20.06.1889)

Запис про його народження є в «МК» (1888) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«52. Іюль. 3. Симонъ. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Іаковъ Григоріевъ Петренко и законная жена его Пелагія Михайлова дочь, оба православные ...»* [149, арк. 24 розв].

Про його смерть записано в «МК» (1889) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«34. Іюнь. 20. Коллежскаго Регистратора Якова Григоріева Петренкова сынъ Симеонъ. 10 мѣсяцевъ ...» [146, арк. 75 розв].

– *ГРИГОРІЙ* – (27.05.1890-?)

Запис про його народження знайдено в «МК» (1890) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«53. Май. 27. Григорій. Батьки: *Города Славянска Коллежскій регистраторъ Яковъ Григоріевъ Петренко и законная жена его Пелагія Михайлова дочь, оба православные ...»* [150, арк. 126 розв].

Запис про його смерть знайдено в «МК» (1893) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«129. Ноябрь. 14. Г. Славянска Коллежскаго регістратора Якова Петрова (Описка. – О. П.) *Петренка сынъ Григорій. 3 ...»* [151, арк. 104 розв].

– *ІОАННЪ* (21.02.1893-?)

Запис про його народження знайдено в «МК» (1893) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«21. Февраль. 21. Іоаннъ. Батьки: *Коллежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ Петренковъ и закон. жена его Пелагія Михайлова дочь, оба православные ...»* [151, арк. 9 розв].

– *ЗИНАИДА* – (15.07.1895-?)

У «МК» (1895) церкви Всіх Святих м. Слов'янська записано про її народження:

«63. Іюль. 15. Зинаида. Батьки: *Коллежскій регистраторъ Іаковъ Григоріевъ Петренко и законная жена его Пелагія Михайлова дочь, оба православные ...»* [152, арк. 33 розв].

– *СИМЕОНЪ* – (24.05.1897-?)

Запис про його народження є в «МК» (1897) церкви Всіх Святих м. Слов'янська:

«48. Май. 24. Симеонъ. Батьки: *Коллежскій регистраторъ Іа-*

ковъ Григоріевъ Петренко и законная жена его Пелагія Михайлова дочь, оба православные ...» [153, арк. 19 розв].

V ПОКОЛІННЯ

V-А18. ДІТИ ЄВГРАФА МИХАЙЛОВИЧА ПЕТРЕНКА (1857 р. н.)

Про народження у Євграфа Михайловича та Наталії Митрофанівни (до одруження – Кулішова. – О. П.) Петренків трьох дітей (Олександр, Микола й Антоніна), відомо зі знайденого архівного документу *«Дѣло Симферопольскаго окружнаго суда ...»* [107]:

– АЛЕКСАНДРЪ – (13.10.1886-25.08.1937)*

Про народження Олександра відомо з *«Выписи изъ метрическихъ книгъ хранящихся въ архивѣ Успенской церкви г. Геническа, Таврической епархіи» «Дела Симферопольского окружного суда ...»*:

«118. «Мы, нижеподписавшіеся священно-церковно-служители Генической Успенской церкви симъ удостовѣряемъ, что въ метрической книгѣ, хранящейся въ церковномъ архивѣ за 1886 годъ, въ 1-й части подъ № 130 мужского пола, значится записаннымъ актъ слѣдующага содержанія: «тысяча восемьсотъ восемьдесятъ шестого года октября тринадцатого дня родился, а двадцать второго крещенъ – Александръ – Родители его: Дворянинъ Евграфъ Михайловъ Петренко и законная жена его Наталія Митрофанова; оба православного исповѣданія ...» [107, л. 8].

Удостоверение Петренко Александра Евграфовича, служившего телеграфистом на станции Мелитополь Южной Железной дороги (31.12.1925).

Про його одруження є запис у «МК» (1916) Троїцької церкви с. Кизияр (зараз р-н м. Мелітополя. – О. П.):

«81. Октябрь. 31. Нареченний: *Внук оберъ-офицера Александръ Евграфовъ Петренко православнаго вѣроисповѣданія; первымъ бракомъ. 30 лѣтъ.* Наречена: *Города Феодосіи мѣщанка Евдокія Михайлова Драгунова, православнаго вѣроисповѣданія; третьимъ бракомъ. 35 лѣтъ ...»* [154, арк. 126 зв].

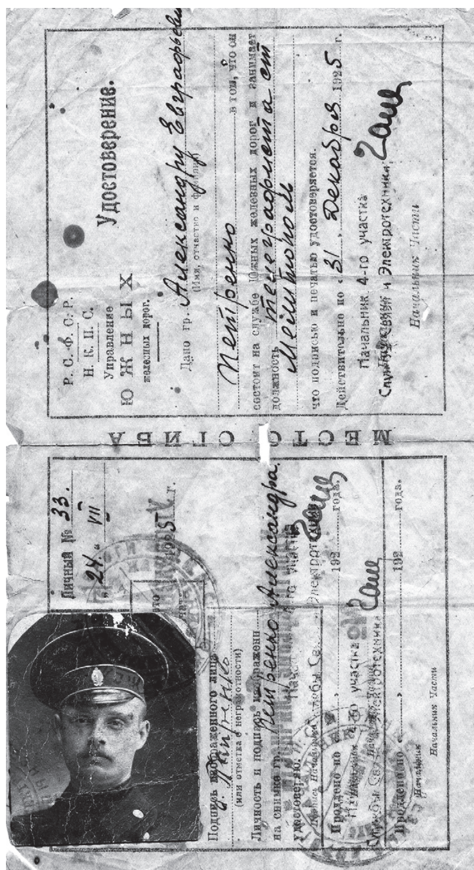
В матеріалах «Відділу державної реєстрації актів цивільного стану по місту Мелітополю» вказано дату смерті Олександра Євграфовича:

«…о смерти Петренко Александра Евграфовича, умершего 25.08.1937 года в возрасте 51 год …» [155].

Про дітей Олександра Євграфовича Петренка (1886 р. н.) див. IV-A20.

– *НИКОЛАЙ* – (21.02.1895-14.01.1921)

Про народження Миколи відомо з двох важливих архівних документів, що збереглися:

Р. С. Ф. С. Р.
Н. К. П. С.
Управление
Южных
железных дорог.

Удостоверение.

Дано гр. Александру Евграфовичу
(Имя, отчество и фамилия)
Петренко в том, что он
состоит на службе Южных железных дорог и занимает
должность телеграфиста ст.
Мелитополь
что подписью и печатью удостоверяется.
Действительно по « 31 » Декабря 1925 г.
Начальник 4-го участка
Службы Связи и Электротехники
Начальник Части

МЕЛИТОПОЛЬ

Личный № 33.
«24» VII 1925 г.

Подпись изображенного лица
(или отметка о неграмотности)
Личность и подпись изображенного на снимке гр. Петренко Александра удостоверяю.
Продлено по ... 192 ... года.
Продлено по ... 192 ... года.
Начальник Части

В *«Дњле Симферопольскаго окружнаго суда ….№ 968»* про народження Миколи міститься інформація, підготовлена до діловодства про набуття спадщини після смерті Євграфа Михайловича Петренка спадкоємцями (виписка із «МК». – О. П.):

«78. «Таврической Епархіи, Мелитопольскаго уњзда, села Даниловки Николаевской церкви причтъ симъ удостовњряетъ, что въ копіи метрической книги, хранящейся при церкви за 1895 годъ въ первой части о родившихся подъ № 32-мъ состоитъ въ записи актъ слњдующаго содержанія: тысяча восемьсотъ девяносто пятаго года мњсяца февраля

двадцать перваго /21/ дня рожденъ и двадцать третьяго /23/ крещенъ Николай. Родители его: Харьковской губерніи города Лебедина дворянинъ Евграфъ Михаиловъ Петренко и законная жена его Наталія Митрофановна, оба православные ...» [107, арк. 9].

У ДАЗО в «МК» (1895) Миколаївської церкви с. Данилівки (Запорізька обл.) зберігся й оригінальний запис про народження Миколи Петренка:

«32. Февраль. 21. Батьки: *Харьковской губерніи, города Лебедина дворянинъ Евграфъ Михаиловъ Петренко и законная жена его Наталія Митрофанова дочь, оба православные ...»* [156, арк. 158].

На сьогоднішній день про життя Миколи Євграфовича відомо із декількох архівних документів, згаданих в статті О. Петренка «Слобожанский казацкий род Петренко. Часть 2 (Поручик Николай Евграфович Петренко») [21, с. 282-316].

– *АНТОНИНА* – (16.11.1900-?)

Про народження Антоніни відомо з «Кримського документу» («выпись») та з «МК» Петро-Павлівської церкви с. Таганаш.

У *«Выписи изъ Метрической книги часть первая о родившихся за 1900 годъ, выданная изъ Петро-Павловской, поселка Таганашъ, Перекопскаго уѣзда, Таврической Епархіи»* записано:

«111. Ноября. 16. Антонина. Званіе, имя, отчество и фамилія родителей и какого вѣроисповѣданія: *Дворянинъ Харьковской Губерніи Евграфъ Михайловъ Петренко и законная жена его Наталія Митрофанова; оба православные.*

Званіе, имя, отчество и фамилія воспреемниковъ: *Надворный Совѣтникъ Александръ Стефановъ Павловъ и дворя¬нина Николая Тихонова Фастовича жена Неонила Яковлева*

Кто совершалъ таинство крещенія: *Священникъ Петръ Царевскій съ и. д. псаломщика Федоромъ Капустинымъ*

1908 года октября 26 дня № 177 /М. П./ Священникъ Петръ Царевскій. И. д. Псаломщика Александръ Машковъ ...» [107, л. 10 зв].

Про Антоніну Євграфівну згадано в статті О. Петренка «Слобожанський козацький рід Петренків. Частина 1 (кримський документ)» [21, с. 258-283].

– ДМИТРИЙ Ромахин – (?-1914)

Про Дмитра Ромахіна знайдено небагато документальної інформації, але відомо, що перший шлюб Євдокії Михайлівни (дружина Олександра Євграфовича; у неї 3-й шлюб, у нього 1-й. – О. П.) був із Дмитром Ромахіним, який загинуп під час Першої світової війни.

Про Дмитра Дмитровича Ромахіна (1904-1944) див. IV-А21.

Другий шлюб Евдокії Михайлівни Ножкіної був з військовим Драгуновим, котрий також загинув.

V-С4. ДІТИ ОЛЕКСАНДРА ПАВЛОВИЧА ЗЕЛЕНСЬКОГО (~1861 р. н.)

Про народження дочки записано в «МК» (1901) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«256. Декабрь. 20. Анастасія. Батьки: Дворянинъ Александръ Павловъ Зеленскій и законная его жена Варвара Федорова дочь – оба православные ...» [130, арк. 118 розв].

V-А17. ДІТИ МИКОЛИ МИХАЙЛОВИЧА ПЕТРЕНКА (1849 р. н.)

З розглянутих архівних документів відомо про народження у сім'ї Миколи Михайловича чотирьох дітей:

– *ВИКТОРІЯ* – (9.06.1875-?)

Про народження дочки відомо з «МК» (1875) Миколаївської церкви м. Лебедина:

«5. Іюнь. 9. Викторія. Батьки: *Города Лебедина Дворянинъ Николай Михайловъ Петренко и Законная Жена его Марія Федорова дочь. Православнаго вѣроисповѣданія ...»* [78, арк. 280 розв].

– *АЛЕКСАНДРА* – (22.09.1877-?)

У «МК» (1877) Воскресенської церкви м. Лебедина записано:

«46. Сентябрь. 22. Александра. Батьки: *Отставной Коллежскій Регистраторъ Николай Михайловъ сынъ Петренко и законная жена его Марія Федорова дочь, оба православные.* Хрещені батьки: *Сынъ Священника Лебединской Георгиевской церкви Петръ Викторовъ Трегубовъ и дочь Священника Велико-*

Историпской Пятницкой церкви дѣвица Александра Федорова Малиженовская …» [157, арк. 303 розв].

Із довідникової літератури відомо, що Олександра була одружена:

«Петренкова (по мужу Попетина) Александра Николаевна (1877-?), дворянка. Первобрачный муж: Попетин Мойсей Иларионович (1871-?), киевский мещанин» [158, с. 674].

Про дітей Олександри Миколаївни (Петренко) Попетіної див. IV-В27.

– *БОРИС* – (~1882-1919) [дата смерті відома зі слів родичів. – О. П.]

У «МК» (1911) Троїцької церкви м. Лебедина є запис про його одруження:

«21. Августъ. 21. Нареченний: *Сынъ Губернскаго секретаря Борисъ Николаевъ сынъ Петренко, православного исповѣданія, первымъ бракомъ. 29 лѣтъ.* Наречена: *Дочь Титулярнаго Советника Наталія Петрова дочь Криднева, православного исповѣданія, первымъ бракомъ. Лѣтъ 21.* Поручителі: *по женихѣ: Земскій врачъ Алексѣй Петровичъ Новицкій и Студент Петръ Ивановичъ Малиженовскій; по невѣстѣ: Надворный Совѣтникъ Василій Василіевичъ Сбитневъ и юнкеръ Евгеній Петровичъ Кридневъ …»* [159, арк. 476 розв].

Про дітей Бориса Миколайовича Петренка див. IV-В28.

– *ЮРИЙ* (?-?)

Про Юрія Миколайовича згадували родичі, але жодної документальної інформації про нього не знайдено.

V-В17. ДІТИ АНТОНІЯ КОСТЯНТИНОВИЧА ПЕТРЕНКА (1887 р. н.)

Про народження в сім'ї Антонія Костянтиновича та Олени Георгієвни сина записано в «МК» (1914) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«195. Сентябрь. 12. Антоній. Батьки: *Дворянинъ Антоній Константиновъ Петренко и законная его жена Елена Георгіева дочъ, оба православные …»* [160, арк. 105 розв].

За цивільними документами Антонія Антонієвича було записано як Анатолій Антонович (за словами його родичів. – О. П.).

Із документа Міністерства Збройних сил СРСР відома дата загибелі Анатолія Антоновича та деяка інформація про його дружину:

«На запросы граждан о судьбе военнослужащих сообщаю: 1. в/техник 2 ранга Петренко Анатолий Антонович 1914 г. рожд. Погиб 31. 7. 42 г. жена Петренко Анна Дмитриевна, прож. г. Славянск Сталинская обл., ул. Набережная д. 5».

Про загибель Анатолія Антоновича повідомляється ще в одному документі:

«168. Воентехник 2 ранга Петренко Анатолий Антонович – техник младший головного склада № 1712. Погиб 31. 7. 42 г. рождения 1914 г»

Обидва документи є на інтернет-сайті [161].

Про дітей Анатолія Антоновича Петренка (V-B18*) інформацію не знайдено.

За словами сучасних представників роду Петренків, які мешкають в м. Слов'янську в ж\м «Черевківка», за непідтвердженими документами даними, у Антона Костянтиновича від другого шлюбу (дружина Лариса Абраменко) народжувалося дві дочки: Лариса (1927 р. н.) (про її дітей [див V-B19*] перевірена інформація відсутня. – О. П.) і Світлана (1935 р. н.) (про її дітей [див. V-B20*] перевірена інформація відсутня).

Представники цієї гілки «Древа …» продовжили генеалогічну історію роду з прізвищами Мезенцевих, Тимофійових та Смикових.

V-B21. ДІТИ КЛАВДІЇ ОЛЕКСІЇВНИ (ПЕТРЕНКО) МИРНОЇ (~1898 р. н.)

У Клавдії Олексіївни (Петренко) Мирної були діти:

– *ИОАННЪ* – (30.01.1919-?)

Про його народження записано в «МК» (1919) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«9. Январь. 30. Иоаннъ. Батьки: *Славянскій крестьянинъ Па-*

велъ Алексеевъ сын Мирный и законная его жена Клавдія Алексѣева дочь – оба православные. Хрещені батьки: *Дворяне Тихонъ Алексеевъ сынъ Петренко и Елена Григоріева дочь Петренко ...»* [129, арк. 6 розв] (див. також [120, арк. 96 розв]. – О. П.).

V-B25. ДІТИ АНАСТАСІЇ ПИЛИПІВНИ (ПЕТРЕНКО) МАРЧЕНКО (~1898 р. н.)

На даному етапі досліджень відомо, що у Анастасії Пилипівни народжувалося двоє дітей:

– *ВАЛЕРІЙ* – (23.11.1919-?)

Про народження їхнього сина відомо з «МК» (1919) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«117. Ноябрь. 23. Валерій. Батьки: *Славянскій мѣщанинъ Павелъ Никаноровъ сынъ Марченко и законная его жена Анастасія Филиппова дочь – оба православные.* Хрещені батьки: *Алексѣй Филипповъ Петренко и Анна Никанорова дочь Лихвинцева ...»* [129, арк. 69 розв].

– *ЄКАТЕРИНА* – (~ 1922-2013)

Про народження дочки Катерини в сім'ї Анастасії Пилипівни відомо зі слів родичів, які мешкають у ж/м «Черевківка» м. Слов'янська.

Наведена в Додатку 4 інформація допоможе краєзнавцям-документалістам та іншим «краєзнавцям» із Слов'янська зорієнтуватися у приблизній даті поселення представників згаданого роду Марченків у Слов'янську та побачити з'язок родів Петренків і Марченків (шлюб Анастасії Пилипівни Петренко та Павла Никаноровича Марченка) в документальному висвітленні.

V-B22. Далі подано інформацію (не перевірену, тому не систематизовану) зі слів черевківських родичів Марченків.

Згадувалося про народження в сім'ї Миколи Пилиповича Петренка (1893 р. н., ім'я дружини невідомо) трьох дітей: Людмила (1931 р. н.), Лідія й Анатолій.

У сім'ї Людмили Миколаївни Петренко та Івана Яковича Федорова начебто народжувалося двоє дітей: Надія (1953 р. н.) та Тетяна.

V-B23. Далі подано інформацію (не перевірену, тому не систематизовану) зі слів черевківських родичів Петренків.

У Олексія Пилиповича (1895-1938) та його дружини згадувалося про народження двох дітей: Валентина і Галину.

У Валентина Олексійовича була дочка від першого шлюбу, та двоє дітей від другого: Павло і Петро.

Згадувалося, що у Павла Валентиновича Петренка народжувався син Богдан.

У Петра Валентиновича Петренка, народжувалося дві дочки: одна з них –Марія Петрівна.

Згадувалося, що в сім'ї Галини Олексіївни Петренко (прізвище після одруження невідоме. – О. П.) народилася дочка Наталія.

V-C5. ДІТИ ЛЬВА ЯКОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1865 р. н.)

У Льва Яковича та його дружини Агафії Афанасіївни народжувалося четверо дітей:

– *ЛЕОНТІЙ* – (27.07.1895-?)

Запис про його народження є в «МК» (1895) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«177. Іюль. 27. Леонтій. Батьки: *Славянскій мѣщанинъ Левъ Іаковлевъ сынъ Петренко и законная жена его Агафія Афанасіева дочь. Православные ...»* [86, арк. 95 розв].

– *МАРІЯ* – (21.07.1897-?)

Про її народження знайдено запис у «МК» (1897) церкви Олександра Невського м. Слов'янська:

«81. Іюль. 21. Марія. Батьки: *Славянскій мѣщанинъ Левъ Іаковлевъ сынъ Петренко и законная жена его Агафія Афанасіева дочь. Православные ...»* [138, арк. 30 розв].

– *ГРИГОРИЙ* – (12.03.1899-27.10.1944)

Зі сповіщення про загибель Григорія Львовича Петренка

стало відомо про дати його життя й прізвище його дружини:

«ИЗВЕЩЕНИЕ. Прошу известить гр-ку Петренко Пелагею Петровну, проживающую в г. Краматорск, Октябрьский пос., Горная ул., дом 1, кв. 2 о том, что её муж гвардии младший сержант Петренко Григорий Львович в бою за Социалистическую Родину, верный воинской присяге, проявив геройство и мужество, погиб 27 Октября 1944 г. и похоронен с отданием воинских почестей юго-восточнее 700 метров от дер. Верпец, Липовецкой волости, Елагавского уезда Латвийской ССР…»

На сайті «Память народа» також міститься інформація про його перезахоронення: *Латвийская ССР, Елгавский уезд, Берзская вол.* [139] (пшук на сайті «Петренко Григорий Львович, 1899». – О. П.).

Про Григорія Львовича Петренка також згадується в дослідженні В. Шабанової «П. О. Петренко – управитель маєтка поміщика І. Г. Індикова» (с. 421-436) [27, с. 421-422].

– *АЛЕКСАНДРА* – (16.04.1901-?)

Запис про її народження знайдено в «МК» (1901) церкви Олександра Невського м. Слов'янська:

«45. Апрѣль. 16. Александра. Батьки: *Славянскій мѣщанинъ Левъ Іаковлевъ сынъ Петренко умерший 27 ноября 1900 г и законная жена его Агафія Афанасіева дочь, православные …»* [141, арк. 30 розв], див. також [140, арк. 117 розв].

V-С8. ДІТИ АНАСТАСІЇ ЯКІВНИ (ПЕТРЕНКО) СЛЄПАНЬОВОЇ (~1877 р. н.)

Зі знайдених архівних документів відомо про її двох дочок: МАРІЯ й ОЛЬГА.

Про народження Марії записано в «МК» (1902) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«20. Январь. 24. Марія. Батьки: *Почтово-телеграфный чиновник V-го разряда Славянской Почтово-Телеграфной Конторы чиновникъ Феодоръ Іоанновъ сынъ Слѣпаневъ и законная его жена Анастасія Іаковлева дочь, оба православные.* Хрещені бать-

ки: *Славянскій мѣщанинъ Алексѣй Петровъ сынъ Скляровъ и города Славянска потомственная дворянка дѣвица Анна Іаковлева дочь Петренкова …»* [123, арк. 9 розв].

Запис про народження Ольги є в «МК» (1903) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«167. Іюль. 6. Ольга. Батьки: *Славянской Почтово Телеграфной Конторы Феодоръ Іоанновъ сынъ Слѣпаневъ и законная жена его Анастасія Іаковлева дочь, оба православные …»* [124, арк. 84 розв].

V-C9. ДІТИ АННИ ЯКІВНИ (ПЕТРЕНКО) ПУХОВСЬКОЇ (~ 1881 р. н.)

Запис про народження її сина знайдено в «МК» Троїцької церкви м. Слов'янська:

«22. Январь. 12. Георгій. Батьки: *Славянскій мѣщанинъ Владиміръ Пантелеймоновъ Пуховскій и законная жена его Анна Яковлева дочь, оба православные.* Хрещені батьки: *Славянской Почтово-Телеграфной конторы чиновникъ Феодоръ Ивановъ Слѣпаневъ и Славянскаго Николая Хвостова жена Неонила Яковлева дочь …»* [125, арк. 11 розв].

Це все, що відомо про дітей Анни Яківни (Петренко) Пуховської, та про її сина, зокрема.

V-B26. ДІТИ ДМИТРА ПИЛИПОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1908 р. н)

За словами родичів, які проживають у Слов'янську (ж/м «Черевківка»), у *Дмитрия Филипповича* (1908 р. н.) та його дружини Галини народжувалася дочка *Раиса Дмитриевна Петренко.*

У зв'язку з відсутністю доступу до інформації «Паспортних столів» (ЗАГСів) з об'єктивних причин, будь які документальні підтвердження щодо генеалогії сучасних представників будь-якого роду, зокрема й Петренків, дуже проблематичні.

Проте кожен може самостійно продовжити документальні вивчення свого родоводу та, якщо це можливо, поділитися цією інформацією з дослідниками проєкту «Ідентифікація Петренків».

Дослідження тривають…

IV ПОКОЛІННЯ

IV-А20. ДІТИ ОЛЕКСАНДРА ЄВГРАФОВИЧА ПЕТРЕНКА (1886 р. н.)

У сім'ї Олександра Євграфовича Петренка та його дружини Євдокії Михайлівни (~ 1881-24.04.1942, до одруження – Ножкіна/ Ромахіна/Драгунова) були діти:

– *Дмитрий Ромахин* – (~ 1904-03.08.1944) (син від першого шлюбу (див. IV-А21).

– *Евграф* – 17.01.1917 р. н.*

– *Александр* – 16.08.1918 р. н.

– *Зинаида* – 29.12.1921 р. н.*

– *Борис* – 17.04.1926 р. н.

– *ЕВГРАФЪ* – (17.01.1917-24.03.1961)*

Євграф народився в сім'ї телеграфіста залізничної станції Мелітополь (Таврійська губернія) Олександра Євграфовича Петренка (13.10.1886 р. н.) і був названий на честь діда Євграфа Михайловича (20.04.1857 р. н.).

У «МК» (1917) Троїцької церкви м. Мелітополя про його народження було зроблено канонізований запис:

«17. Январь. 17. Евграфъ въ честь муч. Евграфа, воспоминаемаго въ декабре. Батьки: *Внукъ оберъ-офицера Александръ Евграфовъ Петренко и законная жена его Евдокія Михайлова; оба православные.* Хрещені батьки: *Изъ потомственныхъ дворянъ Таврической губерніи: Николай Евграфовъ Петренко и Антонина Евграфова Петренко ...»* [162, арк. 2 розв].

Непростою була доля Євграфа Олександровича, як і багатьох його сучасників, чия молодість припала на передвоєнні та воєнні роки (Друга світова війна).

Родичу «ворога народу» (його дядька – Миколу Євграфовича Петренка [21.02.1895-14.01.1921] було розстріляно як *офіцера білої армії* і реабілітовано лише 1995-го. – О. П.), Євграфу Олександровичу та його рідним доводилося вести відповідне «тихе» життя [163, арк. 7].

У матеріалах архіву мелітопольського заводу ім. Воровського знайдено виписки про посади, які займав Євграф Олександрович, із зазначенням дати підписання відповідних документів:

– робота майстром механічного цеху №1 (1954);

– технік-технолог цеху №1 (1954);

– службова записка про переведення технолога Петренка Є. О. на посаду інженера-технолога до відділу головного технолога (1958);

– на особисте прохання переведений технологом *в механо-сборочный цех* (1959)

– Помер, обіймаючи посаду начальника технологічного бюро *механо-сборочного цеху № 1* (1961).

У виробничій характеристиці, підписаній нач. від. кадрів, профгрупоргом та секретарем партійної організації (1959), було записано:

«... участие в общественной жизни завода принимает слабо ...» [155].

У нашому роду не було комуністів. Їх просто толерантно ненавиділи, хоча це й не розголошувалося. Євграф Олександрович, будучи чудовим фахівцем, обіймаючи на заводі досить високі посади, теж не був комуністом.

З автобіографії Євграфа Олександровича (1954), знайденій в *«Личном деле»,* записано *«...В 1943 г. с 1 VII я был угнан насильно немцами при эвакуации молодежи в Германию, пробыл там до 1945 г. 1/III и возвратился домой* (в Німеччині знаходився як остарбайтер. – О. П.).

В Отечественной войне не участвовал. В ряды Красной Армии призывался в 1937 г, но по болезни был отстранен от несения военной службы. Под судом из семьи никто никогда не был. Родственников за границей не имеется ...».

За інформацією з мелітопольського військкомату: *«Петренко Евграф Александрович, 1917 г. р., рядовой* (вус133 – артиллерия. – О. П.), *в Советской армии не служил, проживал пр. Б. Хмельницкого, 49».*

У Запорізькому архіві знайдено документальні матеріали стосовно згаданого перебування в Німеччині – *«Фильтрационное дело»* Петренка Євграфа Олександровича [164].

За документами оффенбахського архіву вдалося встановити де саме працював Євграф Олександрович в Оффенбаху. Його ПІБ значилося в списках заводу (Gebr. Heyne GmbH Offenbach a.Main Ludwigstr 178) [165]. Після руйнування заводу авиацією союзників частину уцілілого виробництва було перенесено до Мюльхайм-на-Майні. Туди ж було переведено й *остарбайтерів,* які працювали на заводі.

Більш детальну інформацію про Євграфа Олександровича див. у статті: О. Петренко «Слобожанский казацкий род Петренко. Часть 3 (Евграф Александрович Петренко) [21, с. 317-330].

Перший його шлюб був із Ротань Ніною Михайлівною (05.08.1940, в шлюбі Петренко Н. М. – О. П.). На той час вона працювала бібліотекарем. Ймовірно, Ніна Михайлівна невдовзі померла, оскільки про неї записи в тогочасних документах, що вивчаються, не зустрічалися.

На початку Другої світової війни Євграф Олександрович одружився вдруге. Дружина – Петренко Віра Опанасівна (до одруження – Резничок. – О. П.) народилася в селі Вознесенка Мелітопольського району 11.01.1920. За освітою вона була викладачем математики.

Померла Віра Опанасівна 29.10.1955 у віці 35 років, похована на невеликому цвинтарі у с. Вознесенка.

Після смерті Віри Опанасівни Євграф Олександрович одружився втретє. Анна Володимирівна мала вищу освіту, про що свідчить запис у *Дипломі Б № 315123:*

«Пред'явник цього тов. Діденко Ганна Володимирівна в 1939 р. вступила і в 1947 р. закінчила повний курс Дніпропетровського Державного Фармацевтичного Інституту по спеціальності «Фармація»...»

Згідно з записом у *«Военном билете»* Анна Володимирівна була *капітаном запасу – «... Воинское звание капитан медицин-*

ской службы присвоєно приказом МО СССР № 515 от 26 сентября 1960 г». В графі *«Участие в боевых действиях ...»* вказано *«Участие на фронтах Великой Отечественной войны. 3-й Украинский фронт с 11.10.1943 по 05. 1945 г».*

1953-го Анна Володимирівна організувала в м. Мелітополі Аптеку № 101, якою й керувала, поки в березні 1957 не залишила посаду за сімейними обставинами. Пізніше, до виходу на пенсію, працювала рецептаром, хіміком-аналітиком та провізором-аналітиком у цій аптеці.

Про дітей Євграфа Олександровича Петренка див. III-А22.

– *АЛЕКСАНДРЪ* – (16.08.1918 -12.10.1918)

Запис про народження Олександра є в «МК» (1918) Троїцької церкви с. Кизияр (зараз ця територія у межах м. Мелітополя, Запорізької обл. – О. П.):

«153. Августъ. 16. Александръ. Батьки: *Таврической губерніи дворянинъ Александръ Евграфовъ Петренко и законная жена его Евдокія Михайлова; оба православные.* Хрещені батьки: *Таврической губерніи дворянинъ Александръ Александровъ Мысловскій и города Мелитополя гражданка Елена Иванова Ромахина ...»* [166, арк. 76 розв].

Про його смерть записано в «МК» (1918) Троїцької церкви с. Кизияр:

«159. 12. Октябрь. Города Мелитополя дворянина Александра Евграфова Петренко сынъ Александръ. 1½ м. ...» [166, арк. 288 розв].

– *ЗИНАИДА* – (1921-2005)*

Зінаїда Олександрівна працювала при залізничній станції «Мелітополь» економістом вагонної ділянки. На час окупації міста німцями була евакуйована до Середньої Азії. Пізніше, після повернення, продовжила роботу за своєю спеціальністю у м. Львові [164, автобіографія Є. О. Петренка].

Про дітей Зінаїди Олександрівни (Петренко) Смирнової див. III-А23.

– *БОРИС* – (17.04.1926-08.09.1942)*

У «Книзі реєстрації актів громадянського стану про народження с. Кізіяр» (1926) є запис про його народження:

«159. Квітень. 17. Петренко Борис Александрович. Батьки: *Петренко Александр Євграфович. Мелітополя, Кізіярського р-на, Ленинская ул. украинец, телеграфист, служащий. 39 р. Петренко Євдокия Михайловна, Мелітополя, Кізіярського р-на, с. Кизияр, украинка, жена служащего, домохозяйка, 44 л ...»* [167, л. 18].

Помер Борис Олександрович у Мелітополі 8-го вересня 1942, про що відомо з автобіографії його брата Євграфа Олександровича [164, автобіографія Є. О. Петренка].

IV-А21. ДМИТРО ДМИТРОВИЧ РОМАХІН (~ 1904-03.08.1944)

Дмитро Дмитрович – син Євдокії Михайлівни від 1-го шлюбу. Працював у Мелітопольському відділенні «Нафтосиндикату СРСР» (з 1.01.1928 – бухгалтер 12-го розряду, потім головним бухгалтером). Під час відряджень завідувача бази Дмитро Дмитрович виконував обов'язки керівника, про що свідчать записи в архівних матеріалах.

Під час окупації м. Мелітополя німецькими військами (жовтень 1941 – О. П.) Дмитра Дмитровича було евакуйовано під Сталінград, звідки 30 грудня 1941 мобілізовано на службу в армію Калачівським-на-Дону райвійськкоматом Сталінградської області [155], [168, с. 184].

З документів часів Другої світової війни відомо, що Дмитро Дмитрович був *Заведующим делопроизводством штаба 868-го Стрелкового полка 287-й Стрелковой дивизии 3-й Армии.* Ще молодшим лейтенантом, 1943-го нагороджений медаллю *«За боевые заслуги»* (наказ 287-ї Стрілкової дивізії від 9 липня 1943).

У «Книге памяти Украины, 1941-1945» Запорізької області зроблено запис: *«Ромахин Дмитрий Дмитриевич, 1904 г. р. призван в 1941 г. Лейтенант. Погиб 3.04.1944. Похоронен в г. Броды Львовской области ...»* [169].

З архівних документів (Облікова картка) відомо, що *«... лейтенант Ромахин Дмитрий Дмитриевич, 1904 г. р. служил в в/ч 868 с. п. в/ч п/п 03419, погиб 3 апреля 1944 года и похоронен у церкви час. Детковецкие Бродовского р-на Львовской области. Был женат – жена Ромахина Лидия Сергеевна».*

Із відповіді Бродівського *об'єднаного районного військового комісаріату Львівської області (№ 1899 от 26.08.2011)* також відомо, що Дмитро Дмитрович *«...похований біля церкви с. Гаї Дітковецькі Бродівського району... перезахоронений в загальну могилу на Бродівському центральному цвинтарі, де зроблений надпис на меморіальній плиті: лейтенант Ромахін Дмитро Дмитрович 1904 р. н., загинув 03.04.1944 р ...».*

Про Дмитра Дмитровича також згадано в автобіографії його брата Євграфа Олександровича [164, автобіографія Є. О. Петренка].

IV-В27. ДІТИ ОЛЕКСАНДРИ МИКОЛАЇВНИ (ПЕТРЕНКО) ПОПЕТІНОЇ (~1877 р. н.)

З довідника [158, с. 674] відомо, що у Олександри Миколаївни й Мойсея Іларіоновича Попетіних народжувався син Георгій.

IV-В28. ДІТИ БОРИСА МИКОЛАЙОВИЧА ПЕТРЕНКА (~1882 р. н.)

У Бориса Миколайовича Петренка та дружини його Наталії Петрівни народжувалися діти:

- ИРИНА – (17.07.1912-1993* [дату смерті вказано зі слів родичів. – О. П.]).

Про дочку Бориса Миколйовича – Ірину відомо із запису в «МК» (1912) Троїцької церкви м. Лебедина:

«62. Іюль. 17. Ирина. Батьки: *Города Лебедина сынъ губернскаго секретаря Борисъ Николаевъ сынъ Петренко и законная жена его Наталія Петрова дочь; оба православные.* Хрещені батьки: *Города Лебедина сынъ Титулярнаго Советника Евгеній Петровъ Кридневъ и вдова того же города титулярнаго совѣтника Надежда Афанасіева Криднева ...»* [170, арк. 50 розв], [171, арк. 31 розв].

Про дітей Ірини Борисівни (Петренко) Редчук див. III-В29.

- *НАТАЛІЯ* – (5.09.1919-2008* [дату смерті вказано зі слів родичів. – О. П.]).

Про її народження є запис у «МК» (1919) Троїцької церкви м. Лебедина:

«51. Сентябрь. 5. Наталія. Батьки: *Почетный гражданинъ Борисъ Николаевъ сынъ Петренко и законная жена его Наталія Петрова дочь, оба православные ... »* [172, арк. 302 розв].

Про дітей Наталії Борисівни (Петренко) Шептій див. III-В30.

III ПОКОЛІННЯ

III-А22. ДІТИ ЄВГРАФА ОЛЕКСАНДРОВИЧА ПЕТРЕНКА (1917 р. н.)

Записів про народження дітей у сім'ї Євграфа Олександровича та Ніни Михайлівни Ротань (1-й шлюб Євграфа Олександровича. – О. П.) в архіві Мелітопольського міського РАГСу не виявлено.

У сім'ї Євграфа Олександровича та Віри Опанасівни (2-й шлюб Євграфа Олександровича. – О. П.) народжувалося двоє дітей:

- *ЗИНАИДА* – (1943.24.03-?)

Цю інформацію виявлено лише в «Посвідченні особи» (Personel Ausweis Nr.19902) [164, арк. 4] і ніякими іншими документами не підтверджено. Не виключено, що Зінаїда невдовзі після народження померла, але про це припущення документальної інформації не виявлено.

- *ЕВГЕНИЙ* – (1947.02.02-1993)

Після війни у сім'ї народився син. Євген Євграфович був інвалідом 3-ї групи (наслідки поліомієліту), працював на мелітопольському заводі ім. Воровського (там, де працював його батько. – О. П.).

Нижче подано інформацію про трьох дітей у сім'ї Євграфа Олександровича та Анни Володимирівни Петренків (3-й шлюб Євграфа Олександровича. – О. П.):

– *ЄВГЕН* (син в другому шлюбі) – (1947.02.02-1993)

– ОЛЕКСАНДР – 1957 р. н.*

Закінчив ЗОШ № 24 у м. Мелітополі та Дніпропетровський Хіміко-технологічний інститут (спеціалізація – ТООНС). У 1993 захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня к. х. н.

Дружина – Тамара Василіївна Петренко закінчила ЗОШ №5 у м. Олександрія та Дніпропетровський Хіміко-технологічний інститут (спеціалізація – ТР).

Про дітей Олександра Євграфовича і Тамари Василіївни Петренків див. ІІ-А24.

– СЕРГІЙ – 1959 р. н.*

Закінчив ЗОШ № 24 у м. Мелітополі та Технічне училище (спеціалізація – нестандартні вироби із металу).

Дружина – Валентина Петрівна Петренко здобула освіту в Дніпропетровському Інженерно-Будівельному інституті.

Про дітей Сергія Євграфовича і Валентини Петрівни Петренків див. ІІ-А25.

ІІІ-А23. ДІТИ ЗІНАЇДИ ОЛЕКСАНДРІВНИ (ПЕТРЕНКО) СМИРНОВОЇ (1921 р. н.)

У сім'ї Зінаїди Олександрівни та Євгена Пилиповича Смирнових народжувалося дві дочки:

– *ЕВГЕНИЯ* – (1946-2005)

– ВЕРА – (1949 р. н.)*

Про дітей Віри Євгенівни (Смирнової) Михайлової див. ІІ-А26.

ІІІ-В29. ДІТИ ІРИНИ БОРИСІВНИ (ПЕТРЕНКО) РЕДЧУК (1912 р. н.)

Про деяких представників гілки Редчуків генеалогічного «Древа…» відомо зі слів сучасних представників роду:

У сім'ї Ірини Борисівни і Сергія Миколайовича (1914-1991) Редчуків народжувалися діти:

– ОЛЕКСАНДР – (1938-2015)*

– *АНАТОЛІЙ* – 1950 р. н.

– *КОСТЯНТИН* – 1954 р. н.

У сім'ї Олександра Сергійовича Редчука та його дружини Галини Василіївни (1941 р. н.) народжувалися діти:

– *ОЛЕКСАНДР* – 1963 р. н.

– *ВОЛОДИМИР* – 1966 р. н.

– *ДМИТРО* – 1969 р. н.

– *ЮРІЙ* – 1974 р. н.

– *СЕРГІЙ* – 1978 р. н.

Інформація про представників гілки Редчуків на генеалогічному «Древі роду Петренків» більш детально представлена на сайті (див. [173]. – О. П.).

III-В30. ДІТИ НАТАЛІЇ БОРИСІВНИ (ПЕТРЕНКО) ШЕПТІЙ (1919 р. н.)

Про деяких представників гілки Балюків генеалогічного «Древа…» відомо зі слів сучасних представників роду:

У сім'ї Наталії Борисівни (1919-2008) та Костянтина Михайловича (1914-1991) Шептій народжувалися діти:

– ІННА (1938-?)* і ЛАРИСА (1939-2015)*.

У сім'ї Інни Костянтинівни (до одруження – Шептій) та її чоловіка Леоніда Василійовича Балюка (1938 р. н.) у 1968 народилася дочка Марина.

У сім'ї Марини Леонідівни та Олександра Ростиславовича Тарнавського (1963 р. н.) народився син Сергій (1987 р. н.).

У сім'ї Сергія Олександровича та Сніжани Миколаївни Тарнавських у 2014 народився син Іван.

Інформація про генеалогічну гілку, що починається з Наталії Борисівни, була отримана від Інни Костянтинівни і вже давно не оновлювалася.

Зі слів родичів в сім'ї Лариси Костянтинівни (1939-2015, до одруження Шептій) та Миколи Семеновича Машталера (1939-2001) відомо про народження п'яти дочок:

– *ОЛЕНА* – 1962 р. н.

– *ВІКТОРІЯ* – 1965 р. н.

– *ОЛЬГА* – 1970 р. н.

– *НАТАЛІЯ* –1987 р. н.

– *ОКСАНА* – 1983 р. н.

В наш час ця гілка генеалогічного древа представлена їхніми дітьми та онуками.

На генеалогічному «Древі …» (див. [173]. – О. П.) інформація про представників гілки Машталерів представлена більш детально.

II ПОКОЛІННЯ

II-А24. ДІТИ ОЛЕКСАНДРА ЄВГРАФОВИЧА ПЕТРЕНКА (1957 р. н.)

У сім'ї Олександра Євграфовича та його дружини Тамари Василіївни Петренків (1955 р. н.) народилася дочка:

– *АННА* – 1985 р. н.

II-А25. ДІТИ СЕРГІЯ ЄВГРАФОВИЧА ПЕТРЕНКА (1959 р. н.)

У Сергія Євграфовича Петренка та його дружини Валентини Петрівни (1958 р. н.) діти:

– *ДЕНИС* – (1980-1982)

– *ОЛЕКСАНДР* – 1983 р. н.

II-А26. ДІТИ ЗІНАЇДИ ОЛЕКСАНДРІВНИ (ПЕТРЕНКО) СМИРНОВОЇ – (1921 Р. Н.).

Ця гілка «Древа …» була й є представлена в наш час Смирновими, Михайловими, Міховими. Більш детальну інформацію див. на сайті [173].

I ПОКОЛІННЯ

І-А27. ДІТИ ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЙОВИЧА ПЕТРЕНКА (1983 р. н.)

У Олександра Сергійовича Петренка та його дружини Безнищенко Асі Олексіївни (1981 р. н.) народився син:

– *МИХАЙЛО* – 2016 р. н.

Таким чином, станом на кінець 2023, згідно з вивченими доступними архівними документами, найстаршим представником прямої лінії роду Петренків є Петренко Олександр Євграфович, наймолодшим – Петренко Михайло Олександрович.

Один із старовинних родів Петренків продовжується…

Генеалогічне вивчення роду є перманентний процес. Одного разу розпочавшись, він не припиняється. В архівах та бібліотеках вдається відшукати нові, ще невідомі досліднику давні матеріали… Генеалогічне «Дерево…» поповнюється новими гілками чи новими представниками.

У побудові й опису «Древа роду Петренків» використана архівна документальна інформація. У колекції дослідників проєкту «Ідентифікація Петренків» зберігається ще ДОСИТЬ багато документів, у яких згадуються персонажі з прізвищем *Петренко*, але їхню приналежність до великої єдиної родини, що досліджується, поки що документально не підтверджено.

На все свій час…

Далі буде…

ПОМНИТЬ ПРОШЛОЕ, НАПРАВЛЯЯСЬ В БУДУЩЕЕ
ПАМ`ЯТАТИ МИНУЛЕ, ПРЯМУЮЧИ В МАЙБУТНЄ

ДОДАТКИ

1. ГЕРАСИМЪ МИХАЙЛОВЪ СЫНЪ ЧУМАЧЕНКО (див. VIII-А7)

Про *годованика* Герасима згадано в «СР» (1800) Воскресенської церкви м. Слов'янська (див. вище) [15, номер аркушу не зберігся].

У «РС» 1811-го року записано:

«Ревизская сказка 1811-го года декабря 8-го дня жительствующей Слободско-Украинской губерніи Изюмскаго Уѣзда въ заштатномъ городѣ Славянскѣ въ довствующей дворянки губернской регистраторши Ксеніи Борисовой дочери Петренковой, о доставшемся послѣ смерти мужа моего дворянина губернскаго регистратора Петренкова, состоящемъ за нимъ по чинимой въ 1795-м году пятой ревизии при хуторе его Бакайскомъ дворовомъ человекѣ.

При домѣ въ заштатному городѣ Славянскѣ дворовой человекъ Герасимъ Михайловъ сынъ Чумаченко ... 23 года (~ 1788 р. н.) ...».

Через неписьменність Ксенії Борисівни, підготовлений документ підписав *«сынъ её родной губернский регистраторъ Николай Петренков»* [174, арк. 245 розв].

Про смерть Герасима записано в «МК» (1822) Воскресенської церкви м. Слов'янська:

«1. Январь. 4. Проживающей въ Славянске Дворянки Ксеніи Борисовой дочери Петренковой подданный Герасимъ Михайловъ сынъ Чимаченко тридцати пяти. 35. (~ 1787 р. н.) ...» [50, арк. 1169 розв].

2. ДЕЩО ПРО РІД ПЯТИРУБЛЬОВИХ.

Про Дмитра Івановича і Ксенію Борисівну (до одруження – *Пятирубльова.* – О. П.) Петренків див. IX-А3, та про їхніх дітей див. VIII-А7.

У процесі цільових досліджень у «РС» (1795) Харківського намісництва м. Слов'янська зустрічалася інформація про родичів Ксенії Борисівни – *Пятирубльових:*

«… Изъ бывшихъ отставныхъ пикинъръ Борисъ Михеевъ сынъ Пятирублевъ. 58. (~ 1737 р. н. – О. П.) *… Губернского Магистрата причисленъ Города Славянска Третей Гильдіи в купечество. У него жена Катерина Лукьянова дочь. 50.* (~ 1745 р. н. – О. П.). *Взята у курского Емщика Лукьяна Власова. У нихъ дъты, Сыны:*

– ИВАНЪ – 20 (~ 1775 р. н.)

– ГРИГОРІЙ – 14 (~ 1781 р. н.)

в сем Году по указу Екатеринославской казенной палаты определены в капеистами въ Славянское уездное казначейство.

Дочери:

Авдотья – 27 (~ 1768 р. н.) *выдана в замужество за купца Николая Зайцова*

Аксинья – 25 (~ 1770 р. н.) *выдана в замужество за губернского Регистратора Дмитрія Петренкова …»* [175, арк. 270 розв].

У «СР» (1776) Введенської церкви м. Слов'янська в розділі *«Военные и ихъ домашніе»* по Пятирубльовим записано:

«48. 145. Михея Ивановъ сынъ Пятирублевъ – 76

150. Жена его Анна Прокопіева дочь – 75, 146. Сын их Борисъ – 46

151. Жена его Екатерина Лукіанова дочь – 34, дъти ихъ:

- 147. Василій – 10, 148. Иванъ – 2, 152. Евдокія – 8, 153. Ксенія – 6, 154, Марія – 4 …» [176, арк. 375 розв].

В «МК» (1825) Воскресенської церкви м. Слов'янська записано про смерть Катерини Лукіанівни *Пятирубльової:*

«36. Ноябрь. 27. Славянская Купчиха Екатерина Лукъянова дочь Пятирублева умре – 82 ...» [37, арк. 1660].

В «МК» (1878) Воскресенської церкви м Слов'янська записано про шлюб Івана Павловича Пятирубльова:

«8. Февраль. 8. Наречений: *Славянскій Мъщанинъ Иванъ Павловъ Пятирублевъ, православный, первымъ бракомъ. 23 лътъ.* Наречена: *Отставного Старшаго Писаря дочь Марія Севистіинова Гундина, православная, первымъ бракомъ. 20 лътъ.* Поручителі: *…по Невъсте: Колежскій Регистраторъ Яковъ Григоріевъ Петренко и Надсмотрщикъ Славянской Телеграфной Станціи Аристархъ Ивановъ Михайловъ …»* [177, арк. 43 розв].

3. ДІТИ АННИ ЄВГРАФІВНИ ПЕТРЕНКО ПІСЛЯ 1862 р (ЦИВІЛЬНИЙ ШЛЮБ)

Після смерті Михайла Миколайовича Петренка (1862) у дружини його *«коллежской асессорши»* Анни Євграфівни народжувалися діти, записані в «МК» як *«незаконнорожденные»* (у документі не вказано хто був їхнім батьком. – О. П.). Деякими думками з цього приводу у своєму дослідженні «Матеріали до історії роду поета Михайла Петренка в архівному фонді Лебединського вищого початкового училища» поділився архівіст і генеалог В. Цибка [95, с. 287-290], [178, 30-30 зв].

За законом, після смерті чиновника, сім'я померлого отримувала пенсію. У разі оформлення удовою другого шлюбу, всі привілеї (включаючи пенсію) скасовувалися. Якщо створювалася друга сім'я, єдиним способом збереження удовою державної підтримки був громадянський шлюб (без відповідного офіційного оформлення). У рамках дослідження це питання спеціально не вивчалося, тому обмежимося лише цитатою із книги Ю. М. Гончарова:

«... Вступить во второй брак женщине было сложнее, чем мужчине, в силу целого ряда правовых ограничений: «Наш свод гражданских законов сильно препятствует вторичным бракам женщин. С этой целью он пользуется ничтожными помехами. Он подвергает сомнению их права на опеку над детьми, лишает их этого права и, что всего важнее, права распоряжения имуществом, если дети несовершеннолетние; также он лишает их права на получение денежного содержания от зятя, снохи и т. п. ...» [179, 40-41].

В «МК» (1865) Миколаївської церкви м. Лебедина знайдено запис:

«1. Генварь. 5. Анна. Города Лебедина вдова Коллежская Ассершоша (написание сохранено. – О. П.) *вдова Анна Евграфова Петренкова дочь, родила дочь незаконнорождено ...»* [52, арк. 214 розв].

У «МК» (1866) Миколаївської церкви м. Лебедина записано про народження сина:

«9. Іюль. 24. Валентинъ. Города Лебедина у Коллежской Ассесорши вдовы Анны Евграфовой дочери Петренковой родился незаконнорожденно ...»

[52, арк. 191 розв].

Запис про його смерть зберігся в «МК» (1869) Миколаївської церкви м. Лебедина:

«2. Мартъ. 23. Города Лебедина Вдовы Коллежского Ассесора Анны Евграфовой Петренковой умре сынъ Валентинъ. 2. ...» [52, арк. 118 розв].

У «МК» (1869) Миколаївської церкви м. Лебедина є запис про народження дочки:

«15. Ноябрь. 17. Евгенія. Города Лебедина Коллежскаго Ассесора вдова Анна Евграфова дочь Петренкова, незаконнорожденная ...» [52, арк. 102 розв].

Про її смерть записано «МК» (1870) Миколаївської церкви м. Лебедина:

«8. Августъ. 27. Коллежской Ассесорши вдовы Анны Евграфовой Петренковой дочь Евгенія. 9 мес. ...» [52, арк. 89 розв].

У «МК» (1872) Миколаївської церкви м. Лебедина записано про народження сина:

«1. Генварь. 1. Василій. Города Лебедина вдова умершаго Коллежскаго Ассесора Михаила Николаева Петренкова Анна Евграфова, православнаго вѣроисповѣданія. Незаконнорожденный ...» [52, арк. 2 розв].

4. ДЕЩО ПРО РІД МАРЧЕНКІВ У М. СЛОВ'ЯНСЬК (див. V-B25 та VI-B16)

Нижче подано стислу інформацію щодо роду Марченків, які проживали на Слов'янщині і до якого належав Павло Никанорович.

Перші з них поселилися в м. Слов'янську приблизно в 1839.

У «РС» (1850) в розділі *«Мещанѣ»* записано:

«411. Емельянъ Козьминъ Марченковъ – из войсковыхъ обывателей Богучарского уезда слободы (назву слободи написано нерозбірливо. – О. П.) *причисленъ въ 1839 году.*

- Умре въ 1839 году.

Его сынъ Василій (мабуть, прибув до м. Слов'янськ разом з батьком. – О. П.) – *отчисленъ былъ съ обывателей в купцы по городу Славянску въ 1847 году …»* [180, арк. 693(306)].

Про смерть Василя Омеляновича Марченка (~ 1811 р. н.) є запис в «МК» (1885) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«17. Февраль. 12. Города Славянска Купецъ Василій Емеліановъ Марченко. 74 лѣтъ …» [181, арк. 131 розв].

З архівних документів відомо, що у сім'ї Василя Омеляновича (ім'я дружини не встановлено. – О. П) народжувалося не менше трьох дітей:

– *ЕКАТЕРИНА* – (?-?)

– *ИВАНЪ* – (~ 1842-1900)

<u>– *НИКАНОРЪ* – (~ 1862-?)*</u>

Про Катерину Василіївну Марченко є згадка в «МК» (1877) Воскресенської церкви м. Слов'янська в запису *«34. Іюль. 9. Михаилъ …»* про нарожденя у *«Славянскаго 2-й Гильдіи купца Поликарпа Василіева Михайловскаго и жены его Маріи Василіевой дочери, оба православные …»* сина. Серед хрещених батьків *«… Славянская 2-й Гильдіи купеческая дочь дѣвица Екатерина Василіева Марченкова …»* [182, арк. 19 розв].

У «МК» (1900) Троїцької церкви м. Слов'янська записано про смерть сина Василя Омеляновича (~ 1842 р. н.):

«149. Декабрь. 13. Купецъ Иванъ Васильевъ Марченко. 58 лѣтъ…» [126, арк. 213 розв].

Про Никанора Васильовича Марченка відомо з «МК» (1894) Троїцької церкви м. Слов'янська, де записано про народження його дочки:

«53. Февраль. 5. Анна. Батьки: *Купецъ г. Славянска Никаноръ Василіевъ сынъ Марченко и законная жена его Александра Иларріонова дочь (по рожденію Савельева. – О. П.), православные …»* [117, арк. 30 розв].

З архівних документів відомо, що в сім'ї Никанора Васильовича Марченка (~ 1862 р. н.) та його дружини Олександри Іла-

ріонівни (~ 1875 р. н.) народжувалося не менш чотирьох дітей:

<u>– *ПАВЕЛЪ* –</u> (~ <u>1892-1938 [рік смерті зі слів родичів. – О. П.]</u>)*

(по тексту вище див. запис у «МК» (1919) Троїцької церкви м. Слов'янська про шлюб Павла Никаноровича Марченка та Анастасії Пилипівни Петренко. – О. П.) [129, арк 86 розв].

– *АННА* – (5.02.1894-1937 [рік смерті зі слів родичів. – О. П.]) [117, арк. 30 розв].

– *НИКОЛАЙ* – (~ 1892-?)

У «МК» (1918) церкви Всіх Святих м. Слов'янська знайдено запис про шлюб Миколи Никаноровича:

«32. Февраль. 11. Наречений: *Славянский мѣщанинъ Николай Никаноровичъ Марченко православного исповѣданія, первымъ бракомъ. 26 лѣтъ.* Наречена: *Славянская мещанка Вѣра Яковлевна Соломкина. 20 лѣтъ* (~ 1892 р. н.) *...»* [183, арк. 12 розв].

– *ЕКАТЕРИНА* – (8. 11.1898 -?)

Про її народження є запис у «МК» (1898) Троїцької церкви м. Слов'янська:

«215. Ноябрь. 8. Екатерина. Батьки: *Купецъ города Славянска Никаноръ Василіевъ Марченко и законная жена его Александра Иларіонова дочь, оба православные ...»* [119, арк. 97 розв].

В архівних матеріалах зустрічається досить багато інформації про представників роду Марченків, але це тема для іншого дослідження.

<u>5. ЄВГРАФ МИХАЙЛОВИЧ ПЕТРЕНКО (1905 р. н., див. VI-А15)</u>

В останній момент, коли статтю вже було закінчено, знайдено перспективну для вивчення інформацію про Євграфа Михайловича Петренка, який народився в м. Харків (Корсиківський пров., д. 2) у травні 1905 [184].

В документах, розміщених на сайті знайдено наступну інформацію про Євграфа Михайловича та його сім'ю (подано скорочено):

Дружина – Матрена Євсеївна Таллер. В сім'ї було четверо дітей: Василій (1936 р. н.), Володимир (1937 р. н.), Віра (1939 р. н.) та Надія (1943 р. н.).

Сім'я мешкала за адресою: *«Узбекская ССР, Андижанская обл., Мархаматский р-н, село Русское, Базарная, № 6».*

Освіта Євграфа Михайловича: 9 класів і 2 курси Машинобудівного інституту.

Мобілізовано до лав радянської армії Мархаматським РВК (02.05.1944) Військове звання: «красноармеец, рядовой, гв. красноармеец»

Мав нагороди: *«Медаль «За отвагу» (2), Медаль «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.».*

Дуже велика ймовірність, що йдеться саме про сина Михайла Михайловича Петренка (1861 р. н.). Цю тему буде досліджено найближчим часом.

З метою систематизації поданих в дослідженні матеріалів, прізвища Петренків і тих, хто з ними пов'язаний, зведено в таблицю. Саме такий підхід надає можливість легше орієнтуватися в тексті:

Покоління\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
XII-	Петро ? Петренко дружина – інформація відсутня	?-? ?-?	A1*
XI-	…	…	…
AI	Данила Петрович Петренко дружина – інформація відсутня	1689-?	A2*
X-	…	…	…
A2	Іван Данилович Петренко Зиновія Тимофіївна (?) Петренко (друж.)	1722-? 1729-?	A3*
	Олексій Данилович Петренко дружина – інформація відсутня	1724-?	A4*
	Іван Данилович Петренко	1726-?	
	Кирило Данилович Петренко	1727-?	
	Іван Данилович Петренко	1728-?	
IX-	…	…	…

Поколін-ня\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
А3	Іван Іванович Петренко Меланія Миколаївна (?) Петренко (друж.)	1747-? 1754-?	А5*
	Григорій Іванович Петренко Єлізавета Омелянівна (Лихопекіна) Петренко (друж.)	1752-? 1752-?	А6*
	Анастасія Іванівна Петренко	1758-?	
	Євфросінія Іванівна Петренко	1759-?	
	Домінікія Іванівна Петренко	1764-?	
	Дмитро Іванович Петренко Ксенія Борисівна (Пятирубльова) Петренко (друж.)	1762-? 1775-?	А7*
	Ксенія Іванівна (Петренко) Корсунова Лаврентій Пилипович Корсунов (чол.)	1768-1835 1761-?	А8*
	Ірина Іванівна Петренко	1770-?	
	Іван Іванович Петренко Марія Кирилівна (?) Петренко (друж., 1-й шл.) Анна Тимофіївна (?) Петренко (друж., 2-й шл.)	1774-? 1776-? 1789-1873	А9*

Поколін-ня\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
A4	Стефан Олексійович Петренко	1745-1746	
	Матвій Олексійович Петренко Анастасія Лук`янівна (Іванковська) Петренко (друж.)	?-? ?-?	В1*
	Ксенія Олексіївна Петренко Данило Олексійович Слабунов (чол.)	?-? 1746-1772	В2*
	Агафєя Олексіївна Петренко	1762-?	
	Петро Олексійович Петренко Ксенія Григоріївна (?) Петренко (друж.)	1764-? 1769	В3*
	Дарія Олексіївна Петренко	1769-1769	
	Василь Олексійович Петренко	1771-?	
VIII-	…	…	…
A7	Катерина Дмитрівна Петренко	1790-?	
	Микола Дмитрович Петренко Марфа Андріївна (?) Петренко (друж.)	1792-1838 1793-?	А10*
	Марія Дмитрівна Петренко	1794-?	
	Григорій Дмитрович Петренко дружина – інформація відсутня	1799-?	А11*
	Герасим Михайлович Чумаченко	1788-1822	
A9A	Євграф ? Миргород(ов) Варвара Єгорівна (?) Миргород(ова) (друж.)	?-? ?-?	А12*
В3	Марфа Петрівна Петренко	1785-?	
	Ірина Петрівна Петренко	1787-?	
	Михайло Петрович Петренко Катерина Григоріївна (?) Петренко (друж.)	1789-1824 1793-1824	В4*
A5	Михайло Іванович Петренко	1773-?	
	Софія Іванівна Петренко	1775-?	

Покоління\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
А6	Даміан Григорійович Петренко Анна Дорофеївна (?) Петренко (друж.)	1773-? ?-?	А13*
	Михайло Григорійович Петренко	1774-1830	
	Варвара Григоріївна Петренко	1775-?	
	Анна Григоріївна (?) Петренко	1781-?	
	Дмитро Григорійович Петренко Марія Миколаївна (?) Петренко (друж.)	1784-? 1787-?	А14*
А9	Акилина Іванівна (Петренко) Валковська Яків Іванович Валковський (чол.)	1794-? 1781-?	В5*
	Анна Іванівна Петренко	1798-?	
	Йосип Іванович Петренко Єлізавета Петрівна (Горбоконь) Петренко (друж.)	1803-? ?-?	В6*
	Іульянія Іванівна Петренко	1806-?	
	Ірина Іванівна Петренко	1810-?	
	Гликерія Іванівна Петренко	1816-1825	
	Павло Іванович Петренко Євдокія Іванівна (?) Петренко (друж.)	1820-1876 1830-1872	В7*
	Іван Іванович Петренко Іульянія Григоріївна (?) Петренко (друж.)	1824-? 1838-1889	В8*
	Григорій Іванович Петренко	1834-1834	
	Дмитро Іванович Петренко Віра Петрівна (?) Петренко (друж.)	1825-1871 1835-1911	В9*
VII-	…	…	…
А12	Любов Євграфівна Миргородова	?-?	
	Анна Євграфівна Миргородова	1831-1874	

Поколін-ня\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
A10	Ксенія Миколаївна Петренко	1816-?	
	Михайло Миколайович Петренко Анна Євграфівна (Миргородова) Петренко (друж.)	1817-1862 1831-1874	A15*
	Олексій Миколайович Петренко	1819-?	
	Настасія Миколаївна Петренко	1821-?	
	Євграф Миколайович Петренко	1822-?	
	Марія Миколаївна Петренко	1826-?	
	Катерина Миколаївна Петренко Іван Андрійович Петименко (чол.)	1833-? ?-?	A16*
	Уляна Миколаївна Петренко	1835-?	
B4	Анна Михайлівна Петренко	1820-?	
	Євдокія Михайлівна Петренко	1824-1824	
B7	Фіона Павлівна Петренко Петро Антонович Сергієнко (чол.)	1852-? 1845-?	B10*
	Костянтин Павлович Петренко Анна Андріївна (?) Петренко (друж.)	1853-1911 1851-?	B11*
	Феодосія Павлівна Петренко чоловік – інформація відсутня	?-?	B12*
	Василь Павлович Петренко	1867-?	
	Домінікія Павлівна Петренко	?-?	
A13	Наталія Даміанівна Петренко	1820-?	

Поколін-ня\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
А14	Дмитро Дмитрович Петренко	1813-?	
	Іван Дмитрович Петренко	1817-?	
	Домна Дмитрівна Петренко	1819-?	
	Катерина Дмитрівна Петренко	1821-?	
	Яків Дмитрович Петренко	1823-?	
	Наталія Дмитрівна Петренко	1826-?	
	Марія Дмитрівна Петренко	1829-?	
	Марфа Дмитрівна Петренко	1831-?	
А11	Євдокія Григоріївна Петренко	1823-?	
	Василь Григорійович Петренко	1824-?	
	Варвара Григоріївна Петренко	1826-?	
	Федір Григорійович Петренко Анна Олександрівна (?) Петренко (друж.)	1828-1896 1844-?	С1*
	Ксенія Григоріївна (Петренко) Зеленська Павло Мокієвич Зеленський (чол.)	1832-1896 ?-?	С2*
	Яків Григорійович Петренко Єлізавета Олександрівна (?) Петренко (друж., 1-й шл.) Пелагія Михайлівна (Антипова) Петренко (друж., 2-й шл.)	1835-1919 1845-1873 1853-?	С3*
	Олександра Григоріївна Петренко	1836-?	
В8	Олексій Іванович Петренко Марія Василівна (Панченко) Петренко (друж.)	1860-? 1875-?	В13*
	Марія Іванівна Петренко	1869-?	
	Василь Іванович Петренко	1872-?	
	Ольга Іванівна (Петренко) Крамаренко Георгій Ніканорович Крамаренко (чол.)	1874-? 1872-?	В14*

Поколін-ня\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
В9	Степан Дмитрович Петренко	1852-?	
	Федір Дмитрович Петренко Анна Василівна (?) Петренко (друж.)	1860-? 1859-?	В15*
	Пилип Дмитрович Петренко Дар`я Максимівна (?) Петренко (друж.)	1863-1909 ?-?	В16*
VI-	…	…	…
А15	Микола Михайлович Петренко Марія Федорівна (?) Петренко (друж.)	1849-1884 ?-?	А17*
	Людмила Михайлівна Петренко	1851-?	
	Варвара Михайлівна Петренко	1853-?	
	Марія Михайлівна Петренко	1855-?	
	Євграф Михайлович Петренко Наталія Митрофанівна (Кулішова) Петренко (друж.)	1857-1910 1862-?	А18*
	Єлізавета Михайлівна Петренко Іоанн Іванович Руднєв (чол.)	1858-? 1853-?	А19*
	Любов Михайлівна Петренко	1860-?	
	Михайло Михайлович Петренко	1861-?	

Покоління\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
В11	Микола Костянтинович Петренко	1879-1895	
	Михайло Костянтинович Петренко	1881-1883	
	Віра Костянтинівна Петренко	1883-1893	
	Тимофій Костянтинович Петренко	1885-?	
	Антоній Костянтинович Петренко Олена Георгіївна (Гіль) Петренко (друж., 1-й шл.) Лариса ? (Абраменко) Петренко (друж., 2-й шл.)	1887-1938 1896-? ?-?	В17*
	Андрій Костянтинович Петренко	1889-?	
	Марія Костянтинівна Петренко	1891-1893	
	Михайло Костянтинович Петренко	1894-?	
А16	Петименко Антоній Іванович	1862-?	
В12	Михайло ? ?	1875-?	
	Григорій ? ?	1875-?	
В13	Тихон Олексійович Петренко	1897-?	
	Клавдія Олексіївна Петренко Павло Олексійович Мирний (чол.)	1898-? 1898-?	В21*
	Федір Олексійович Петренко	1899-?	
	Євдокія Олексіївна Петренко	1902-1902	
	Варвара Олексіївна Петренко	1903-?	
	Анастасія Олексіївна Петренко	1906-?	
В14	Дар`я Георгіївна Крамаренко	1899-?	
	Георгій Георгійович Крамаренко	1900-?	
	Іульянія Георгіївна Крамаренко	1902-?	
	Зінаїда Георгіївна Крамаренко	1906-?	
В15	Галактіон Федорович Петренко	1890-?	
	Марія Федорівна Петренко	1894-?	

Покоління\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
B16	Микола Пилипович Петренко дружина – інформація відсутня	1893-?	B22*
	Олексій Пилипович Петренко дружина – інформація відсутня	1895-1938	B23*
	Стефан Пилипович Петренко Тетяна Петрівна (Плохая) Петренко (друж.)	1896-? 1900-?	B24*
	Анастасія Пилипівна Петренко Павло Никанорович Марченко (чол.)	1898-1953 1892-1938	B25*
	Феофан Пилипович Петренко	1901-?	
	Анна Пилипівна Петренко	1903-?	
	Георгій Пилипович Петренко	1906-?	
	Дмитро Пилипович Петренко Галина ? (?) Петренко (друж.)	1908-? ?-?	B26*
C1	Олексій Федорович Петренко	1866-?	
	Євдокія Федорівна Петренко	1867-?	
C2	Олександр Павлович Зеленський Варвара Федорівна (Карякіна) Зеленська (друж.)	1861-? 1876-?	C4*
	Марія Павлівна Зеленська	?-?	
	Олена Павлівна Зеленська	1863-?	
	Михайло Павлович Зеленський	1866-1869	
	Надія Павлівна Зеленська	1868-1871	
	Мокій Павлович Зеленський	1869-1876	

Покоління\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
С3	Лев Якович Петренко Агафія Афанасіївна (Григоренко) Петренко (друж.)	1865-1900 ?-?	С5*
	Марія Яківна Петренко	1868-1869	
	Неоніла Яківна Петренко Микола ? Хвостов (чол.)	1869-? ?-?	С6*
	Василь Якович Петренко	1873-1873	
	Марія Яківна Петренко Митрофан Миколайович Григор`єв (чол.)	1874-? 1867-?	С7*
	Михайло Якович Петренко	1875-1908	
	Анастасія Яківна (Петренко) Слєпаньова Федір Іванович Слєпаньов (чол.)	1878-? 1878-?	С8*
	Анна Яківна Петренко Володимир Пантелеймонович Пуховський (чол.)	1880-? 1881-?	С9*
	Матрона Яківна Петренко	1882-?	
	Олена Яківна Петренко	1884-1884	
	Надія Яківна Петренко	1886-?	
	Симон Якович Петренко	1888-?	
	Григорій Якович Петренко	1890-?	
	Іоанн Якович Петренко	1893-?	
	Зінаїда Яківна Петренко	1895-?	
	Симеон Якович Петренко	1897-?	
V-	…	…	…

Поколін-ня\родини	ПІБ	роки життя	шлюб
А18	Олександр Євграфович Петренко Євдокія Михайлівна (Ромахіна) Петренко (друж., 3-й шл.)	1886-1937 1881-1942	А20*
	Микола Євграфович Петренко	1895-1921	
	Антоніна Євграфівна Петренко	1900-?	
	Дмитро Дмитрович Ромахін Євдокія Михайлівна (Ножкіна) Ромахіна (друж., 1-й шл.)	?-1914 1881-1942	А21*
С4	Анастасія Олександрівна Зеленська	1901-?	
А17	Вікторія Миколаївна Петренко	1875?-?	
	Олександра Миколаївна Петренко Попетін Мойсей Іларіонович (чол.)	1877-? ?-?	В27*
	Борис Миколайович Петренко Наталія Петрівна (Криднєва) Петренко (друж.)	1882-1919 1892-1869	В28*
	Юрій Миколайович Петренко	?-?	
В17	Антоній Антонович Петренко Анна Дмитрівна (?) Петренко (друж.)	1914-1942 ?-?	В18*
	Лариса Антонівна Петренко Влад ? Мезенцов (чол.)	1927-? ?-?	В19*
	Світлана Антонівна Петренко Микола ? Смиков (чол.)	1935-? ?-?	В20*
В21	Іоанн Павлович Мирний	1919	
В25	Валерій Павлович Марченко	1919-?	
	Катерина Павлівна Марченко	1922-2013	
В22	Лідія Миколаївна Петренко	?-?	
	Людмила Миколаївна Петренко Іван Якович Федоров (чол.)	?-? ?-?	
	Анатолій Миколайович Петренко	?-?	

Поколін-ня\родини	ПІБ	роки життя	шлюб
В23	Валентин Олексійович Петренко	?-?	
	Галина Олексіївна Петренко	?-?	
С5	Леонтій Львович Петренко	1895-?	
	Марія Львівна Петренко	1897-?	
	Григорій Львович Петренко Пелагія Петрівна (?) Петренко (друж.)	1899-1944 ?-?	
	Олександра Львівна Петренко	1901-?	
С8	Марія Федорівна Слєпаньова	1901-?	
	Ольга Федорівна Слєпаньова	1903-?	
С9	Георгій Володимирович Пуховський	1906-?	
В26	Раіса Дмитрівна Петренко	?-?	
IV-	…	…	…
А20	Євграф Олександрович Петренко Віра Афанасіївна (Резнічок) Петренко (друж., 1-й шл.) Анна Володимирівна Петренко (друж., 2-й шл.)	1917-1961 1920-1955 1919-1990	А22*
	Олександр Олександрович Петренко	1918-1918	
	Зінаїда Олександрівна Петренко Євген Пилипович Смирнов (чол.)	1921-2005 1917-2005	А23*
	Борис Олександрович Петренко	1926-1942	
А21	Дмитро Дмитрович Ромахін Лідія Сергіївнв (?) Ромахіна (друж.)	1904-1944 ?-?	
В27	Георгій Мойсейович Попетін	?-?	
В28	Ірина Борисівна Петренко Сергій Миколайович Редчук (чол.)	1912-1993 1914-1991	В29*
	Наталія Борисівна Петренко Костянтин Михайлович Шептій (чол.)	1919-2008 1914-1991	В30*

Покоління\ родини	**ПІБ**	**роки життя**	**шлюб**
III-	…	…	…
А22	Зінаїда Євграфівна Петренко	1943-?	
	Євген Євграфович Петренко	1947-1993	
	Олександр Євграфович Петренко Тамара Василівна Петренко (друж.)	1957 р. н. 1955 р. н.	А24*
	Сергій Євграфович Петренко Валентина Петрівна Петренко (друж.)	1959 р. н. 1958 р. н	А25*
А23	Євгенія Євгеніївна Смирнова	1946-2005	
	Віра Євгеніївна (Смирнова) Михайлова Михайлов Вадим Миколайович (чол.,1-й шл.) Сергій Міхов (чол., 2-й шл.) Валерій Григорійович Гітіс (чол., 3-й шл.)	1949 р. н.	А26*
В29	Ця гілка Древа була й є представлена носіями прізвищ Редчук і Стрельнікови. Більш детальна інформація на сайті www.дивлюсьянанебо.com		
В30	Ця гілка Древа була й є представлена носіями прізвищ Шептій, Балюк, Машталер, Тарнавський, Поліщук, Жук і Трифонов. Більш детальна інформація на сайті www.дивлюсьянанебо.com		
II-	…	…	…
А24	Анна Олександрівна Петренко	1985 р. н.	
А25	Денис Сергійович Петренко	1980-1982	
	Олександр Сергійович Петренко Ася Олексіївна Безнищенко (друж.)	1983 р. н. 1981 р. н.	А27*

Покоління\ родини	ПІБ	роки життя	шлюб
А26	Ця гілка Древа була й є представлена Смирновими, Михайловими, Міховими. Більш детальна інформація на сайті www.дивлюсьянанебо.com		
І-	…	…	…
А27	Михайло Олександрович Петренко	2016 р. н.	

Про нові залучення до «Древа роду Петренків» та відповідні поновлення в таблиці буде повідомлено в наступних випусках Альманаху…

ПРИМІТКИ:

У статті використано деякі скорочення:

«МК» (Метрична книга) – розрахований на рік формуляр для офіційної реєстрації актів громадянського стану членів церкви у Російській Імперії у період з початку XVIII ст. до 1918 року. У документі фіксувалися народження (дати, ім'я новонароджених, прізвища батьків, прізвища хрещених батьків тощо), вінчання (дати, прізвища та вік новоженців, тощо) та смерті (прізвища, вік, причини тощо).

«РС» (Ревізька сказка) – документ, підготовлений за результатами проведення ревізій податного населення (Рос. імп., XVIII-перша половина XIX ст.). Документ містив поіменні списки населення, в яких вказувалося ПІБ власника двору та його родини, їхній вік тощо.

«СР» (Сповідний розпис) – посімейний список усіх парафіян, які проживали на території приходу (немовлята віком менше одного року часто до списку не включалися). У документі для кожного парафіянина робилася відмітка про відвідини під час

Великого посту (у святу велику Чотиридесятницю) свого священика для сповіді чи причастя.

Фактично це був обліковий документ, в якому фіксувалося відвідування парафіянами сповіді, або факти уникнення цієї процедури. Така сповідальна відомість була в обігу в Російській імперії в XVIII-початку XX ст.

«ФС» (Формулярний список) – основний документ обліку чиновників цивільного та військового відомств, також канцелярських службовців в Російській Імперії. У документі вказувалися: чин, ПІБ, посада, вік, нагороди, віросповідання, походження, де виховувався, грошове утримання, проходження служби, сімейний стан (дружина, діти), майновий стан (інформація про нерухомість), відпустки, інформація про покарання тощо. Цей документ був особливо важливий як для осіб, що починали службову кар'еру, так і для тих, хто повинен був отримувати наступні класні чини.

Більш детальну інформацію про «МК», «РС», «СР» та «ФС» можна знайти в Вікіпедії та інших Енциклопедіях.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ЦДІАК України. Ф. 1722, оп. 1, спр. 57
2. https://cdiak.archives.gov.ua/spysok_fondiv/1722/0001/0057/#lg=1&slide=1160
3. Джерела з історії Полтавського полку (середина XII-XIII ст.). «Том І. Компути та ревізії Полтавського полку. Компут 1649 р. Компут 1718 р. Упорядкування, підготовка до друку та передмова: В. О. Мокляка. – Полтава ТОВ «АСМІ», 2007
4. https://ru.wikipedia.org/wiki/Кишеньки.
5. Джерела з історії Полтавського полку (середина XII-XIII ст.). Том 3. Компути та ревізії Полтавського полку. Ревізія 1723 р. Ревізія 1726 р. Упорядкування, підготовка до друку, коментарі та вступна стаття: В. О. Мокляка. – Полтава, ТОВ «АСМІ», 2012».
6. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 565
7. Коцаренко В. Ф. Краматорск: забытые страницы истории. – АПП, Краматорск, 1999, 385 с.
8. Матеріалы для историко-статистического описанія Екатеринославской Епархіи. Церкви и приходы прошедшаго XVIII столѣтія. Выпуск 2-й. Екатеринославъ. Печатано въ типографіи Я. М. Чаусскаго. – 1880, 373 с.

9. https://www.facebook.com/sergiylukovenko/posts/pfbid0R9BDYA6PQKBwMDvx44WSuLCE51rM2STeT5AumrY1HT2UzicfPqNPBSuNRJfdBxhSl,

10. Місцеве самоврядування на Донбасі: історія, проблеми та перспективи розвитку як невід'ємної складової місцевого самоврядування України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Красноармійськ, 20 березня 2015 р. / редкол. : Н. В. Зубар (голова) [та ін.]; уклад. О. А. Таненок, С. Д. Петров. – Львів, : Галицька Видавнича Спілка, 2015. – 194 с

11. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 541

12. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 563

13. ДАХО. Ф. 31, оп. 141, спр. 176. Ревизская Сказка 1816 г февраля Слободско Украинской Губернии Изюмского уезда заштатного города Славянска.

14. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 562

15. ЦДІАК України. Ф. 2005, оп. 1, спр. 208 (в справі 959 аркушів різних церков)

16. ЦДІАК України. Ф. 2013, оп. 1, од. зб. 17

17. Сенатские объявления о запрещениях на имения, 1849 год, № 12, Февраль, с. 303, – Санкт-Петербург

18. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 826

19. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 4

20. ЦДІАК України. Ф. 1853, оп. 1, спр. 288 (Фонд уездного суда).

21. Слобожанщина. Погляд у минуле. – Житомир: Вид: Євенок О. О., 2020. – 420 с

22. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 548

23. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 559

24. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 555

25. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 562

26. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 551

27. Слобожанщина. Погляд у минуле. – Житомир: Видавець: О. О. Євенок, 2021. – 460 с

28. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 558

29. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 286

30. Ревизская Сказка 1835 г апреля 20 дня Слободско Украинской Губернии Изюмскаго уѣзда заштатнаго города Славянска. ДАХО. Ф. 31, оп. 141, спр. 250

31. ЦДІАК України. Ф. 1994, оп. 1, спр. 343

32. ДАХО. Ф. 4, оп. 1, спр. 1584. «Спискоъ о Службѣ Словенской Городовой ратуши присудствующихъ и Секретарѣ на Сентябрскую треть 1828 Года»

33. РДІА. Ф. 1556, оп. 1, спр. 224. Ревизия сенатора Брозина В. И. Слободско-Украинской губернии (1827 г)

34. ДАХО. Ф. 31, оп. 141, спр. 247. Ревизская Сказка 1835 г марта 18 дня Слободско Украинской Губернии Изюмскаго уѣзда заштатнаго города Славянска (арк. 532-534).

35. ДАХО. Ф. 3, оп. 146, спр. 196
36. ЦДІАК України. Ф. 2005, оп. 1, спр. 196
37. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 291
38. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 284
39. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 3
40. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 7
41. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 894 (аркуши «СР» Воскресенської та Введенської церков м. Слов'янська зібрано в одну архівну справу)
42. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 18
43. ГАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 273
44. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, од. зб. 2
45. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 39
46. С.-П.-бург. Сен. Об.1834 годъ, № 77, Августъ 14
47. С.-П.-бург. Сен. Об.1847 годъ, № 38, Май мѣсяц.
48. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 290
49. РДІА. Ф. 1405, оп. 42, спр. 721
50. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 288
51. Альманах «Южный русскій зборникъ». Изданіе Амвросія Метлинскаго. Въ университетской типографіи. – Харьковъ, 1848
52. ДАСО. Ф. 743, оп. 5, спр. 2
53. РДІА. Ф. 1349, оп. 5, спр. 1330. Формулярні списки чиновників МВС Харківської губернії
54. РДІА. Ф. 1405, оп. 50, спр. 6844 (ч. 1). Департамент Міністерства юстиції.
55. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 299
56. ДАХО. Ф.40, оп. 105, спр. 827
57. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 286
58. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 6
59. ДАДО. Ф. 6826, оп. 1, спр. 1
60. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 5
61. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 6
62. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 10
63. Сайт «Откуда родом» (https://www.otkudarodom.ua/ru/node/25/%D0%BF)
64. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 2
65. Памятная книжка Харьковской губерніи. Харьковъ. Въ Университетской типографіи. 1862
66. Памятная книжка Харьковской губерніи на 1863 годъ. Харьковъ. Въ Университетской типографіи. 1863
67. Памятная книжка Харьковской губерніи. Харьковъ на 1864 годъ. Въ Университетской типографіи. 1864
68. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 904
69. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 25

70. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 3
71. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 4
72. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 7
73. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 4
74. ДАХО. Ф. 4, оп. 15, спр. 164
75. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 28
76. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 6
77. ДАХО. Ф. 40, оп. 110, спр. 374
78. ДАСО. Ф. 745, оп. 1, спр. 60
79. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 3
80. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 6
81. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 5
82. Дворянскій Адресъ-Календарь на 1897 годъ. Изданіе Н. В. Шапошникова. С.-Петербургъ, 1896
83. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 16
84. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 19
85. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 21
86. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 24
87. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 38
88. РДІА. Ф. 1405, оп. 46, спр. 6097. Формулярный списокъ о службѣ и достоинствѣ Волчанскаго Уѣзднаго Суда Секретаря Коллежскаго Секретаря Михаила Николаева сына Петренка. За 1848 годъ
89. ДАХО. Ф. 7, оп. 4, спр. 1150. Формулярный списокъ о службѣ Лебединскаго Уѣзднаго Стряпчаго Коллежскаго Секретаря Михаила Петренка (1850 года, Августа 25 дня)
90. ДАХО. Ф. 7, оп. 4, спр. 1150. «Краткій списокъ о службѣ Лебединскаго Уѣзднаго Стряпчаго, представляемаго въ чинъ Титулярнаго Совѣтника за выслугу лѣтъ» (1850).
91. ДАХО. Ф. 7, оп. 4, спр. 1150 (31 жовтня 1852). Формулярный списокъ о службѣ Лебединскаго Уѣзднаго Стряпчаго Коллежскаго Секретаря Михайла Петренки (За 1852-й годъ)
92. ДАХО. Ф. 7, оп. 4, спр. 1150. Формулярный списокъ о службѣ Лебединскаго Уѣзднаго Стряпчаго Коллежскаго Секретаря Михайла Петренка (Сентября 12 дня 1852 г.)
93. ДАХО. Ф. 7, оп. 4, спр. 1150. «Краткій списокъ о службѣ Лебединскаго Уѣзднаго Стряпчаго Коллежскаго Секретаря Михайла Петренка, представляемаго въ чинъ Титулярнаго Совѣтника» (1852)
94. РДІА. Ф. 1349, оп. 5, спр. 1473. Формулярный списокъ о службѣ Лебединскаго Уѣзднаго Стряпчаго Титулярного Совѣтника Михайла Николаевича Петренка (1853-й годъ). Формулярные списки о службе чиновников Министерства Юстиции Харьковской губернии за 1853 год

95. Слобожанщина. Погляд у минуле. – Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2023. – 328 с.
96. ДАСО. Ф. 523, оп. 1, спр. 158. Формулярный списокъ о службѣ Лебединскаго Уѣзднаго Стряпчаго Титулярнаго Совѣтника Михаила Николаевича Петренка. За 1858 годъ (арк. 11-14)
97. ДАСО. Ф. 523, оп. 1, спр. 163
98. Харьковскій Календарь на 1875 годъ. Изданіе Харьковскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. 1874
99. Харьковскій Календарь и Памятная Книжка на 1885 годъ. Харьковъ. Типографія Губернскаго Правленія. 1884
100. Харьковскій Календарь на 1886 годъ. Харьковъ. Типографія Губернскаго Правленія. 1885
101. ДАСО. Ф. 529, оп. 1, спр. 2
102. ДАХО. Ф. 40, оп. 105, спр. 1026 (письмова відповідь ДАХО. – О. П.)
103. ДАХО. Ф. 40, оп. 105, спр. 1008 (письмова відповідь ДАХО. – О. П.)
104. ДАХО. Ф. 40, оп. 105, спр. 1028 (письмова відповідь ДАХО. – О. П.)
105. РДІА. Ф. 1405, оп. 62, спр. 3494. «Формулярный списокъ о службѣ бывшаго Лебединскаго Уѣзднаго Стряпчаго, Коллежскаго Асессора Петренка. За 1862 годъ»
106. ДАСО. Ф. 523, оп. 1, спр. 184. «Класний журнал Лебединського повітового училища» (начато 1864 – окончено в 1868, на 71 листах)
107. Державний архів Автономної республіки Крим. Ф. 376, оп. 5, спр. 6088, 21 аркуш. «ДѢЛО СИМФЕРОПОЛЬСКАГО ОКРУЖНАГО СУДА по 1-му гражданскому отдѣленію. № 968».
108. ДАСО. Ф. 536, оп. 1, спр. 21
109. ДАСО. Ф. 743, оп. 1, спр. 20
110. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 10
111. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 22
112. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 12
113. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 13
114. ДАХО. Ф.40, оп.110, спр. 903
115. ДАДО. Ф. 201, оп. 1, спр. 14
116. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 18
117. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 23
118. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 26
119. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 27
120. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 47
121. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 29
122. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 34
123. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 31
124. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 32
125. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 35

126. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 29
127. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 25
128. Реабілітовані історією. Науково-документальна серія книг. Донецька область. Т. 6. Київ-Донецьк, 2009 (http://www.reabit.org.ua/files/store/Don6.pdf.pdf)
129. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 48
130. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 30
131. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 37
132. Харьковскій Календарь на 1893 годъ. Издание Харьковскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. Харьковъ Губернская Типографія. 1893
133. Харьковскій Календарь на 1894 годъ. Издание Харьковскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. Харьковъ Губернская Типографія. 1894
134. Харьковскій Календарь на 1897 годъ. Издание Харьковскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. Харьковъ Типографія Губернскаго Правленія. 1897
135. Харьковскій Календарь на 1898 годъ. Издание Харьковскаго Губернскаго Статистическаго Комитета. Харьковъ Типографія Губернскаго Правленія. 1898
136. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 1
137. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 10
138. ДАДО. Ф. 303, оп. 1, спр. 3
139. Сайт «Память народа» https://pamyat-naroda.ru/
140. ДАДО. Ф. 303, оп. 1, спр. 6
141. ДАДО. Ф. 303, оп. 1, спр. 7
142. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 24
143. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 9
144. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 37
145. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 13
146. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 21
147. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 16
148. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 15
149. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 20
150. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 22
151. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 25
152. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 26
153. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 27
154. ДАЗО. Ф. 5593, оп. 1, спр. 219
155. Приватний архів О. Є. Петренка
156. ДАЗО. Ф. Р-5593, оп. 2, спр. 83
157. ДАСО. Ф. 743, оп. 1, спр. 10
158. Федоров В. Книга-справочник «Киевские мещане. Кто? Когда? Где?» Друкарский двор Олега Федорова. – 2017, 1010 с

159. ДАСО. Ф. 743, оп. 1, спр. 213

160. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 42

161. Сайт «Память народа» https://pamyat-naroda.ru/heroes/memorial-chelovek_dopolnitelnoe_donesenie65861984/

162. ДАЗО. Ф. Р5593, оп. 1, спр. 220

163. «ДАЗО. Ф. Р5747, оп. 3, спр. 7885 (71534\154), 16 аркушів.

Список громадян, архівно-слідчі справи яких зберігаються в Державному архіві Запорізької області (за документами фонду Р-5747 Управління служби безпеки України в Запорізькій області, оп. 3), №10871. Дополнительный материал к делу № 154 Петренко Николая. 13 армии»

164. «Фильтрационное дело» Петренко Евграфа Александровича (17.01.17 р. н.). ДАЗО. Реєстр фондів особового походження Державного архіву Запорізької області. Фонд Р-1679 Посвідчення громадян, які повернулись з німецької каторги, видані німецькою владою (колекція) 1942-1944, № 12.

165. Матеріали архіва в Haus der Stadtgeschichte (Offenbach am Main), Deutschland.

166. ДАЗО. Ф. Р-5593, оп. 1, спр. 221

167. ДАЗО. Ф. Р-5593, оп. 17, спр. 48

168. ДАЗО. Ф. 33, оп. 682526, од. зб. 1435 «Нагородний лист и Приказ № 7/н»

169. «Книга памяти» - Запорожская обл. Электронная база данных, 1941-1945» (http://www.memory-book.com.ua/people/book/13?page=1451)

170. ДАСО. Ф. 745, оп. 5, спр. 143

171. ДАСО. Ф. 743, оп. 5, спр. 142 (копія [227])

172. ДАСО. Ф. 743, оп. 5, спр. 157

173. Сайт, присвячений поету-романтику Михайлу Миколайовичу Петренку (1817-1862) (http://www.дивлюсьянанебо.com/genealogiya-odnogo-rodu-petrenkiv

174. ДАХО. Ф. 31, оп. 141, спр. 132

175. ДАХО. Ф. 31, оп. 141, спр. 121

176. ЦДІАК України. Ф. 1989, оп. 1, спр. 565

177. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 9

178. ДАСО. Ф. 523, оп. 1, спр. 198

179. Гончаров Ю. М. Брачно-семейное право Российской империи XIX-начала XX в. – Барнаул: АЗБУКА, 2019. – 148 с.: ил.

180. ДАХО. Ф. 31, оп. 141, спр. 355. «Ревизская сказка 1850 года Октября 28 дня заштатнаго города Славянска Харьковской губерніи»

181. ДАДО. Ф. 192, оп. 1, спр. 14

182. ДАДО. Ф. 191, оп. 1, спр. 8

183. ДАДО. Ф. 193, оп. 1, спр. 47

184. Сайт «Память народа», «Поиск» https://poisk.re/awards/37776624
[Участники войны: Петренко Евграф Михайлович]

Петров Г. Т.

У ЛЕБЕДИНІ, ЯК У ЛЕБЕДИНІ

Відкриття меморіальної дошки поету-романтику Михайлу Петренку

Дві сили змагаються за майбутнє України. Вони присутні повсюдно. Лебедин – не виняток. У центрі міста досі красуються вибляклі панно і транспаранти, що славлять заборонену компартію, популяризують гімн померлої імперії («Партия Ленина – сила народная нас к торжеству коммунизма ведет»), анахроністично кличуть включатись у горбачовську «перестройку». І тут же – пагони нової дійсності. Ми стали свідками, як з ініціативи і за участю місцевої організації Руху було відкрито меморіальну дошку поету-романтику, автору знаменитої поезії «Дивлюсь я на небо ...» Михайлу Петренку. Мітінг, зібравши міську інтелігенцію, учнівську молодь, продемонстрував на чиїй стороні моральна перевага.

Драматичні обставини привели поета в Лебедин і тут же доконали його сорокап'ятилітнім. Роздумуючи над його долею, вкотре переконуєшся: як мало ми знаємо себе. Майже донедавна, років п'ять тому, ми навіть гадки не мали, як він опинився в Лебедині, чи довго тут жив, де і коли помер. Начеб-то обіймав посаду наглядача повітового училища, ото й усе. Завдяки правнучці поета Наталії Шептій, якій у Сумському облдаржархіві вдалося відшукати невідомі документи про прадіда, тепер знаємо, що він, вихованець юридичного факультету Харківського університету, у Лебедин приїхав 1849 року, помер 1862-го від лихоманки, беззмінно працював повітовим стряпчим, у Лебедині й похований. Місцеві краєзнавці уточнили місце, де стояв його дім, на жаль, наприкінці минулого століття дім помітно перебудовано.

Тепер, у період відновлення української державності, ми можемо відверто і недвозначно говорити і про внесок поета у

цей процес. Вперше свої вірші Михайло Петренко надрукував у альманасі «Сніп», виданому у Харкові 1841 року. Через багато літ, пишучи листа упоряднику «Снопа» поетові і культурному діячеві Олександру Корсуну, Микола Костомаров, теж вихованець Харківського університету, зазначив: «Ведь мы когда-то положили зародыш украинофильству» (тобто тому, що в УРСР десятиліттями таврували як націоналізм). У колах української інтелігенції Харкова у 30-ті – на початку 40-х років з'явився підвищений інтерес до культурної та історичної спадщини рідного народу, виникло прагнення оглянути своєрідність українського етнічного типу. Петренко-лірик мав непересічний талант. Про нього Амвросій Метлинський сказав тоді: «Ну вот тут явился поэт истинный не нам чета». Новаторські твори поета підносили славу і вагу українського слова, що враз помітили вороги. Не випадково розгром Кирило-Мефодіївського братства у Києві співпав із переломним моментом у Петренковій кар'єрі юриста. Будучи столоначальником Харківської палати карного суду, він 1847 року опиняється секретарем повітового суду у Вовчанську, а невдовзі – повітовим стряпчим у Лебедині. Розгадка проста: перед цим Миколі І київський генерал-губернатор доніс, що що Петренко належав до тих, хто в «Малороссии» поряд з Шевченком і іншими прагнув «к созданию никогда не бывшей украинской народности».

Відкриття меморіальної дошки в Лебедині на будинку поета, мітинг з цієї нагоди розкрили очі багатьом присутнім, яка людина жила колись у місті. Слово брали голова районної Ради Ана-

толій Грабар, голова районної організації Руху Борис Ткаченко, старший референт обласного товариства «Просвіта» Микола Карпенко, директор місцевого художнього музею Володимир Кравченко. Меморіальну дошку освятив настоятель Миколаївської церкви в Лебедині о. Василь Колчар. Його промова найкраще відтворила настрій, який володів того дня лебедицями» [1, с. 843].

Коментарі до статті:

Дослідники проєкту «Ідентифікація Петренків» вдячні архівісту й краєзнавцю В. Цибці (м. Суми) за переслану до колекції Проєкту «ІП» статтю Г. Петрова.

1992 року на будинку, де проживав поет, відкрито пам'ятну дошку з написом: «У цьому будинку з 1849 по 1862 рр. жив видатний український поет-романтик Петренко Михайло Миколайович». Саме ця подія й описана Геннадієм Петровим.

Фото надано Сектором туризму та інформаційної політики відділу культури і туризму виконавчого комітету Лебединської міської ради.

Приємно, що лебединці з повагою ставляться до Михайла Петренка, який служив повітовим стряпчим (прокурором) і жив у місті тринадцять років.

На жаль, не обійшлося у статті без деяких типових для того часу помилок (Г. Петров не має ніякого відношення до їхнього виникнення. – О. П.), тому з метою запобігання розповсюдження хибної інформації, стаття супроводжується коментарями.

Уточнення зроблено на підставі матеріалів документальних досліджень у межах проєкту «Ідентифікація Петренків».

Г. Нудьга першим написав у літературі, що Михайло Петренко *«був наглядачем повітового училища в місті Лебедині»* [2], після чого це твердження інколи почало з'являтися в статтях інших авторів, які писали про Михайла Петренка в Слов'янську, або Лебедині.

Для появи такої помилки могло привести неуважне прочитання, наприклад, такої інформації:

«В 1821 г. есть дело ... объ обидѣ надзирателя славянскаго училища Петренка Трояновымъ...» [3, с. 216].

Або, є ще такий приклад:

В *«Именныхъ спискахъ чиновниковъ Харьковскаго учѣбнаго округа. 1838 годъ (мікрофільм 1)»* (Слов'янське парафіяльне училище) записано:

«... Надзиратель училища Даниилъ Петренковъ

Родомъ изъ заштатного города Славянска, изъ казенныхъ обывателей.

63 летъ, греко-российскаго вѣроисповѣдания.

Семейство имеетъ. Должность исправляетъ съ 12 Іюля 1812 года.

Учился въ домѣ родителей. Въ другихъ учебныхъ заведенияхъ не преподаетъ.

Жалования не получаетъ. Казенной квартирой не пользуется и квартирныхъ денегъ не получаетъ ...» [4, арк. 20 зв-21].

Про *«наглядача повітового училища»* згадано в статті О. Петренка *«История славянской банальной ошибки»* [5, с. 289].

У літературі та серед архівних документів є багато інших подібних прикладів, тому краєзнавцям у своїх дослідженнях треба бути більш уважними й принциповими, якщо вони дбають про свою репутацію.

Помилка інколи з'являлася в статтях К. Шептія й інших авторів, які на жаль, розповсюджували неперевірену інформацію, не беручі до уваги, що прізвище Петренко зустрічається не тільки в Слов'янську і Лебедині, але й в інших містах України.

Михайло Миколайович Петренко (1817-1862) ніде й ніколи не був наглядачем повітового училища, принаймні не знайдено таких документів, які б підтверджували таке припущення, але дослідники проєкту «Ідентифікація Петренків» уважно аналізують будь-яку інформацію, де згадуються Петренки, не поспішаючи з висновками. Тож, як приклад, згаданого наглядача СПУ

Данила Петренкова можна було б теоретично розглядати як сина Івана Даниловича Петренка (~ 1722 р. н.) та онука Данили Петровича Петренка (1689 р. н.). А можливо Кирило Данилович Петренко (~ 1727 р. н., про нього поки що немає ніякої інформації) назвав свого сина на честь діда … [6, с. 122]. Але, на все свій час… Дослідження тривають…

У 1990-х, окремими авторами помилково поширювалася інформація про причетність Михайла Петренка до Кирило-Мефодіївського товариства.

За відсутністю відповідних документів, свої припущення автори обґрунтовували посиланнями на відомий рукописний документ – доповідь київського генерал-губернатора Д. Г. Бібікова імператору Миколі І.

В документі *«О замѣчательнѣйшихъ дѣлахъ въ политическомъ отношеніи. 10 Сент. 1847 года было докладываемо Его Императорскому Величеству»*, який зберігається в НБУ ім. В. І. Вернадського, дійсно згадано про Михайла Петренка:

«…Окончившееся дѣло о Славянскомъ обществѣ, не имѣло въ краѣ никакого развитія, – идеи, его образовавшія, принадлежатъ къ тѣмъ, которыя съ давнихъ поръ, начали развиваться въ Малороссіи – особенно въ Харьковскомъ Университетѣ, сколько сочиненіями на простонародномъ языкѣ, столько же и направленіемъ, къ созданію никогда не бывшей Украинской народности (1)…

1, Сочиненія: Квитки, Костомарова, Метлинскаго, Карпенко, Гребенки, Бодянскаго, Кулѣша, Шевченко, Щоголева, Петренка, Чужбинскаго, Левченка» [7].

Ні літератори, ні дослідники творчості й життя Михайла Миколайовича Петренка не сумніваються, що в доповіді згадано саме про поета, тому що в ті часи не було інших Петренків, які б мали відношення до Харківського університету, щось писали, та ще й українською.

Про те, що Михайло Петренко не мав жодного відношення до Кирило-Мефодієвського товариства згадувалося, наприклад, у книзі [8], де йдеться, що саме подружжя Костянтина і Наталії

Шептіїв розглядало й поширювало версію про не випадкове співпадіння розгрому КМТ, та переведення Михайла Петренка на службу з Харкова до периферійного Вовчанську [8, с. 245, 483-484].

У дослідженнях проєкту «Ідентифікація Петренків» документально показано що таке припущення було лише наслідком фантазії окремих авторів та ігнорування ними розгляду доступних архівних та друкованих матеріалів стосовно діяльності *КМТ.*

Ні в яких документальних статтях та матеріалах слідства стосовно діяльності КМТ ім'я Михайла Петренка не згадувалося.

У дослідженні О. Петренка «Михайло Петренко. Від поета до прокурора» детально розглянуто, як секретар Вовчанського повітового суду Михайло Миколайович Петренко, по сумісництву обіймавший посаду повітового стряпчого (1848), за підтримки графа Паніна отримав посаду повітового стряпчого в м. Лебедині (1849) [9, с. 182-200].

Ще не висвітлено перехід Колезького секретаря Михайла Петренка з канцелярської посади Столоначальника Харківської палати карного суду на посаду Секретаря Вовчанського повітового суду, але пошуки відповідних документів тривають.

Розгляд цього питання можна завершити цитатою зі статті «Помилки й фальсифікації, які зустрічаються в описах життя і творчості Михайла Петренка»:

«… Можливо, Михайло Петренко й поділяв «думки та погляди» представників КМТ, але не належав до цієї організації. Припущення, що за свою діяльність у цьому товаристві він був переведений до Вовчанська зі службовим пониженням, не відповідає дійсності. Такий перехід був звичайним кар'єрним переміщенням …» [10, с. 227], яке відкривало йому шлях до спадкового дворянства.

Коментував статтю Геннадія Петрова – О. Петренко.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Петров Геннадій. Щоденники. Нариси. Статті: Матеріали другої науково-практичної конференції дослідників «Петровські читання». Держархів Сумської обл.; упорядники: Покидченко Л. А. (відп. упоряд.) та ін.; під редакцією Л. А. Покидченко. – Суми: «Коллаж-принт», 2017. – 980 с.

2. Нудьга Г. Вступна стаття «Два поети-романтики». «Віктор Забіла. Михайло Петренко. Поезії». – «Радянський письменник». – Київ, 1960.

3. Украинская старина. Матеріалы для исторіи украинской литературы и народнаго образованія / Г. П. Данилевскаго. – Харьковъ: Изданіе Заленскаго и Любарскаго, 1866. – 403 с.

4. РДІА. Ф. 733, оп. 95, спр. 671.

5. Слобожанщина, Погляд у минуле. – Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2021. – 460 с.

6. Слобожанщина. Погляд у минуле. – Житомир: ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”», 2023. – 328 с.

7. Доповідь київського генерал-губернатора Д. Г. Бібікова імператору Миколі І. – Київ, 1847, 10 вересня.

8. Поет-романтик Михайло Миколайович Петренко (1817-1862): Твори. Критичні та історико-літературні матеріали. Упорядник О. Є. Петренко. – К.: «Профі», 2015. – 586 с.

9. Слобожанщина. Погляд у минуле. – Житомир: Видавець О. О. Євенок, 2018. – 288 с.

10. Петренко О. Є., Шабанова В. М. Михайло Миколайович Петренко. 200 років безсмертя. – К.: «Кий», 2017 – 238 с.

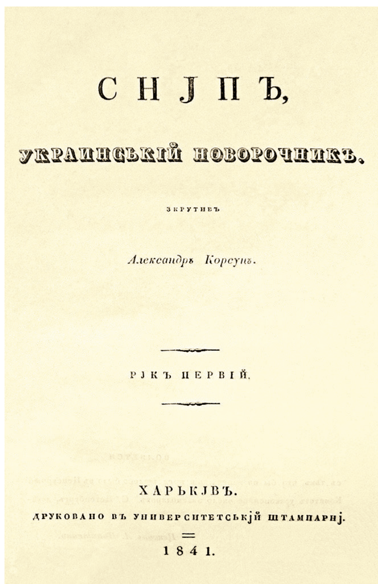

Савчук О. А.

КОД НАЙВІДОМІШОГО ВІРША УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА-РОМАНТИКА МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Перші вірші 24-річного українського поета-романтика Михайла Миколайовича Петренка (1817-1862), вихідця з міста Слов'янська в Південній Слобожанщині (нині – Північна Донеччина за реаліями сучасного адміністративно-територіального поділу України), було опубліковано 1841 року в харківському літературному альманасі «Сніпъ».

СНЈПЪ,

УКРАИНСЬКІЙ НОВОРОЧНИКЪ.

ЗКРУТИВЪ

Александръ Корсунъ.

РЈКЪ ПЕРВІЙ.

ХАРЬКЈВЪ.

ДРУКОВАНО ВЪ УНИВЕРСИТЕТСЬКЈЙ ШТАМПАРНЈ.

1841.

Титульний аркуш харківського літературного альманаху «Сніпъ». 1841 рік

Це була добірка семи поезій під загальною назвою «Думки». Відкривалася вона віршем «Дивлюся на небо ...», уміщеним у «Снопі» під заголовком «Недоля». Пізніше цей вірш розпочинав цикл поезій «Небо», опублікований 1848 року в харківському «Южном русском зборнике». Відтоді цей талановитий митець, незважаючи на дуже короткий час свого письменства, зумів і встиг подарувати співвітчизникам низку першорядних поетичних творів, три з яких «пішли в народ», ставши улюбленими донині народними піснями українців: «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю», «Взяв би я бандуру», «Ходить хвиля по Осколу».

Недоля.
Дивлюся на небо та й думку гадаю:
Чому я не сокіл, чому не літаю?
Чому мені, Боже, ти крилів не дав?
Я б землю покинув і в небо злітав…
Далеко за хмари, подальше од світу,
Шукать собі долі, на горе привіту
І ласки у зірок, у сонця просить,
У світі їх яснім все горе втопить;
Бо долі ще змалу здаюся не любий,
Я наймит у неї, хлопцюга приблудний;
Чужий я у долі, чужий у людей:
Хіба ж хто кохає нерідних дітей?..
Кохаюся лихом, привіту не знаю,
І гірко, і марно свій вік коротаю;
І в горі спізнав я, що тільки одна, –
Далекеє небо, – моя сторона.
І на світі гірко; як стане ще гірше,
Я очі на небо, – мені веселіше!
І в думках забуду, що я сирота,
І думка далеко, високо літа.
Коли б мені крилля, орлячі ті крилля,
Я б землю покинув, і на новосілля
Орлом бистрокрилим у небо польнув,
І в хмарах навіки од світу втонув!
[1, с. 120]

Тарас Шевченко 1848 року цей вірш власноруч переписав собі в альбом, куди заносив виключно ті прочитані поезії, які йому особисто дуже сподобалися. Даний факт появи в записнику нашого геніального поета вірша «Недоля» являє собою своєрідну високу оцінку літературних якостей саме цього твору поета-романтика Михайла Петренка.

У лютому 1876 року львівський часопис «Правда» опубліку-

вав три вірші в рубриці «З недрукованих ще поезій Тараса Шевченка». Серед них була й поезія «Недоля». Лише через одинадцять років (1887) український літератор Олександр Кониський, автор першої ґрунтовної біографії Т. Шевченка, виправив цю помилку, спростувавши авторство відомого поета в статті для львівського журналу «Зоря». У даному випадку за цим літературним казусом помилкового авторства Тараса Шевченка теж стояла мимовільна висока оцінка тексту даного твору, який за своїм духом повністю відповідав умонастрою Великого Кобзаря і за своїми літературними якостями мав ознаки саме його стилю [2].

Отримавши музичний супровід і швидко ставши популярною по всій Україні, саме ця поезія-романс «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю» (музика Людмили Александрової, доньки українського поета Володимира Александрова, пізніше аранжована українським композитором Владиславом Зарембою), на думку Олеся Гончара, найвиразніше репрезентує творчі здобутки Михайла Петренка, визнається його поетичним шедевром, вершиною його творчості [3, с. 21].

І хоча доба романтизму давно відійшла в минуле, але сповнена щирої сповідальності, смутку, ніжності та мрійливості пісня «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю» і по цю пору бентежить і зворушує серця наших співвітчизників, які, забувши про свої життєві проблеми, переймаються поневіряннями хлопця-сироти, що мріє піднестися високо в небо, відчайдушно прагне до космічної високості, до піднесеного й незвичайного, до душевної чистоти й світла, до світової гармонії.

Серед найпопулярніших українських пісень-романсів XIX століття завжди називають «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю». Як українська народна пісня літературного походження, вона вже наприкінці XIX століття фіксується у різних співаниках і збірках. Унікальна пісенна перлина, цей дивовижний романс до сьогодні повсюди чарує людей, а феноменальна популярність цієї пісні серед українців, починаючи від другої половини

XIX століття, незрівнянна чарівливість її змісту продовжує залишатися для наших сучасників не до кінця зрозумілими та проясненими, бо донині рядки саме цієї поезії Михайла Петренка незбагненно сприймаються загадково-притягальними, *«чаруюче-унікальними»* [1, с. 34]. Заради такого пояснення даного феномену й беремо на себе сміливість висловити та обґрунтувати гіпотезу щодо притаманної віршу «Недоля» цікавої особливості, яка полягає в тому, що в ньому спостерігається можливість подвійної інтерпретації поетичного тексту, що він є твором із кількома наявними смислами.

Отже, метою роботи є запропонувати нове прочитання вірша Михайла Петренка «Недоля», обґрунтувати припущення про те, що дана поезія є твором двошарового сприйняття, та здійснити спробу розкодування його подвійних смислів. Це може дозволити не лише краще зрозуміти найвідоміший вірш Михайла Петренка, а й розкрити нові несподівані грані поетичного таланту митця, краще пізнати особистість видатного поета-романтика та певні характерні риси тодішнього українського суспільства, у якому жив і для якого творив Михайло Петренко.

Дана проблема у вітчизняному літературознавстві, зокрема в слов'янському та краматорському, ще не досліджувалася, тому обрана тема є актуальною, бо заповнює прогалину в нашому пізнанні минулого й сучасності рідного краю та України в цілому. Джерельну базу дослідження склали поетична спадщина Михайла Петренка, аналіз спеціальних літературознавчих та історичних праць, мережеві ресурси.

Традиційно вважається, що «Недоля» – це вірш-роздум ліричного героя про власне безталання і своє згорьоване життя, про долю і недолю та про сенс життя, що в цьому вірші, *«у характерному для романтизму настрої поет розкриває збентеженість душі ліричного героя»* [4, с. 210], що цей твір, як й інші романтичні поезії Михайла Петренка, пройнятий *«пронизливою тугою, гострим відчуттям самотності, розчарування і разом з тим – палкою любов'ю до життя, прагненням піднятися над*

життєвою хланню, пориванням до світлого, високого» [4, с. 210], що в ньому проявлені «душевне страждання ліричного героя, переживання нерозділеного кохання, нез'ясненний порив у небо, сирітство, самотність» [3, с. 21-22] та невлаштованість і відчуженість героя в несправедливому людському світі. Додамо, що, на нашу думку, цей вірш також є ще й ліричною розповіддю про людину, одухотворену нездійсненною високою мрією, та про велику потужну силу людської думки-мрії.

Таке традиційне розуміння змісту вірша «Недоля» вважаємо безсумнівним і правильним. Проте смислове поле тексту цієї поезії, на нашу думку, не вкладається в цілком однозначні виміри та сенси. Припускаємо, що традиційне прочитання цього вірша стосується нашого розуміння лише першого шару його смислів. Цей поверхневий (зовнішній) шар базується на нашому сприйнятті «ліричного героя» цієї поезії як непересічної, мислячої, естетично багатої людини, молодого юнака, який гостро незадоволений своєю долею *«сиротини зі своїми земними кривдами»* [5, с. 506], особистості, яка дуже ображена нестерпними умовами свого життя, своєю безнадійною самотністю серед людей, в осоружному йому суспільстві, яка перебуває в тривалому розпачі, а розраду бачить лише у високому небі.

Тобто в першому шарі сприйняття даний вірш постає перед нами як чудовий зразок рефлективної, психологічної лірики (покликаної розкривати внутрішньо-особистісні, «страдницькі» теми), коли читач співчуває душевним переживанням ліричного героя, із розумінням сприймає його скарги на життя й злу долю, поділяє його страждання, розгубленість і розпач, складність вибору, що стоїть перед ним, розділяє його пориви й відчуття, зокрема тугу за небом, нездійсненні мрії про небо, про втечу туди, на небо, від усіх земних проблем і кривд, про бажаність такого переселення до небесного раю із земного пекла.

Існує також думка, що *«ця поезія, сповнена філософських роздумів про сенс життя людини, належить до зразків європейської медитативної лірики»* [3, с. 47], що віршем «Недоля» та іншими

своїми творами, що склали поетичний цикл «Небо», Михайлові Петренку вдалося започаткувати в українській літературі *«медитативно-розмислову лірику, майже виключно зосереджену на внутрішніх станах ліричного «я»* [1, с. 47; 5, с. 508], на його ліричних стражданнях. Саме це дозволяє нам характеризувати поетичні твори Михайла Петренка як чистий романтизм, бо *«настрої туги, невтоленності, відчуженості від світу, трансценденція героя поза межі емпіричної дійсності – ознаки романтизму психологічного, тобто романтизму у вужчому й найбільш точному значенні слова»* [5, с. 508].

Другий внутрішній, прихований шар смислів вірша «Недоля» відкривається нам лише при алегоричному сприйнятті «ліричного героя» не як людини, а як України – країни, яка була вітчизною для поета-автора, нещасною долею якої він палко переймається і вболіває за неї, країни, що була на той час поневолена й зневажена Російською імперією. Оцю свою кохану Україну, свій рідний український народ автор приховано зображає в персоналізованому образі молодого українця, *«чужого і не любого у долі наймита», «хлопцюги приблудного»,* який алегорично позначає саме Україну як *«нерідну дитину»* Російської імперії, через яку Україна змушена *«кохатися лихом»* і від якої *«привіту не знає»* та *«гірко, і марно свій вік коротає»*. Оця «сирітська» Україна Михайла Петренка тотожна бездержавній Україні, поневоленій та беззахисній, яку щиро оплакує поет-автор. Тут звучить загальний романтичний мотив «національної туги», характерний для українських романтиків сум за минулими славою і волею країни, гіркий смуток за безповоротністю козацьких вольностей та козацької державності. Український народ, від імені якого фактично ведеться поетична оповідь, через алегоричний образ молодого українця щиро переймається тим, що він є «сиротою» на власній землі, що він, у своєму безправ'ї, не має «крилля» для вільного свого національного розвитку, від чого перебуває в стані суцільного розпачу. А риторичне запитання *«Чому я не сокіл?..»* прочитується як запитання «Чому Україна вже не є віль-

ною козацькою державою?» (образ сокола в українській фольклорній мові є сталим переносним образом козака). Але у сміливих мріях поет-романтик Михайло Петренко в цьому ж вірші бачить свою Україну знову окриленою, уявляє її країною з «орлячими крилами», країною «соколиного злету», чий стрімкий політ *«у небо», «під хмари», «до сонця й зірок»* стане можливим тоді, коли вона відшукає *«собі долі, на горе привіту».* Чаруючий образ польоту вільного птаха сокола-орла в просторі неба – це закодована мрія українського народу, висловлена Михайлом Петренком, про стрімкий розвиток вільної України в просторі свободи, це символічний образ вільного розвитку вільного народу, який живе у вільній країні.

Адже безмежне небо Петренка – це не тільки реальний простір (просторове видноколо), що виступає в якості об'єкту відображення, з притаманною йому загадково-притягальною таємничістю, але й символічний образ абсолютної свободи. Образ «Неба» в даній поезії – це петренківський концепт поняття «Воля», цілком суголосний українській козацькій ментальності, прямим носієм якої Михайло Петренко виступає як нащадок старовинного роду Петренків – козаків Торської сотні Ізюмського слобідського козацького полку (Тор – першоназва міста Слов'янська до 22 січня 1784 року).

Безмежне небо й неозорий степ у світогляді українського козацтва однаково виступали символами волі. Серед козацьких приказок знаходимо чимало афористичних сентенцій про сутність свободи (волі) в козацькому розумінні: «Воля – на вістрі шаблі!», «Рабів до раю не пускають!», «Не шукай долі, а шукай волі», «Життя не має ціни, а воля дорожча за життя!», «Добудемо волі й долі!», «Де сила – там воля вітає», «Вільний, як птиця у небі», «Степ та воля – козацька доля» тощо. Серед подібних фольклорних зразків козацької мудрості існує й паремія, що фактично ототожнює поняття «небо» і «воля» – «Хто не шукає неба, втратить землю!». Тобто без прагнення бути вільною жодній людині й жодному народу неможливо забезпечити собі гідне

земне існування. Тому «Небо» Михайла Петренка – це свобода, а свобода особистості (як і свобода особистостей) – це сенс людського й суспільного життя, це їх вища цінність!

Суголосною головному концепту вірша «Недоля», наприклад, є цитата з вірша «Піснь опришків», написаного 1848 року поетом-романтиком і громадським діячем Миколою Устияновичем: *«Краще раз злетіти соколом у небо, Аніж вічно жити у ярмі»* (пізніше цей вірш став літературною основою популярної української народної пісні «Гей, браття опришки»).

Небо по-справжньому вабило поета-романтика Михайла Петренка, як степ вабив його предків-українських козаків – неозорим простором і волею, тобто безмежною свободою! Саме тому серед сучасних дослідників він відомий як унікальний митець, який «Задивлений у небо», «Залюблений у небо», «Зачарований небом». У цьому зв'язку доречно згадати, також й іншого українського митця, уродженця Слов'янщини, чиє дитинство і юність пройшли в місті Краматорську, сусідньому зі Слов'янськом, який жив і творив через століття після Михайла Петренка – Леоніда Бикова, українського актора й кінорежисера, про якого теж можна сказати: «Залюблений у небо!», адже Биков справді марив небом і довгий час наполегливо намагався здійснити свою дитячу та юнацьку мрію стати авіатором. Режисер Василь Ілляшенко згадує про їхнє спілкування на кіностудії в той час, коли Леонід Биков монтував своїх легендарних «Старих», про його ностальгію за небом: *«Якби не це проклятуще кіно,* – казав йому Биков, – *був би я льотчиком. В небі. Де немає доріг, ні правил вуличного руху, а є простір і воля. Літав би, як демон…»* [6, с. 39].

Таким чином, на нашу думку, вірш «Недоля» має алегоричний зміст і саме тому в ньому присутня двоплановість зображення, від якої походить двошаровість сприйняття цього твору. Використання поетом-автором такого засобу увиразнення мовлення як алегорія дозволило майстерно замаскувати образ підневільної, скривдженої України й перенести її властивості та характеристики на зовсім інший образ – «сиротини зі своїми

земними кривдами», створюючи таким чином у змісті вірша переносне значення і перетворюючи дану поезію на твір подвійної інтерпретації, твір із закодованим змістом.

У контексті алегоричного сприйняття вірша «Недоля» щодо його перших рядків припускаємо, наприклад, що їх закодованість могла тлумачитися, за бажанням читачів, приблизно в такій смисловій формі:

Дивлюся на Волю та й думку гадаю:
Чому не козак я, в неволі страждаю?
Чому жодних прав мені Боже не дав?
Я б світ цей Неволі на Волю б зміняв…

Отже, вважаємо, що найвідоміший вірш Михайла Петренка був не лише про хлопця-сироту та його дивовижну мрію. Він був про «сирітське» теперішнє тодішньої України-колонії та про перспективи вільного розвитку визволеної з-під гніту Російської імперії самостійної України. Бо в другому шарі сприйняття ліричне «я» поезії «Недоля» – це алегоричний образ молодого українця (під яким приховано образ українського народу та всієї України), який тужить, усвідомлюючи свою національну несвободу, пригнобленість, що він-українець *«чужий у долі, чужий у людей»*. У такій алегоричній інтерпретації вірш «Недоля» («Дивлюся на небо…) постає перед нами вже як зразок громадянської лірики, коли колізії, пов'язані з ліричним героєм, інтерпретуються як такі, що пов'язані з усім українським суспільством, із поневоленою і бездержавною українською нацією. Саме її страждання, важка історична доля й палке бажання побачити її знову вільною, сильною, безстрашною й викликають співчуття та розуміння у вдумливого українського читача.

Звичайно, використання мовної форми алегорії завжди передбачає співпрацю читача та автора, завжди вимагає мисленнєвого стрибка від сказаного до того, що мається на увазі. Застосована Михайлом Петренком замаскована алегорія стосовно «ліричного героя» даного вірша не має «прямого», конкретного прочитання, але дає широку свободу для суб'єктивних читаць-

ких асоціацій, для творення додаткового художнього підтексту. Це було тоді зручно й безпечно насамперед із цензурних міркувань, бо дозволяло уникнути звинувачень з боку російської імперської влади в політичній неблагонадійності або нелояльності як поета-автора, так і читачів даної поезії. Слід враховувати, що після відкритого виступу російських дворянських революціонерів («декабристів») проти царського самодержавства в грудні 1825- січні 1826 року й особливо після Листопадового повстання 1830-1831 років потужного національно-визвольного повстання поляків і литовців проти Російської імперії за відновлення Речі Посполитої як «Республіки двох народів», з кінця 1830-х років у «миколаївській Росії» запанував украй реакційний політичний режим, який істориками розцінюється як апогей самодержавства. Це був військово-бюрократичний репресивний режим із «всевладдям» таємної політичної поліції (з її Корпусом жандармів), системною боротьбою із «вільнодумством», таємним наглядом за політично «неблагонадійними» особами та періодичною пресою, перлюстрацією приватних листів, пануванням казармених порядків у всіх установах, гімназіях, університетах. За найменший непослух чиновників відправляли на гауптвахту, а студентів віддавали в солдати тощо. Тому опозиційні російській імперській ідеї думки їх авторам безпечніше було маскувати під «езопову мову», для якої алегорії та алюзії були прийнятними художніми засобами для створення потрібних асоціативних зв'язків та вдумливого художнього підтексту.

Чи вмів український читач прочитувати алегорію, чи був цей літературний прийом йому знайомим, чи був він достатньо підготовленим до розуміння алегоричних текстів і підтекстів, щоби на це міг розраховувати Михайло Петренко й саме на це міг би спиратися, творячи вірш «Недоля»? На всі ці питання маємо підстави дати ствердну відповідь.

В українському суспільстві 1830-1840-х років алегорія була добре знайомим засобом мовного вираження, її використовували ще автори полемічних творів, шкільних драм та академічних

диспутів у XVI-XVIII століттях, активно вживали Григорій Сковорода у своїх байках і філософських трактатах та український байкар Леонід Глібов. Вона була відома широким масам українців через релігійні проповіді та біблійні притчі.

В українській літературі, як літературі колоніального народу Російської імперії, через цензурні умови нерідко створювалися алегоричні зображення екзотичного життя, розраховані на асоціативне переосмислення певних реалій і співвіднесення їх з актуальною дійсністю. Наприклад, у драматичній поемі Лесі Українки «Оргія» (1913) під виглядом окупованої римлянами Греції зображено поневолену Україну, а колізія «Греція – Рим» є аналогом колізії «Україна – Росія». Алегоричними образами наповнені такі відомі твори Тараса Шевченка, написані саме в 1840-х роках, як-от: «Розрита могила» (1843), «Великий льох» (1845), «Кавказ» (1845), «Косар» (1847) та інші.

Але широке використання алегорії (іносказання) та алюзії (натяку, відсилання) присутнє було вже в першому творі нової української літератури – травестованій «Енеїді» Івана Котляревського, якою в першій половині XIX століття зачитувалася вся Україна. Уже початок поеми можна сприймати як алюзію на поразку запорожців під Полтавою. Цей твір наповнений алюзіями на українську історію, життя нашого народу, він щільно насичений різноманітними історичними і навіть політичними алегоріями (зруйнована греками «Троя» – це зруйнована росіянами Запорозька Січ, «троянці» – це запорозькі козаки, «богиня Юнона» і «цариця Цирцея» – це одіозна російська цариця Катерина II, «божественний Олімп» – царські придворні сановники та високопосадовці, тобто правляча верхівка дворянсько-аристократичної бюрократії імперії Романових тощо [7]. Саме чисельні алегорії та алюзії дозволили Івану Котляревському використати історичні колізії з античної давнини (передусім між троянцями, греками й латинцями) для розбудови свого тексту із натяками на українсько-російські, козацько-імперські відносини [8].

Отже, використання художньо-мовного засобу алегорії було

доволі звичним явищем в українській літературі першої половини XIX століття, тому алегоричність вірша «Недоля» сприймалася українськими читачами не як щось унікальне чи малозрозуміле, а як продовження добре відомої в Україні традиції.

У своєму алегоричному прочитанні для вдумливого читача цей вірш набував неабиякого громадянського звучання. Вірогідно, завдяки цьому також він зміг отримати таку велику популярність серед української громадськості середини XIX століття в «миколаївській Росії». Він не в «лоб», а завуальовано, своєрідною «езоповою мовою», лише натяками й образними символами (що було цілком безпечним для будь-якого читача й шанувальника) бентежив думки про права й свободи української нації, упроваджував погляд про необхідність повернення втраченої свободи для України. Завдяки яскравій самобутній формі подачі глибинних смислів, вірш «Недоля» своїм змістовним наповненням і, головне, своїм потужним емоційним посилом віртуозно тонко й щемливо, дуже делікатно й шляхетно викликав в українському читачеві, а через пісню-романс і в українському суспільстві загалом, палку історичну ностальгію та думки-мрії про прийдешнє звільнення від колоніального гноблення, про майбутню державну самостійність України. Ця пісня-романс була, водночас, і про вільну людину, і про вільну країну! І, як виявилося, слова й головні думки Михайла Петренка в цій пісні цілком відповідали умонастрою широких верств українського люду, що могли з цим твором ознайомитися.

Цим, на нашу думку, вірш чарував і закохував у себе, безпечно пробуджував цілу палітру сильних і щирих почуттів і відчуттів, передбачень і сподівань, співчуття й обурення, осяянь та усвідомлень. Це була дивовижна палітра саме високих і щемливих почувань української людини, свідомих і підсвідомих, прилюдних і прихованих, делікатних і втаємничених. У багатьох сучасників Михайла Петренка в процесі читання чи слухання цієї поезії або співання романсу «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю», мабуть, виникало відчуття своєї причетності до світу чистих ду-

мок і світлих емоцій, до журливого щему й пронизливої радості, від яких зупиняється подих. Усе це, узяте разом, і становило, на нашу думку, те неповторне й дивовижне враження, яке творилося простими, позбавленими зайвого вітійства рядками цього геніального вірша Михайла Петренка. Вірша, що випередив свій час, бо містив такі радикальні ідеї, до реалізації яких українське суспільство було на той час ще не готове. Але ж автору вдалося в ньому геніально закодувати головну українську мрію – відновлення самостійної Української держави («України для українців»).

Подібні мрії, до речі, саме на той час мали всі пригноблені, колоніальні народи Європи: поляки, литовці, фіни, чехи, словаки, греки, болгари, хорвати, ірландці та ін. Для українського народу, з урахуванням його історії, прагнення звільнитися від чужоземного поневолення й національного гноблення були й логічними, і закономірними та повністю вкладалися в річище загальноєвропейського національно-визвольного процесу. Про притаманну українцям волелюбність та їх постійне прагнення до свободи писало чимало європейських діячів культури та мислителів, зокрема французи Гійом Левасер де Боплан та Вольтер (XVII-XVIII століття). Відомий дисидент Йосиф Зісельс, єврейський громадський діяч сучасної України, влучно і навіть афористично сформулював дану характерну особливість української нації у своїй відомій тезі: *«Вектор до свободи – риса ідентичності українців»* [9]. І цю ключову мрію українців першої половини XIX століття поет-романтик Михайло Петренко в поезії «Недоля» ненав'язливо висловлює на рівні образної символіки та алегоричних натяків, свідомо створюючи твір подвійної інтерпретації, твір двошарового сприйняття.

Вірш Петренка, завдяки своїй символіці, пов'язаній з мотивами й образним світом українського фольклору, пронизаний численними асоціаціями навколо трьох ключових образів даної поезії: «небо», «орел», «сокіл». Серед зооморфних образів-символів українського фольклору, задіяних поетом, «орел» традицій-

но виступає символом мужності та сили [10] (*«Орел, а не козак», «Краще битися орлом, ніж жити зайцем», «Орлиний клекіт з-під хмар чути», «Куди орли літають, туди сорок не пускають», «На словах – орел, на ділі – мокра курка», «Орел мух не ловить», «Орли сильні крилами, а люди – дружбою»*) [11, с. 219-220]. «Сокіл» в українському фольклорі символічно уособлює сміливість і відвагу [10] (*«Сміливий як сокіл», «Відважний як сокіл», «Вмира як сокіл», «Козаки як соколи», «Знати сокола по польоту, а доброго молодця по походці», «Сокола по польоту дізнаються», «І сокіл вище сонця не літає», «Вороні соколом не бути», «Брови соболині, очі соколині, сам орел», «Сокіл з льоту вистачає, а ворона і сидячого не зловить», «Сова хоч би літала під небеса, та соколом не буде»*) [11, с. 215, 222-223].

Символічні образи птахів і неба мають ключове ідейно-тематичне значення в контексті алегоричного прочитання вірша. Народна символічна образність тут стає складником філософсько-громадського простору поета-романтика. На наше переконання, контекстуальний знак поезії «Недоля» закарбовується в авторську думку-посил Михайла Петренка: *«Тільки відважність та сила українців (відважність як у сокола та сила як в орла) можуть принести Україні свободу й вільний розвиток!».* По суті, Михайло Петренко у своєму найвідомішому вірші алегорично заманіфестував асоціативний заклик до національної свободи українців і політичної свободи України. На нашу думку, у вірші «Недоля» автором, по суті, закодований народний рецепт щастя для України та українців на всі часи – «Воля і доля!». Сам цей вірш може сприйматися не лише як ода безмежній свободі людини, але і як ода державній свободі України.

І зовсім не випадково Михайло Петренко насичує свій твір українськими фольклорними й світоглядними маркерами (символічні образи орла, сокола, сироти, долі, неба). Він цим свідомо закодовує свій вірш українськими національними смислами, пропонує читачам певні архетипи української душі й занурює їх у колективне несвідоме українців. Звідси, мабуть, походить отой

неймовірний і незбагненний чар від щирих рядків цієї поезії та змістовна глибочінь від висловлених у ній простих і «вічних» думок.

Випадково чи ні, але поезія «Недоля», як і пісня-романс «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю» в другому своєму, алегоричному прочитанні, втілювала квінтесенцію національної ідеї українців – у художньо-образній формі давала оцінку сучасності та пропонувала перспективу майбутнього. Адже, як відомо, національну ідею загалом розуміють саме як уявлення переважної більшості нації про сучасний розвиток і перспективи на майбутнє, як національні прагнення і програму дій.

Наявність громадянсько-політичних мотивів у петренківській поезії «Недоля» не повинно нас дивувати, бо такі мотиви, проявлені, до речі, саме в алегоричній формі, фіксуються вже у витоках новоукраїнської літератури – у славетній бурлескно-травестійній поемі «Енеїда» (кінець XVIII століття, надрукована 1798 року). На думку українського дослідника Валерія Шевчука, у цьому своєму передромантичному творі Іван Котляревський, перший в українські традиції, підніс відроджувальну ідею української нації, проголошуючи постулат «світлого міста», тобто відновлення української держави в майбутньому [12]. Політична ідея відродження автономного козацького війська та української автономної державності, висловлена в цій поемі художньою мовою, зближує «Енеїду» із таким явищем українського передромантизму, як історіософський трактат невідомого автора «Історія Русів», що з'явився на зламі XVIII-XIX століть і протягом кількох десятиліть таємно поширювався в середовищі українського дворянства. Анонімний автор цього трактату доводив, що саме Україна, а не Росія є прямою наступницею Київської Русі, що українці є окремим, відмінним від росіян народом, зі своїми традиціями, своєю історією, а тому Україна має всі права на відновлення своєї автономної державності, й обґрунтовував доцільність такого відновлення політичних прав України [12]. Дослідник цього твору, видатний український історик

Олександр Оглоблін образно назвав «Історію Русів» *«Декларацією прав української нації..., вічною книгою України»*.

«Енеїда» та «Історія Русів» беззаперечно вважаються найвизначнішими творами того часу, які будили українську національну свідомість, мали надзвичайну популярність в освіченої частини українського суспільства й десятиліттями поширювалися в ньому рукописними списками (своєрідним українським «самвидавом» кінця XVIII – першої половини XIX століття, як формою безцензурної літературної діяльності). І, звичайно ж, революційною подією націотворчого характеру, що мала для тодішнього українського суспільства ефект інтелектуального вибуху, ідеологічного спалаху, був вихід у світ 26 квітня 1840 року в Петербурзі першого видання «Кобзаря» Тараса Шевченка. Ця невеличка книжечка в 116 сторінок, що містила 8 поезій, отримала шалений розголос передусім своїм чітким антиімперським спрямуванням і надзвичайно виразною державницькою проукраїнськістю. Друге видання «Кобзаря» не забарилося й побачило світ уже 1844 року.

На нашу думку, до творів XIX століття, які бентежили й будили національні почуття українців, належав і найвідоміший вірш слобожанського поета-романтика Михайла Петренка «Недоля» («Дивлюся на небо…») (надрукований 1841 року). Згодом, швидко ставши надзвичайно популярною народною піснею, цей вірш набув загальноукраїнського звучання і став сприйматися українською громадськістю як ода свободі й, зокрема припускаємо, як ода державній свободі України.

Суспільна атмосфера України, у якій Михайло Петренко працював над створенням свого поетичного шедевру, характеризувалася наявністю стійких громадських настроїв українського автономізму (бажаннями повернути Україні політичні права, зокрема відновити автономію Гетьманщини). Такі настрої фіксуються в Україні в середовищі українського дворянства вже з 80-90-х років XVIII століття (Полтавський патріотичний гурток Василя Капніста, Новгород-Сіверський гурток Григорія Полети-

ки). Про настрої ностальгії за козацькими часами Гетьманщини в середовищі українського селянства і міщанства свідчать приклади створення українських добровольчих кавалерійських формувань у формі саме козацьких полків, організованих в Україні за урядовими дозволами у 1812 та 1830 роках (реакція на вторгнення Наполеона до Росії та на Листопадове повстання поляків і литовців проти Росії).

Показовими фактами, які засвідчують наявність таких автономістських настроїв і суспільного запиту на них саме в 1840-х роках, є початок роботи 1843 року українського письменника Пантелеймона Куліша над історичним романом «Чорна Рада» – твором, присвяченим боротьбі гетьмана Сомка та полковника Шрама за українську автономну державу. У грудні 1845 року була написана найвідоміша поезія геніального Тараса Шевченка, у якій було сконцентровано найголовніші його ідеї, думки і мрії – вірш «Як умру, то поховайте..», який згодом отримав назву «Заповіт». У ньому поєднано традиційний поетичний заповіт із бунтівним закликом до українців підняти національно-визвольне повстання проти Російської імперії («Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте І вражою злою кров'ю Волю окропіте…». За художньою довершеністю «Заповіт» належить до найдосконаліших зразків світової політичної лірики. У ньому, серед іншого, поет-автор висловлює тверду віру у вільне життя співвітчизників у «сім'ї вольній, новій». Тут, до речі, спостерігаємо цікаве перегукування шевченкової «нової сім'ї» з петренковим «новосіллям».

Про сталі автономістські настрої в українському суспільстві 40-х років XIX століття офіційно свідчать, наприклад, і документи російського урядового слідства щодо Кирило-Мефодіївського товариства 1847 року. Із відношення О. Ф. Орлова до начальника 5-го округу корпусу жандармів О. А. Шнеля від 9 червня 1847 року довідуємося:

«В Киеве же и Малороссии славянофильство превращается в украинофильство. Там молодые люди более заботятся о восста-

новлении языка, литературы и нравов Малороссии, доходя даже до мечтаний о возвращении времен прежней вольницы, казачества и гетьманщины» [15, с. 180].

Також граф О. Ф. Орлов вимагає, *«чтобы цензоры обращали строжайшее внимание на московские, киевские и харьковские периодические издания и на все книги, печатаемые в славянофильском духе, не допуская в них тех. полутемных и двусмысленных выражений, которыми они изобилуют и которые, хотя не заключают в себе злоумышленной цели, могут однако же людей злонамеренных приводить к предположениям о самостоятельности и прежней вольнице подвластных России народов»* [15, с. 182].

Отже, вірш «Недоля» Михайла Петренка треба осмислювати в історичному контексті процесів національного самоусвідомлення в Україні та потужній протидії цим процесам з боку російських імперських колонізаторів. На нашу думку, у своєму алегоричному прочитанні цей вірш цілком відповідав ключовим суспільним умонастроям, запитам та очікуванням тодішньої української громадськості, спирався на них і надихав їх.

Маємо вагомі підстави стверджувати, що семантичним кодом вірша «Недоля» є власне громадянський код (національно-визвольний код) – палка мрія про Волю, про державну самостійність України, її остаточний вихід з підвладності, підлеглості Російській імперії, вихід України із підневільного становища на шлях вільного свого розвитку.

Звичайно, подібне втілення громадянського коду у вірші «Недоля» вимагало від поета-автора сформованої ідеологічної позиції, наявності в нього українських патріотичних поглядів. Проте чи правомірно говорити про національну свідомість автора вірша «Недоля» («Дивлюся на небо…»)?

Щоб повно й переконливо відповісти на це запитання, слід насамперед звернутися до осмислення часу, у який жив і творив Михайло Петренко.

Поезія «Недоля» побачила світ у часи, коли українці були духовно, економічно й політично поневоленим народом, а на

українських територіях царської Росії були вже міцно вкорінені загально-імперські порядки, усіляко посилювався національний гніт українців (наприклад, діяла офіційна заборона на вживання слів «Україна», «український», «українець»). Скасувавши в останні десятиріччя XVIII століття автономію України (ліквідація автономних прав Гетьманщини, Слобідської України та Запорозької Січової Республіки), російські колонізатори прагнули до швидкої асиміляції нової колонії. Різко посилюється зросійщення України, фактично – її деукраїнізіція. Із українських навчальних закладів, наукових та адміністративних установ, судів, преси активно витісняється українська мова. Виникає і поширюється явище українсько-російської двомовності, за яким українську було загнано лише в селянський побут та до нечисленної купки української інтелігенції, російська ж мова натомість панує абсолютно в усіх царинах. Відтак українську мову офіційно проголошено діалектом російської («провінційною говіркою»), а українців – лише плем'ям без своєї мови й традицій. Відсутність державного захисту, соціальний і національний гніт гальмували духовний розвиток українського народу, прискорювали процеси його остаточної асиміляції. До кінця XVIII століття денаціоналізовувалася козацька старшина й український народ, по суті, втратив свою національно мислячу еліту. Ця втрата пояснюється передусім об'єктивними, а не суб'єктивними чинниками. Адже в часи, коли заборона українства постала на рівні державної політики Росії, важко було протистояти загальноімперській руйнівній машині.

Виклики національній ідентичності, серйозні загрози самому національному існуванню українців призвели до національно-культурного пробудження освічених верств українського суспільства, які в перші десятиліття XIX століття формують українську національну самосвідомість та українську літературну мову як об'єднавчий чинник нації та один із показників існування самої нації. Унаслідок цього в першій половині XIX століття розширюється коло носіїв української національної

свідомості й культури. «Енеїда» Івана Котляревського не лише започаткувала формування такої мови, не лише першою голосно заговорила про український народ та його найславетніші часи Гетьманщини, тобто самостійної української державності. Іван Котляревський своїм безсмертним твором започаткував хай і завуальований, але реальний і дієвий спротив проти зневажання українського народу та його мови. Це був спротив інтелектуальний і духовний, а також ідеологічний, бо «Енеїда» потужно стимулювала й розвиток української національної ідеології.

Для осмислення часу, у якому жив і творив український поет Михайло Петренко, зокрема працював над віршем «Недоля», слід обов'язково враховувати те, що для такого колоніального пригнобленого народу, як українці 30-40-х років XIX століття, діяльність щодо розбудови та розвитку української літератури була наскрізь націотворчою серцевиною створення українського «національного проєкту» й тому, в умовах Російської імперії така літературна діяльність була політичною від самого початку.

Україномовні літературні твори, починаючи з «Енеїди» Івана Котляревського, стали могутньою зброєю в протистоянні російській імперській культурній експансії на українські землі. Потрібно чітко усвідомлювати, що автори україномовних літературних творів XIX століття свідомо кидали виклик Російській імперії, свідомо чинили спротив асиміляторській політиці імперської влади щодо українців. Цей свій мирний спротив зросійщенню України вони чинили зброєю культури, щоб зберегти українську ідентичність, самобутність та самодостатність. Їхня літературна діяльність у тих умовах задушливої атмосфери «миколаївської Росії» була рівнозначна публічним політичним заявам: *«Ми – відмінний від росіян народ», «Ми маємо свою землю», «У нас є власне минуле, особиста історія і особисте майбутнє», «Ми маємо такі самі права, як й інші народи, включно з правом на власну державність».*

Одним із тих, хто свідомо став на шлях такого інтелектуального культурного спротиву імперській політиці був і харків-

ський поет-романтик Михайло Петренко.

Як і в усіх представників української інтелігенції тієї доби, особливо талановитої, творчої, у нього був особистий драматичний вибір. Перший – служити рідному народу, адже українська культура, зокрема література, потребувала невпинного й активного розвитку, тобто невтомної та послідовної праці інтелектуалів-ентузіастів. Другий – поповнити печальну когорту «блудних синів» України, які, покинувши своє, весь свій талант поклали на розбудову російської науки, літератури, культури. Адже, щоб досягти чогось в імперії, «видряпатися на верхи російської службової ієрархії», треба було прилаштовуватися, йти на компроміс із власним сумлінням, рідну мову міняти на чужу. Цю когорту міг поповнити й Михайло Петренко. Але ж ні, не поповнив!

Портрет 24-річного українського поета-романтика Михайла Петренка роботи заслуженого художника України А. М. Чередниченка. Лютий 2013 року

На початку XIX століття чи не найважливішим осередком українського національного відродження, неофіційною культурною столицею України став Харків – центр Слобожанщини. Окрасою тодішнього Харкова був його університет, заснований 1805 року зусиллями Василя Каразіна й коштом місцевого українського дворянства, купецтва та міщанства. Він не став центром зросійщення краю, як цього очікувала імперська влада Росії, а об'єднав навколо себе найкращі інтелектуальні сили українського громадянства, діячів української літератури, історії, етнографії, перетворившись на культурний осередок, у яко-

му досліджувалися народний побут, історія та мова, розгорталася українська літературна діяльність, формувався український (україномовний) театр. Тобто Харків у цілому й Харківський університет зокрема ще на початку XIX століття стали центром мирного інтелектуального спротиву українців колоніальній політиці Російської імперії, спрямованої на деукраїнізацію України.

Тогочасний Харків вирував літературним життям. Молодий поет Михайло Петренко свідомо стояв на українських позиціях і писав україномовні вірші, підтримуючи своїми поезіями всі ті видання українською мовою, яким пощастило прорватися до читача крізь перепони імперської цензури: харківські українські літературні збірники «Сніпъ» (1841), «Молодикъ» (1843), «Южный русский зборникъ» (1848). І це відбувалося в ті роки, коли не лише великодержавна, а навіть прогресивна російська преса різко критикувала український національний рух. 1843 року проти виходу «Молодика», наприклад, уїдливо виступив у пресі відомий російський публіцист Віссаріон Бєлінський, який у своїй шовіністичній рецензії висловив переконання, що навіть україномовні твори Тараса Шевченка не треба видавати в Росії, бо в імперії повинна існувати лише одна літературна мова – «великоросійська».

Губернаторський палац.
Перша будівля Харківського університету початку XIX ст.

У 1837-1841 роках Михайло Петренко навчався в Харківському університеті на юридичному факультеті.

Вважається, що в студентські роки він увійшов до харківського гуртка літераторів-

аматорів, який мав виразне українофільське спрямування. Українофілами в ті роки називали людей, у яких пробудився інтерес до народної мови, історії та культури українців, формувалися українські патріотичні погляди, переконання й почуття. Російськими урядовими колами українофільство однозначно сприймалося як прояв сепаратизму. Павло Грабовський, відомий український поет-лірик, громадський діяч і борець за національну свободу українців та визволення їх із-під російського самодержавства, який у другій половині XIX століття збирав відомості про перебування Михайла Петренка в Харкові, писав, що молодий Петренко наприкінці 30-х – початку 40-х років XIX століття вважався в цьому губернському місті *«відомим українофілом-романтиком»* [1, с. 14] і *«входив до літературного гуртка, який збирався в сім'ї Писаревських, і головним об'єктом їх інтересів була народна пісня та література»* [13, с. 74]. Цей харківський український літературний гурток українофілів Павло Грабовський називає *«гуртком Писаревських і Петренка»* і свідчить, що він славився на той час у Харкові своїми *«українськими концертами»,* а учасники гуртка були до того ж і поетами українськими [13, с. 74]. Показово, що згадані концерти у формі українських вечорів разом з родиною Писаревських влаштовував саме Михайло Петренко [13, с. 89].

Дуже промовиста характеристика щодо того, людей яких поглядів об'єднував харківський гурток Писаревських і Петренка, належить видатному українському історику, прозаїку й поету-романтику Миколі Костомарову, який 1841 року теж увійшов до цього гуртка: *«… я зійшовся із цілим гуртком молодих людей, так само, як я, відданих ідеї відродження української мови та літератури…»* [14].

Навчання в Харківському університеті, де викладачами були тоді відомі українські письменники та вчені Петро Гулак-Артемовський, Микола Костомаров, Амвросій Метлинський, Ізмаїл Срезнєвський, безумовно, мало вплив не лише на розвиток поетичного таланту молодого Петренка, а й на формування його національної свідомості.

У 1830-1840-х роках Михайло Петренко свідомо був активним учасником українського літературного процесу першої половини XIX століття і також свідомо працював у новому для української літератури художньому стилі романтизму, взявши активну участь у творенні українського романтизму й ставши одним із найбільш яскравих його представників в українській поезії XIX століття. Романтизм у якості джерела творчості відмовився від античної спадщини й звернувся до народного фольклору, виступаючи як філософія культу національного, культу безмежної свободи, удосконалення й оновлення, культу історизму та апологія особистості, неприйняття буденності й возвеличення «життя духу». Фактично, романтизм – це був суспільний запит на свободу. У країнах Центральної та Південно-Східної Європи домінантою романтизму став національно-визвольний рух, взаємовідносини особистості з етнічною спільнотою, мотив «національної туги», курс на оновлення суспільства й держави. Спираючись на загальну думку вітчизняних дослідників, Олесь Гончар підсумував: *«Українським романтикам властиве загострене почуття патріотизму, звідси – звернення до героїв та епізодів з національної історії, сум за втраченими національними реаліями в суспільстві, розуміння високої естетичної цінності усної народної поезії, схильність до демократизму, до ідеї народності літератури»* [3, с. 21].

Таким чином, на питання, чи правомірно говорити про національну свідомість Михайла Петренка як автора вірша «Недоля», маємо підстави відповісти цілком ствердно. Так, він мав національні переконання, був молодим національно свідомим українським інтелігентом.

Наостанок постає відкрите питання: чи достатньо талановитим був український поет Михайло Петренко для того, щоб створити унікальний поетичний текст подвійної інтерпретації – вірш «Недоля» («Дивлюся на небо…»)?

Уже наступного року після літературного дебюту Михайла Петренка в харківському літературному альманасі «Сніп»

(1841), де була надрукована його добірка із 7-ми поезій під загальною назвою «Думки», відомий літературний критик того часу, уродженець України Микола Тихорський у своїй розлогій рецензії на цей альманах (рос. журнал «Маяк», 1842, № 9) звернув увагу саме на вірші Михайла Петренка, назвавши його поезію справжньою і давши найвищу оцінку віршеві «Недоля» [1, с. 17]. І не помилився.

Виокремлював добірку віршів саме Михайла Петренка серед усього змісту ще не виданого альманаху «Сніп» і Микола Костомаров, як відомий вже на той час український прозаїк і поет-романтик (у листі до Ізмаїла Срезневського від 30 листопада 1840 року) [1, с. 14-15]. А відомий український поет Амвросій Метлинський від імені всієї творчої співдружності харківських поетів-романтиків у період підготовки альманаху «Сніп» до друку відгукнувся про поетичну творчість Михайла Петренка мужніми й самокритичними словами: *«... поет истинный, не нам чета»* (в листі до Ізмаїла Срезневського від 26 серпня 1840 року) [1, с. 15].

Саме про виняткову талановитість поета-романтика Михайла Петренка свідчать і відомий факт занотовування його вірша «Недоля» власноруч Тарасом Шевченком до особистого нотатника-альбому з вибраними поезіями інших авторів, і показовий літературний казус помилкового авторства Тараса Шевченка щодо цього унікального вірша харківського поета-романтика.

У царині української поезії Михайло Петренко дійсно заявив себе як один із найбільш талановитих сучасників Тараса Шевченка, який незалежно від великого поета по-своєму пробував розбудовувати лінію суб'єктивно-особистісного вираження в ліриці, а в тих творах, де набуток Т. Шевченка виступав чинником літературного впливу, – належав до продовжувачів найбільш новаторського його напряму. Трохи раніше за Тараса Шевченка він звернувся до написання поетичних творів психологічної лірики, втіливши в них зовсім осібні настрої й мотиви, аніж ті, які присутні у відповідних творах свого великого сучасника [5, с. 507].

Беззаперечним є те, що *«Петренко був одним із перших українських поетів, який здійснив спробу психологічного поглиблення любовної теми, подальшого індивідуалізованого розгортання її із того стану, як вона на початок 40-х років XIX ст. існувала в літературній традиції та творах фольклору»* [5, с. 506].

На думку Олеся Гончара, як поет, Михайло Петренко *«належав до того естетико-психологічного типу українських митців, які свідомо вдавалися до нових принципів творчості»* [3, с. 21]. *«Він був творцем, тому експериментував, вдаючись до різних стилів, випробуваючи своє перо на відносно широкому колі тем, у різних системах образотворення…»* [5, с. 9].

Наприклад, саме про новаторський потенціал Михайла Петренка свідчить його унікальна драматична поема «Найда» (1845 р.), у якій він уперше серед творів української драматургії випробував можливості ритмічно гнучкого римованого вірша [13, с. 125]. Явище неточної рими було характерним для народної пісенності й також широко використовувалося в поезії Тараса Шевченка, але до того ще ніколи неточна рима не застосовувалась у віршованих п'єсах українських авторів, до речі, доволі нечисленних на ту пору [5, с. 516].

Вважається також, що віршем «Недоля» та іншими своїми творами, що склали поетичний цикл «Небо», Михайлові Петренку вдалося започаткувати в українській літературі *«медитативно-розмислову лірику, майже виключно зосереджену на внутрішніх станах ліричного «я»* [1, с. 47; 5, с. 508]. І така особлива лірика становить основу поетичного доробку Михайла Петренка й визначає його унікальне місце в українській літературі.

Отже, відповідаючи на відкрите питання, слід зазначити, що наприкінці 30-х – початку 40-х років XIX століття рівнем свого поетичного обдарування й здатністю до літературного новаторства Михайло Петренко серед українських поетів тої доби поступався лише своєму великому сучаснику – геніальному поету Тарасу Шевченку. І йому цілком по силам було свідомо створити поетичний шедевр, твір подвійної інтерпретації – поезію «Недо-

ля» («Дивлюся на небо…»), свій найвідоміший вірш, геніальний за задумом, формою та змістом, за втіленими ідеями, за пророчими мріями-дороговказами, за впливом на широку українську громадськість й українське суспільство багатьох поколінь.

Отже, думається, що неповторний чар цього геніального вірша Михайла Петренка міститься саме в його неоднозначній інтерпретації, у фантастично привабливих подвійних смислах, завдяки чому він і сприймався водночас і як ода безмежній свободі людини та її необмеженим можливостям, і як ода майбутньому звільненню України та українців. Ці обидві оди, поєднані в одному творі, набули загальнонаціонального звучання, коли стали улюбленою народною піснею для багатьох поколінь українців – піснею про мрію і свободу, про вільну людину й вільну країну. Кожний співав її як йому чулося, кожний чув те, що йому бажалося чи навіть уявлялося, бо вона могла чарівно пробуджувати певні асоціації, чіткі або ж невловимі, та наводити на певні думки-роздуми.

Реверс ювілейної монети України номіналом дві гривні на честь поета Михайла Петренка, 11 липня 2017 року

Ставши піснею, вірш сам полетів Україною та світом сміливо, як сокіл, потужно, як орел, і літатиме, допоки будуть у світі українці, бо ця пісня для них і про них.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Михайло Петренко: Життя і творчість: Художні тексти, дослідження, документи. Упоряд. О. Є. Петренко, О. О. Редчук. Київ, 2013. 218 с., іл.
2. Семків В., Писанка Н. «Дивлюсь я на небо»: Перший український хіт. URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/pershii-ukrayinskii-khit/ (дата звернення: 19.08.2017).
3. Гончар Олексій. Зачарований небом (романтичний світ Михайла Петренка). Слово і час, № 11-12. 1997. С. 21-26.

4. І прадіди в струнах бандури живуть: Укр. романт. поезія: Зб.: Для серед. та ст. шк.. віку. Київ, 1991. 239 с.: іл.

5. Поет-романтик Михайло Миколайович Петренко (1817-1862): Твори. Критичні та історико-літературні матеріали. Упорядник О. Є. Петренко. Київ, 2015. 586 с.

6. Брюховецька Л. Своє / рідне кіно Леоніда Бикова. Монографія. Київ, 2010. 340 с.

7. Нахлік Євген. Ситуативні алегорії в «Енеїді» Котляревського. URL:

https://zbruc.eu/node/92127 (дата звернення: 12.10.2022).

8. Енеїда з погляду літературних напрямів і течій. URL.

https://md-eksperiment.org/post/20181002-eneyida-poglyad9 (дата звернення: 02.12.2022).

9. Зісельс Йосиф: «Ця війна є тому, що ми хочемо свободи, відриваємося від імперії, а вона нас тримає». Телеканал «Суспільне Культура», 19 жовтня 2022, 18:55. URL: https://suspilne.media/298588-josif-zisels-ca-vijna-e-tomu-so-mi-hocemo-svobodi-vidrivaemosa-vid-imperii-a-vona-nas-trimae/ (дата звернення: 11.110.2022).

10. Левчук Оксана. Зооморфні образи українського фольклору: історія і методологія дослідження. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26619/1/Оксана%20ЛЕВЧУК.pdf (дата звернення: 06.02.2023).

11. Прислів'я та приказки. Природа. Господарська діяльність людини. Упорядник М. М. Пазяк. Київ, 1989. 480 с.

12. Шевчук В. Висновки, або Коли починалася Нова українська література і ще раз про стилістичні епохи. Шевчук В. Муза Роксоланська: Українська література XVI - XVIII століть: У 2 кн. Київ, 2005. Кн. 2: Розвинене бароко. Пізнє бароко. С. 687.

13. Петренко О. Є., Шабанова В. М. Михайло Миколайович Петренко – 200 років безсмертя. Київ, 2017. 238 с.

14. Костомаров Н. И. Исторические произведения. Автобиография. Киев, 1990. С. 438-461. URL: http://litopys.org.ua/kostomar/kos23.htm (дата звернення: 02.12.2022).

15. Україна: антологія пам'яток державотворення, X – XX ст.: у 10 т. (редкол.: І. М. Дзюба та інші. Київ, 2009. Т. 5: Романтики національного відродження (1800-1883 роки). 736 с.

Савчук О. А.

ПАРОВОЗОБУДУВАННЯ НА МАШИНОБУДІВНОМУ ЗАВОДІ КРАМАТОРСЬКОГО МЕТАЛУРГІЙНОГО ТОВАРИСТВА

Історія паровозобудування в Краматорську на початку XX століття залишається маловідомою в історичній науці та вітчизняному краєзнавстві. Спеціальних досліджень на цю тему, як і відповідних краєзнавчих робіт, немає. Тому метою цієї роботи є вивчення інформації щодо процесу створення й функціонування паровозобудування на Краматорському машинобудівному заводі.

Джерельну базу дослідження склали спогади старожилів Краматорська, візуальні історичні джерела, аналіз історико-краєзнавчої літератури, інформація з мережевих ресурсів.

1892 року «Товариство котельних і механічних заводів В. Фіцнер і К. Гампер» на купленій у поміщиків Таранових-Білозерових земельній ділянці біля ст. Краматорська (Курсько-Харківсько-Севастопільської залізниці) розпочало зведення машинобудівного заводу, а 1896 року підприємство стало до ладу [1, с. 29]. Із метою забезпечення власного виробництва якісними металом компанія організовує металургійне виробництво – 1897 року на підприємстві було збудовано ливарний цех і механічну майстерню, а назва змінилася на «Машинобудівний і чавуноливарний завод». Із серпня 1898 року підприємство розпочало власне добування залізної руди з копалень в Ізюмському повіті, щоби забезпечити своє чавуноливарне виробництво дешевою сировиною. На той час головною спеціалізацією заводу було виготовлення підйомних кранів, парових котлів та обладнання котелень («паровичень»), обладнання доменних, сталеливарних і прокатних заводів, хімічних заводів, цукрових, пивоварних і винокурних заводів, виготовлення гірничозаводського

обладнання тощо (див. іл. 1). Важливо, що, згідно з інформацією плакатної реклами «Товариства котельних і механічних заводів В. Фіцнер і К. Гампер», дана фірма була вповноважена на представництво в Росії інтересів поважної німецької фірми «Паровозобудівні і Механічні заводи А. Борзіг в Берліні» (див. іл. 1).

На базі «Товариства котельних і механічних заводів В. Фіцнер і К. Гампер» *«15 травня 1899 р. було утворене «Краматорське металургійне товариство» (КМТ) з акціонерним капіталом 4,5 млн. крб., розділеним на 9000 акцій по 500 крб.»* [1, с. 29]. У документах фігурує також інший варіант написання назви цієї акціонерної кампанії – «Краматорське Металургійне Товариство» (див. іл. 2).

Відомо, що в період до Першої світової війни машинобудівний завод Краматорського Металургійного Товариства, окрім машин, механізмів та обладнання для сталеливарного й прокатного виробництва, підйомних машин і кранів, парових котлів і тендерів, випускав також і паровози.

Даний факт краматорського паровозобудування має підтвердження як у спогадах старожилів і фотодокументах (див. іл. 4, іл. 5), так і в рекламній інформації машинобудівного заводу КМТ: газетних рекламних оголошеннях (див. іл. 5, іл. 6), плакатній та книжній рекламі (див. іл. 7, іл. 8, іл. 9).

Краматорська краєзнавиця Надія Шляхтиченко стверджувала, що в роки Першої світової війни машинобудівний завод КМТ (нині – Старокраматорський машинобудівний завод) не лише випускав воєнну продукцію: снаряди (1914 року на заводі був створений окремий снарядний цех), гарматні стволи та артилерійські лафети, але й ремонтував магістральні локомотиви для пасажирських і товарних перевезень [2, с. 37]. Однак першим таку інформацію оприлюднив ще 1947 року краматорський краєзнавець Микола Древетняк: *«Завод виконував промислові та воєнні замовлення. Вироблялися стволи й лафети для польових гармат, санітарні двоколки, снаряди; випускалися компресори для шахт Півдня, ремонтувалися паровози і ваго-*

ни» [3, с. 54]. Краматорський краєзнавець Володимир Коцаренко повідомив про стару світлину (на жаль, не датовану), на якій зображений паротяг виробництва Путилівського заводу, а на кабіні машиніста видно прикріплену там металеву табличку з написом *«Большой ремонтъ исполненъ Машиностроительным заводом Краматорского металлургического общества».* Також Володимир Коцаренко повідомив і про збережений лист початку XX століття, згідно зі змістом якого особу-адресата даного листа запрошували працювати на Краматорський машинобудівний завод заступником начальника механічної майстерні й при цьому обіцяли (крім усього іншого) премію за кожний відремонтований локомотив [4].

Про те, що машинобудівний завод КМТ приймав замовлення ще й на ремонт локомотивів, свідчить, зокрема, офіційне оголошення, розміщене в харківській губернській газеті «Южный край» за 25 травня 1913 року, яке повідомляло, що машинобудівному заводу Краматорського Металургійного Товариства потрібний досвідчений майстер з ремонту паротягів (див. іл. 10).

У витягу зі звіту Гірничого департаменту Міністерства торгівлі та промисловості (був центральною державною установою в Російської імперії з управління гірничозаводськими округами) за 1906-1907 роки, оприлюдненому краматорським краєзнавцем Сергієм Сіриком, міститься офіційна інформація щодо ремонтування локомотивів на Краматорському машинобудівному заводі 1906 року: *«[...] На заводі Краматорського металургійного Товариства в 1906 р. зроблено спеціальне обладнання майстерень для здійснення ремонту паротягів й збудована особлива малярня...»* (див. іл. 11). Згадана малярня, безсумнівно, призначалася для пофарбування відремонтованих паротягів.

Краєзнавиця Лідія Зеленська наводить у своїй праці письмові спогади краматорського старожила Олександра Буднікова, що проживав у нашому місті з 1903 року, працюючи копіювальником технічної контори машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства, який згадував, що на цьому

заводі до Лютневої революції 1917 року виготовлялися паротяги для внутрішньозаводського транспорту [5, с. 112-113]. Безсумнівно, що тут малися на увазі не магістральні локомотиви, а маневрові паротяги, дуже ефективні для маневрування на криволінійних коліях внутрішньозаводських територій. *«Характерною рисою усіх маневрових потягів була відсутність причіпного тендера – запас води й палива розміщувалися на самому локомотиві (такий тип потяга називають танк-паротягом»* [6, с. 11]. Використовувалася також назва «танковий безтендерний паротяг» [7, с. 87]. Тобто в заводського маневрового танк-паротягу безтендерного типу водяний танк і вугільний бункер були розташовані консольно вздовж парового котла. Без причіпного тендера танк-паротяг мав значно меншу довжину й саме тому був більш ефективним для маневрування в порівнянні зі звичайним тендерним локомотивом. Саме тому танк-паротяги *«знайшли широке застосування на внутрішньозаводських шляхах металургійних і машинобудівних заводів»* [6, с. 12].

За твердженням відомого дослідника історії російського паровозобудування Є. І. Мокршицького, на початку ХХ ст. в Російській імперії в умовах посиленого попиту паротяги виробляли такі нові заводи: Брянський (з 1893 року), Путилівський (з 1894), Харківський (з 1897), Сормовський (з 1898), Луганський (з 1899), Миколаївський та Краматорський [7, с. 82]. Для перших п'яти з перелічених заводів паровозобудування було основною спеціальністю, вони виготовляли паротяги регулярно й серійно. Щодо двох останніх заводів з наведеного переліку, то, за даними Є. І. Мокршицького, *«Миколаївський суднобудівний завод в м. Миколаїв та Краматорський машинобудівний завод на Донбасі, які ніколи не будували паровозів, під тиском великого попиту приступили до паровозобудування»* [7, с. 86]. Тобто для даних заводів виробництво паротягів було не основною, а додатковою продукцією, яка виготовлялася, як правило, на замовлення: нерегулярно й невеличкими партіями, а то й в одиничних кількостях.

Наявність великого попиту на паровозобудування в Російській імперії Є. І. Мокршицький датує 1896-1906 роками: *«Замовлення на паротяги наприкінці минулого століття* [XIX ст. – О. С.] *були настільки великими, що працюючі російські паровозобудівні заводи, а також заводи, що організували в себе паровозобудування, не могли їх прийняти. Незадовільнена потреба в паротягах не могла бути поповнена ввезенням із-за кордону внаслідок високого мита. Такі обставини призвели до виникнення на півдні Росії майже одночасно двох спеціально паровозобудівних заводів: Харківського і Луганського. Замовлення на будування паротягів були видані утвореним товариствам цих заводів ще до того, як заводи були збудовані... Через 10 років успішної роботи з паровозобудування замовлення на паротяги для казенних і приватних залізниць різко скоротились»* [7, с. 85]. Період загальної промислової депресії 1907-1912 років дослідник називає *«роками малих замовлень на будування паротягів»* [7, с. 86]. Наприклад, у Луганського паровозобудівного заводу максимальна продуктивність датується 1905 роком, коли річна кількість збудованих паротягів досягла 245, а з 1907 року продуктивність стала невпинно знижуватися й до 1912 року впала до 31 паротягу на рік, а на самому заводі було організоване додаткове непрофільне виробництво (парових котлів, обладнання для котелень тощо) [7, с. 86]. Харківський паровозобудівний завод у цей самий період теж організував побічне виробництво парових машин, товарних вагонів і навіть дрібних сільськогосподарських знарядь [7, с. 85].

Щодо дати початку паровозобудування на Краматорському машинобудівному заводі, то вона досі залишається не встановленою точно. Можна лише констатувати, що організація паровозобудування на даному заводі була здійснена до 1907 року, тобто в період, так би мовити, *«років великих замовлень на будування паротягів»,* коли дійсно існував величезний попит на них на російському ринку. Якщо ж конкретизувати, то, на нашу думку, є підстави датувати початок краматорського паровозобудування 1905 роком, про що мова піде далі.

Окрім спогадів старожилів і фотодокументів, факт краматорського паровозобудування має також документальне підтвердження в офіційній рекламі Краматорського машинобудівного заводу. Наприклад, плакатна реклама заводу КМТ інформує споживачів, що локомотиви випускаються в Краматорівці легкого й середнього класу, а за типом належать до безтендерних (танк-паротягів) і тендерних паротягів: «Паротяги найрізноманітніших конструкцій, танк-паротяги від 5 до 45 тонн службової ваги» (див. іл. 8). Газетна реклама заводу Краматорського Металургійного Товариства повідомляє, що він виготовляє *«танк-паротяги («кукушкі») для ширини колії 1524 мм (норм. російс.)», які мають «службову вагу біля 25 тонн» і здатні «перевозити 20-25 завантажених вагонів»* (див. іл. 6).

Тогочасні безтендерні паротяги (танк-паротяги) були найбільш придатні для водіння приміських поїздів та для маневрової роботи на залізничних станціях і внутрішньозаводських перевезеннях, бо були розраховані для роботи на залізничних коліях різної ширини: як для широкої російської колії в 1524 мм, так і для вузької європейської колії в 450 мм (див. іл. 8), а також були більш зручними в експлуатації в умовах криволінійності залізничних шляхів на внутрішньозаводських територіях. Тому реклама інформує про можливість замовлення Краматорському машинобудівному заводу виробництва *«танк-паротягів для найрізноманітніших цілей»* (див. іл. 7).

Також, на наш погляд, доволі красномовним свідченням можливостей паровозного виробництва на машинобудівному заводі Краматорського Металургійного Товариства є той беззаперечний факт, що виробництво локомотивів на початку XX ст. велося краматорцями в тісній виробничій кооперації з всесвітньовідомою німецькою фірмою «August Borsig» (м. Берлін), яка була тоді одним із визнаних провідних лідерів європейського та світового паровозобудування (див. іл. 7, іл. 8, іл. 9). За доби розквіту паровозного транспорту німецька фірма «August Borsig» була найбільшою в Європі й другою в світі за кількістю вироблених локомотивів.

Цікаво, що аналіз плакатної реклами машинобудівного й чавуноливарного заводу «Товариства котельних і механічних заводів В. Фіцнер і К. Гампер» свідчить, що дане підприємство протягом 1896-1899 років серед іншої продукції випускало рами для паротягів та представляло в Росії інтереси німецької фірми «Паровозобудівні і Механічні заводи А. Борзіг в Берліні» (див. іл. 1). Ці факти дозволяють припустити, що перші спроби промислової кооперації Краматорського машинобудівного заводу з німецькою паровозобудівною фірмою «August Borsig» започатковуються вже упродовж 1896-1899 років.

За даними краматорського краєзнавця Миколи Древетняка, угода про співробітництво машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства з німецькою фірмою «August Borsig» була укладена 5 січня 1905 року [3, с. 29]. Зокрема в угоді мова йшла про виробництво машинобудівним заводом КМТ різноманітної промислової продукції на російський ринок за кресленнями даної фірми. Співробітництво полягало насамперед у тому, що за кресленнями німецької фірми Краматорський машинобудівний завод виконував усі великовагові частини машин, отримуючи вже в обробленому вигляді з-за кордону дрібні легковагові частини, що значно здешевлювало для даної німецької фірми транспортні витрати та розміри мита [3, с. 29-30]. Слід враховувати також, що фірма «August Borsig» була ще й провідним акціонером Краматорського Металургійного Товариства, тобто ведучим співвласником Краматорського машинобудівного заводу, а 15 квітня 1900 року відомий німецький промисловець Ернст Борзіг був обраний головою правління Краматорського Металургійного Товариства [8, с. 377].

Вважаємо, що факт згаданої січневої угоди 1905 року заводу КМТ із фірмою «August Borsig» дозволяє попередньо датувати початок паровозобудування на машинобудівному заводі Краматорського Металургійного Товариства саме 1905 роком.

Таке припущення, яке безумовно ще потребує свого документального підтвердження або ж документального заперечен-

ня чи коригування, на сьогодні є достатньо обґрунтованим і додатково аргументується ще одним вагомим фактом, наведеним у краматорській краєзнавчій літературі. Мова йде про те, що, досліджуючи перебіг подій Російської революції 1905-1907 років у заводському селищі Краматорівка (нині – місто Краматорськ), краєзнавець Володимир Коцаренко, посилаючись на тогочасні документи жандармського відомства Харківської губернії, наводить випадок побиття 7-го листопада 1906 року робітниками заводу КМТ одного з представників заводської дирекції – якогось Бретага, який спровокував цей напад на себе власними несправедливими діями проти робітників, чим розлютив їх. Так ось у жандармських документах 1906 року, досліджених Володимиром Коцаренком, цей Бретаг зазначається як завідувач паровозобудівним відділенням заводу КМТ [8, с. 205]. Фактично, це документально засвідчує функціонування вже в листопаді 1906 року в структурі машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства окремого паровозобудівного цеху, начальником якого тоді й виступав згаданий Бретаг і яке було організоване раніше листопада 1906 року (дуже ймовірно, що 1905).

Вважаємо, що вищезазначений факт встановлення в січні 1905 року тісної виробничої кооперації Краматорського машинобудівного заводу з провідною німецькою паровозобудівною фірмою «August Borsig», яка дозволила на даному заводі виготовляти паротяги, був продиктований пошуками дирекцією заводу та іноземними акціонерами КМТ (насамперед німецькими) оптимального рішення щодо збільшення прибутковості підприємства в ситуації загальноросійської економічної депресії 1904-1909 років, яка змінила гостру й масштабну економічну кризу 1900-1903 років у Російській імперії (була частиною світової економічної кризи 1900-1903 років).

Дана криза вразила насамперед провідні галузі важкої промисловості Наддніпрянської України – металургійну та кам'яновугільну. Накопичення великих нерозпроданих запасів чавуну

викликало значне зниження цін на нього, катастрофічно падали ціни й на промислову сировину, метал, вугілля, залізну руду тощо, що призвело до тимчасового припинення роботи багатьох гірничорудних та металургійних підприємств. У період економічної кризи 1900-1903 років основним рішенням підприємців щодо збереження промислового виробництва було створення ними галузевих монополістичних об'єднань. Так виникли відомі синдикати «Продамет» (1902 р.), «Трубопродаж» (1902), «Продвугілля» (1904) «Продаруд» (1908) та ін. До синдикату «Продамет», що став першою і найбільшою монополією в промисловості Російської імперії та об'єднав 90% всіх металургійних підприємств Росії, які належали в основному французькому, бельгійському та німецькому капіталу (зокрема Південноросійське Дніпровське товариство, Російсько-Бельгійське товариство, Брянське товариство, Донецько-Юріївське товариство, «Провіданс» та ін.) увійшло також і Краматорське Металургійне Товариство, яке належало німецькому капіталу, увійшло завдяки потужному металургійному виробництву при своєму машинобудівному заводі.

Але, як можна побачити, крім участі в монополізації металургійної промисловості, Краматорське Металургійне Товариство винайшло власний додатковий спосіб збільшення капіталізації підприємства та захисту своїх прибутків у ситуації загальноросійської економічної депресії: воно стало на шлях виробничої кооперації з провідною іноземною паровозобудівною фірмою. Це дозволяло підприємству освоїти новий перспективний ринок збуту продукції – високотехнологічний і тому прибутковий паровозний ринок Російської імперії.

Але успішний старт краматорського паровозобудування в 1905-1906 роках був затьмарений загальною промисловою депресією 1907-1912 років у Російській імперії, які дослідник Є. І. Мокршицький називає *«роками малих замовлень на будування паротягів»* [7, с. 86]. Він же наводить дані щодо цього складного періоду: 1911 року Краматорський машинобудівний завод збудував лише 2 паротяги [7, с. 86].

Отже, машинобудівний завод КМТ серед своїх профілів промислового виробництва мав реальні можливості розвивати таку галузь транспортного машинобудування як паровозобудування. Але слід підкреслити, що краматорське паровозобудування не було економічно й технологічно самостійним, як, наприклад, на Луганському чи Харківському паровозобудівних заводах, воно було скоопероване з німецькою паровозобудівною фірмою «August Borsig» і цілком залежало від виробничої кооперації з нею.

Створений, найвірогідніше, у січні 1905 року, паровозобудівний профіль на машинобудівному заводі КМТ діяв, імовірно до серпня 1914 року, і з початком Першої світової війни перестав функціонувати з об'єктивної причини: розриву необхідних для цього виробничих зв'язків з паровозобудівною німецькою фірмою «August Borsig». Адже в тій Великій війні Російська та Німецька імперії опинилися серед держав-суперниць у складі ворогуючих військово-політичних блоків – Антанти й Троїстого Союзу (з 1916 року називався – Четверний союз). Саме тому в умовах Першої світової війни не могло бути й мови щодо продовження тісної виробничої кооперації російського підприємства та німецької фірми й краматорське паровозобудування було різко згорнуте.

Таким чином, паровозобудування на Краматорському машинобудівному заводі існувало, на нашу думаку, з січня 1905 року до серпня 1914 (9 років 7 місяців) на базі тісної виробничої кооперації з провідною німецькою паровозобудівною фірмою «August Borsig». Але машинобудівний завод Краматорського Металургійного Товариства й після припинення свого паровозобудування, безумовно, і надалі зберігав виробничі можливості та потужності для ремонтування локомотивів, тендерів і танк-паротягів.

Царство Польское.
Петроковская губ.

АКЦІОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО

КОТЕЛЬНЫХЪ и МЕХАНИЧЕСКИХЪ

ЗАВОДОВЪ

„В. Фицнеръ и К. Гамперъ".

ПРАВЛЕНІЕ: С.-Петербургъ, Невскій пр., 82, Телефонъ 986.
УПРАВЛЕНІЕ: Сельце, близъ Сосновицъ, ст. Варш.-Вѣнской ж. д.

Заводы:

Котельный, мостостроительный и механическій—Сельце, близъ Сосновицъ, стан Варшавско-Вѣнской ж. д. **Машиностроительные и чугунно-литейные**—Домброва, ст. Варшавско-Вѣнской ж. д. и Краматорская, ст. Курско-Харьково-Севастопол. ж. д.

ТЕХНИЧЕСКІЯ КОНТОРЫ:

Въ С.-Петербургѣ: Невскій пр., 82.—Въ Москвѣ: Мясницкія ворота, домъ Кабанова.—Въ Кіевѣ: Крещатикъ, д. Вархаловскаго.—Въ Одессѣ: Казарменный переулокъ, № 7.—Въ Екатеринославѣ: Казачья 58, домъ Лакоткина.—Въ Краматорской, Харьковск. губ., ст. Курско-Харьк.-Сев. ж. д.—Въ Варшавѣ: Іерусалимская, № 80.—Въ Лодзи: уголъ Петроковской ул. и ул. Св. Андрея 97—2.—Въ Ригѣ: Театральный бульваръ, № 3.

ГЛАВНАЯ СПЕЦІАЛЬНОСТЬ:

Паровые котлы всевозможныхъ системъ. Пароперегрѣватели подогрѣватели, экономейзеры, питательные насосы, автоматическіе котлопитающіе аппараты.

Полное устройство паровиченъ, изслѣдованіе и исправленіе существующихъ и неправильно дѣйствующихъ паровиченъ.

Трубопроводы для пара воды и газовъ. Желѣзныя дымовыя трубы. Желѣзные клепанные резервуары для воды, спирта и нефти. Вагончики. Желѣзные мосты, стропила, башни, колонны, балки. Конструкціи изъ волнистаго желѣза. Подъемные краны всевозможныхъ системъ съ ручною и электрическою передачею. Подъемныя башни и платформы.

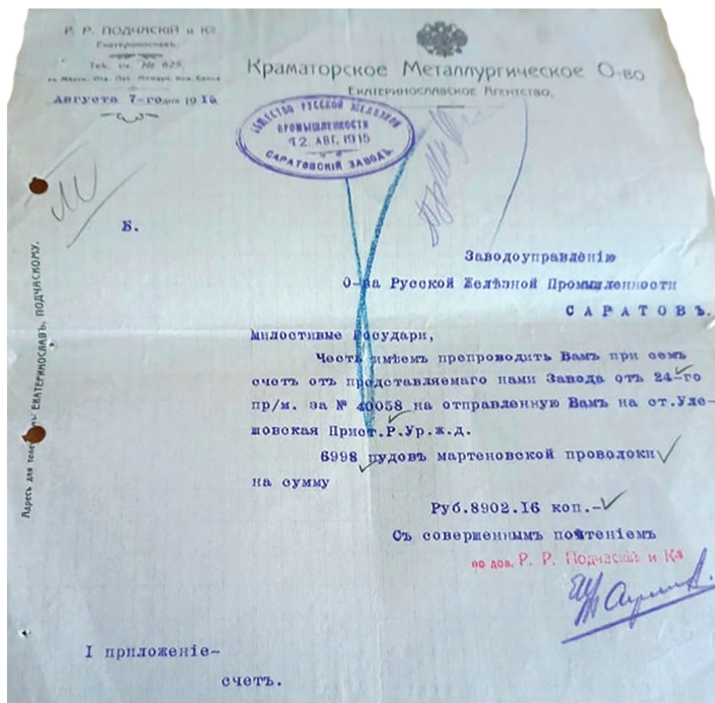
Полное оборудованіе сахарныхъ заводовъ. Аппараты для целлулозныхъ, писчебумажныхъ, химическихъ, винокуренныхъ и пивоваренныхъ заводовъ. Полное оборудованіе доменныхъ заводовъ. Оборудованіе, сталелитейныхъ и прокатныхъ заводовъ. Горнозаводскія сооруженія. Полное устройство заводовъ водяного газа по системѣ Флейшеръ Гельвикъ для освѣщенія городовъ, заводовъ и т. п., для металлургическихъ цѣлей при изготовленіи стали для стеклянныхъ заводовъ, для кузнечныхъ и сварочныхъ работъ и т. п. Транспортныя устройства проволочными канатами.

Всевозможныя сварочныя работы. Гидравлически прессованныя издѣлія: днища для паровыхъ котловъ, рамы для паровозовъ и т. п. Волнистыя трубы для топокъ котловъ.

Представительство Паровозостроительныхъ и Механическихъ заводовъ
А. Борзигъ въ Берлинѣ.

— Адресъ для телеграммъ: ГАМПЕРЪ. —

Ілюстрація 1. Зразок плакатної реклами продукції машинобудівного заводу фірми «В. Фіцнер і К. Гампер». 1897-1899 роки

Р. Р. ПОДЧАСКІЙ и Ко
Екатеринославъ.
Тек. сч. № 825
въ Мѣстн. Отд. Пет. Междун. Ком. Банка
Августа 7-го дня 1915

Краматорское Металлургическое О-во
Екатеринославское Агентство.

Общество Русской Желѣзной Промышленности
12. АВГ. 1915
Саратовскій Заводъ.

Адресъ для телеграммъ: Екатеринославъ, Подчаскому.

Б.

Заводоуправленію
О-ва Русской Желѣзной Промышленности
САРАТОВЪ.

Милостивые Государи,

Честь имѣемъ препроводить Вамъ при семъ счетъ отъ представляемаго нами Завода отъ 24-го пр/м. за № 40058 на отправленную Вамъ на ст. Улешовская Прист. Р.Ур.ж.д.

6998 пудовъ мартеновской проволоки на сумму

Руб. 8902.16 коп.-

Съ совершеннымъ почтеніемъ
по дов. Р. Р. Подчаскій и Ко

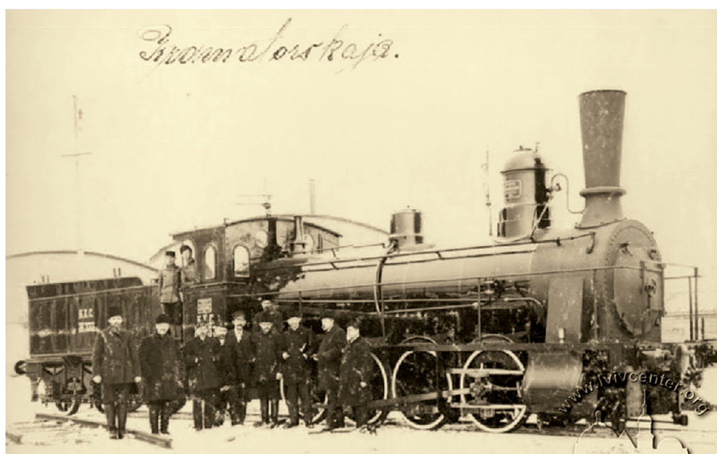
I приложеніе-
счетъ.

Р. Р. ПОДЧАСКІЙ и Ко
Екатеринославъ.
Тек. сч. № 825.
въ Мѣстн. Отд. Пет. Междун. Ком. Банка
Августа 7-го дня 1915.
Краматорское Металлургическое О-во
Екатеринославское Агентство.
Общество Русской Желѣзной Промышленности
12. АВГ. 1915
Саратовскій Заводъ.

Ілюстрація 2. Платіжний документ «Товариства Російської Залізної Промисловості» від 7 серпня 1916 року

Ілюстрація 3. Паротяг виробництва машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства. Фото 1907 року

Ілюстрація 4. Паротяг виробництва машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства.
Світлина з колекції інженера машинобудівного заводу КМТ Манфреда Блонна. Фото не датоване

Изюмск. у., Краматорск. в., ст. Краматорская южн. ж. д., ж.-д. вѣткой. *Адр.*: зав. тгр. Краматорская Домна, кнт. СПБ., Москва, Харьковъ, Кіевъ, првл. Варшава, Королевская, 35, тгр. Варшава—Репмагъ. *Завѣд.* Гужевскій Л. С. *Гл. изд.*: желѣзн. конструкціи, подъемн. машины, краны, оборудов. сталелит. з., паровозы, паров. машины, чугунъ и ферромарганецъ. *Гдв. пр.*: 5 м. р., *раб.* 1700, *дв.* 81, *лш. с.* 7500.

Ілюстрація 5. Зразок газетної реклами продукції машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства. 1910-ті роки
Джерело - http://karazin.back2news.org/?newspaper=116004

КРАМАТОРСКОЕ МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО.

Краматорская, Харьковской губ.

Машиностроительный, литейный, чугуноплавильный, прокатный и сталелитейный заводы.

Предлагаетъ имѣющіеся у него на складѣ паровыя машины, насосы и паровозы:

1. Горизонтальныя одноцилиндровыя паровыя машины съ простымъ золотникомъ и дроссельнымъ регуляторомъ діам. 160 мм., ходомъ 240 мм., число оборотовъ 180, мощн. отъ 7—15 лош. силъ.

2. Горизонтальныя одноцилиндровыя паровыя машины съ золотниковымъ распредѣленіемъ сист. Гурауэра и пружин. регуляторомъ Гартунга:
а) діам. 350 мм., ходъ 700 мм., число оборотовъ 150, мощн. до 140 л. с.
б) діам. 400 мм., ходъ 800 мм., число оборотовъ 100, мощн. до 200 л. с.
в) діам. 530 мм., ходъ 600 мм., число оборотовъ 100, мощн. до 200 л. с.

3. Вертикальныя одноцилиндровыя паровыя машины съ поршневымъ золотниковымъ распред. и осевымъ регулятор. діам. 175 мм., ходъ 150 мм., число оборотовъ 400, мощн. до 26 л. с.

4. Вертикальные сдвоенные шахтные насосы сист. Вортингтона, размѣры цилиндровъ (паровыхъ 375, водяныхъ 160 мм., ходъ поршня 160 мм., производительность 6000 ведеръ въ часъ.

5. Горизонтальные плунжерные насосы діам. плунжера 225 мм., ходъ 500 мм., производительность около 920 ведеръ въ часъ.

6. Танкъ-паровозы (кукушки) для ширины колеи 1524 мм., (норм. русск.), діам. цилиндровъ 320 мм., ходъ поршня 500 мм., рабочее давленіе 12 атмосферъ, служебный вѣсъ около 25 тоннъ, сила тяги 4000 килограммъ. Подобные паровозы, работающіе на нашемъ заводѣ, перевозятъ 20—25 груженныхъ вагоновъ.

Какъ машины, такъ и паровозы тщательно исполнены изъ матеріаловъ лучшаго качества.

Заводъ принимаетъ на себя гарантію экономичности парорасхода, мощности и прочности предлагаемыхъ машинъ и паровозовъ. 33119 2—1

Ілюстрація 6. Зразок газетної реклами продукції машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства (з газети «Южный край», 1 липня 1910 року)
Джерело – http://karazin.back2news.org/?newspaper=116004

КРАМАТОРСКОЕ
МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО.

Ст. Краматорская,
Южныхъ ж. д.

Адресъ для писемъ: Краматорская, Харьк. губ.
" " телегр.: " Домна.

Въ соединенiи съ фирмой А. БОРЗИГЪ въ БЕРЛИНѢ
МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫЙ,
ЧУГУНОЛИТЕЙНЫЙ и ЧУГУНОПЛАВИЛЬНЫЙ ЗАВОДЫ
ИЗГОТОВЛЯЕТЪ:

ТАНКЪ-ПАРОВОЗЫ
для всевозможныхъ цѣлей.
Ширина колеи отъ 450 м.м. до нормальн. русск. колеи въ 1524 м.м.
Служебный вѣсъ отъ 4-хъ до 45 тоннъ.

2 танкъ-паровоза въ 175 л. с. для колеи въ 1524 м.м. имѣются въ запасѣ.

По требованiю высылаются смѣтныя предложенiя или командируются инженеры-специалисты.

КОНТОРА ДЛЯ ЮГА РОССIИ:
Харьковъ, Сумская ул., № 15.

2 горизонтальныхъ паровыхъ машины 780 хода и 130, соотвѣтственно 180 лош. сил., имѣются въ запасѣ.

Ілюстрація 7. Зразок плакатної реклами продукції машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства. 1910-ті роки

КРАМАТОРСКОЕ
МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО
въ соединеніи съ фирмами
А. БОРЗИГЪ, Берлинъ—Тегель, Нѣмецкій машиностроительный зав., Акц. О-во, Дуисбургъ, и Веттеръ на Рурѣ, и Доннерсмаркгютте А-кц. О-во, Забрже (Германія).

Машиностроительный, Литейный, Доменный, Чугуноплавильный и Прокатный Заводы
при станціи Краматорская, Южныхъ желѣзныхъ дорогъ, Каменноугольныя копи при ст. Хацепетовка.

Адресъ для писемъ: **Краматорская, Харьковской губ.**
Адр. для телегр. **Краматорская—„Домна"** (Русскій тел. кодъ).

ПО СПЕЦІАЛЬНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНАГО ЗАВОДА:

Собственныя Конторы: С.Петербургъ, Мойка 66, Москва, Мясницкія ворота, домъ Кабанова; Кіевъ, Пушкинская, 11; Харьковъ, Сумская ул., 15.

Представительства: С.-Петербургъ, Инж. Г. Г. Рейсъ, Перевозная, № 8. Варшава, П. Ягучанскій, Кручая, 47-А; Одесса, Т. Д. Кн. Юрій Гагаринъ; Вильно, Виленское Техническое Бюро Инженеровъ К. Гуша и В. Малиновскій, Герг. просп., 5; Баку, Э. Тильманс и К°.; **Представители по продажѣ металлургическихъ издѣлій:** Торговый домъ Германъ Мейеръ въ Петербургѣ и Харьковѣ. Торг. Домъ Д. Краусгаръ—Варшава; Э. Тильмансъ и К°.—Баку; —В. О. Бакшанскій Вильно; Р. Рисъ—Рига; Р. Р. Подчаскій и К°—Екатеринославъ, и вышеуказанныя наши конторы въ Москвѣ и С.Петербургѣ.

СПЕЦІАЛЬНОСТИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНАГО ЗАВОДА:

Машины для металлургическихъ заводовъ. Комплектныя сооруженія сталелитейныхъ и прокатныхъ заводовъ. Воздуходувныя машины, прокатныя машины, аккумуляторы, маятниковыя пилы, ножницы, разливныя тележки съ ковшами, станки для загибанія и правки листового и фасоннаго желѣза, вальце-токарные станки, дыропробивные станки, строгальные станки для листового желѣза, паровые молота и проч. **Машины для загрузки мартеновскихъ и нагрѣвательныхъ печей. Гидравлическія машины** всякаго рода. **Штамповальные и кузнечные прессы,** гидравлическія ножницы для рѣзки болванокъ, прессы для шпалъ, станки для загибанія броневыхъ плитъ. **Машины для горныхъ цѣлей** угле и рудоподъемныя машины, водоподъемныя машины, паровыя лебедки. **Паровыя машины:** одноцилиндровыя, компаундъ, тройного расширенія до 3000 лошадиныхъ силъ. **Паровозы** всевозможныхъ конструкцій, танкъ-паровозы отъ 5 до 45 тоннъ служебнаго вѣса. **Краны и подъемныя машины** испытанныхъ системъ. **Подъемы, Лебедки, Ворота, Шпили** и проч. **Спеціальныя машины для обработки металловъ. Отливка валковъ и изложницъ.** Валки съ закаленною поверхностью, мягкіе валики и валики съ ручьями. Изложницы для сталелитейныхъ, чугунныя отливки вѣсомъ до 75000 клгр. = 4500 пуд. **Желѣзныя кострукціи всякаго рода.**

СПЕЦІАЛЬНОСТИ ДОМЕННЫХЪ ПЕЧЕЙ.

Гематитъ. 0, 1 и 2; чугунъ для литейныхъ заводовъ 0, 2 и 3; бессемеровскій и зеркальный чугунъ, ферромарганецъ.

3—4

Ілюстрація 8. Зразок плакатної реклами продукції машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства. 1910-ті роки

Для заводского паровозпаго депо
требуется МАСТЕРЪ,
вполнѣ опытный какъ по ремонту паровозовъ, такъ и по движенію. Предложенія съ указаніемъ желаемыхъ условій и съ приложеніемъ свидѣтельствъ просимъ присылать по адресу: Краматорскому металлургическому Обществу. Краматорская, Харьковской губ. 41554 2—1

Ілюстрація 10. Оголошення в харківській губернській газеті «Южный край 25 травня 1913 року.
Джерело – http://karazin.back2news.org/?newspaper=116004

255

ловскаго въ 1906 построена кочегарка. На рудникѣ *Гринько* въ 1907 г. построены 2 зданія для промывки руды. На заводѣ *Краматорскаго* металлургическаго Общества въ 1906 г. произведено спеціальное оборудованіе мастерскихъ для производства ремонта паровозовъ и построена особая малярная, въ доменномъ отдѣленіи завода производилось дальнѣйшее удлиненіе руднаго эстакада; въ 1907 г. выведена пристройка къ зданію котельной, устроенъ 3-ій желѣзнодорожный путь съ вѣсовой будкой и удлиненъ грузочный эстакадъ въ доменномъ цехѣ, въ механической мастерской установлено 5 токарныхъ станковъ, въ жилыхъ помѣщеніяхъ при заводѣ устроенъ водопроводъ. На *Кременской* каменноугольной копи Алексѣевскаго горнопромышленнаго об-ва въ 1906 г. окончена по-

Ілюстрація 11.
Інформація 1906 року – Витяг зі звіту Гірничого департаменту Міністерства торгівлі та промисловості Російської імперії за 1906-1907 роки
Джерело - https://uk-ua.facebook.com/photo/?fbid=646620308842087&set=g.338789546293991

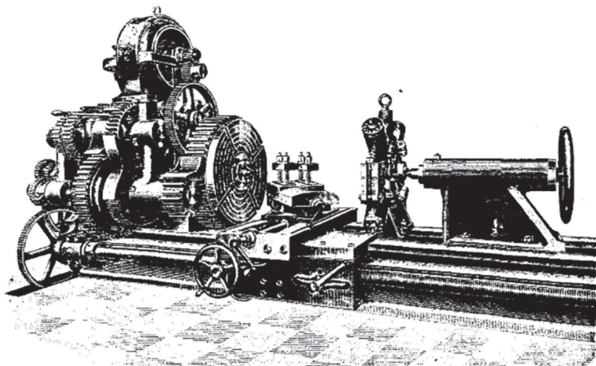
КРАМАТОРСКОЕ
МЕТАЛЛУРГИЧЕСКОЕ ОБЩЕСТВО

Краматорская, Харьковской губ.

Въ соединенiи съ фирмами: А. Борзигъ, Берлинъ-Тегель, Дуйсбургскiй Машиностроит. заводъ бывш. Бехемъ и Кеетманъ, Дуйсбургъ, Акц. Общество Людвигъ Штукенгольцъ Веттеръ н/Р., Шюхтерманъ и Кремеръ, Дортмундъ.

Собствен. Конторы: С.-Петербургъ, Мойка 66, Москва, Мясницкiя Ворота, домъ Кабанова, Кiевъ, Пушкинская 11, Харьковъ, Сумская 15.

Представительства: С.-Петербургъ, инж. Г. Г. Рейсъ, Мытн. наб., 7 (по подъемн. маш.), Одесса, Техн. К-ра, А. М. Коронцвитъ, Вильна, Виленское Технич. Бюро инж. Гуща и Малиновскiй, Баку, Д. Тильмансъ и К⁰, Екатеринбургъ, инж. И. К. Янковскiй, Варшава, А. Ягучанскiй, Кручавъ, 47.

Спецiальности Машиностроительнаго Завода: Прокатныя машины, Комплектныя устройства для Прокатныхъ заводовъ и оборудоваше Сталелитейныхъ, со всѣми необходимыми вспомогательными машинами; Машины для обработки металловъ, Машины для Горныхъ заводовъ: угле-, рудо- и водоподъемныя машины, Паровыя лебедки, Компрессоры, Паровыя машины новѣйшихъ системъ, Паровозы, Краны и Подъемныя машины всякаго рода, Отливка валиковъ и изложницъ, ременныхъ и канатныхъ маховиковъ, Желѣзныя конструкцiи всякаго рода.

Спецiальности Доменныхъ Печей: Гематитъ 0, 1 и 2 чугунъ для литейныхъ заводовъ 0, 1, 2 и 3, бессемеровскiй и зеркальный чугунъ, Ферромарганецъ.

93

Ілюстрація 9. Зразок книжної реклами продукції машинобудівного заводу Краматорського Металургійного Товариства. 1910-ті роки

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Хряпін Едуард. Іноземні інвестиції в Україні: організаційні форми та наслідки для розвитку промисловості і міської інфраструктури (друга половина XIX – початок XX ст.). Дриновський збірник, 14. С. 28-37. URL: https://doi.org/10.7546/DS.2021.14.03 (дата звернення: 18.04.2022).

2. Шляхтиченко Н. Д. Старокраматорский машиностроительний завод: Очерки истории. Харьков, 1996. 350 с.

3. Древетняк Н. Гвардия машиностроителей. Краматорск, 1947. 127 с.

4. История заводов Краматорска. Форум газеты Поиск. 11 вересня 2013 року. URL: http://forum.gp.dn.ua/viewtopic.php?f=25&t=686&start=375 (дата звернення: 19.08.2017).

5. Зеленская Л. И. «Мы наш, мы новый мир построим…» (Портрет Краматорска 1927-1928 гг.). Краматорск, 2012. 759 с.

6. Харук А. І. Зроблено в Україні. Харків, 2018. 266 с.: іл.

7. Мокршицкий Е. И. История паровозостроения в СССР 1846-1940 гг. Москва, 1941. 260 с.

8. Коцаренко В. Ф. Краматорск: забытые страницы истории. – Краматорск, 1999. 385 с.: іл.

Цибка В. І.

МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ РОДУ ПОЕТА МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА В АРХІВНОМУ ФОНДІ ЛЕБЕДИНСЬКОГО ВИЩОГО ПОЧАТКОВОГО УЧИЛИЩА

Останнім часом завдяки, здебільшого, ентузіазму ініціаторів документально-наукового краєзнавчого, літературного та генеалогічного проекту «Ідентифікація Петренків» інтерес до постаті українського поета-романтика першої половини XIX століття Михайла Миколайовича Петренка зростає... Увагу дослідників привертає не тільки літературна творчість поета, а й сторінки його біографії. Не залишилась поза увагою й генеалогія роду Петренків [16, 17]. Дослідженню родоводу в цілому чи окремих його гілок, а також вивченню життєписів деяких представників роду присвячені численні публікації [23, 24, 25, 26, 27, 39, 40].

Оскільки останній період життя М. М. Петренка був пов'язаний з повітовим містом Лебедин Харківської губернії, то є цілком логічним архівний пошук матеріалів щодо нього у фондах Державного архіву Сумської області (далі – ДАСО). Обробка метричних книг лебединських церков за відповідні роки не тільки виявила найдавніший документ «петренківської» спадщини у фондах ДАСО – актовий запис про народження 24 серпня 1851 року старшої дочки поета Людмили Михайлівни Петренко [12, арк. 15 зв-16], окремі документально підтверджені факти [34, с. 361-362], а й відновила певний фрагмент родоводу поета [33, с. 402]. Чи вся ця виявлена інформація про родину М. М. Петренка? Чи є ще якісь додаткові відомості, які доповнять історію роду поета новими фактами? Відповідям на ці запитання присвячена ця стаття, написана на підставі окремого архівного дослідження.

Оскільки у ДАСО немає на збереженні окремого фонду Лебединського повітового стряпчого, то малоймовірно відшукати

щось стосовно службової діяльності Михайла Миколайовича. Наявність в сім’ї Михайла Миколайовича та Анни Євграфівни вісьмох дітей давала надію відшукати відомості про навчання когось з них в навчальних закладах Лебедина. Архівний фонд ф. 256 «Лебединська чоловіча гімназія» налічує 10 архівних справ за 1905-1917 роки [13, с. 48] і тому здається неперспективним для цього дослідження. Фонди ф. 500 «Лебединська жіноча гімназія» та ф. 553 «Лебединський пансіон благородних дівиць» здаються зовсім неперспективними, бо містять лише п’ять та одну архівні справи відповідно [13, с. 83, 95-96]. Фонд ф. 504 «Лебединське ремісниче училище» теж має одну одиницю зберігання [13, с. 84]. Отже, обмеженість фондів ДАСО по Лебединському повіту, які містять документи за період часу, який досліджується, змусила звернути увагу автора на фонд ф. 523 «Лебединське вище початкове училище», який налічує 259 одиниць зберігання за 1807-1914 роки по першому опису, три одиниці зберігання за 1891-1915 роки по другому опису та шість одиниць зберігання за 1912-1919 роки за третім описом [13, с. 88-89].

Фонд Лебединського вищого початкового училища містить документи декількох фондоутворювачів: Лебединського повітового училища (справи опису 1), Лебединського міського 4-х класного училища (справи опису 2) та, власне, Лебединського вищого початкового училища (справи опису 3).

Лебединське повітове училище було створено двадцять третього грудня 1806 року згідно «Уставу учебных заведений, подведомых Университетам» від 5 листопада 1804 року [3, арк. 28] щоб *«открыть дѣтямъ разного состоянія необходимыя познанія, сообразныя состоянію ихъ и промышленности»* [28, с. 636]. 1904 року Лебединське повітове училище було перетворено на міське. На підставі «Положения о высших начальных училищах» від 25 червня 1912 року Лебединське міське училище було реорганізоване у вище початкове училище. Воно було чотирикласним навчальним закладом й давало закінчену початкову освіту. Згодом реорганізоване в єдину трудову школу на підставі по-

станови Ради народних комісарів УРСР від 27 січня 1919 року та постанови Народного Комісаріату Освіти від 4 липня 1920 року [14, арк. 57-58].

Системна обробка згаданого архівного фонду дала свої результати. Нижче подано виявлені в цьому фонді матеріали, які пов'язані з родиною Михайла Петренка.

Перший виявлений документ датований 1858 роком:

«По вх.
№ 132 *Получ. 4 авг. 1858 год.*

Его Высокоблагородію.
Господину штатному смотрителю Лебединскаго
Уѣзднаго Училища, Коллежскому Ассесору
Апполону Михайловичу Кузьменкѣ

Титулярнаго Совѣтника Михаила
Николаевича Петренка

Прошеніе

Представляя въ Лебединское Уѣздное Училище сына моего Николая для изученія наукъ въ ономъ преподаваемыхъ покорнѣйше прошу принять его въ тотъ классъ въ которой по испитанію достойнымъ окажется, присемъ представляю копію формулярнаго списка о службѣ моей, прочіе же документы будутъ // представлены мною по истребованіи таковыхъ отъ кого слѣдуетъ. — Къ сему прошенію Титулярный Совѣтникъ Михаилъ Николаевъ сынъ Петренко руку приложилъ.

Августа 4 дня
1858 года» [4, арк. 10-10 зв.].

Значення виявленого документу полягає не тільки у тому, що цей документ власноруч написаний Михайлом Миколайовичем Петренком, а й у тому, що він дає пояснення стосовно наявності формулярного списку Лебединського повітового стряпчо-

го М. М. Петренка в матеріалах фонду. Потреби в наданні змісту документу немає, тому що цей та інші формулярні списки Михайла Миколайовича Петренка вже досліджені та описані [24].

У документі, датованому травнем 1859 року *«Списокъ лицамъ, сдѣлавшимъ приношеніе въ пользу строющейся въ Г. Пятигорскѣ церкви во имя Спасителя, исцѣляющаго разслабленнаго»*, записано учня першого класу Миколу Петренка, який пожертвував п'ять копійок [5, арк. 70-70 зв.].

Наступний виявлений за темою дослідження документ – копія адресованого штатному доглядачу Лебединського повітового училища листа директора училищ Харківської губернії Тихоновича від 31 травня 1862 року, у якому інформується про дозвіл керуючого Харківським навчальним округом видати деяким учням Лебединського училища, у тому числі і Петренку допомогу у розмірі сім карбованців п'ятдесят копійок кожному [7, арк. 34-34 зв.].

У документах зазначеного архівного фонду також зустрічаються згадки про ще одного носія прізвища, що досліджується – Степана Петренка. Маємо архівні відомості про успішність учня першого класу Степана Петренка за 1863/1864 [6, арк. 15], 1864/1865 [6, арк. 25 зв.] навчальні роки та про його успішність як учня другого класу за 1865/1866 навчальний рік [6, арк. 39 зв.]. Про причину перебування Степана двічі у першому класі свідчать його оцінки: за перший рік навчання у першому класі Степан Петренко мав середній бал з предметів Закону Божого, російської мови та арифметики – «два» [6, арк. 15], а під час другого року навчання мав зауваження та догану [6, арк. 25 зв.]. Особа Степана Петренка потребує подальшої ідентифікації: наразі немає відомостей ні про його батьків, ні про його подальшу долю.

У класному журналі з російської мови на 1867/1868 навчальний рік записаний учень першого класу «Петренко Евг.» (також «Петренко Евгр.»), тобто Євграф Михайлович Петренко. Отже, маємо щомісячні відомості про його успіхи з вивчення росій-

ської мови за вересень 1867 – червень 1868 рр. [6, арк. 48 зв.-49; 51 зв.-52; 54 зв.-55; 56 зв.-57; 59 зв.-60; 62 зв.-63; 65 зв.-65А; 66 зв.-67; 69 зв.-70].

У класному журналі з арифметики на 1871/1872 навчальний рік серед учнів другого класу записаний дехто Петренко без зазначення імені чи ініціалів [8, арк. 6 зв.–10; 10 зв.–13; 14 зв.–18 зв]. Його особу поки що ідентифікувати не вдалося: Євграф Петренко, за усіма розрахунками, вже повинен був закінчити навчання в повітовому училищі, а про інших представників роду, потенційних учнів відомостей немає.

Наступний виявлений документ датований 1874 роком:

«№ 88 *Получ. 26 Іюня*
1874 г.

Его Высокоблагородію.
Господину штатному смотрителю
Лебединскаго Уѣзднаго Училища.

Губернскаго Секретаря
Василія Федоровича Нѣмчинова.
Прошеніе.

При ходатайствѣ объ опредѣленіи учащагося, во ввѣренномъ Вамъ училищѣ, ученика Михаила Михайлова Петренко, въ учебное заведеніе на казенный счетъ, въ уваженіе круглаго его сиротства, необходимо имѣть отъ Вашего Высокоблагородія свидѣтельство о томъ, что сказанный Петренко обучался въ Лебединскомъ приходскомъ училищѣ и оказалъ способности и успѣхи, и по выдержаніи имъ установленнаго экзамена въ настоящемъ іюнѣ мѣсяцѣ, переведенъ въ первый классъ Уѣзднаго училища съ похвальнымъ листомъ, съ поименованіемъ преподаваемыхъ ему предметовъ и оказанныхъ имъ успѣхахъ.

Въ слѣдствіе чего и принимая человѣческое участіе въ кругломъ сиротѣ Петренко, не имѣющаго родныхъ, я имѣю честь покорнѣйше просить // Ваше Высокоблагородіе выдать

мнѣ просимое свидѣтельство, для сказанной надобности. Къ сему прошенію губернскій секретарь Василій Федоровичъ Нѣмчиновъ подписался.

Іюня 25 дня
1874 года
Г. Лебединъ» [9, арк. 30-30 зв.].

Виявлений документ привернув увагу дослідника до персони губернського секретаря В. Ф. Нємчинова й спонукав до пошуку додаткових відомостей про нього. Перегляд «Харьковских календарей» за відповідні роки згадок про Василя Федоровича Нємчинова серед службовців установ Харківської губернії не виявив. Однак, наприклад, у «Харьковском календаре на 1869 год» згадується дехто губернський секретар поліцейський пристав 1-го стану Лебединського повіту Тимофій Іванович Нємчинов [15, с. 59], про родинний зв'язок якого з Василем Федоровичем важко зробити якийсь висновок. Пошук відомостей про В. Ф. Нємчинова було продовжено по губерніям, суміжним з Харківською. Серед архівних джерел по Полтавській губернії було знайдено деяку інформацію. Обробка друкованих довідників «Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии», «Адрес-календарь и справочная книга Полтавской губернии», «Памятная книжка Полтавской губернии» за доступні роки показала: в «Списке должностным лицам Полтавской губернии за 1864 год» В. Ф. Нємчинов не згадуєься, натомість є згадка про столоначальника Костянтиноградського повітового суду Євдокима Миколайовича Нємчинова [21, с. 75]; колезький радник Василь Федорович Нємчинов у 1871 році згадується як «письмоводитель» Костянтиноградського повітового казначейства [29, с. 105]; у 1874 році губернський радник В. Ф. Нємчинов згадується вже як помічник бухгалтера Костянтиноградського повітового казначейства [35, с. 101]; надвірний радник В. Ф. Нємчинов згадується у довіднику «Адрес-календарь Полтавской губернии на 1887 год» як бухгалтер Полтавської казеної палати [1, с. 164];

у Пам'ятній книжці та адрес-календарі Полтавської губернії за 1888 рік він згадується як скарбник Прилукського повітового казначейства [2, с. 66]; у тому ж довіднику на 1891 рік – як скарбник Гадяцького повітового казначейства [22, с. 57]; ту ж посаду В. Ф. Нємчинов займав у 1903 році [18, с. 4]; у Пам'ятних книжках Полтавської губернії на 1912 і 1916 роки В. Ф. Нємчинов згадується вже як член Гадяцького міського по державному податку з нерухомого майна присутствія [20, с. 132; 19, с. 118].

Склавши уявлення про службовий шлях В. Ф. Нємчинова і розуміючи, що він навряд чи мав якесь відношення до Лебедина, автор задає собі запитання: «звідки помічник бухгалтера казначейства з повітового містечка Полтавської губернії більш ніж за сто сорок верст від Лебедина знає родину Петренків і чому він особисто переймається долею сироти Михайла Петренка?». Чи не є він батьком позашлюбних чотирьох дітей Анни Євграфівни, народжених нею після смерті Михайла Миколайовича Петренка?

Пошук відповідей на ці запитання спонукав до пошуку додаткової інформації щодо В. Ф. Нємчинова. По-перше, був опрацьований друкований довідник посадових осіб Російської імперії *«Адрес-Календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской Империи»* за 1880-1916 роки. Відомості про Василя Федоровича Нємчинова були виявлені у довідниках починаючи з 1888 року: за цей рік він згадується як скарбник у Прилуках [36, с. 187], а з 1889 року по 1906 рік він записаний скарбником Гадяцького казначейства [37, с. 186; 38, с. 227].

Далі на допомогу прийшов друкований довідник «Список личного состава Министерства финансов». Було переглянуто ці довідникові видання за 1904-1917 роки й у довідниках за період 1904-1907 років було виявлено згадку про Василя Федоровича Нємчинова як скарбника у повітовому місті Гадяч. Зазначена персональна інформація щодо нього: колезький радник; тисяча вісімсот сорок сьомого року народження; православного ві-

росповідання; закінчив повітове училище; вступив на державну службу 1864 року, а на службу до відомства Міністерства фінансів 1865 року; на зазначеній посаді скарбника з 1887 року; нагороджений орденами: св. Анни 3-го ст. (станом на 1904-1905 рр.), св. Станіслава 2 го ст. (1906 р.) та св. Володимири 4-го ст. (1907 р.) [30, с. 654; 31, с. 598; 32, с. 617].

Таким чином, знайдена інформація дає можливість зробити певний висновок: зважаючи на вік Василя Федоровича на момент народження позашлюбних дітей Анни Євграфівни малоймовірно, що він був їх батьком. Але перше запитання як і раніше актуально: що пов'язувало В. Ф. Нємчинова з родиною Петренків?

Але ж повернемося до «прошенія» написаного В. Ф. Нємчиновим на ім'я штатного доглядача Лебединського повітового училища. Виходячи з тексту заяви можна зробити висновок, що запитуване свідотцтво про закінчення Михайлом Петренком Лебединського парафіяльного училища було потрібне В. Ф. Нємчинову, для того, щоб він міг пристроїти сироту до якогось навчального закладу на казенний кошт. І цілком логічно, що цей навчальний заклад буде десь ближче до місця служби Василя Федоровича. Але щось пішло не так. І Михайло Петренко зустрічається у списку учнів 1-го класу Лебединського повітового училища за 1-ше півріччя 1875 року, але без відповідної помітки про внесені 1 руб. 50 коп. плати за навчання. У списку учнів першого класу на 2-ге півріччя Михайло Петренко не згадується. Але за це півріччя він вже записаний серед учнів 2-го класу [10, арк. 1, 3, 3 зв.]. В окремому списку є відомості про внесення 22 листопада плати за навчання «сина дворянина» Михайла Петренка за друге півріччя 1875 року [6, арк. 43].

Зберігся також класний журнал успішності учнів училища на 1876/1877 навчальний рік, де серед учнів другого класу є відомості про успішність навчання учня Михайла Петренка:

Фамиліи и имена учениковъ II^го класса	18 76/77 годъ	Поведеніе	Учеб. предметы					Число шаровъ	Средній выводъ	Чистоп. и рисов.	Число проп. урок.	Замѣчанія
			Законъ Божій	Русск. языкъ	Арифметика	Исторія	Географія					
Петренко Михаил	Августъ	5.	4.	-	2.	2.	///.	11	3	3.	10	— // —
	Сентябрь	5.	3.	3.	2.	4	2	14	3	3.	“	— // —
	Октябрь	5.	3	3.	3.	3	4.	17	3	3.	“	— // —
	Ноябрь	5.	3	2.	3.	3	3	14	3.	4.	“	— // —
	Декабрь	5.	3	2.	3.	3.	3.	14.	3.	4.	“	— // —
	Генварь	5.	3.	2.	3.	2	3	13	3.	4.	“	— // —
	Февраль	5.	3.	2.	3.	3	3.	14	3	4.	“	— // —
	Мартъ	4.	3.	2.	3.	3	4	15	3	4.	“	— // —
	Апрѣль	4.	3.	2	3.	3	3.			4.		
	Май	5	3	2.	2.	3	3.			4.		
	Сред. выводъ	5	3	2.	3.	3	3			4.		

Чистописання та малювання — ось предмет, по якому Михайло Петренко був більш-менш успішний. Але, слід зазначити, що при слабкій успішності його поведінка була зразковою [11, арк. 10].

Таким чином, фонд ДАСО «Лебединське вище початкове училище» містить не тільки формулярний список М. М. Петренка з супровідним листом, а й відомості про навчання в училищі його дітей: Миколи, Євграфа та Михайла. А також інформацію про навчання «невідомого» досліднику Степана Петренка.

Отже, Державний архів Сумської області має у своїх фондах крім генеалогічної інформації до родоводу поета-романтика Михайла Петренка, яка виявлена автором у метричних книгах лебединських церков, ще й матеріали, які можна використати для написання історії роду Петренків. Практично усі ці матеріали зосереджені в архівному фонді Лебединського вищого по-

чаткового училища, що робить цей фонд привабливим як для дослідників біографії Михайла Петренка, так і для дослідників історії Лебединщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адрес-календарь. *Губернские учреждения. Адрес-календарь Полтавской губернии на 1887 год.* / Под ред. Д. А. Трощинскаго. Полтава: тип. насл. Пигуренко, 1886. С. 157-194.

2. Адрес-календарь. *Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии. 1888 год. (Високосный).* / Под ред. Д. А. Трощинскаго. Полтава: Тип. литография Л. Фришберга, 1887. С. 1-81.

3. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 66. 51 арк.

4. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 158. 79 арк. [4, арк. 11-14]

5. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 163. 117 арк.

6. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 184. 75 арк.

7. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 189. 66 арк.

8. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 195. 18 арк.

9. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 198. 52 арк.

10. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 204. 13 арк.

11. ДАСО, ф. 523, оп. 1, спр. 207. 13 арк.

12. ДАСО, ф. 529, оп. 1, спр. 2. 189 арк.

13. Державний архів Сумської області. Анотований реєстр описів. Т. 2. Суми: ПКП «Еллада S», 2008. 424 с.

14. Державний архів Сумської області: Путівник. / Держкомархів України. Держархів Сумської області; Автори-упоряд.: Л. Покидченко (відп. упоряд.) та ін.; Редколегія: Р. Пиріг (голова) та ін. Суми, 2002. 320 с.

15. Личный состав казенных управлений. *Харьковский календарь на 1869 год. Месяцеслов, адресная и справочная книга.* / Сост. А. Подвысоцкий. Харьков, 1868. С. 3-84.

16. Олександр Петренко. Біографічний нарис родоводу та службової діяльності Михайла Миколайовича Петренка (документально підтверджені дані). *Михайло Петренко: Життя і творчість: Художні тексти, дослідження. / Упоряд. О. Є. Петренко, О. О. Редчук.* К.: «Фенікс», 2013. С. 197-212.

17. Олександр Петренко. Михайло Миколайович Петренко та його рід (документальна довідка). *«Дивлюся на небо та й думку гадаю» в перекладах мовами світу. / Упоряд. Є. В. Букет, О. Є. Петренко.* Житомир: ФОП Євенок О. О., 2017. С. 105-107.

18. Отдел 2-й. *Адрес-календарь. Гадячский уезд. Адрес календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1903 год. / Изд-е Полтавского губернского статистического комитета.* Полтава: Тип.-литография Губ. прав., 1903. С. 1-17.

19. Отдел 2-й. Губернские и уездные учреждения Полтавской губернии. *Памятная книжка Полтавской губернии на 1916 год. / Под ред. Н. А. Снесскаго.* Полтава: Тип.-литография Губ. прав., 1916. С. 1-420.

20. Отдел 2-й. Губернские и уездные учреждения Полтавской губернии. *Памятная книжка Полтавской губернии на 1912 год. / Изд-е Полтавского губернского статистического комитета.* Полтава: Электр. тип.-литография Д. Н. Подземскаго, 1912. С. 1-388.

21. Отдел V. Список должностным лицам Полтавской губернии за 1964 год. *Памятная книжка Полтавской губернии на 1865 год. / Сост. П. Бодянский.* Полтава, 1865. С. 1-186.

22. Отдел V-й. Адрес-календарь. *Памятная книжка и адрес-календарь Полтавской губернии на 1891 год. / Сост. Д. А. Иваненко.* Полтава: Тип. Л. Фришберга, 1891. С. 3-115.

23. Петренко О. Є. Михайло Петренко. Від поета до прокурора. *Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць.* Житомир: Вид. Євенок О. О., 2018. С. 182-200.

24. Петренко О. Є. Про поета й прокурора Михайла Миколайовича з Формулярних списків. *Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць.* Житомир: Вид. Євенок О. О., 2020. С. 241-257.

25. Петренко А. Е. Слобожанский казацький род Петренко. Часть 2 (Поручик Николай Евграфович Петренко). *Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць.* Житомир: Вид. Євенок О. О., 2020. С. 282-314.

26. Петренко А. Е., Петренко А. А. Слобожанский казацький род Петренко. Часть 3 (Евграф Александрович Петренко). *Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць.* Житомир: Вид. Євенок О. О., 2020. С. 315-328.

27. Петренко О. Є. Слобожанський козацький рід Петренків. Частина 1 (кримський документ). *Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць.* Житомир: Вид. Євенок О. О., 2020. С. 258-281.

28. Полное собрание законов Российской империи. Собр. I. Т. XXVIII. 1804-1805. Санкт-Петербург, 1830. 1349 с.

29. Список должностным лицам Полтавской губернии. *Памятная книжка [Полтавской губернии] на 1871 год. Часть I.* Полтава: Тип. Н. Пигоренко, 1871. С. 1-172.

30. Список личного состава Министерства финансов на 1904/5 год. Санкт-Петербург, 1904. XXVI+710+55 с.

31. Список личного состава Министерства финансов на 1906 год. Санкт-Петербург: Тип. В. Ф. Киршбаума, 1906. XXII+654+51 с.

32. Список личного состава Министерства финансов на 1907 год. Санкт-Петербург: Тип. В. Ф. Киршбаума, 1907. XIX+674+53 с.

33. Цибка В. І. Генеалогічні сюжети Лебединщини. *Слобожанщина. Погляд*

у минуле: збірник науково-документальних праць. Житомир: Вид. Євенок О. О., 2021. С. 399-420.

34. Цибка В. І. Генеалогічні сюжети Сумщини. *Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць.* Житомир: Вид. Євенок О. О., 2020. С. 360-378.

35. Часть 2-я. Учреждения городские и уездные. *Памятная книжка [Полтавской губернии] за 1874 год. / Под ред. М. Н. Григорьева.* Полтава: Тип. Губ. прав., 1875. С. 59-171.

36. Часть II. Власти и места управлений: губернского, областного, окружного, городского, уездного и ведомства их. *Адрес-Календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской Империи на 1888 год.* Санкт-Петребург: Тип. Правит. Сената, 1888. С. 1-414+54.

37. Часть II. Власти и места управлений: губернского, областного, окружного, городского, уездного и ведомства их. *Адрес-Календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской Империи на 1889 год.* Санкт-Петребург: Тип. Правит. Сената, 1889. С. 1-414+54.

38. Часть II. Власти и места управлений: губернского, областного, окружного, городского, уездного и ведомства их. *Адрес-Календарь. Общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской Империи на 1906 год.* Санкт-Петребург: Сенатская тип., 1906. С. 1-524+68.

39. Шабанова В. М. Слов'янські службовці з роду Петренків. *Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць.* Житомир: Вид. Євенок О. О., 2019. С. 329-346.

40. Шабанова В. М. П. О. Петренко – управитель маєтка поміщика І. Г. Індикова. *Слобожанщина. Погляд у минуле: збірник науково-документальних праць.* Житомир: Вид. Євенок О. О., 2021. С. 421-436.

Шабанова О. Ф., Шабанова В. М.

ПОРФИР МИХАЙЛОВИЧ КОРЕНИЦЬКИЙ – СЛОБОЖАНСЬКИЙ ПОЕТ РОДОМ З РАЙ-ОЛЕКСАНДРІВКИ

Одним із учасників харківського гуртка поетів-романтиків 30-40-х років XIX століття був семінарист Порфирій (Порфир) Михайлович Кореницький (19 лютого 1816-15 лютого 1854) [1].

У джерелах інформації щодо біографії Кореницького не названо його місце народження, відомо лише, що він був сином сільського священника Ізюмського повіту Слобідсько-Української губернії. Помер і похований у селі Куньє недалеко від міста Ізюму. Проте є вагомі підстави стверджувати, що народився Порфирій у слободі Рай-Олександрівка Ізюмського повіту, що за 20 км від Слов'янська. Його батьки – священник місцевої церкви Олександра Невського Михайло Михайлович та Ксенія Андріївна Кореницькі.

Церква в Рай-Олександрівці була зведена коштом парафіян 1808 року [2, с. 280]. Найімовірніше, Михайло Кореницький був

Іл. 1. Фрагмент Спец. карти Зах. част. Рос. Г. Л. Шуберта, 10 v. Лист XLVII, 1842

її першим священником. Такий висновок можна зробити після перегляду доступних для дослідження метричних книг від 1810 до 1824 року. Записи свідчать, що священником у церкві тоді був Михайло Кореницький, а його дружина й син Порфирій згадуються як хрещені батьки дітей парафіян. Наприклад, Порфирій 1824 року записаний хрещеним батьком своєї сестри Варвари [3], [4]. До батьків у рідну Рай-Олександрівку, де пройшло його дитинство, він повернувся й після відрахування з семінарії 1841 року. Отже, Кореницькі жили в Рай-Олександрівці принаймні з 1808 до 1844 року.

Цілком зрозуміло, що два наших земляки, майбутні поети Порфир Кореницький та Михайло Петренко, були близькими приятелями, адже на початку 30-х років обидва навчалися в Харкові: Михайло – у губернській гімназії, Порфир – у духовній семінарії. Обидва захоплювалися поетичною творчістю, їхні прізвища в літературних джерелах щодо харківських поетів-романтиків першої половини XIX століття завжди згадуються разом. Уже тоді Харків був головним містом Слобожанщини – центром торгівлі, промисловості, освіти, науки, культури. Після видання «Енеїди» І. Котляревського виникає великий інтерес до української літератури не тільки в Україні, але й у Росії.

Відомий український етнограф і літературознавець М. Ф. Сумцов у передмові до книжки, присвяченій П. М. Кореницькому, писав: *«…На початку 40 років у Харкові одразу вирина настільки значна українська письменна течія, що гаслом бере українську мову і поділяється на дві галузі: наукову і літературну. В межах наукових завданнів гаряче працюють Ізмаіл Срезневський, родом росіянин, але вельми захоплений місцевими українськими впливами, людина енергійна і талановита, далі Микола Костомаров, Вадим Пассек, Іван Бецький. Одночасно поруч з ними йдуть письменники Корсун, Степ. Олександров, Кореницький, Степан Писаревський, Петро Писаревський, Марта Писаревська, Мих. Петренко, незабаром виходе Яків Щоголів, якому судилось виявить свій талан далеко пізніш, в 70-80 роках після довгої мовчанки…»* [5].

Відомо, що Є. П. Гребінка намагався започаткувати періодичне українське видання «Литературные прибавления» до журналу «Отечественные записки», але воно не було схвалено цензурою. Підготовлені для «Прибавлений» твори були видані в альманаху «Ластовка» (Ластівка) 1841 року В. Поляковим. Того ж року «Библиотека для чтения» (№ 48) та «Отечественные записки» (№ 6) надрукували відгук «несамовитого» В. Г. Бєлінського, який, палко ненавидячи й не сприймаючи Україну й українців, стверджував, що безперспективно й навіть шкідливо створювати літературу українською мовою [6, с. 545], [7, с. 199-202]. У «Ластовці» було вперше опубліковано байку Кореницького «Панько та верства» [8, с. 284-288]. Майже одночасно О. О. Корсун видає в Харкові альманах «Сніп», де надруковано другий та останній прижиттєвий твір Кореницького – «сатирицську» поему «Вечерниці» [9, с. 105-142]. Микола Зеров писав, що «Вечерниці» були дуже популярними в провінції 40-60-х років, особливо вступ до поеми з картиною горобиної ночі («Хмара хмару швидко гоне») [10, с. 43-44].

Протягом 1837-1841 років заможний дворянин, студент юридичного факультету Харківського університету Корсун О. О. захопився ідеєю заснування періодичного українського літературного видання в Харкові. Йому вдалося залучити до участі харківських поетів-романтиків, і на початку 1841 року було надруковано альманах «Сніп». Корсун у своїх спогадах про М. І. Костомарова пише, що Порфирій був співробітником видавця: *«Разъ приходитъ ко мнѣ П. М. Кореницкій, сотрудникъ мой по изданію сборника, и со смѣхом тычетъ мнѣ в руки тоненькую брошюрку. – «Посмотрите-ка, Александръ Алексѣевичъ, какъ некоторые пишутъ «по-наськи!» Ни по-русски, ни по-малороссійски: кто ёго зна́ по-якому?» Я просмотрелъ книжечку: это была «Вѣтка» Іереміи Галки»* [11, с. 199]. За словами Корсуна, Кореницького збентежила й розсмішила чисто російська назва книжечки, адже з літерою «ѣ» українською мовою вона вимовлялася як «Вітка», тобто українською мала би бути «Гілка», а не якась незрозуміла

ВЕЧЕРНИЦЈ,

САТИРИЦСЬКА ПОЭМА.

I.

Хмара хмару швидко гоне;
Грјмъ по небу торохтить;
Вјтеръ плаче, вјтеръ стогне;
Дожчъ по вјкнахъ порощить.
Пјдъ чмалену сю незгоду,
Мовъ побитј люди сплять;
И хрещеного народу
На селј вже не видать.
Тјлькј де-коли скотина
Чуха боки коло тина
И на все село реве,
Наче звјръ ји дере.
То собака инде гавкне,
То захрокае свиня,
То шкодлива кјшка нявкне,
То цвјрјнькне горобя;
То вјдъ ляку сичъ стрипнеться,
Якъ блискавка заблищить;
То дитина въ снј жахнеться,

Іл. 2. П. Кореницький.
Поема «Вечерниці». Альманах «Сніп». 1841 р.

«Вітка». Згодом Корсун і Костомаров познайомилися й спілкувалися впродовж усього життя.

До речі, в альманаху «Сніп» Корсун почав застосовувати своє написання українських літер, що сподобалося Шевченкові, який не тільки цікавився літературними життям українського Харкова, а й частково редагував альманах Гребінки «Ластовка».

Корсун надіслав Тарасу Григоровичу альманах, і Шевченко для публікації в наступному номері «Снопа» надав свою поему «Мар'яна-черниця». Лист датується 11-12 січня 1842 року: «Отак зачинається моя *«Черниця» – а що дальше буде, то я і сам не знаю. Здається, і люльки не курю, а шматочки паперу, що була написана «Черниця», розгубилися – треба буде знову компонувать. А поки що буде, надрукуйте хоч це, що маю, – тільки дрюкуйте своєю граматикою, бо вона мені дуже полюбилась. Т. Шевченко* [12].

Але, не зумівши зробити відповідну рекламу та вигідно продати наклад альманаху, Корсун швидко втратив до нього інтерес. До самої смерті він збирався видати другий номер «Снопа» й не повертав твори, надіслані йому авторами для друку. Так загубилися всі надіслані йому твори Кореницького, варіант поеми Шевченка «Мар'яна-черниця».

За спогадами священника Мартиновича (записані поетом П. А. Грабовським 1882 року), який навчався в семінарії одночасно з Кореницьким, у 30-х роках була популярною сатирична поема Кореницького «Куряж». У ній описувалося життя та побут ченців Курязького монастиря в передмісті Харкова [13, с. 142]. Звичайно ж, поема не могла бути опублікованою та поширювалася тільки в списках анонімно. Кореницький настільки майстерно й упізнано змалював окремих осіб, що міське духовенство не на жарт обурилося. Але ім'я автора знали лише декілька його товаришів, і Кореницький не був покараний. Мартинович припускає, що поема «Вечерниці» до публікації, як і «Куряж», поширювалася в рукописних списках, була відома семінарському начальству й визнана аморальною. Натяки на духовенство побачили й у байці «Панько та верства». Автора ідентифікували,

згадали, мабуть, ще й недобросовісне ставлення до навчання – і Кореницький був відрахований з останнього курсу семінарії.

Спогади Мартиновича про проведення гуртком Писаревських, Петренка та Кореницького українських концертів в Харкові не здаються вигадкою, хоча це поки що єдине свідчення про них [13, с. 142]. Об'єднував майбутніх поетів випускник Харківського колегіуму протоієрей Степан Писаревський (1780-22.01.1839). На початку 30-х років він виїхав зі слободи Дворічної, де був священником місцевої церкви та благочинним Вільшанського округу Куп'янського повіту [14] Під псевдонімом Стецько Шереперя він писав пісні, байки, опери, за деякими свідченнями, грав на кількох музичних інструментах. Поеткою була і його дружина Марта (1799 – близько 1874, дівоче прізвище – Гевліч), яку сьогодні називають першою українською поеткою ХІХ століття. Відомостей про неї дуже мало. Єдина її публікація — «Петраркина пісня (З італійської)» в альманаху «Сніп» [9, с. 171-174], [15]. В альманахах «Ластовка» та «Сніп» опубліковані твори й сина Писаревських Петра [8, с. 215-219], [9, с. 151-170]. Дотепний Кореницький, за спогадами Мартиновича, писав байки, «послання до друзяків», пісні й *експромти українські*. Певно, що й М. Петренко не був бідним студентом, зануреним у свої особисті переживання, яким пізніше намагався його змалювати А. Метлинський. Кореницький, наприклад, характеризує його зовсім інакше. 4 вересня 1843 року в листі до Корсуна він писав: *«Петренко наш кончает уже свою драму под заглавием "Панська любов", очень хорошую и занимательную пьесу; также написал он еще "Славянські пісні" и "Саур-могилу" и сам от себя хочет издать; узнавши от меня, что я отдал тебе все свои нелепости, он разбранил меня самым лучшим славянским наречием и просил меня, чтобы я все взял обратно»* [16, арк. 1]. Річ у тім, що Кореницький усі свої твори, які готував для публікації в наступному номері альманаху «Сніп», передав Корсуну. Незважаючи на неодноразові прохання Кореницького повернути їх, Корсун не відгукнувся на листи Порфирія. Твори Кореницького були втра-

чені. На жаль, де саме і як довго проводилися концерти, поки що невідомо. 1839 року Степан Писаревський помер у Вовчанську, куди сім'я Писаревських виїхала з Харкова 1833 року.

Зі спогадів Мартиновича зрозуміло, що після відрахування Кореницького із семінарії *«Почалося для К-го сіромашне, бурлацьке життє. Але перегодом він оженився і його настановлено дяконом при одній з харківських церквів. Гірке мабуть було життє К-го і після того, бо він став запиватись дужче й дужче, поки не замерз серед улиці, вертаючись додому пяним. Так занапастилась хистка, талановита людина!»* [13, с. 142].

Насправді після семінарії Кореницький так і не отримав сану священника, хоча сподівався на це. Повернувшись у Рай-Олександрівку, він одружується з Вірою Польницькою, донькою Автонома Яковича Польницького, священника Свято-Покровської церкви села Селимівка (сучасне Свято-Покровське) за 15 км від Рай-Олександрівки. Селимівка належала поміщику Шахову. Кореницький висвятився на диякона й став служити в Покровській церкві. Жив у Польницьких «у приймах». Щирий Порфирій сподівався, що тепер усе влаштується, але насправді вийшло інакше.

Найбільше інформації про цього талановитого, але мало згадуваного поета містять його три листи, адресовані видавцю альманаху «Сніп» Олександру Корсуну, надіслані з Рай-Олександрівки та Селимівки (вересень 1843-лютий 1844). Листи зберігаються в особистому фонді О. О Корсуна рукописного відділу Інституту російської літератури (Пушкінського дому) [17].

Навіть у тяжких умовах Порфир не припиняє писати, цікавиться в Корсуна літературними новинами, просить надіслати книги.

«19 февраля 1844. Таганрог». Очевидно Кореницький тільки дізнався, що Корсун виїхав з Харкова до Таганрога. Наприкінці листа – дата: *«1944 года февраля 9 дня с. Селимовка».* З гіркотою він пише: *«Когда я был в Харькове, ты обещал писать ко мне и уведомлять меня о обстоятельствах малороссийской литера-*

туры, но я, кроме одной маленькой записочки, писанной тобою как видно во время сна, а полученной мною чрез пьяного дячка больше от тебя ничего не получал... Жаль, право жаль, что я забыт тобою! Но верь, я тебя до гроба не забуду!»

У цьому ж листі, все-таки сподіваючись, що Корсун відгукнеться, Порфир додає: *«не получая от тебя ни одной строчки, я соскучился, и решился начать первый; мне право хочется вызвать тебя на переписку и рассказать тебе нечто из моей жизни в урок другим, слушай!*

Пред женидьбой своей, я считал себя и богатым и счасливым; богатым считал потому, что будущий или уже теперешний мой тесть сулил мне золотые горы и серебренные долы; счасливым считал себя потому – что богатые помещики и добрые, – любят меня, – тесть тоже; всегдашнее обращение с ними розвлечение, умные разговоры споры и суждения сделают мою жизнь приятную; но как я ошибся?!. Тесть мой злой, недобрый, хитрый и в семейной жизни чисто тиран, не только не дал того что обещал, даже разорил и разоряет, – я терпел долго, наконец, терпение лопнуло, я вышел из его дому в помещичий – где злость его тоже преследует. Помещики добрые – но от его наговоров не то, что были прежде. Я просто, Ал. Ал., несчастлив. Да будет всякий молодый человек, желающий жениться, проклят, если он пред женидьбой не возьмет того, что хочет взять от тестя! Проклят и я, что не послушал пословицы своего деда! Вот она: «дурень хто бува попом с другым попом в одним сели, бильший дурень, хто женыцця в прийми, а той ще найбильший, хто живе в панським сели!» Я все исполнил и зато плачу и горюю, – не дай Бог и врагу моему; – одна только отрада в детях, въ Маше и Антонине, да в Жене Вере! – Буду еще терпеть; если же терпение и последнее лопнет, прощай! еду в Харьков! Давай другое место. Но об этом полно, материя большая, надо много бумаги, времени и ума расказать, а у меня не достает теперь ни того ни другого, и сомневаюсь даже если и ум человѣческій?» [16, арк. 4 розв].

Із цього листа відомо, що 5 січня Порфир поховав матір, по-

тім померла сестра, а остання з дванадцяти сестер тяжко хвора; батько «от таких случаев жив не жив».

У кінці листа: *«Остаюсь твій козак Порфир; так колись звався, а тепер зовусь диякон Порфирій Кореницький. Уніс же сюди до нас в Украину Бог чортову Русь» 1844 года февраля 9 дня. С. Селимовка.*

Невідомо, коли він виїхав із Селимівки. У 50-х роках Порфир уже був дияконом у Миколаївській церкві с. Куньє.

Перебуваючи на службі в селі Куньє неподалік Ізюму, він, очевидно, був знайомий з письменницею Н. М. Соханською (Кохановською), яка жила на своєму хуторі Макарівка за декілька кілометрів від Куньєго. Вона листувалася з письменником Г. П. Данилевським і, певно, розповідала йому про поета Кореницького. Серед листів Данилевського є два, у яких згадано цього поета. У першому з них, недатованому, міститься запрошення Кореницького до Макарівки, коли Григорій Петрович там гостював. У відповідь Порфирій Михайлович написав, що не зможе прийти, посилаючись на зайнятість напередодні приїзду архієрея.

«Письмо діакона-поэта Кореницкаго». *«Діаконъ Кореницкій съ удовольствіемъ исполнилъ бы просьбу Г. Данилевскаго, но винъ теперъ вертытся, якъ муха въ окропи. Благочинный писаньемъ не дае отдыху и притомъ завтра ожидаетъ архіерея (а можѳтъ быть будетъ и сегодня вечеромъ въ Куны). Нема времени ни на грошъ!.. Рада-бъ душа въ рай, та грихи не пускають! Надѣюсь, что Г. Данилевскій оставитъ свой адресъ, – Кореницкій думаетъ писать къ нему въ Петербургъ и прислать кое-что. теперь же, сожалѣя о неисполненіи просьбы, желаетъ счастливаго пути – здравія и долгоденствія»* [18, с. 223].

Нам невідомо про листування Данилевського з Кореницьким. Немає свідчень і про те, що Кореницький надсилав йому свої твори.

У другому листі Соханська повідомляє Данилевського про смерть Кореницького.

«Письмо Н. М. Соханской (Кохановской). Апреля 29 1854 Макаровка:

«И далѣе еще вамъ напоминаніе: а чѣмъ окончилось поприще дьякона Кореницкаго; за которымъ — помните? вы посылали отъ насъ? — Тѣмъ, чѣмъ окончимъ, и всѣ мы: смертію; замерзъ, бѣднякъ. «Въ жизни и въ смерти Богъ воленъ», говорить нашь русскій человѣкъ, и потому не бѵдемъ разбирать, насколько участвовала здѣсь добрая или не добрая воля самого дьякона Кореницкаго ...» [18, с. 232].

До 1884 року ім'я Кореницького майже не згадувалося.

1884 року були видані «Очерки истории украинской литературы XIX столетия» Петрова М. І. Автор не повідомляє ніяких біографічних даних Кореницького. Того ж року в «Харьковском календаре» було започатковано розділ «Замечательные уроженцы и деятели Харьковской губернии». А 1885 року вперше, з посиланням на Петрова, у Календарі на 1885 рік було розміщено невеличку статтю про Порфира Кореницького: *«Кореницкий Порфирий, украинский поэт. Обучался в Харьковском духовном коллегиуме, откуда был исключен в 1841 году. Поводом к исключению была написанная им на малорусском языке, басня: «Подорожний и верства» (Панько та верства. – Авт), которая представляла собою пародию на образ действия тогдашнего инспектора коллегиума». Басня эта обнаруживает поэтическое дарование автора; но дарование это не получило дальнейшего развития. Кроме этой басни известна только одна поэма Кореницкого: «Вечорниці», написанная в духе Энеиды Котляревского и напечатанная в Сборнике Корсуна «Сніп». Кореницкий служил диаконом в селе Куньем, Изюмского уезда, и умер еще молодым от несчастной случайности: замерз, застигнутый в поле вьюгой. После его смерти осталась большая рукописная тетрадь мелких стихотворений, которая была сдана в Харьковскую духовную консисторию; дальнейшая участь ее неизвестна»* [20, 594].

Отже, Кореницький писав до самої смерті, залишивши по собі творчий спадок, який, найімовірніше, остаточно втрачений.

На жаль, марно сподіватися, що в родичів та нащадків Кореницького могло залишитися щось із літературного спадку Порфира. Немає також ніяких відомостей про рукописну книгу, яка була передана після його смерті в духовну консисторію.

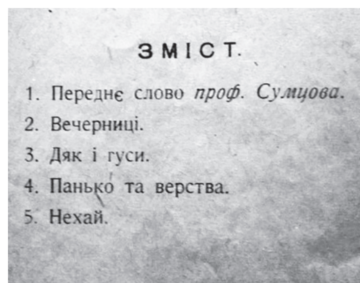
Важливо, що Петров згадує про рукописи Кореницького.

1919 року в Харкові окремою книжкою було надруковано чотири твори Кореницького [5] (іл. 3, 4).

Іл. 3. «Вечерниці» й інші твори П. Кореницького 1919 (1918)

Немає ніяких свідчень про подальшу долю сім'ї Кореницького. Але 1874 року в «Харьковских епархиальных ведомостях» у «Распоряжениях и известиях по духовно-учебным заведениям Харьковской епархии» надруковано: *«Студентъ семинаріи Стефанъ Кореницкій 16 сентября опредѣленъ учителемъ приготовительнаго класса Купянскаго дух. Училища»* [19, с. 212]. Символічно, що в списку вихованців І-го розряду підготовчого класу Охтирського духовного училища є прізвище Павла Грабовського [19, с. 214].

ЗМІСТ.

1. Переднє слово *проф. Сумцова.*
2. Вечерниці.
3. Дяк і гуси.
4. Панько та верства.
5. Нехай.

Іл. 4. «Вечерниці» й інші твори П. Кореницького. Зміст. 1919 (1918)

1882 року в «Харьковском календаре на 1883 год» згадано судового пристава 1-ї ділянки Куп'янського судово-мирового округу Короницького Степана Порфировича та його дружину — начальницю Куп'янської жіночої прогімназії Короницьку Олександру Гаврилівну, викладачку арифметики та геометрії [21, с. 204-206].

Пошуки тривають.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Короницький Порфир. Вікіпедія
2. И. Самойлович. Справочная книга для Харьковской епархіи. Харьков Тип. И. М. Варшавчика. 1904. с. 280
3. ДАХО, ф. 40, оп.110, од. зб. 279, арк. 787.
4. ДАХО, ф. 40, оп. 110, од. зб. 290, ч. 2, арк. 1393, 1397.
5. Сумцов М. Порфирій Короницький // П. Короницький. Твори. «Рух». – Харків, 1919, (1918)
6. Ст. Ластівка (Ластовка). Літературознавча енциклопедія у двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. — К: ВЦ «Академія», 2007. — 608 с.
7. Ст. 536. Ластовка. Отечественнные записки 1841 г. / Полное собр. Соч. В. Г. Белинского в 12 т. Под Ред. С. А. Венгерова. Т. 6. СПб 1903
8. Ластовка. Сочиненія на Малорос. языкѣ. Собралъ Е. Гребенка. СПб Изд. Книгопрод. Вас. Полякова 1841. В Тип. Имп. Рос. Акад.
9. Сніп / український новорочник / зкрутив Олександр Корсун. – Харків. Друков. в унів. Штампарні. – 1841. – 228 с.
10. Микола Зеров Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка : (нариси з новіт. укр. письменства) : статті / Микола Зеров; Наук.-ідеолог. центр ім. Д. Донцова. – Дрогобич: Відродження, 2007. – 566 с
11. Корсун А. А. / Н. И. Костомаров. Русский архив. 1890. №10. с. 199–221.
12. До О. О. Корсуна Портал Шевченка (ІЛ, ф. 1, № 24) URL: http://kobzar.ua/item/show/3250
13. Павло Граб. [Грабовський]. Дещо про Порфира Короницького / Зоря. Літературно-науковий та громадсько-культурний часопис-двотижневик. Львів. 1894. Ч. 6
14. Архиепископ Филарет. Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Отд. 5. Харьков. В Унив.тип. 1857
15. Смольницька О. Перші українські перекладачки – від XIX століття. URL: https://surma.com.ua/968-pershi-ukrainski-perekladachky-vid-khikh-stolittia.html

16. Перетц Л. Матеріали з української літератури, що пребувають у Пушкінському домі, та співробітники Альманаху «Сніп» 1841р. О. Корсуна // Запис. іст.-філ. Від., кн. XIX (1928). Друк. Всеукр. АН – Київ. 1928.

17. Институт русской литературы (Пушкинского Дома) РАН. Ф. 351; 291 ед. хр.; 1809-1890

18. Письма к Гр. Петр. Данилевскому : Киевская старина. Ежемес. Истор. журнал. Февраль. 1903. Киев. Тип. Имп. Унив. Св. Владим.

19. Распоряженнія и извѣстія по духовно-учебнымъ заведеніямъ Харьковской епархіи ./ Харьковскіе епархіальныя вѣдомости. № 19. 1874.

20. Замечательные уроженцы Харьковской губернии. Отдел литературно-научный. Харьковский календарь на 1885 год. С.594

21. Съезд мировых судей Купянского судебно-мирового округа. Адрес-календарь. Харьковский календарь на 1883 год. Х. 1882

Шабанова В. М.

Висловлюю щиру подяку
Мокляку Володимиру Олександровичу,
заступнику директора з наукової роботи
Полтавського краєзнавчого музею
ім. В. Кричевського, за надану можливість
скористатися матеріалами архівного
фонду В. Ф. Ніколаєва

ДЕЯКІ УТОЧНЕННЯ ЩОДО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ НІКОЛАЄВА ФЕДОРА ІВАНОВИЧА – ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА КІНЦЯ XIX-ПОЧАТКУ XX СТ. М. СЛОВ'ЯНСЬКА

Творча біографія синів Ф. І. Ніколаєва Миколи та Валентина досліджена й докладно описана [1, с. 66-76, 118-131]. Музейники, біологи, освітяни, природознавці, вони були другим (Микола) та третім (Валентин) завідувачами природничо-історичного музею Полтавського губернського земства (нині Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського). Проте період їхнього дитинства, який Валентин Федорович описує в своїх спогадах, потребує доповнення та уточнення, адже писав він їх майже через шістдесят років після смерті батька, коли назавжди покинув Слов'янськ [2] (іл. 1, 2).

У подружжя слов'янського провізора Федора Івановича (~1849-1.09.1908) [3] та Катерини Іванівни (~1856-2.08.1896) [4] Ніколаєвих народжувалося дев'ятеро дітей: шестеро доньок і три сина. За спогадами Валентина Федоровича, найменшого у великій сім'ї Ніколаєвих, батько походив із небагатої міщанської сім'ї, яка не мала можливості надати йому гарну освіту. Самостійне життя він розпочав шістнадцятирічним учнем аптекаря в невеличкому заштатному містечку Слов'янську, у якому сім'я

Ніколаєвих жила до 1908 року. На жаль, про період до 1879 року майже нічого не відомо. Спогади Валентина Федоровича про матір короткі й обмежуються його враженнями від останніх днів її життя. Валентин Федорович дещо помилився в датах. Катерина Іванівна померла в серпні 1896 у віці сорока років від раку шлунку, коли Валентину виповнилося сім років. Натомість він свідчить, що мати померла тридцятирічною, коли йому було чотири [2, с. 4].

Іл. 1. Ніколаєв Микола Федорович (1881-1941?) [1, с. 52]

Не всі дати народження дітей Ніколаєвих установлено. Автором не знайдені записи про старших дітей (Льолі (Олени), Наталії та Олександри). Проте в метричних книгах Троїцької церкви Слов'янська, парафіянами якої були Ніколаєви, починаючи з 1880 року зафіксовано майже всі дати. 1880 у них народилася донька Катерина, але через тиждень померла [5].

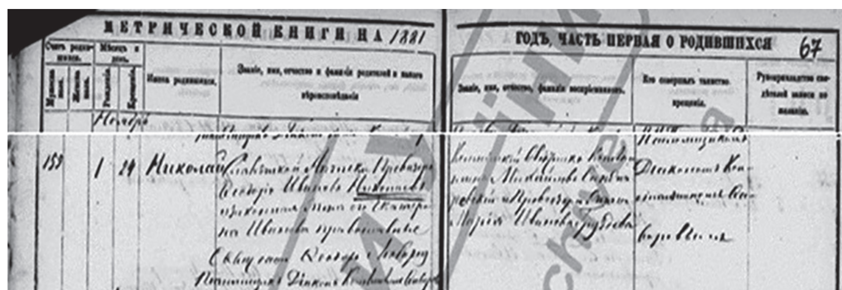
Іл. 2. Ніколаєв Валентин Федорович (1889-1973) [1, с. 82]

До цього часу в матеріалах про біографію першого сина, батьківського улюбленця М. Ф. Ніколаєва, точна дата його народження вказувалася орієнтовно. Тепер вона встановлена й підтверджена записом у метричній книзі: 1.11.1881 року [6] (іл. 3).

Метричні книги за 1883-1884 в архівах не збереглися. Орієнтовно в цей період народилася донька Марія та померла Олександра. Знайдено метрики про народження Зінаїди (9.10.1885-?) [7], Фе-

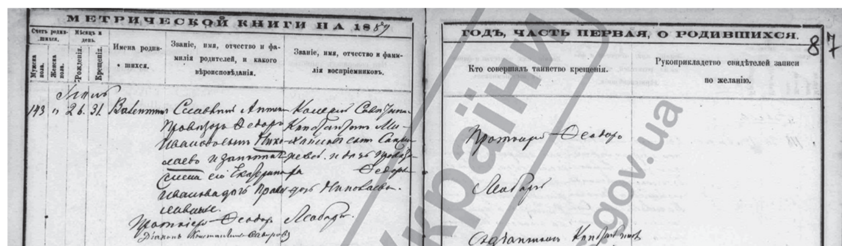

МЕТРИЧЕСКОЙ КНИГИ НА 1881 ГОДЪ, ЧАСТЬ ПЕРВАЯ О РОДИВШИХСЯ 67

Іл. 3. Ніколаєв Микола Федорович. Запис у метричній книзі Троїцької церкви Слов'янська. 1881

дора (1.01.1888~1960) [8], та Валентина (26.07.1889-1973) [9] (іл. 4).

Хрещеним батьком усіх синів Ніколаєва був слов'янський лікар Костянтин Михайлович Санжаревський.

На жаль, про те, у якій аптеці Федір Іванович навчався аптекарській справі, відомостей немає. Але стати провізором у ті часи було непросто. Із 1845 по 1917 рік в імперській Росії діяли правила, якими були встановлені три фармацевтичні звання: аптекарський учень, аптекарський помічник і провізор. Керувати аптекою дозволялося лише фармацевту віком не молодше 25 років, який мав ступінь провізора або магістра. Для досягнення такого ступеня потрібно було працювати в аптеці два-три

МЕТРИЧЕСКОЙ КНИГИ НА 1889 ГОДЪ, ЧАСТЬ ПЕРВАЯ, О РОДИВШИХСЯ. 87

Счетъ родившихся: Мужеска пола	Женска пола	Мѣсяцъ и день: Рожденія	Крещенія	Имена родившихся.	Званіе, имя, отчество и фамилія родителей, и какого вѣроисповѣданія.	Званіе, имя, отчество и фамилія воспріемниковъ.	Кто совершалъ таинство крещенія.	Рукоприкладство свидѣтелей записи по желанію.
143		26	31	Валентинъ	[illegible]	[illegible]	[illegible]	

Іл. 4. Валентин Федорович Ніколаєв. Запис у метричній книзі Троїцької церкви Слов'янська. 1889

ИСКУСТВЕННЫЯ МИНЕРАЛЬНЫЯ ВОДЫ

ПРОВИЗОРА Н. Ф. НИКОЛАЕВА.

ЭССЕНТУКСКІЯ ВОДЫ.

Очищенный острогонный уксусъ.

(25 коп. за бутылку).

КОСМЕТИЧЕСКІЯ ПРОИЗВЕДЕНІЯ

С.-Петербургской химич. лабораторіи.

Фиксатуаръ. Укрѣпительныя воды для волосъ: филодоръ, хинная, тоническая и другія. Туалетныя мыла: салициловое, карболовое, дегтярное и другія. Одеколонъ. Туалетный уксусъ. Глицериновое молоко. Рисовая пудра. Пудра для волосъ: бриліант., золот., серебрян. и бисмаркъ. Духи. Зубныя щетки. Пульверизаторы для духовъ и проч. проч.

СРЕДСТВО ОТЪ МОЗОЛЕЙ.

Въ аптекѣ: Изюмская ул. д. Воронина и въ отдѣленіи аптеки при минер. водахъ.

Искуств. мин. воды, эссент. воды и уксусъ можно получать и въ будкахъ, на базарной площади въ саду минерал. заведенія. Въ послѣдней, кромѣ того, можно получать ежедневно утромъ и вечеромъ Сельтерскую воду съ молокомъ.

Іл. 5. Реклама аптеки провізора Ніколаєва. 1880

роки в статусі учня, потім скласти іспит на помічника аптекаря. Лише після трьох років на посаді аптекарського помічника, прослухавши університетський фармацевтичний курс та успішно склавши іспит, помічник міг отримати ступінь провізора [10]. Курси провізорів проводилися в Харківському імператорському університеті, але в опублікованих списках слухачів прізвища Ніколаєва автором не знайдено.

Протягом 60-70-х років XIX століття аптеки в Харківській губернії діяли в повітових містах і деяких містечках чи великих слободах. В Ізюмському повіті їх було тільки дві: в Ізюмі та заштатному Слов'янську. 1868 року надано дозвіл на відкриття аптеки в слободі Барвінковій [11, с. 420], але вона почала функціонувати лише 1873. У Слов'янську до 1870 року аптека належала провізору Давиденку, а після його смерті нащадки продали її провізору Філіпенку, який передав аптеку в оренду та управління провізору Геттіху. У власності Ніколаєва аптека значиться з 1879 року [12 , с. 502]. Одночасно він отримав дозвіл і на відкриття тимчасової аптеки (на курортний сезон) на Слов'янських мінеральних водах. Відомостей про те, що Ніколаєв був власником аптеки в Барвінковому, автором не знайдено.

Отже, 1879 року Ніколаєв стає власником аптеки в центрі міста на перехресті вулиці Ізюмської (Харківської) та Аптечної, у будинку поміщиків Вороніних. Про це свідчить реклама аптеки в збірнику довідкових відомостей та оголошень міста Слов'янська [13, с. XI] (іл. 5).

Там же Ніколаєви винаймали й квартиру. Зараз на цьому місці – багатоповерховий будинок на перехресті вулиць Шевченка та Банкової. Про цю квартиру Валентин Федорович не згадує, адже в 90-х роках Ніколаєви жили вже у своєму будинку на тому ж боці вулиці Ізюмської (Харківської). Згодом на другому поверсі Ніколаєви відкрили готель «Росія» (іл. 6).

Федір Іванович був чудовим організатором та успішним, за сучасними поняттями, бізнесменом. Винаймаючи приватну квартиру для проживання й аптеки в місті, він спочатку збуду-

Іл. 6. Слов'янськ, вулиця Харківська (Ізюмська).
На передньому плані – міський банк, за ним – будинок Ніколаєва [14]

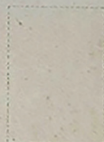
вав двоповерховий готель на Мінводах (іл. 7), а потім родинний будинок у центрі міста. В особистості Федора Івановича поєднувалася неймовірна енергія та честолюбство. Чудово орієнтувався в кон'юнктурі ринку, був чесним і надійним партнером. Дружина Катерина Іванівна – вірна помічниця в усіх починаннях чоловіка. Саме їй належить ідея збудувати на Мінводах готель. На першому поверсі було відділення аптеки й магазин аптечних товарів. Після проведення залізничного відгалуження від станції Слов'янськ до станції Слов'янські мінеральні води 1894 року виявилося, що розміщення готелю поряд зі станцією було дуже зручним для відвідувачів курорту. Вона ж була й власницею заводу фруктових вод. Свій прибуток, за згодою чоловіка, Катерина Іванівна накопичувала для сплати за освіту старших доньок за кордоном. У Російській імперії жінці отримати вищу освіту тоді було дуже складно.

Іл. 7. Готель «Мінеральні води». Видання провізора Ф. І. Ніколаєва (Granbergs K. A Stockholm) [15]

EtoRetro.ru

Granbergs K. A., Stockholm.

Соборъ

Поклонъ изъ Славянска
Gruss aus Slaviansk

Изданіе Пров. Ф. Николаева

ВСЕМІРНЫЙ ПОЧТОВЫЙ СОЮЗЪ. РОССІЯ.
UNION POSTALE UNIVERSELLE RUSSIE.

ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО.— CARTE POSTALE.

15

На этой сторонѣ пишется только адресъ. — Côté reservé exclusivement à l'adresse.

Іл. 8. Собор. Видання провізора Ф. І. Ніколаєва. (Granbergs K. A Stockholm) [15]

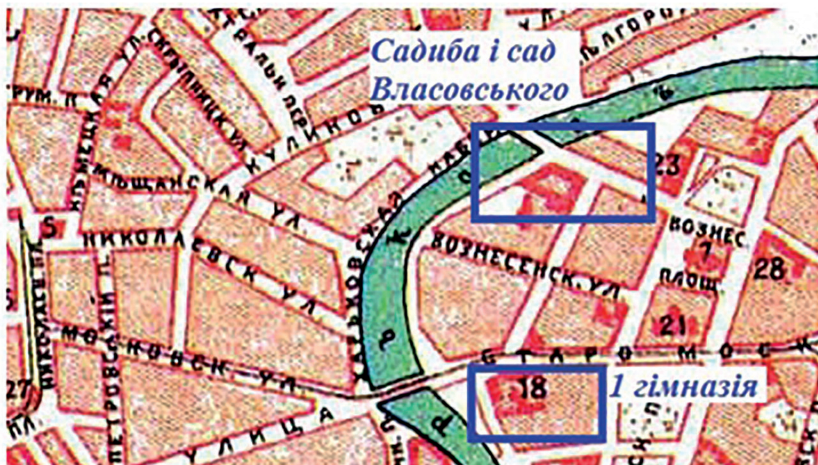

Іл. 9. Бахмутська чоловіча гімназія [16]

Наприкінці XIX століття популярними стають поштові листівки з краєвидами міст, і Ніколаєв, звичайно ж, замовив серію листівок із зображеннями Слов'янська та Святогірська. Валентин Федорович пише, що листівки випускалися в Ляйпцигу, але на листівках є знак шведського Акціонерного товариства Ґранберг (Granbergs KA Stockholm). Товариство «Ґранберг» виникло 1895 року й до 1917 працювало в Росії та країнах Балтії самостійно та на замовлення. Отже, саме Ґранберг видав серію листівок на замовлення Ф. І. Ніколаєва. Філокартисти датують їх 1900-1905 роками. Схоже, що найпершими були виготовлені дві листівки: «Готель «Мінеральні води»» та «Собор» (Троїцька церква на центральній площі Слов'янська), на яких прізвище замовника надруковано на лицьовій стороні (іл. 8).

Подружжя Ніколаєвих намагалося надати дітям хорошу освіту. Дві старші доньки (Льоля і Наталія) після закінчення Харківського інституту шляхетних дівчат продовжували навчання в Швейцарії. Сини навчалися в Бахмутській гімназії, але закінчили її старші Микола (1894-1902) та Федір (1899-1907).

Іл. 10. Фрагмент плану міста Харкова. 1901

Валентин навчався в Бахмуті тільки один рік (1900-1901), а потім – у Першій харківській гімназії. На цьому наполягала мачуха, Людмила Францівна, яка через постійні сварки зі старшими дітьми Федора Івановича змушена була виїхати до Харкова. Квартиру для неї Ніколаєв винаймав у дійсного статського радника Власовського Федора Михайловича, який служив у Харківському окружному суді на посаді товариша голови суду. Валентин у своїх спогадах помилково називає його Івановичем. Садиба Власовського у Вознесенському провулку,1 із розкішним садом навпроти (пров. Вознесенський, 2) виходила до річки Харків [17, с 48]. Поряд була й Перша харківська гімназія, де розпочав навчання Валентин (іл. 10).

1900 року Ніколаєв продав аптеку провізору Абраму Наумовичу Рейвичу [18, с. 96]. Друга аптека, дозвіл на яку отримав провізор Нікольський Василь Петрович, була відкрита в місті 1889. Його прохання отримати дозвіл на відкриття ще одного відділення на Мінводах було відхилене.

Отже, з 1900 року Ніколаєв займається тільки продажем аптечних товарів. Станом на 1902 рік в місті Слов'янську є дві аптеки: Нікольського та Рейвича. Власники підприємства аптечних товарів – Ніколаєв В. Ф., Ярожовська Л. Ф. та Савельєва Т. Є. [19, с. 2077].

Іноді провізора Ніколаєва сприймають як власника курорту «Слов'янські мінеральні води». Звісно, це не так. Мінеральні води визнані курортом з 1835 року. 1876 були передані місту за умови обов'язкового суттєвого покращення, а 1892 року указом Олександра III проголошені такими, що мають суспільне значення.

Кожні чотири роки проводилися вибори в Управління Мінводами. Воно складалося з двох частин — постійної і тимчасової. Головою постійного Управління був міський Голова, директором – лікар (переважно провідні лікарі з Харкова) та члени Управління: розпорядник, скарбник, діловод. На лікувальний сезон (з 15 травня до 25 серпня) для допомоги постійному вибиралося тимчасове Управління, членами якого були поважні містяни. Чергові засідання Управління проводилися кожного понеділка. Оскільки Ніколаєв був чудовим організатором, його обирали майже кожного року до найбільш дієвої та важливої розважальної частини тимчасового Управління. Ніколаєва можна вважати організатором чисельних проєктів щодо покращення умов відпочинку відвідувачів курорту. На весь сезон запрошувався оркестр, улаштовувалися танцювальні вечори, спортивні розваги для дітей, прогулянки на човнах, а на виступи театральних труп з›їжджалися не тільки місцеві, а й жителі віддалених слобід. З метою озеленення курорту на східному березі Ріпного озера закладається лісорозсадник (окоп) і численні квітники.

1901 року з 8 до 20 вересня в Слов'янську на території курорту була організована Сільськогосподарська виставка. Ніколаєв – член комітету, розпорядник і голова окремих груп. Крім того, він є також експонентом виставки. Відповідні нагороди отримують його олеандри, птиця, сиропи. Якщо Ніколаєв чимось

захоплювався, то це завжди було щось незвичайне. Пристрасний любитель квітів, він мав чудову колекцію олеандр, із яких улітку утворювали алею біля будинку. Вони були окрасою не тільки садиби, а й вулиці. Федір Іванович заводив домашню птицю: цесарок, фазанів, курей, качок та індиків особливої породи. Для дітей – поні, віслючки, дитячий екіпаж (візок). Ніколи не читав книг, але мав бібліотеку, у якій були зібрані книги в дорогих палітурках. Щоб прославити своє ім’я, запатентував мазі, які не мали попиту, але там було його прізвище. Він не був марнотратником, на особистому прикладі привчав своїх дітей до самостійності, чесності, умінню забезпечувати себе. Навчаючись у гімназії, діти під час канікул допомагали виконувати доступну їхньому віку роботу. Батько платив за неї, але й контролював їхні витрати.

Не всі проєкти, у яких був задіяний Ніколаєв, здійснилися. Таким було намагання збудувати на Мінводах церкву-каплицю. Ніколаєв був членом комітету і разом з місцевим благодійником Шнурковим А. В., спадковим почесним громадянином, найбільше переймався збиранням коштів та замовленням проєкту, який розробив академік Р. Р. Марфельд. Але здійснити цей намір повністю не вдалося: виїхав з міста голова комітету проф. Залєський, померли Ніколаєв (1908) і Шнурков (1909) [20, с. 1]. Реалізувати проєкт так ніхто й не спромігся.

Із 1882 року Ніколаєв Ф. І. був членом Ради Слов’янського відділення Харківського благодійного товариства й робив значні благодійні внески, зокрема безкоштовно забезпечував підопічних ліками. 22 липня 1896 року в день тезоіменитства імператриці Марії Федорівни, яка була попечителькою Відомства установ імператриці Марії (ВУИМ), у Слов’янську відзначався 50-річний ювілей діяльності Слов’янського відділення і Ніколаєв був відзначений за свою діяльність високою нагородою [21, с. 31]. На жаль, без уточнення. Швидше за все це й була нагорода наданням особистого дворянства.

Після смерті виявилося, що в Ніколаєва є значні борги. За спогадами Валентина Федоровича, у батька була бездоганна ре-

путація, його партнери, зокрема відомі фірми Брокар, Ралле, Сіу та інші, просили нащадків продовжити справу, обіцяючи необхідний кредит. Але, порадившись, ніхто з Ніколаєвих не виявив бажання займатися торгівлею, тому вони попросили опікунів остаточно ліквідувати залишений спадок та задовольнити вимоги кредиторів, виплативши борги. Валентин Федорович отримав у спадок батькову бібліотеку, але везти її було нікуди, тому більшу частину він передав до університетської бібліотеки, дещо довелося продати. Після ліквідації майна кожен із нащадків (троє синів і дві молодші доньки) отримав по 1000 рублів. Заповіт дружини Федір Іванович виконав. Сини здобували університетську освіту, старші доньки отримали вищу освіту в Швейцарії, як і сподівалася мати.

Але навідуватися в рідну домівку діти вже не могли. За заповітом родовий будинок дістався Людмилі Францівні та її синові від шлюбу з Ніколаєвим – Валентину. Згодом вона продала його та виїхала до Кисловодська.

СПИСОК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Самородов В. М., Кигим С. Л. Постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX – XX ст.) / За наук. ред. В. М. Самородова. – Полтава: Дивосвіт, 2016. – 144 с.

2. Николаев В. Ф. Далекое прошлое. Воспоминания (Странички автобиографии). Науковий архів Полтавського краєзнавчого музею ім. Василя Кричевського (НА ПКМ) од. зб. 11-1565. 118 с.

3. ДАДО, ф. 192, оп. 1, спр. 37, арк. 217

4. ДАДО, ф. 192, оп. 1, спр. 25, арк. 155

5. ДАДО, ф. 192, оп. 1, спр. 11, арк. 52, 155

6. ДАДО, ф. 192, оп. 1, спр. 12, арк. 67

7. ДАДО, ф. 192, оп. 1, спр. 14, арк. 75

8. ДАДО, ф. 192, оп. 1, спр. 17, арк. 2

9. ДАДО, ф. 192, оп. 1, спр. 18, арк. 87

10. Суріков О. О. Фармацевтична енциклопедія. Фармацевтичні терміни по Алфавіту. URL: Провізор https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/6592/provizor

11. Сведения о вольных аптеках в России. Российский медицинский список, изд. мед. департам. на 1869 год. СПб тип. М. М. МВД 1899 с.

12. Сведения о вольных аптеках в России. Российский медицинский список, изд. мед. департам. на 1879 год. СПб тип. М. М. Стасюлевича. 1879

13. Мандрикин А. В., Мишон А. М. Сборник справочных сведений и объявлений Славянских мин. вод и г. Слав. Х. Тип. К. П. Счасни. 1880

14. Слов'янськ. Вулиця Харківська (Ізюмська) і міський банк (URL: https://photobuildings.com/photo/79916)URL: https://etoretro.ru/pic268711.search.htm

15. Бахмут. Мужская гимназия URL: https://bahmut.com.ua/photo-id-5.html

16. Харьковский календарь на 1904 год. Под ред. М. Плещеева Адрес-календарь правит., сословных и обшеств. Учреждений Харьк. губ.

17. Сведения о вольных аптеках в России. Российский медицинский список, изд. мед. департам. на 1900 год. СПб тип. М. М. Стасюлевича. 1900

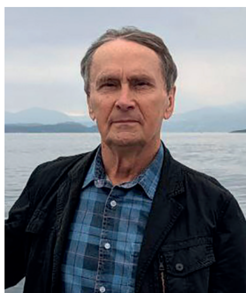
18. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации: торгово-промышленный адрес-календарь Российской империи. - СПб, 1895-1902.

19. С. Б. [С. Бейтель – В. Ш.] О храме на курорте. Сезонный листок Славянских минеральных вод. Популярная бальнеологическая газета. № 12 1910 Славянск тип. А. О. Котлярова

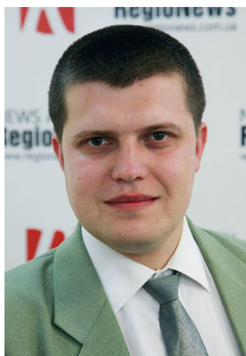
20. Очерк полувековой деятельности Славянского отделения Харьковского благотворительного общества (1816-1896). Составил А. В. Мандрикин. Славянск. Тип. А. О. Котлярова, 1896

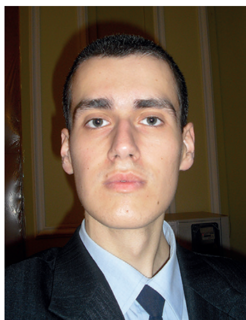
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бородай Олег Васильович. Учитель історії та громадянської освіти Краматорської української гімназії, завідувач гімназійним етнографічним музеєм «Рідна хата», член Краматорського громадського об'єднання «Клуб «Краєзнавець» (м. Краматорськ, Донецька обл.).

Букет Євген Васильович (нар. 23 жовтня 1981, Київ). Спеціальний кореспондент Інформаційного агентства Міністерства оборони України «АрміяInform», член правління Національної спілки краєзнавців України, член Національної Спілки журналістів України. Лауреат Міжнародної премії ім. Олеся Гончара (2008) та Премії ім. В'ячеслава Чорновола за кращу публіцистичну роботу в галузі журналістики (2018). Почесний краєзнавець України (2016) (Київ).

Кисиленко Василь Юрійович. Історик-краєзнавець, генеалог, педагог, перекладач європейських мов (смт Безлюдівка, Харківська обл.).

Корж Вікторія Володимирівна. Закінчила Донбаську державну машинобудівну академію, аспірантуру, кандидат технічних наук. Працює в ПрАТ «Веско» (м. Краматорськ, Донецька обл.).

Корж Володимир Григорович. Освіта вища технічна, пенсіонер. Основні інтереси – дорадянський період історії Святогірська (м. Краматорськ, Донецька обл.).

Коцаренко Володимир Федорович. Народився 1957 року в Краматорську. Випускник Краматорського індустріального інституту. 1981-1998 рр. – працював на Старокраматорському машинобудівному заводі. 1993-1999 рр. – завідувач відділу дорадянського періоду Музею історії м. Краматорська (за сумісництвом). 1999-2016 рр. – служив в органах місцевого самоврядування. Понад 37 років присвятив дослідженню історії рідного міста. Автор понад 500 краєзнавчих публікацій на сторінках міських і обласних газет, в збірниках матеріалів Всеукраїнських та обласних на-

укових конференцій, в «Енциклопедії Сучасної України», в альманасі «Рідний край», збірнику «Летопись Донбасса», в журналах: «Былое», «Бахмутський часопис», «Новый Свет» та інш. Співавтор краєзнавчих збірок «Малоизвестные страницы истории города Краматорска» (1998 р.), «Страницы истории города Краматорска» (2008 р.). Автор книг: «Краматорск: забытые страницы истории» (1999 р.), «Краматорская быль» (2002 р.), «Краматорськ: витоки» (2018 р.). Засновник і голова Краматорської міської громадської організації «Клуб «Краєзнавець». Лауреат літературної премії ім. В. Шутова Донецького обласного фонду культури (1990 р.). Почесний краєзнавець України (2010 р.). Заслужений працівник культури України (2016 р.). Член Національної спілки краєзнавців України (м. Краматорськ, Донецька обл.).

Кушнарьов Сергій Сергійович. Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Східної Європи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (м. Харків)

Парамонов Андрій Федорович. Народився 12 вересня 1969 року у с. Олексіївка Первомайського району Харківської області. Агроном-грунтознавець (1993). Журналіст, дослідник історії Слобідської України. Автор публікацій, нотаток, книг, документальних фільмів з історії Харкова, Харківської губернії. Нагороди: творча

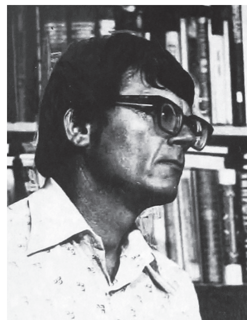
премія Харківського міськвиконкому (2009), медаль «За збереження історії» (2017), почесна грамота Харківської міської ради (2019), «Почесна нагорода Харківської обласної ради «Слобожанська слава» (2019) (м. Харків).

Петренко Анна Олександрівна. Перекладач-синхроніст німецької, англійської, української та російської мов. Народилася у м. Київ.Освіта: Київський національний лінгвістичний університет (Україна) та Гайдельберзький університет Руупрехта-Карла (Німеччина).

Петренко Олександр Євграфович. Документальний краєзнавець, кандидат хімічних наук, письменник, засновник документального генеалого-краєзнавчо-літературного проєкту «Ідентифікація Петренків», засновник альманаху «Слобожанщина. Погляд у минуле» (м. Київ).

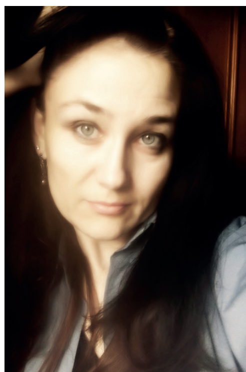

Петров Геннадій Терентійович (2.06.1936-12.10.1996, м. Суми). Похований у с. Велика Чернеччина. Журналіст, краєзнавець-дослідник, один із фундаторів професійного жанру журналістських розслідувань.

Савчук Олег Анатолійович. Краєзнавець, член КМГО «Клуб “Краєзнавець”». Займається краєзнавством із 2005 року. Основні інтереси – дореволюційний період історії Краматорська, його історія періоду Української революції 1917-1921 рр., краматорський фольклор (легенди, перекази), міська мікротопонімія (м. Краматорськ, Донецька обл.).

Трубачова Олена Ігорівна. Вчитель образотворчого мистецтва. Краєзнавчиня, членкиня КМГО «Клуб «Краєзнавець». Займається краєзнавством з 2011 року. Авторка статей в збірках «Святогірський альманах» (2014 р.) і «Слобожанщина. Погляд у минуле» (2018-2020 рр.). Основні інтереси – дорадянський період історії Слов’янська та Святогірська (м. Слов’янськ, Донецька обл.).

Цибка Веніамін Іванович. Генеалог, архівіст, краєзнавець. Голова Фонду підтримки інформаційних проектів «Алгоніка» (м. Суми). Голова Сумської обласної організації Спілки архівістів України (2009-2010). Член Національної Спілки краєзнавців України з 2010 року. Член правління Сумської обласної організації НСКУ (м. Суми).

Шабанова Валентина Миколаївна. Геолог, активний учасник документального наукового краєзнавчо-літературно-генеалогічного проекту «Ідентифікація Петренків», членкиня КМГО «Клуб «Краєзнавець» (м. Слов'янськ, Донецька обл.).

Шабанова Олена Федорівна. Учитель української мови та літератури Слов'янської ЗОШ І-ІІІ ст. № 10. Цікавиться літературним краєзнавством (м. Слов'янськ, Донецька обл.).

Каленюк Сергій Петрович (06.07.53-15.07.22).

Зі скорботою нагадуємо, що пішов з життя один з авторів-учасників Альманаху «Слобожанщина. Погляд у минуле» – Сергій Петрович Каленюк. На жаль, залишилося не втіленими в життя багато творчих планів невтомного дослідника Сіверськодонеччини. Учасники Альманаху пам'ятають про Сергія Петровича.

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ВИДАННЯ

СЛОБОЖАНЩИНА. ПОГЛЯД У МИНУЛЕ

(збірник науково-документальних праць)

Упорядник: О. Є. Петренко
Макет, верстка: О. В. Тунік-Мозговенко
Дизайн обкладинки: О. В. Тунік-Мозговенко

Шановний читачу, сподіваємося Альманах Вам сподобався.
Із цікавістю й удячністю очікуємо на зауваження, критику та відгуки.
e-mail: petrenko-a@ukr.net

Дослідження тривають і далі буде...

Формат 60х84 1/16. Ум. друк. арк. 19,07.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Cambria.
Наклад 300 прим. Зам. № 0238

Видавець ТОВ «Видавничий дім “Бук-Друк”»,
м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17а
тел.: (0412) 422-106

Свідоцтво ДК 3544 від 05.08.2009 р.

Друк та палітурні роботи ФОП О. О. Євенок
10014, м. Житомир, вул. М. Бердичівська, 17А
тел.: (0412) 422-106, e-mail: book_druk@i.ua

Pavlovka
Fédorovka
Ivanovka
Supérieure de l'Ukraine
Kamonichévakha
Mala
Indréevka
Lochkarévka
Dmitrovka
Chaklinatovka
Mikhaïlovka
Séménovka
R. Britaï
Knaghinin Liman
Ghrighorévka
Rojéstvenskoe
Smirnaïa
Katérinovka
Ivanovka
Barvénkina
Fédorovka
R. Soukhoï
Indréevka
Aleksandrovka
R. Britaï
Nikolaévka
Rojéstvénskaia
Boughaevka
Elkanskoé
Aleksandrovka
Papovka
Stepanovka
Aleksandrovka
Léontino
Fédorovka
Lozva
Bachilovskaïa
Baghlanovka
Pokrovka
R. Samara
R. Lobina
Dobrénka
Aleksandriiapol
Mariinskoé
Néiliouévka
Nikolaévka
Ivanovka
Khorochée
Kokhanovka
R. Bouitchok
Véranka
Marianovka
Pavlovka
Zoubovka
Petropole
Ivanovka
Krasnopavlka
Pétrovka
Chérapovka
Iourévka
Nikolaévka
Pétrovka